

✓ Huelibenz

V.T
20
9
4

Septem Historiarum Libros composuit, ab orbe condito
usque ad Annum Christi 456

PAVLI OROSII VIRI DOCTISSIMI HISTORIARVM
INITIVM AD AVRELIVM AVGVSTINVM.

Ræceptis tuis parui beatissime pater Augusti
ne: atq; utinam tā efficaciter q̄ libēter: q̄q̄ ego
in utranvis partē paḡ de explicito mouear: re
ctene: an secus egerim. Tu enī iam isto iudicio
laborasti: utrūne hoc: quod præcipes possem.
Ego aut̄ solius obedientiæ: si tamen eā uolun
tate conatuq; decorauī: testimonio contentus
sū. Nā & ī magna magni patrisfamilias domo
cū sint multa diuersi generis aīalia adiumento familia
ris rei cōmoda: nō ē tamē canū cura postrema: q̄b' solis
natura insitū est: uolūtariē ad id quo præparantur ur
geri: & p̄ ingentā quandā obediētīæ formulā sola disci
plinati tremoris expectatiōe suspendi: donec ad pagē
di licentiā nutu signoue mittant. Habēt. n. p̄prios appetit' q̄tū brutis
excellētiōres: tantū rōnabilibus p̄pinquātes: hoc ē discernere: amare:
seruire. Nam discernētes inter dominos atq; extraneos nō eos quos ī se
ctant: oderūt. sed p̄ his quos amant zelant: & amantes dominū ac do
mū nō quasi ex natura apti corporis uigilantes: sed ex conscīa sollici
ti amoris īuigilant. Vnde & mystico sacro ī euangelis: quod edant mi
cas catelli sub mēsa dnōr. & Chananea mulier nō erubuit dicere: & do
min' nō fastidiuit audire. Btūs & Tobias ducē angelū sequens canem
comitē hīe nō spreuit. Igīf generali amorī tuo speciali amore cōnex'
uolūtati tuæ uolens parui. Nam cū subiectio mea præcepto p̄nitatis
tuæ factū debeat: totūq; tuū sit: quod ex te ad te redit: op' meū hoc so
lo cumulati' reddidi: quod libens feci. Præcepas mihi uti aduersis ua
niloquā prauitatē cor: q̄ alieni a ciuitate dei ex locor̄ agrestiu cōpitis
& pagis pagani uocant siue gētiles: q̄a terrena sapiūt: q̄ cū futura non
quærant: præterita aut obliuiscant: aut nesciāt: præsentia tamē tpa ue
luti malis extra solitū infestatissima: ob hoc solū: quod credis xpūs: &
colis deus: idola aut min' colunt: infamāt. Præcepas ergo ut ex oībus
quæ hī ad præsens possunt historiæ atq; annaliū fastis quæcūq; aut
bellis grauiā: aut corrupta morbis: aut fame tristia: aut terrar̄ motib'
terribilia: aut iundatōib' aquar̄ insolita: aut eruptionib' igniū metuē
da: aut iētib' fulminū plagisq; grandinū sæua: uel etiā parricidiis fla
gitiisq; misera p̄transacta retro sæcula repperissem: ordinato breuiter

uolumis textu explicarē: maxime cū reuerentiā tuā p̄ficiendo adu er
sum hos ipsos paganos. xi. libro insistētem: quorū iam. x. orientes radii
mox: ut de specula ecclesiasticā claritatis elati sūt: toto orbe fulserunt
leui opusculo occupari nō oportet: & sanct⁹ fili⁹ tuus Iulian⁹ Cartha
ginēsis seruus dei satis fieri sup hac re petitioni suā eadē fiducia: qua
poposcit: exigeret: dedi operam. & meipsū ī primis cōfusione pressi: cui
plerūq; reputāti supra modū exaestuauisse præsentiū clade tēporū ui
debant. Nactus sū. n. præteritos dies nō solū æque: ut hos graues: uerū
etiā tanto atroci⁹ miseros: q̄to lōgi⁹ a remedio ueræ religiōis alienos: ut
merito hac scrutatiōe claruerit regnasse mortē auidam sanguinis dū
ignorat religio: que phiberet a sanguine. Ista illucrescēte illam cōstu
puisse. illam cōcludi: cū ista iam preualet. illam penit⁹ nullam futura
cū hac sola regnauit: exceptis uidelicet semotis que illis diebus nouis
simis sub fine sæculi & sub apparitiōe antichristi: uel etiam sub cōclu
sione iudicii: q̄b⁹ futuras angustias. quales ante non fuerant dominus
christ⁹ p̄ scripturas sacras sua etiam cōtestatiōe prædixit. cū secūdum
ipsū qdē: qui & nūc & semp ē modū uerū apertiore ac grauiore disci
mine p̄ intollerabiles tribulationes tēporū illorū sanctos p̄batio: impios
p̄ditio sequef. Et quoniam oēs p̄p̄modū tam apud Græcos: q̄ apud
Latinos studiosi ad scribēdū uiri: qui res gestas rerū populorūq; ob
diuturnam memoriam uerbis p̄pagauerūt: initium scribendi a Nino
Beli filio rege Assyriorū fecerūt: qui cū opiniōe cæca mūdi originē cre
aturamq; hominū sine initio credi uelint: cæpisse tamen ab hoc regna
bellaq; definiunt: quasi uere eatenus humanū gen⁹ ritu pecudū uixe
rit. & tūc primū: ueluti ad nouam p̄uidētiam cōcussū suscitatumq;
uigilauerit.

De miseria hominum per peccatum ab initio.

Go initiū miseriæ hominū ab ūitio peccantis hominis ducere
īstitui: paucis dūtaxat iisdēq; breuiter deliberatis. Sūt aut ab
Adam primo homine usque ad Ninū magnū: ut dicūt regē
quando nat⁹ est Abraam: anni tria milia. xxxiiii. qui ab omni
bus historiographis uel omīssi: uel ignorati sunt. A Nino aut uel A
braam usque ad Cæsarē Augustum: idest usque ad natiuitatē christi
qui fuit anno imperii Cæsaris. xlii. cū facta pace cū Parthis Iani portæ
clausæ sūt: & bella toto orbe cessarunt: colliguntur anni duo milia. xv. ī
quibus inter se auctores scriptoresque omniū ocia negociaq; triuerūt

Quapropter res ipsa exigit ex his libris quibrevissime uel pauca attige-
re: qui originem mundi loquentes præteritorum fidem annūciatiōe futu-
rorum: & post subsequa p̄batione fecerunt: non quo auctoritatem eorum
cuiquā uideamur ingerere: sed quod op̄a precii sit de opiniōe uulga-
ta: quæ nobis cū omnibus communis ē cōmonere. Primū: quia si dīna
p̄uidentia: quæ sicut bona ita pia & iusta est: agitur homo & mundus
hominem aut qui conuertibilitate naturæ & libertate licentiæ infirmus
& contumax est: sicut pie gubernare egenum opis oportet: ita iuste cor-
ripi imoderatæ libertatis necesse est: iure ab initio hoīs per bōa malaq;
alternantia exerceri hunc mundū sentit quisq; p̄ se atque in se huma-
nū genus uidet. Deinde cū ab ipso primo homine peccatū punitioque
peccati cœpisse doceamur: porro aut cum etiam isti de mediis t̄pibus ī
cohantes: quis sup̄iorum nusq; meminerint: nihil nisi bella cladesque de-
scripserint: quæ bella qd aliud dicenda sunt: nisi urgentia in alterutrū
mala: mala aut huiusmodi quæ tunc erant sicut & nūc sunt inq̄tū sūt
sine dubio aut manifesta peccata sunt: aut occultæ punitōes p̄ctorum: qd
īpedimenti ē nos eius rei caput pandere: cuius illi corpus expresserint: &
priora illa sæcula quæ multo numerosiora monstrabimur: uel tenuissi-
moteitari relatu similes miseras ptulisse? Dicturus igitur ab orbe cō-
dito usq; ad urbē conditā: dehinc usq; ad Cæsaris p̄cipatū natiuita-
tēq; christi: ex quo sub potestate urbis orbis mansit imperiū: uel etiā
usq; ad dies n̄ros inq̄tū ad cognitionem uacare suffecero: conflictatio-
nes generis humani: & ueluti p̄ diuersas p̄tes ardentē malis mundū: fa-
ce cupiditatis incensū e specula ostentatur: necessariū reor: ut primū
ipsum terrarū orbē: quē inhabitat humanū genus: sicut ē a maioribus
trifarie distributus: deinde regionibus p̄uinciisq; determinatus expe-
diā: quo facilius cū locales bellox; morborūq; clades ostentabuntur: stu-
diosi quiq; nō solum rerū ac tēporū: sed etiā locorū sciam consequatur

Maiores nostri in tres partes mundum totum diuississe

Maiores nostri orbem totius terræ oceani limbo circumseptū
triquad̄r staruerunt. eiusq; tres partes Asiā: Europā: & Aphri-
cam uocauerunt: quis aliqui duas: hoc est Asiam: ac deinde
Aphricam in Europa accipiendam putauerint. Asia tribus patib; oce-
ano circuncincta per totam transuersi plagam orientis extendit. Hæc
occasum uersus a dextra sui sub axe septentrionis incipientem contin-
git Europam. a sinistra Aphricā dimittit. sub Aegypto uero & Syria

mare nostrum: quod magnum generaliter dicimus: habet. Europa incipit septentrionalis a flumine Tanai: qua Rhiphæi montes Sarmatico auer si oceano Tanaim fundunt fluuium: qui præteriens aras ac terminos Alexandri magni in Rhobascorum finibus sitos Mæotidas auget paludes: quarum imensa exundatio iuxta Theodosiam urbem Euxinum pontum late ingreditur. Inde iuxta Constantinopolim longe mittunt angustiam: donec eas mare hoc: quod dicimus nostrum accipiat. Europæ in Hispania occidentalis oceanus terminus est maxime ubi apud Gades insulas Herculis columnæ uisunt. & Tyrrheni maris faucibus oceani æstus imittitur. Africæ principium est a finibus Aegypti urbisque Alexandriæ ubi Parethonium ciuitas sita est super hoc mare magnum: quod omnes plagas terrasque medias iterluit. inde per loca quæ accolæ catabathy non uocant: haud procul a castris Alexandri magni: & super lacum Calcartium: deinde iuxta superiorum fines Anasitarum missa in transuersum per æthiopica deserta meridianum contingit oceanum. Termini Africæ ad occidentem iidem sunt: qui & Europæ: idest fauces Gaditani freti. ultimus autem finis eius est mons Atlas. & insulæ quas Fortunatas uocant. Et quia breuiter generales tripartiti orbis diuisiones dedi: ipsarum quoque partium regiones: sicut pollicitus sum: significare curabo. Asia ad mediam frontem orientis habet in oceano Eoo ostia fluminis Gangis. a sinistra promontorium Caligardamanam: cui submanet ad Eurum insula Taprobane: ex qua oceanus Indicus uocari incipit. a dextra habens Emodos montes: ubi Caucasus deficit promontorium Samarâ: cui ad aequales ostia fluminis subiacent Octorogoræ: ex quo oceanus sericus appellatur. In his finibus India est: quæ habet ab occidente flumen Indum: quod rubro mari accipit: a septentrione montem Caucasum. reliqua ut dixi: Eoo & Indico oceano terminatur. Hæc habet gentes. xliiii. absque insula Taprobane: quæ habet decem ciuitates. & absque reliquis insulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo: quod est ab oriente usque ad flumen Tigri: quod est ad occasum: regiones sunt istæ Aracusia: Parthia: Assyria: Persida: & Media situ terrarum montoso & aspero. Hæc a septentrione habent montem Caucasum: a meridie mare rubrum & sinum Persicum. in medio autem sui flumina præcipua Hydaspes & Arabim. in his sunt gentes. xxxii. Sed generaliter Parthia dicitur: quæ scripturæ sanctæ uniuersa sæpe Mediâ uocent. A flumine Tigri usque ad flumen Euphratem Mesopotamia est: incipiens a septentrione inter montem Tauum & Caucasum: cui ad meridiem succedit Babylonia. deinde caldea: nouissime Arabia. ea demum inter sinum Persicum & sinum Arabicum angusto terræ tractu orientem

uersus extendit. In his sunt gentes. xxviii. a flumine Euphrate: qđ est
ab oriente usq3 ad mare nostrū: quod est ab occasu: deinde a septentrione:
idest a ciuitate Dacus: quæ in confinio Cappadociæ & Armeniæ sita
est. haud pcul a loco ubi Euphrates nascitur usq3 ad ægyptū & ad ex
tremū sinū Arabiæ: q est ad meridiē longo angustoq3 sulco saxis īsu
lisq3 creberrimo. a rubro mari idest ab oceano occasu3 uersus extēdit:
Syria generaliter noīatur: habens maxias puincias Comagenē: Phœ
niciam & Palæstinam absq3 Saracenis & Nabathæis: quorū gentes. xii.
sūt. In capite Syriæ Cappadocia est: quæ h3 ab oriente Armeniā. ab oc
casu Asiam. ab aqlōe Themiscirios campos & mare Cimmericū. a me
ridie Tauz montē: cui subiacet Cilicia & Isauria usq3 ad Cilicū sinū:
q spectat cōtra insulam cypri. Asia regio uel: ut ppter dicam Asia mi
nor absq3 orientali parte: qua ad Cappadociam Syriamq3 pgregredit: un
diq3 circūdata est mari. a septentrione pōto Euxino. ab occasu Propō
tide. atq3 Hellepōto. a meridie mari nro ubi ē mōs Olymp⁹. Aegypt⁹
inferior ab oriente h3 Syriam Palæstinam. ab occasu Libyam. a septen
trione mare nostrū. a meridie mōtem: q appellat Climax. & ægyptu3 su
piorem. fluitiūq3 Nilū: q de litore incipientis maris rubri uidet emer
gere ī loco q dicis Mosylon: deinde diu ad occasum pfluens faciens ī
sulam noīe Meroen in medio sui: nouissime ad septentrionem inflex⁹:
tempestiusq3 auct⁹ incrementis plana ægypti rigat. Hūc aliq auctores
ferūt haud procul ab Atlante hre fonte3: & cōtinuo harenis mergi. īde
īteriecto breui spacio uastissimo lacu exūdare: atq3 hīc oceano tenus
orientem uersus p æthiopica deserta prolabi: rursusq3 inflexū ad fini
stram ad ægyptū descendere. Quod qdem uerū est esse huiusmodi flu
uiū magnū: q tali ortu taliq3 cursu sit: & re uera tot tantaq3 monstra
gignat: quem utiq3 prope fontem barbari Data noīant. ceteri uero ac
colæ Nuhul uocant. Sed hic in regiōe gentiū: quæ Libyæ ægyptiæ uo
cant: haud procul ab illo fluuiō: quem a litore maris rubri prorūpere
dixim⁹: īmensō lacu accept⁹ assumit: nisi forte occulto meatu ī alueu3
ei⁹: q ab oriente descendit eructet. ægyptus supior in orientem p lōgū
extendit: cui est a septentrione sinus arabicus. a meridie oceanus. Nam
ab occasu ex inferiori ægypto incipit. ad orientem rubro mari termīat
ubi sunt gentes. xxiiii. Et quoniam meridiana3 ptem uniuersæ asiæ de
scripsim⁹: superest ut ab oriente ad septentrione3 ps quæ restat expediat
Mons caucassus iter colchos: q sūt sup cimmericū mare: & inter Alba
nos q sunt ad mare caspiū primū attollitur: cui⁹ qdem usq3 ī ultimū3
orientem unū uidetur iugū. sed multa sunt noīa. Et multi hoc ipsu3

iugū Tauri montes credi uolūt: quia re uera Parchoatras mōs Arme-
niæ inter Taurū & Caucasū medi⁹ continuare Taurū cū Caucaſo pu-
tatur. Sed hoc ita nō eſſe diſcernit fluui⁹ Euphrates: qui de radice Par-
choatræ mōtis effuſus tendens in meridiē ipſū ad ſiniſtrā Taurū ex-
cludit. Ad dexterā itaque ipſe Caucaſus inter colchos & Albanos ubi
& portas hīc mons Caucaſus dicitur: a portis caſpiis uſq; ad Armeni-
as pylas: uel uſque ad fontē Tigris flumīs inter Armeniā & Iberiam
mōtes Acroceraunii dicūtur. A fonte Tigris uſque ad Carras ciuita-
tē inter Maſſagetæ & Parthos mons Ariobarzones. A Carris ciuitate
uſq; ad oppidū Cathippi iter Hyrcanos & Bactrianos mons Memar-
mali: ubi amomū naſcitur: a quo p̄ximū iugū mons Parthau dicitur
Ab oppido cathippi uſque ad uicū Saphæ inter Dahāſſaraucas & Par-
thyenas mons Oſcobares: ubi Ganges fluui⁹ oriſ. & Laſer naſcitur. A
fonte flumīs Gangis uſq; ad fontes flumīs Octorogoræ: qui ſūt a ſe-
ptentriōe: ubi ſunt mōtani Paropanifadæ & mons Taur⁹. A fontibus
Octorogoræ uſq; ad ciuitatē Octorogorā iter Hūnos & Scythas &
Gangaridas mons caucaſus. Ultim⁹ autē inter Eoſas & Paſiadræ mōs
Imau⁹: ubi flumē chriſoroas & p̄montoriū Samara orientali excipit
oceanō. Igit̄ a mōte Imatio: hoc ē ab imo caucaſo & dextra oriētis pte
qua ocean⁹ Sericus tendit uſq; ad p̄montoriū Boreū & flumē Boreū
& inde tenus ſcythico mari: quod ē a ſeptentriōe uſq; ad mare caſpiū
quod ē ab occaſu: & uſque ad extentū caucaſi iugū: quod ē a meridiē
Hyrcanorū & Scytharū gentes ſunt: xlii. ppter terrarū infœcundā diffu-
ſionem late oberrantes. Mare caſpiū ſub aquilōis plaga ab oceāo oriſ
cuius utraq; circa oceanū litora loca deſerta incultaq; habent. idē me-
ridiem uerſus p̄ longas anguſtias tendit: donec p̄ magna ſpatia dilata-
tū Caucaſi montis radicibus terminetur. Itaque a mari caſpio quod ē
ad orientē p̄ ora oceanī ſeptentrionalis uſque ad Tanaim fluuium &
Mæotias paludes: quæ ſūt ad occaſū p̄ lit⁹ Cimmerici maris: quod eſt
ab Aphrico uſq; ad caput & portas Caucaſi: quæ ſūt ad meridiē gen-
tes ſūt. xxxiiii. S; generaliter regio p̄xiā Albania ulterior ſub mari &
mōte caſpio Amazonū nūcupat. Expliciti autē ſūt q̄breniſſime fines
Aſiæ. Nūc autē Europā inquantū cognitioni hoīs concedit: ſtilo p̄ua-
gabor. A montibus Rhiphæis ac flumine Tanai Mæotiſq; paludib⁹:
quæ ſunt ad orientē p̄ litus ſeptentrionalis oceanī uſq; ad Galliā Belgi-
cam & flumē Rhenū: quod ē ab occaſu: deinde uſq; ad Danubiū: quē
& Iſt̄r uccant: q̄ ē a meridiē ad orientē directus ponto accipit. ab oriē-
te Alania ē: in medio Dacia: ubi & Gotia. deinde germania eſt: ubi plu-

rimā partē Sueui tenent: quōz oīūz gētes sūt. līiii. Nūc q̄cquid Danu-
bius a barbarico ad mare nostrū secludit: expediā. Mœsia ab oriente h3
ostia flumīs Danubii. ab euro Thraciā. a meridie Macedoniā. ab aphri-
co Dalmatiā. ab occasu Istriā. a circio Pānoniā. a septentriōe Danubiū.
Thracia habet ab oriente Propontidis sinū & ciuitatē cōstantinopolī
quæ Bizantiū prius dicta ē. a septentriōe partē Dalmatiæ. & sinū Eu-
xini pōti: ab occasu & Aphrico Macedoniā. a meridie Aegæum mare.
Macedonia h3 ab oriente Aegæū mare. a borea Thraciam. ab euro Eu-
bocā & macedonicū sinū. a meridie Achaia. a Fauonio mōtes Acroce-
raunios in angustiis Adriatici sinus: qui montes sunt contra Apuliaz
atque Brundisiū. ab occasu Dalmatiā. a circio Dardaniā. a septētri-
one mœsiam. Achaia uudique ppemodū cincta est mari. Nam ab oriē-
te h3 myrtoū mare. ab euro arcticum mare. a meridie ionium mare. ab
Aphrico & occasu cephaloniam & cassiopan insulas. a septentrione si-
nū corinthiū. ab aquilone angustū terræ dorsū: quo macedoniæ cōiū-
git: uel poti⁹ Atticæ: qui loc⁹ Isthmos uocat: ubi ē corinth⁹ habens in
Atticā a borea nō lōge Athenas ciuitatē. Dalmatia h3 ab oriente ma-
cedoniā. ab aquilone Dardaniā. a septentrione mœsiam. ab occasu
Istriā & sinū Liburnicū & insulas Liburnicas. a meridie Adriaticūz
sinū. Pannonia Noric⁹ & Rhetia habēt ab oriente mœsiam. a meridie
Istriā. ab Aphrico alpes Apēninas. ab occasu Galliam Belgicā. a cir-
cio Danubii fontē & limitē: q̄ Germaniā a Gallia iter Danubiū Gal-
liāq3 discernit. a septentriōe Danubiū & Germaniā. Italiæ sit⁹ a cir-
cio in eūz tenditur: habens ab Aphrico Thyrrēnū mare. a borea Adri-
aticū sinū: cui⁹ ea ps quæ cōtinenti terræ cōis & cōtigua est: alpium obi-
cib⁹ obstruitur. Quæ a Gallico mari p̄ Ligusticūz sinum exurgentes
primum Narbonensium fines. deīde Galliaz rhetiamq3 secludunt: do-
nec ī sinu Liburnico defigantur. Gallia Belgica h3 ab oriente flumīs
Rheni & Germaniā. ab euro alpes Apenninas. a meridie prouinciam
Narbonensem. ab occasu puiciā Lugdunensem. a circio oceanum Bri-
tannicum. a septentriōe Britannicā insulā. Gallia Lugdunēsis ducta p̄
longū: & p̄ angustū inflexa Aquitanicā prouiciā semicingit. Hæc
ab oriente h3 Belgicā. a meridie ptē prouinciæ Narbonēsis: qua Arela-
tū ciuitas sita ē: & mari Gallico Rhodani flumē accipit. Narbonensis
prouincia ps Galliaz habet ab oriente alpes Cottias. ab occidēte Hispa-
niā. a circio Aquitaniā. a septentriōe Galliā Lugdunensem. ab aqlōe
Belgicā Galliā. a meridie mare gallicū: quod ē iter Sardiniā & insulas
Baleares habēs in frōte: q̄ Rhodan⁹ fluui⁹ ī mare exit: īsulas stheccadas

Aquitanica puincia obliquo cursu Ligeris flumīs: q̄ ex plurima pte terminuse eius ē: in orbē agif. Hæc a Circio h3 oceanū: q̄ aquitanicus finus dicif. ab occasu hispanias h3. a septentrione & oriēte Lugdunēsem ab euro & meridie Narbonēsem puinciā cōtingit. Hispania uniuerso terrarū situ trigona ē. & circūfusione oceani Tyrrheniq3 pelagi pene īsula efficit. Huius angulus prior spectās ad orientē a dextris Aqtanica puincia a sinistris Balearico mari coartat^r Narbonensiu finib^r inferif. Secūdus angulus circiū itendit: ubi Brigantia Galleciæ ciuitas sita altissimū pharū & inter pauca memorādi opis ad speculā Britāniæ exigit. Terti^o eius angulus ē: quo Gades insulæ intentæ in Aphricum Atlantem montē interiecto sinu oceani pspiciunt. Hispaniā citeriorē ab oriente incipientē Pyrenæi saltus a parte septentrionis usq3 ad Cantabros Asturesq3 deducit. atq3 inde p Vacceos & Oreatanos: quos ab occasu h3: positā in nostri maris litore Carthaginē determinat. Hispania ulterior habet ab oriente Vacceos: Celtibros: & Oretanos. a septentrione oceanū. ab occasu oceanū. a meridie Gaditanū oceani fretū. īde mare nostrū: quod Tyrrhenū uocatur: imittitur. Et quoniam ocean^o habet insulas quas Britannia & hybernia uocant: quæ in aduersa Galliarū pte ad p̄spectum hispaniæ sitæ sunt: breuiter explicabūtur. Britānia oceani insula per longū in boream extendif. a meridie Gallias h3: cuius p̄ximū litustransmeantibus ciuitas aperit: quæ dicitur Rhutupi portus: unde haud pcul a Morynis in austro positos Menapoa Batasiosque prospectat. Hæc insula habet in longum milia passuū octingenta. in latum milia. cc. a tergo aut: unde oceano īfinito patet: Orchadas insulas h3: quarū. xx. desertæ sūt. xiii. incolūtur. Deinde īsula Tile quæ per infinitū a cæteris sepata circiū uersus medio sita oceano uix paucis nota habet. hybernia insula inter Britanniam & hispaniam sita ē: quæ lōgiore ab Aphrico ī boream spacio porrigif. hui^o ptes priores intentæ Cantabrico oceano Brigantiam Galleciæ ciuitatē ab aphrico sibi in circiū occurrente spatioso interuallo pcul spectant: ab eo præcipue p̄montorio ubi Senæ flumīs ostiū ē: & Velabri Lucenique constitūt. hæc ppior Britannia spatio terrarū angustior: sed cœli solisq3 tēperie magis utilis a Scotorū gentibus colitur. huic etiam Meuania īsula p̄xima est: & ipsa spatio non paruo solo cōmoda æque a Scotorū gentibus habitaf. hi sunt fines totius Europæ. Aphricaz: ut dixi: cum tertiam orbis partē maiores nostri accipiendam descripserint: nō spatioꝝ mensuras: sed diuisionū rōnes secuti sunt. Mare hoc siquidē magnū: quod ab occasu ex oceano oritur: ī meridiē magis uergēs angustiorē

inter se & oceanū coartatæ Aphricæ limitē fecit: unde etiā aliqui quī
eam longitudine parē: tamen multo angustiorē intelligentes: iuerēcū
dū arbitrari tertiā partē uocare: sed potius in Europa Aphricā depu-
tantes: ad secūdā portionē appellare maluerūt. præterea cū multo am-
plius terræ in Aphrica ardore solis: q̄ in Europa rigore frigoris incul-
tū atq; incognitū sit: quippe cū oīa pene aīantia uel germinātia patiē-
tius & tolerabilius ad summū frigoris q̄ ad summū caloris accedant:
ea scilicet cā est: Aphricā p̄ oīa situ & populis minorē uideri. & q̄a na-
tura sui minus habet spatii & cœli inclementia plus deserti: cui⁹ descri-
ptio p̄ puincias & gentes hæc ē. Libya cyreniaca & Pentapolis post Ae-
gyptū in pte Aphricæ prima est. Hæc incipit a ciuitate Parethonio &
montib⁹ catabatynon. inde secūdo mari usq; ad aras philenorū extēdit
Post se h; usq; ad oceanū meridianū gentes Libyorū Aethiopū & Ga-
ramantū. Huic ē ab oriente ægyptus. a septentrione mare Libycū. ab
occasu Syrtes maiores & Troglodytæ: contra quos insula calypso est
a meridie Aethiopicus oceanus. Tripolitana puincia. quæ & subuēta
na: uel regio Arzugū dicitur: ubi Leptis magna ciuitas ē: quī Arzu-
ges per longū Aphricæ limitē generaliter uocent: habet ab oriēte aras
Philenorū inter Syrtes maiores & Troglodytas. a septētriōe mare Sicu-
lū: uel potius Adriaticū & Syrtes minores ab occasu Byzantiū usq;
ad lacū salinarū a meridie barbaros Getulos Nathabres & Garamātas
usq; ad oceanū Aethiopicū ptingentes Byzātiū Zeugis & Numidia.
zeugis autem prius non unius conuentus: sed totius puinciæ genera-
le nomen fuisse iuenimus. Byzantium ergo: ubi Hadrumetus ciuitas
zeugis ubi Carthago magna Numidia: ubi Hypo regius & Nisicca-
da ciuitates sunt. habent ab oriente Syrtes minores & lacum salinarū. a
septentrione mare nostrū: quod spectat ad Siciliam & Sardinia insulas
ab occasu Mauritaniam Sitiphensem: a meridie fontes Vzara & post
eos Aethiopum gentes peruagantes usq; ad oceanum Aethiopicum
Sitiphenses & Cæsarienses. Mauritania habet ab oriente Numidiam.
a septentrione mare nostrū. ab occasu flumen Maluā. a meridie montē
Astrixī q̄ diuidit iter uiuā terram & harenas iacētes usq; ad oceanū &
oberrāt Gangines æthiopes. Tingitana mauritania ultia ē Aphricæ.
Hæc h; ab oriente flumē Maluam. a septētriōe mare nostrū usque ad
fretū Gaditanū: quod inter Hauennem & Calpem duo contraria sibi
p̄montoria coartat. ab occidente Atlantē montē & oceanū Atlanticū
sub Aphrico Hesperiiū montē. a meridie gentes Aulolū: quas nūc Ga-
laules uocant usq; ad oceanū Hesperiiū cōtingētes. Hic est terminus

uniuersæ Aphrice. nūc īsulaz quæ ī nrō mari sūt loca noīa & spatia di
metiar. Insula Cypros ab oriente mari Syrio quod Missicū uocant ab
occidente mari Pamphilico a septentrione Vulone Ciliciæ a meridie
Syriæ & Phœnicis pelago cīgīf cui? spatiū in lōgū tenet milia passuū
.c.lxxv. in latū milia passuū.c.xxv. Insula Creta finitur ab oriente Car
phatio mari ab occasu & septētriōe mari Cretico a meridie mari Liby
co quod & Adriaticū uocāt. habet in longū milia passuum.c.lxxvii.&
in latū.l. Insule Cyclades quaz est ab oriente prima Rhodos a septen
trione Tenedos a meridie Carpathos ab occasu Cythera. ab oriēte fini
unt litorib? Asiæ ab occidēte mari Icario a septētrione mari Aegæo a
meridie mari Carpatio Sūt aut oēs Cyclades numero.liij. Hæ tenēt a
septentriōe in meridiem milia passuū.l.ab oriente in occasum milia.cc
Silicia insula tria habz pmōtaria.ūnum quod dicīf Pelor? & aspicit ad
aquilonē cui Messana ciuitas pxima est. secūdum quod dicīf Pachy
nus sub quo ciuitas Syracusana respicit ad Euronotum. tertiū quod
appellatur Lilybæus: ubi & ciuitas eiusdem nominis sita ē: dirigīf qz ī
occasum. Hæc habet a Peloro in Pachynum milia passuū.cxliv. a Pa
chyno in Lilybæum.cxxx.septem milia. Hæc ab oriente cingitur mari
Adriatico. a meridie mari Aphrico: quod est cōtra Subuētanos & Syr
tes minores. ab occidente & septētrione habet mare Tyrrhenū. a borea
usque ad subsolanum fretum Adriaticum: quod diuidit Tauronimi
tanos Siciliæ & Brutios Italiæ. Sardinia & Corsica insulæ paruo freto
hoc ē miliū.xx. passuū diuidunt: ex quibus sardinia h3 a meridie con
tra Numidiā caralitanos. contra Corsicā insulam: hoc ē septentrionē
uersus h3. Vlbienfes: cui? in longū spatiū tenet milia passuum.cc.xxx
in latū milia.c.lxxx. Hæc habet ab oriente & borea. Tirrhenicū mare
qd? spectat ad portū urbis Romæ. ab occasu mare sardū. ab Aphrico ī
fulas Baleares lōge positas. a meridie Numidicū sinū. a septētrione ut
dixi corsicā. Corsica insula multis pmontoriis angulosa ē. Hæc h3 ab
oriente Tyrrhenū mare & portū urbis. a meridie sardiniā. ab occasu in
fulas Baleares a circio & septentrione Ligusticū sinū. Tenet aut ī lon
gū milia passuū.c.lx. in latū milia.xx.&.vi. Insulæ Baleares duæ sunt
maior & minor: qbus insunt bina oppida. maior Tarracōnē Hispaniæ
ciuitatē. minor Barchilonā septentrionē uersus contra se h3. Maiori
subiacet insula Hebusus. deinde ab oriente sardinia. ab aquilōe mare
gallicū. a meridie & aphrico Mauritanicū pelag?. ab occasu Ibericum
spectat pelag?. Hæ sunt insulæ ab Helleponto usqz ad oceanū p totū
magnum pelag? cōstitutæ: quæ & cultu & mēoria magis celebres habēt

Percensui breuiter: ut potui prouincias & insulas orbis uniuersi. nūc
locales gentium singulaque miseras: sicut ab initio incessabiliter extite
runt. & qualiter quibusque exorta sint inquantū suffecerat. pferam.

Hic ponitur diluuii uindicta.

¶ Vm post fabricam ornatumque mundi huius homo: quē rectū
atque immaculatum fecerat deus morti se subtrauisset: ac p
inde humanū gen^s libidinis deprauatū peccatis fundit^r absor
beret: cōtinuo iūstam licētiā punitio iūsta cōsecuta ē. Sen
tentiam creatoris dei & iudicis peccanti homini ac terræ ppter hoīem
destinatam: semp^rque dum homines terrā habitauerint: duraturam oēs
uidelicet aut p^bam^r negando: aut cōfitendo tolleramus. obstinatique
mentib^r testes sibi infirmitas sua iūrit: quib^r fidelis scriptura nō sua serit
Deinde refuso sub Noe ī omnem terram mari imissoque diluuiio: cum to
to orbe cōtecto unum spatium cœli esset ac pelagi: deletum fuisse uni
uersum humanum gen^s: paucis ī arca fidei suæ merito ad substituen
dam originem reseruatis: euidentissime ueracissimi scriptores docent.
fuisse tamen etiam illi contestati sunt: qui præterita quidem tempora
ipsumque auctorem temporū nescientes tamen ex indicio & cōiectura
lapidum: quos in remotis montibus conchis & ostreis scabres etiaque sæ
pe cauatos aq^s uisere solemus: coniiciendo didicerunt. Et quis huius
modi adhuc & relatu digna fideque certa pferri a nobis queant. tamen
hæc ueluti principalia duo de præuaricatione primi hoīs & condēnati
one generationis uitæque eius: ac deinde p^ditiōe totius generis humani
dicta sufficiant tantū. ut si qua gentiles historici de nris aliquo ordine
contigerint. hæc plenius cū cæteris ipso quo icurrerint ordine pferant.

Primus Ninus rex Assyriorū.

Nte annos urbis cōditæ mille. ccc. Ninus rex Assyriorū prim^s
ut ipsi uolunt: p^pagandæ dominatōis libidine arma foras ex
tulit. cruentamque uitam. l. p annos totam Asiam bellis egit a
meridie atque rubro mari surgens sub ultimo septētrione. Euxinū pon
tū uastando perdomuit. Scythicamque barbariem adhuc tūc imbellem
& innocentē torpentēque excitare seuiciā: uires suas nosse: & non lac iā
pecudū: sed sanguinē hoīum bibere: ad postremū uincere: dum uincit
edocuit. Nouissime Zoroastrē Bractianorū regem: eundēque magicæ

artis: ut ferunt reptorem pugna oppressum interfecit. post ipse duꝛ de
ficientem a se oppugnat urbem: sagittæ iectu interiit. Huic mortuo Se
miramis uxor successit: uirum animo & habitu gerens: auidosque iaꝛ
usu sanguinis populos p. xlii. annos cædibus gentiuꝛ exercuit. Nō cō
tenta terminis mulier: quos a uiro suo tunc solo bellatore. l. anis acqui
sitos suscepit. Aethiopiā bello pressam: sanguine illitam imperio adiecit.
Indis quoqꝛ bellū intulit: quos præter illam & Alexandꝛ magnū nul
lus intrauit: quod eo tpe iō crudelius grauiusqꝛ erat: q̃ nunc est: perse
qui & trucidare populos in pace uiuentes: quia tunc apud illos nec fo
ris erant ulla incendia belloꝛ. nec domi tāta exercitia cupiditatū. Hæc
libidine ardens: sanguinem sitiens inter incessabilia stupra & homicidia
cum oēs: quos regie accersitos meretricie habitos concubitu oblectas
set: occideret. tandem filio flagitiose concepto: impie exposito: inceste
cognito priuatam ignominiam publico scelere obtexit. Præcepit enim
ut inter parentes ac filios nulla delata reuerētia naturæ de cōiugiis ap
petendis: quod cuique libitū esset: liberæ fieret.

Quod ignis de cælo descendit in Pentapolim.

Nte annos urbis cōditæ. M. c. lx. confinē Arabiæ regionē: quæ
tūc Pēta polis uocabat: arsisse penitꝛ igne cœlesti iter alia etiā
Corneliꝛ Tacitꝛ refert: qui sic ait. Haud pcul idē cāpos: quos
ferūt olim uberes: magnisqꝛ urbibus habitatos fulminū iactu arsisse:
sed manere uestigia: terrāqꝛ ipsam specie solida uim frugiferaꝛ perdi
disse. Et cū hoc loco nihil de incensis ppter pctā hoīuꝛ ciuitatibꝛ: qua
si ignarꝛ expresse rit: paulopost uelut oblitꝛ cōsiliū: subiecit & ait. Ego
sicut inclytas quondā urbes igne cœlesti flagrasse concesserim: ita ha
litu lacus infici terram & corrūpi reor. Quo dicto inuitus licet de exu
stis urbibus: quæ pcul dubio peccatoꝛ noxa conflagrauerāt: & scisse
se & concessisse confessus: palam prodidit: non sibi cognitionis fidē de
fuisse: sed exprimendæ fidei uoluntatē: quod nūc a me plenius pferf.
In confinio Arabiæ & Palestina: qua dimissi altrinsecus montes subie
ctis cāpis excipiūtur qnqꝛ ciuitates fuisse referūtur Sodoma: Gomor
ra: Adama: Seboim: & Segor. sed Segor ex his parua. illæ magnæ & am
plæ: quippe quibus & soli fœcunditas suberat. & Iordanis fluuius per
plana diffusus: ac p opportuna diuisus augmētis ubertatis ipēdebat.
Huic uniuersæ regioni bonis male utenti abūdantia reꝛ cā maloꝛ fu
it. Ex abūdātia enī luxuria. ex luxuria fœdæ libidines adoleuere: adeo

ut masculi in masculos opantes turpitudine. nec consideratis quidem locis conditionibus ætatibusque proruerent. Itaque iratus deus pluuio super hanc terram ignem & sulphur: totamque regionem cum populis atque urbibus exustam testem iudicii sui futuram æternam damnationem dānauit ut nunc quoque appareat quidam forma regionis. sed inueniatur regio cineris mediamque conuallē: quam iordanis irrigauerat: nunc mare superfusus tegat: tantumque de rebus ut putas: paruis dñæ indignationis iudicium accessum ē: ut propter hoc illi male utentes bonis: fructus miseriæ: nutrimenta libidinum fecerant: terra quoque ipsa quæ has habuerat ciuitates: primum exusta ignibus: post oppressa aquis in æternam damnationem cōi paret aspectui.

Vbi Romani nihili mali se passos esse dixerunt: si circiter illis redderet.

Taque nunc si placet: hi: qui in christum: quæ nos iudicem sæculorum ostendimus: quantum in ipsis est sputa coniiciunt: inter Sodomam & Romam discernant causas. & conferant poenas: quæ a me uel maxime ob hoc retractandæ non sunt: quia omnibus notæ sunt. Et tamen quolibet eorum sententias acciperent: si illi fideliter: ita ut sentiunt faterentur quicquid de temporibus christianis rari & hoc in angulis murmurēt: non usque adeo moleste accipiendum putet: cum totius populi romani consona uoce parique iudicio sensus ac sermo sit cognitus. Adeo quodam autem paruo: & leui motu hæsitasse erga se paruipere consuetudinem uoluptatum indubitatissime contestatus est: ut libere conclamaret: si reciperet circiter nihil esse sibi factum. hoc est: nihil egisse Romæ Gotorum enses: si concederet spectare Romanis circenses. Nisi forte ut se hæc apud plerumque hoc præcipue tempore: qui ex longa requie: uel paruam obortam sollicitudinem intolerabilem laborem putant. has clementissimas admonitiones quibus omnes aliquando restringimur: alienis punitiōibus auditis lectisque præponunt. Quos saltem de hoc ipso exitu Sodomorum & Gomorreorum moneo: ut discere atque intelligere queant: qualiter deus peccatores puniuerit. qualiter punire possit. qualiter punitus sit. Ante annos urbis conditæ mille. lxx. dum Thelcises & Carsathii peruicax prælium aduersas Phoreneum regem Argiuorum: & Parapasios accipiunt: spem sine fructu uictoriæ gesserunt. Idemque Thelcises & Carsathii post paululum bello uicti: patria profugi: ignarique rerum: credentes quia se penitus a congressu totius humanæ habitationis abstraherent: Rhodum insulam quæ Ophiussa antea uocabatur: quasi tuta possessione ceperunt.

Vbi in Achaia sæuū diluuiū actum est.

Nte annos urbis cōditæ mille. xl. i Achaia sæuū diluuiū uastati
one plurima toti⁹ pene puīciæ fuit. Quod q̃a Ogygis: qui tunc
Eleusina cōditor & rex erat tpib⁹ effusū est: nomen loco ac tpi dedit:

De fame: quæ fuit in Aegypto.

Nte annos conditæ urbis mille. xlviii. fuisse apud Aegyptum
primū insolitam fastidiendamque ubertatem: deinde iugem
atque intolerabilem famem legimus: cui Ioseph uir iustus &
sapiens dīna p̃uisione subuenerit: ut Pōpeius historicus refert. eiusq̃
breuiator Iustin⁹ docet: qui inter cætera sic ait. Minimus ætate iter fra
tres Ioseph fuit: cuius excellens ingeniū fratres ueriti interceptū pere
grinis mercatoribus uendiderūt. A q̃bus deportatū in Aegyptum: cū
magicas sibi artes solerti ingenio p̃cepisset: breui ipsi regi p̃carus fuit.
Nam & p̃digioꝝ sagacissimus erat. & somnioꝝ primus intelligentiaꝝ
condidit. Nihilq̃ dīni iuris: humanique ei incognitū uidebatur: adeo
ut etiam agroꝝ sterilitatem futuraꝝ ante multos annos p̃spiciens: fru
ges congregasset. Tantaque ei⁹ expimenta fuerūt: ut nō ab hoīe: sed a
deo responsa accepisse uideret. Fili⁹ Ioseph Moy ses fuit: quem prater
paternæ scīæ hereditatem & forme pulchritudo cōmendabat. Sed Ae
gyptii cū scabiem & uilitiginem paterent: respōso moniti eū cū ægris:
ne pestis ad plures serperet: terminis Aegypti pellūt. hæc Iustinus. Sed
quoniam hæc idem Moy ses: quem isti sapientem scientemq̃ fuisse at
testant: plenius ueriusque tanq̃ p se suosque gesta conscripsit: primū
fide eius atq̃ auctoritate: quam etiam isti p̃bant: horū ignorantia est
supplenda. dehinc sacerdotū Aegyptioꝝ fallax malitia cōfutanda est
qui uel astu: quod manifestius est: euidentem irāꝝ misericordiamque
ueri dei memoriæ subtrahere conati sunt: particulatim expositōe cōfu
sa: ne in contumeliam idoloꝝ suoꝝ eū colendū merito ostenderent: cu
ius consilio annūciata hæc mala: & auxilio euitata docuissent. uel for
te ut indulgentius accipiamus: obliti sunt. Illius. n. nostri Ioseph: q̃ fu
it ueri dei seruus: & p̃ creatura domini sui pie itenteque sollicit⁹: p̃ui
sione ipsi abundabant frugibus: quasi sacerdotes. sed q̃a falsi sacerdo
tes erant: cum cæteris esurientibus non dolebant. Eniūero: cui placet:
obliuiscis. cui dolet: minimis. q̃q̃ huius tpi argumentum historiis fa
ctisq̃ reticentibus ipsa sibi terra Aegypti testis p̃nunciat: quæ tunc

reducta in potestatem regiam: restitutaque cultorib⁹ suis ex oī fructu suo usq³ ad nūc qnta ptis incessabile uectigal p⁹soluit. Fuit itaq³ hac fames magna sub rege Aegyptior⁹ Diapolito: cui nomen erat Amosis quo tpe Baleus Assyrios: Argiuos Apis regebat. Fuerūt autē ante annos famis septem p⁹cedentes alii septē ubertatis āni: quor⁹ affluētia³ tanto negligentius periturā: quanto uberius natā Ioseph noster solertia sua collegit: & condidit: totamq³ Aegyptū conseruauit. Acq³ fuit uniuersam Pharaoni pecuniā. & deo gloriam reddens dispensatiōe iustissima: cui uectigal uectigal: cui honorē honorem omniū pecora: terras: censusque collegit. ipsos autē qui semetipsos cū terris suis accipienda stipis taxatione uendiderāt: statuta quintae partis pactione laxauit. Hūc Ioseph: quē constituit deus Aegyptiis conseruatae salutis auctorē: q³s credat ita in breui eor⁹ excidisse memoria: ut filios eius atque uniuersam cognationē paulo post seruitio addixerint: laborib⁹ affecerint: internitionib⁹ p⁹stigauerint? Quā ob rē non ē mirandū: si nūc quoque aliq³ repiūtur: q³ cū a certicibus suis ipendentē gladiū p⁹terito xpīa no nōie auerterint ipsū nomen christi: quo solo salui sūt: aut dissimulent: aut infamēt. grauariq³ se eor⁹ t⁹pibus asserant: quor⁹ meritis liberantur.

De Amphitryone Deucalione & Libero.

Nno. dccc. decimo ante urbē conditā Amphitryon Athenis tertius a Cecrope regnauit: cuius t⁹pibus aquar⁹ illuuiēs maiorem partē populor⁹ Thessaliae absumpsit: paucis p⁹ refugia montiū liberatis maxime in monte Parnaso: in cuius circuitu Deucalion tūc regno potiebat: qui tūc ad se ratibus confugiētes susceptos p⁹ gemina Parnasi iuga fouit. aluique: a quo p⁹pterea genus humanū reparatū ferūt. Tūc etiā ī Aethiopia pestes pluriūas dirosque morbos pene usque ad desolationē exastuauisse Plato testat⁹ ē. Et ne forte diuisa t⁹pa esse credant⁹ irae dei furorisque bellici: ea tēpestate subactā Indiam Liber p⁹ sanguine madefecit: cādibus oppleuit: libidinib⁹ polluit: gentē utique nulli hominū unq³ obnoxiam. uernacula tantum q³ete contentam.

Hic dicitur q³ populus dei in Aegypto afflic⁹ tus ē: & decem plagis p⁹cussa ē Aegyptus.

Nno ante urbem conditā octingentesimoq³nto infanda Aegyptiis mala atque intolerabiles plagas incubuisse Pompeius

Corneliusque testantur: Qui qdem cū hęc ambo de Iudæis referēda
pponantur. aliquātulū me pro sua diuersitate mouerūt. Ait enī Pom
peius siue eius abbreviator Iustin⁹ hoc modo. Aegyptii cū scabiem ac
uitiliginē paterent. responso moniti Moysen cū agris ne pestes ad plu
res serperet termīs Aegypti pellūt. Dux igif exulū factus sacra Aegy
ptiorū furto abstulit quæ armis repetentes Aegyptii domū redire tem
pestatibus cōpulsi sunt. At uero Cornelius de eadem re sic ait: Plurimi
auctores cōsentiunt cū orta per Aegyptū tabes corpora fœdaret regē
Boccoꝝ adito ammonis oraculo remedium petētem purgare regnum
& id gen⁹ hominū ut iuifum diis alias ī terras uehere iussū. sic conqui
situm collectumque uulg⁹ postquā uastis in locis relictum sit. cæteris
per lachrymas torpētib⁹ Moysen unum exulum monuisse ne quam de
orū tēploꝝ hominumue opem exspectarēt sed sibimet duci cœlesti cre
derēt primo cui⁹ auxilio præsentes misérias pepulissent. Itaque Corne
lius dicit quod ipsis Aegyptiis cogentib⁹ ī deserta ppulsi sunt Iudæi.
& postea subiūgit incaute quod ope Moysi ducis ī Aegypto misérias
pepulissent. qua re ostendit quædā quæ per Moysen strenue acta sunt
fuisse celata. Itē Iustinus asserit pulsū æque cū populo Moysen sacra
Aegyptiorū fuisse furatū quæ Aegyptios armis recipere molientes co
actos tempestatib⁹ ac repulso domū redisse. Et hic aliquid āplius & si
nō totū pdidit quod ille celauit. Quia ppter quia Moysi magno illi du
ci testimoniū ambo dixerūt ab ipso sicut quæ p eū & gesta & dicta sūt
pferatur cum populum dei hoc est gen⁹ Ioseph Aegyptii cui⁹ ope sal
ui erant seruitio oppressū labore cruciarent. insup etiā ad necandā so
bolem suā crudeli imperio cogerent dimitti deus populū suū liberum
ad seruiendū sibi per Moysen nuntiū iubet. Cōtēotusque durissimis
cōtumaces suppliciis agit qui decem plagis onerati ac protriti tandem
quos dimittere noluerāt etiā festinare coegerūt. Post aquas ī sanguinē
cōuersas ardētib⁹ siti grauiora afferētes pœnarū rmedia quam pœnas
post horridos ranarū squalores p omīa mūda immundaque reptantes
post ignitos sciniphes & nūquā se toto aere uibrantes pene ieuitabiles
post muscas caninas etiā per īteriora mēbroꝝ horridis motib⁹ cursitā
tes acerbeque inferētes tam grauiā tormēta quam turpia: post grādem
omniū pecorū & iumentorū repentinā ruīnam stragēque generalem
post uelicas efferuescentes: ulceraque manantia & ut ipsi dicere malue
runt scabiem ac uutiliginem totis corporib⁹ erūpentē: post grandinem
cū igne pmistā passim homīes armenta atque arbores pterentē: post
locustarum nubes exhaustis omībus ipsas quoque radices seminum

persequentes: post tenebras imaginibus diras: crassitudine palpabiles: diuturnitate ferales. postremo post uniformem ī tota Aegypto primitiua sobolis necem: paremque per uniuersos orbitatū tempestatē: qui iubenti deo non cesserant: cessere punienti. sed mox pessime poenitētes dimissos persequi ausi ultima nefandae puicaciae expendere supplicia. Nam rex eorū uniuersum Aegypti exercitū curribus atque equitibus instructum in circūerrantes egit: cuius numex hoc solo uel maxie argumento coniiicere possumus: quod eum. cccccc. milia uiroꝝ timuerūt atque fugerunt. Sed ptektor depressorū & ultor cōtumaciū deus diuisit subito rubꝝ mare ac dilatatis utrinque marginibus rigentiū ūdaz in montis faciem latera erecta suspendit: ut inoffensis pelagi uiis puocatis pii uiam desperatae salutis impii foueam insperatae mortis intrarent. Itaque Hebraeis tuto p sicca gradientibus refuſis a tergo aquarū. astantiū molibus obruta est & interfecta cū rege suo uniuersa Aegypti multitudo. tota puincia plagis ante cruciata: ac postremo interfectione uacuata ē. Extant etiam nunc certissima horū monumenta gestorū. Nam tractus curruūque rotarū orbitae non solū in litore s; etiā ī pfundo: quousque uisus admittitur: peruidentur. Etsi forte ad tēp⁹ uel casu: uel curiositate turbantur: cōtinuo diuinitus in pristina facie uentis fluctibusque reparant: ut si qstimore dei non doceat uel ppa latae religionis studio: irā ei⁹ transactae ultionis terreat exēplo. His etiā tpibus adeo iugis & grauis aestus incāduit: ut sol p deuia transuectus: uniuersū orbē nō calore affecisse: sed igne torruisse dicat. Impressūq; feruorē & Aethiops plus solitū & insolitū Scythia nō tulerit. Ex quo etiā quidam: dū non concedūt deo ineffabilem potentiā: suas ianes ratiūculas conquirentes ridiculā Phætontis fabulam texuerūt.

De duobus fratꝝ filiis.

Tem anno ante urbem conditam septingentesimo septuagesimo qnto inter Danai atque Aegisthi fratꝝ filios quinquaginta parricidia una nocte cōmissa sunt. Ipse deinde tantorū scelerū fabricator Danaus regno: quot tot flagitiis acquisierat pulsus. Argos cōcessit. ibique indigne persuasis in facinus Argiuis Sthenelū: q cum pfugū egētemque susceperat: regno expulit. atque ipse regnauit. Buſiridis in Aegypto cruentissimi tyranni crudelis hospitalitas: & crudelior tunc religio fuit: qui innocentē hospitem sanguinem diis scelerū suorū participibus propinabat: quod execrabile sine dubio hominibus

ipsis: nedum etiam diis uideri potest. Tunc etiam a Progne Terei & Philomenæ incestui parricidium adiunctum est: execrabilius utrique conuiuium per infandos cibos additum est. cum propter sororis pudicitiam ereptam: præcisamque linguam filium paruulum mater occidit. pater comedit. Isdem temporibus Perseus a Græcia in Asiam transfectus est: ibi barbaras gentes graui diuturnoque bello domuit: & nouissime uictor nomen subiectæ genti dedit. Nâque a Perseo Persæ uocati sunt. At ego nunc cogor fateri me prospiciendi finis cōmodo de tanta malorum sæculi circumstantia præterire plurima. cuncta breuiare. Nequaquam enim tam densam aliquando siluam prætergredi possem: nisi etiam crebris interdum saltibus subuolarem.

De regno Assyriorum: quod per quinquaginta reges propemodum actum est.

Am cum regnum Assyriorum per mille centum sexaginta annos usque ad Sardanapulum per quinquaginta propemodum reges actum sit: & nunquam pene uel inferendis uel excipiendis usque in id tempus bellis quicuerit: quis finis reperietur: si ea commemorare numerando: ne dicam describendo conemur. præsertim cum & Græcorum prætereunda non sint: & Romanorum uel maxime recensenda sint nec mihi nunc enumerare opus est Tantali & Pelopis facta turpia & fabulæ turpiores: quorum Tantalus rex Phrygiarum Ganymedem Troie Dardaniorum regis filium cum flagitiosissime rapuisset: maiori conserti certaminis fœditate detinuit: sicut Panocles poeta confirmat: qui maximum bellum excitatum ob hoc fuisse commemorat: siue quia hunc ipsum Tantalum utpote affeclum deorum uideri uult raptum puerum ad libidinem Iouis familiari lenocinio præparasse qui ipsum quoque filium Pelopem epulis eius non dubitavit impendere. Tedet etiam ipsius Pelopis contra Dardanum atque Troianos quælibet magna referre certamina: quæ quæ in fabulis celebrari solita sunt: negligentius audiuntur. Illa quoque prætereo: quæ de Perseo & Cadmo Thebanis Spartanisque per inextricabiles alternantium malorum recursus: Palephato scribente referuntur. Taceo flagitia Lemniadum. præmitto Pandionis Atheniensium regis flebilem fugam. Atrei & Thyestæ odia. Stupra & parricidia: cælo quoque inuisa dissimulo. Omitto Oedipum interfectorem patris: matris maritum: filiorum fratrem: uicticum suum. Sileri malo: Eteoclem atque Polylicem mutuis laborasse concursibus: ne quis eorum parricida non esset.

Nolo meminisse Medæ amore sæuo faucia: & pignorum paruulorum
eade gaudentis: & quicqd temporibus illis perpetratum conici das: qua
liter homines sustinuerint: quod etia astra fugisse dicuntur.

De certamine inter Chretenses & Athenienses.

Nno ante urbem conditam quingentesimo. lx. atrocissimum iter
Cretenses & Athenienses certamen fuit: ubi utrinque popu-
lis infelicitè pfligatis cruentiorè uictoriam Cretenses exer-
cuerunt: qui nobiliu Atheniesiu filios minotauro: utq fero homini an
humanæ bestia aptius dicam nescio: detorandos crudeliter addicebant:
atque informe pdigiū effosis Græciæ luminibus saginabant. Iisdē die
bus Laphitæ & Thessali famosis nimiū certauere cōflictib⁹. Sed Thef-
salos Palephatus in libro primo incredibiliu3 prodit: ipsos a Laphitis
creditos dictosque fuisse centauros eo: quod discurretes in bello equi-
tes: ueluti unū corpus equorū & hominū uiderentur.

Vbi Vefores rex Aegypti meridiem &
septentrionē uendicare sibi uoluit.

Nno ante urbem conditā. cccc. lxxx. Vefores rex Aegypti me-
ridiem & septētrionē diuisas pene toto cælo ac pelago plagas
aut miscere bello aut regno iūgere studens Scythis bellū pri-
mus indixit: missis prius legatis: qui hostibus parendi leges dicerēt: ad
quæ Scythæ legatis responderūt. Stolide opulentissimū regem aduer-
sus inopes sumpsisse bellum: quod timendū ipsi magis uersa uice fue-
rit ppter incertos belli euentus. nulla præmia: & dāna manifesta. porro
sibi non expectandū: dum ad se ueniatur. sed ultro prædæ obuiam itu-
ros. Nec mora: nam dicta factis insequuntur. Primū ipsum Veforem
territum refugere in regnū cogunt: destitutū uero exercitū inuadunt:
omnemque belli apparatū capeffunt. Vniuersam quoque Aegyptum
populassent: nisi paludibus ipediti repulsi fuissent. Inde continuo re-
uersi perdomitā cadibus ifinitis Asiam uectigalem fecere. ubi per. xv.
annos sine pace imorati tandem uxorū flagitione reuocant denuntian-
tiū: ni redeāt: sobolē se a finitimis quæsituras. Medio aut tēpore apud
Scythas duo regii iuuenes Plinos & Scholopythus p factionē optima-
tum domo pulsu ingentem iuuentutē secū traxere. & in Cappadocia
Ponticæ ora iuxta amnē Thermodotē cōsederūt cāpis Thermiscyrais

sibi subiectis: ubi diu p̄xima quæque populati cōspiratōe finitimorū
p̄ insidias trucidātur. Horū uxores exilio ac uiduitatē p̄motæ arma su-
munt. & ut omnibus par ex simili conditione animus fieret: uiros: q̄ su-
perant: interficiūt. atque accensæ in hostem sanguine suo ultionem cæ-
sorū coniugū finitimorū excidio consequūtur.

Vbi Amazones arma sumpserunt.

Vnc pace armis quæ sita externos cōcubitus ineūt. editos ma-
res mox necant. fœminas studiose nutriūt: iniustis infantiū de-
terioribus mamillis: ne sagittarū iactu īpedirent. Vnde Ama-
zones dictæ. Harū duæ fuere reginæ Marpesia & Lampedo: quæ agmi-
ne diuiso in duas p̄tes uicissim curam belli & domus custodiam sortie-
bantur. Igit̄ cum Europā maxima p̄te domuissent: Asiæ uero aliquan-
tis ciuitatibus captis: ipsæ aut̄ Ephesum aliasque urbes condidissent:
p̄cipuā exercitus sui partē onustā opulentissima p̄da domum re-
uocant. reliquæ ad tuendū Asiæ imperiū relictæ cū Marpesia regina cō-
cursu hostiū trucidantur. Huius locū capeffit Orethia filia: quæ sin-
gularē uirtutibus gloriā perpetua uirginitate cumulauit. Hac fama
excitas gentes tāta admiratio & formido īuaserat: ut Hercules quoq̄
cū iussus fuisset a domino suo exhibere arma reginæ: quasi ad ineuita-
bile periculū destinatus: uniuersam Græciæ lectam ac nobilem iuuen-
tutē contraxerit: nouē longas naues p̄parauerit: nec tantū cōtextus
examine uiriū ex īprouiso aggredi. & insperatas circūuenire maluerit.
Duæ tūc sorores regno p̄ærant Arthiope & Orithyia. Hercules ma-
ri aduectus incautas inermesque pacis īcuria desides oppressit. iter cæ-
sas captasque q̄ plurimas duæ sorores Antiope & Menalippe ab hercu-
le. & Hippolyte a Theseo retentæ sunt. sed Theseus Hippolytem ma-
trimouio asciuit. Hercules Menalippē sorori reddidit. & arma reginæ
precio redēptionis accepit: post Orithyiam Pentefilia regno potita est
cui⁹ Troiano bello clarissimo iter uiros documēta uirtutis accepim⁹.

Hic dicitur de Gotis: quos Alexander
& Cæsar esse uitandos iudicarunt.

Rodolor pudet terroris humani. Mulieres patria p̄fugæ Eu-
ropā atq̄ Asiam: idest plurimas fortissimasque mūdi partes
intrauerūt. puagatæ sunt. deleuerūt. &c. pene ānis euertēdo

urbes plurimas: atque alias cōstruendo tenuerunt. nec tamen miseriæ
hominū pressura temporis deputata ē. Modo autē Getæ illi qui & nunc
Goti: quos Alexander euitandos pñciauit: Pyrrhus exhorruit. Cæ-
sar etiam declinauit: relictis uacuefactisque sedibus: ac totis uirib' tu-
ti Romanas ingressi puincias. simulque ad terrorem diu ostentati soci-
eratem Romani fœderis precibus sperant: quam armis uendicare potu-
issent. exiguæ habitationis sedē non ex sua electiōe: sed ex nostro iudi-
cio rogant: quibus subiecta & patente uniuersa terra præsumere: qđ eēt
libitū: liberū fuit. semetipsos ad tuitionē Romani regni offerunt: quos
solos inuicta regna timuerūt. & tamen cæca gentilitas cū hæc Romana
uirtute gesta nō uideat: fide Romanorū ipetrata nō credit. nec acquiescit
cū intelligat: confiteri beneficio christianæ religionis: quæ cognataꝝ p-
omnes populos fidem iungit: eos uiros sine prælio sibi esse subiectos:
quorū fœminæ maiorem terrarū partē immensis cædibus deleuerūt

De raptu Helenæ: & coniuratione Græcorū.

¶ Tuero ante urbem conditā. ccc. tricesimo & amplius anno ra-
ptus Helenæ cōiuratio Græcorū & concursus mille nauium de-
hinc decennalis obsidio ac postremo famosum Troiæ excidiū
prædicatur: in quo bello per decem annos cruentissime gesto: quas na-
tiones: quantosque populos idem turbo inuoluerit: atque afflixerit.
Homerus poeta in primis clarus luculentissimo carmine palam fecit.
nec per ordinem nūc retexere nostrum est: quia & operi longū & omni-
bus notum uidetur. Vexatamen qui diuturnitatē illius obsidiōis euer-
sionis atrocitatem: cædem captiuitatemque didicerūt: uideant: si recte
isto: qualiscūque est præsentis tēporis statu offendūtur: quos hostes
occulta misericordia dei cū per omnes terras instructis copiis perseq-
possent: pacis gratia præsentis obsidibus per oīa maria sequūtur. & ne
forte hæc quietis amore facere credantur: se ipsos ac picula sua pro ro-
manorū pace aduersus alias gentes offerunt.

Aenææ in Italiam aduentus.

¶ Aucis præterea annis interueniētibus Aenææ pfugi ex Troia
aduentus in Italiā quæ arma cōmouerit: qualia per trienniuꝝ
bella excitauerit: quantos populos iplicuerit: odio excidioqꝝ
afflixerit ludi litterarij disciplina nostræ quoque memoriæ insitum ē

Horum præterea temporum medio iteriacent exilia. naufragiaque Græcorum
Pelopenesi clades: Codro moriente. fatorum ignari Thraces noua in bella
surgentes. & generalis tunc per totam Asiam Græciamque commotio.

De Sardanapalo rege Assyriorum nouissimo.

Nunc ante urbem conditam. lx. iiii. nouissimus apud Assyrios re-
gnauit Sardanapalus: uir muliere corruptior: qui inter scor-
torum greges foemineo habitu purpuram collo tractans a præse-
cto suo Arbacte. qui tunc Medis præerat uisus: atque execrationi habi-
tus: mox etiam excitis Medorum populis ad bellum puocatus & uictus ar-
dente pyra se iniecit. Exhinc regnum Assyriorum in Medos concessit. De
inde multis præliis undique scatentibus: quæ per ordinem differere ne-
quaquam aptum uidetur: per uarios puentus ad Schytas Chaldaeosque
& rursus ad Medos parili uia rediit. In qua breuitate pensandum est: quanta
ruinae cladesque gentium fuere. quanta bella fluxerunt: ubi toties tot
& talia regna mutata sunt. Post hæc Medis Phraortes imperitauit: qui
creberrimis Persarum Assyriorumque bellis uiginti & duos regni sui an-
nos consumpsit. Post hunc Diocles regnauit: uir armis expertissimus
semperque bellis imoratus: qui auctum late imperium moriens Astyagi
dedit. Astyages uirili prole uacuis Cyrus nuptem apud Persas ge-
nitum habuit. Sed Cyrus mox ut adoleuit: congregata Persarum manu
auo certamen indixit. Porro Astyages oblitus sceleris sui: quod in Har-
palum dudum admiserat: cum filium eius unicum & paruulum interfecit: epu-
landumque patri apposuit: ac ne quid infelicissime orbitati felix igno-
rantia subtraheret: infames epulas ostensis patri cum capite manibus im-
properauit. Huius ergo facti imemor ipsi Harpalo summam belli com-
misit: qui acceptum exercitum statim Cyrus per perditionem tradidit: quo
comperto Astyages raptis secum copiis in Persas ipse proficiscitur. acriusque
certamen instaurat: proposito suis metu: si quis de prælio cedere moliret
ferro excipetur: qua necessitate instanter Medis pugnantibus: pulsa ite-
rum Persarum acies cum paulatim cederet: matres & uxores eorum obuiam occurrunt.
orant in prælium reuertantur. Cunctantibus sublata ueste obscena cor-
poris ostendunt: quærentes: num in uteros matrum uel uxoribus uellent refu-
gere. Quo facto erubescens in prælium redeunt. & facta impressione quos
fugiebant: fugere compellunt. Ibi tunc Astyages capitur: cui Cyrus nihil
aliud quam regnum abstulit. eumque maxime Hyrcanorum genti præposuit.
In Medos uero ipse reuerti noluit. Is finis imperii Medorum fuit. sed cui

tates quæ tributariæ medorum erant: a Cyro defecerant: quæ res Cyro multorum bellorum causa & origo extitit.

Quod Phalaris Siculus tyrannidē arripuit.

A tempestate Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrāni de depopulabatur: qui crudelis mente: commentis crudelior omnia nefarie in innocentes agens inuenit aliquando: quē iuste puniret iniustus. Nam Perillus quidam æris opifex affectans tyrāni amicitiam aptum munus crudelitati illius ratus taurum æneum fecit: cui fabre ianuam e latere composuit: quæ ad contrudendos damnatos receptui foret: ut cum inclusis ibidem subiectis ignibus torreretur fontum uocis extortæ capacitas concaui æris augetet: pulsuque ferali competens imagini murmur emitteret. nefarioque spectaculo mugitus pecudis: non hominis gemitus uideretur. Sed Phalaris factus amplexus factorem execratus & ultioni materiam præbuit & crudelitati. Nam ipsum opificem sua inuentione puniuit. Fuerat etiam paulo superiori tempore apud Latinos rex Romulus: qui per annos. xviii. flagitiis impietatibusque crescens ad postremum diuino iudicio fulmine interceptus matura supplicia immatura ætate exoluit. Eligant nunc: si uidetur: Latini & Siculi: utrum in diebus Romuli & Phalaris eē maluisse: innocentium uitas poenis extorquentium: an his temporibus christianis: cum imperatores Romani ipsa in primis religione compositi post communis rei publicæ bono tyrannides ne ipsorum quod in iurias exigunt tyrannorum.

De bello Peloponnesiū & Atheniensium.

Nno ante urbē conditā. xliii. Peloponnesiū Atheniensiumque maximū bellū totis uiribus animisque commissū ē: In quo cædibus mutuis ad hoc coacti sunt: ut uelut uicti se ab alterutro subtraherent: belloque discederēt. Tunc & Amazonū gentis & Cimmeriorum in Asiam repetitus incursus plurimā diu lateque uastationem stragēque edidit. Anno uicesimo ante urbē conditā Lacedæmonii contra Mesanios propter spretas uirgines suas in solēni Mesaniorum sacrificio panos. xx. indefesso furore bellantes ruinæ suæ totas Græciæ uires implicuerunt: quæ cum se magnis execrationibus deuouissent: sacramentisque obstrinxissent

domum nisi Mesana expugnata nunquam esse redituros: ac per decem annos longa fatigati obsidione: nec tamen aliquem uincendi fructum adepti: porro autem & querelis uxorū super longa uiduitate: & periculo sterilitatis contestantium permoti reuocarentur: consultatione habita ueriti: ne intercepta spe sobolis sibi magis hac pseuerantia: quam Mesaniis perditio nutriretur: selectos in exercitu eos: qui post iusiurandum in supplementum militiæ uenerant: Spartam remittunt: quibus præmissos omnium foeminarum concubitus permiscere: infami satis nec tamen utili licentia. Ipsi autem proposito insistentes expugnant fraudeque Mesanios uictos seruitio premunt. At illi cruentam diu dominationem inter ubera & uincula pressi iugum excutiunt. arma sumunt. bellum instaurant. Lacedæmonii Tyrteum poetam Atheniensem ducem prælio legunt: qui tribus conflictibus fusi amissum exercitum: uocata in libertatem seruorum manu: suppleuerunt. Sed: cum sic quoque desistendum certamine propter metum periculi arbitrarentur: Tyrtei poetæ & ducis composito carmine: & per contionem recitato: rursus accensi mox in certamen ruunt. Tantaque uirailium concursus est: ut raro unquam cruentius prælium exarserit. At postremum tamen uictoria Lacedæmoniorum fuit. Tertio Mesanii reparauerunt certamen. nec Lacedæmoniis mora in auxilium copias multas utrinque duxerunt. Athenienses uero Lacedæmonios alibi intentos e diuerso aggredi parant. nec Lacedæmonii quiescere. Nam ipsi in Mesanios occupati Peloponneses imiserunt: quod Athenienses bello excipient. Athenienses autem missa in Aegyptum praeua classe in pares uiribus nauali congressu facile uincunt. Dehinc recepta classe aucti etiam militum robore uictores in prælium uocant. Lacedæmonii quoque omissis Mesaniis in Athenienses arma conuertunt. Diu graues & uariæ pugnae & anceps uictoriae status. quare ad postremum pendente euentu utrinque discessum est. Sciendum tamen est: ipsam esse Spartam: quam Lacedæmoniam ciuitatem dicunt: atque inde Lacedæmonios Spartanos dici. Igitur inde reuocati Lacedæmonii ad Mesaniorum bellum: ne medium tempus otiosum Atheniensibus relinquerent: cum Tebanis paciscuntur: ut Boetiorum imperium eis restituerent: quod temporibus belli Persici amiserant si illi Atheniensium bella susciperent. Tantus furor Spartanorum erat: ut duobus bellis impliciti suscipere terminum non recusarent: dummodo inimicis suis hostes acquirerent. Athenienses tanta bellicorum tempestate permoti duos dies deligunt. Periclem spectatam uirtutis uirum & Sophoclem scriptorem tragœdiarum: qui diuiso exercitu & Spartanorum fines populati sunt & multas Asiae ciuitates Atheniensium imperio adiecerunt. Hic porro per annos. l. incerta semper uictoria terra marique pugnatum est: donec

Spartani & opibus iminutis: & fide profligata sociis quoque pbro fu-
ere. Sed hæc per tot ætatū uolumina incubuisse Græciæ paruipeditur
Nūc aut interpellari interdū uoluptates & ipediti parūq; libidines nō
sustinetur. q̄q̄ inter illius tēporis homines atque istius hoc iterest. qđ
illi æquo animo hæc intoleranda tolerabant: quia ī his nati uel enutri-
ti erant: & meliora non nouerant. Isti autem perpetuo in uita sua tran-
quillitatū & deliciarū sereno assuefacti: ad omne uel modicū obductæ
sollicitudinis nubilum commouentur. Atque utinam ipsum depulso
rem huius uel modicæ inquietudinis precarentur: cuius munere hanc
ignoratam aliis temporibus iugitatem pacis habuerunt. Et: quoniam
spondidisse me memini: cum ueluti articulis quibusdam dicendi ordi-
nem definirem: dicturum me esse ab orbe condito usque ad urbem cō-
ditam: huic uolumini: quod ab orbe condito explicuimus: finis hic sit
ut ab urbe condita sequens libellus incipiat: qui contextiora illorū tē-
porum mala exercitationibus quippe ad nequiciam atque cruditioni-
bus hominibus continet.

PAULI OROSII HISTORIAVM SECVNDI LIBRI INITIVM.

Eminem iam esse hominum arbitror: quem late-
possit: quod hominem in hoc mundo deus fecerit
unde etiā peccante homine mundus arguitur. ac
propter nostram intemperantiā comprimendam
terra hæc: in qua uiuimus: defectu cæterorū aīaliū
& sterilitatem suorū fructuū castigatur. Itaque si
creatura dei merito: & dispensatio dei sumus: quis
magis diligit eam: quam ille: qui fecit? Quis autem ordinatius regit: q̄
is: qui & fecit & diligit? Quis uero sapientius & fortius ordinare & re-
gere facta potest: quam: qui & facienda prouidit. & prouisa perfecit?
Quapropter omnem potestatem a deo esse: omnemque ordinationem
& qui non legunt sentiunt: & qui legunt cognoscunt. Quod si potesta-
tes a deo sunt: quanto magis regna: a quibus reliquæ potestates pgre-
diuntur? si aut regna diuersa: quanto æquius regnū aliquod maximū
cui reliquorū regnorū potestas uniuersa subiicitur? Quale a principio
Babylonicū. & deinde Macedonicū fuit. post etiā Aphricanum: atque

in fine Romanum: quod usque ad nunc manet: eademque ineffabili ordinatione per quattuor mundi cardines. iiii. regnorum principatus fuisse distinctis gradibus eminentes: ut Babylonium regnum ab oriente. a meridie Carthaginense. a septentrione Macedonicum. ab occidente Romanum: quorum inter primum & nouissimum: idest inter Babylonium & Romanum: quasi inter patrem senem ac filium paruum Africanum & Macedonicum breuia & media: quasi tutor curatorque uenerunt: potestate temporis non iure hereditatis admissa: Quod utrum ita sit: apertissime expedire curabo.

De Nino rege Assyriorum occiso.

Ex primis apud Assyrios: qui eminere ceteris potuit: Ninus fuit. Occiso Nino Semiramis uxor eius totius Asiae regina Babyloniam urbem instaurauit. caputque regni Assyrii: ut ceteris instituit. Regnum Assyriorum diu inconcussa potentia stetit. sed cum Arbactus: quem alii Arbacem uocant praefectus Medorum: idemque natione Medus Sardanapulum regem suum apud Babyloniam interfecisset: regni nomen & summam ad Medos transtulit. Ita Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos deriuatum est quo anno apud Latinos Procas Amulii & Numitoris pater: auus autem Rheae Siluae: quae mater Romuli fuit regnare coepit. Ut autem omnia haec ineffabilibus mysteriis & profundissimis dei iudiciis disposita non aut humanis uiribus aut incertis casibus accidisse prodeam: omnes historiae antiquae a Nino incipiunt. omnes historiae Romanae a Proca exoriuntur. Deinde a primo anno imperii Nini usque quo Babylonia Semiramide instaurari coepta est: interueniunt anni. lx. iiii. Et a primo anno Procae cum regnare coepit usque ad conditionem urbis factam a Romulo: inter sunt anni aequi. lx. iiii. Ita regnante Proca futurae Romae sementis iacta est. etsi nondum germen apparet. Eodem anno ipsius Procae regni Babylonis regnum defecit: etsi adhuc Babylonia ipsa consistit. Discedente autem Arbacto in Medos partem regni penes se retinere Chaldaei: qui Babylonia sibi aduersum Medos uendicauerunt. Ita Babyloniae potestas apud Medos. proprietas apud Chaldaeos fuit. Chaldaei autem propter antiquam regiae urbis dignitatem non illam suam sed se illius uocari maluerunt. Vnde factum est: ut Nabuchodonosor ceterique post eum usque ad Cyrum reges quibus Chaldaeorum uiribus potentes. & Babyloniae nomine clari legantur: in numero tamen & ordine regum non habeantur illustrium.

Quando Babylon illa cecidit. & Roma surrexit.

6
Abylon itaque eo anno sub Arbacto prefecto dehonorata est: quo Roma sub Proca rege: ut proprie dixerim seminata est. Babylon nouissime eo tempore a Cyro rege subuersa: quo primum Roma a Tarquiniorum regum dominatione liberata est. Siquidem sub una eademque conuenientia temporum illa cecidit: ista surrexit. Illa tunc primum alienigenarum prepressa dominatum: hac tunc primum etiam suorum aspernata fastidium: Illa tunc quasi moriens dimisit hereditatem. hac uero pubescens tunc se agnouit heredem. Tunc orientis occidit imperium. & ortum est occidentis. Et ne diutius uerbis morer: committo me dentibus insani entium: sed ueritatis presidio liberandum. Regnauit Ninus annis. llii. Medio imperii sui tempore Babyloniam caput regni condidit.

De Babylone & Roma.

Tem Babylon post annos. M. c. lxxiii. quam condita erat a Medis & Arbacto rege eorum: prefecto autem suo spoliata opibus & regno. atque ipso rege priuata est. ipsa tamen post aliquandiu mansit incolumis. Similiter & Roma post annos totidem. hoc est. M. c. lxxiii. a Gotis & ab Alarico rege eorum: comite autem suo irrupta: & opibus spoliata: non regno: manet adhuc: & regnat incolumis: quauis intantum arcanis statutis in utranque urbem conuenientiae totius ordo seruatus sit: ut & ibi prefectus eius Artabus regnum inuaserit: & hic huius prefectus Attalus regnare tentauerit: tam & si apud hanc solam merito christiani imperatoris Honorii attestatio prophana uacuata sit. Itaque hac ob hoc praecipue commemoranda credidi: ut tanto arcano ineffabilium iudiciorum dei ex parte patefacto intelligant hi: qui insipienter utique de temporibus christianis murmurant: unum deum disposuisse tempora: & in principio Babylonis & in fine Romanis. Illius clementiae esse: quod uiuimus. quod autem miseram uiuimus? in tantum nostram. Ecce. similis Babyloniae ortus. & Romae similis potentia. similis magnitudo. similia tempora. similia bona. similia mala. tametsi non similis exitus? similisue defectus. Illa enim regnum amisit. hac retinet. Illa interfectione regis orbata. hac incolumi imperatore secura est. Et hoc quare? quoniam ibi in rege libidinum punita turpitudine. hic christianae religionis continetissima aetas in rege seruata est. Ibi absque religionis reuerentia auaritia uoluptatis licentia furoris impleuit. hic & christiani fuerunt: qui peccarent: & propter quorum

memoriā. & i quorū memoria parceret. Quapropter desināt religionē
lacerare: & laceſſere patientiam dei propter quam habent quod habēt
& utinam hoc quoque impunitū habeant: ſi aliquando deſiſtant. Re-
colant ſane mecū maiorū ſuorū tempora bellis inquietiſſima: ſcelerib⁹
execrabilia: diſſentionibus ſœda: miſeriis continuatiſſima: quæ & meri-
to poſſunt horrere: qui affuere: & neceſſario debent rogare: ne ſint. euz
ſane rogare ſolū deū: qui & tunc occulta iuſticia permiſit ut fierent. &
nūc apta miſericordia præſtat: ut non ſint: quæ modo a me plenius ab
ipſo urbis exordio puolutis per ordinē hiſtoricis præferentur.

Urbs Roma in Italia condita.

Anno Nno igitur poſt euerſionē Troiæ circiter. ccc. xxxv. Olympiæ
ce aut ſexta: quæ quinto demū anno quatuor in medio exple-
ris apud Elidē Græciæ ciuitatē agone & ludis exercere ſolet:
urbs Roma in Italia a Remo & Romulo geminis auctori-
bus cuius regnū continuo Romulus parricidio imbu-
it. parique ſucceſſu
crudelitatis ſine more raptas ſabinas improbis nuptiis confœderatas ma-
ritorū & parentū cruore dotauit. Itaq; Romulus interfecto primū atio
Numitore: dehinc Remo fratre arripuit impetiū. urbēque conſtituit
Regnum aui. muros fratris. templū ſoceri ſanguine dedicauit. ſcele-
torū manu ꝑmiſcua impunitate collegit. Primus illi campus ad bellū
forum urbis fuit. miſta ſimul externa ciuiliaque bella nūquā defutu-
ra ſignificans. Sabinorū: quos ſœdere ludisque pellexerat: ſcæminas taq;
inhoneste præſumpſit: quam nefarie defendit. Ducem eorū Titum Ta-
tiū ſenem: honeſtis pietatis cauſis inſiſtentē: diū armis ꝑpulſatū mox
ut in ſocietatē regni aſſumpſit: occidit. Cum Veientibus prælium ad-
huc paruo nomine magnis uiribus agitatū ē. Ceninenſiū captū ac cli-
rutū oppidū. aſſumptis ſemel armis nunq̃ qes fuit: quippe qb⁹ egeſtas
turpis atque obſcœna fames domi timere: ſi unquā paci acq̃uiſſent.
Iam hīc inceſſabilia certamina: & iuxta quātitatē uiriū ſemper grauiorū
q̃ breuiſſime ſtrinxero: Tullum Hoſtilium militaris rei inſtitutorē ſa-
ducia bene exercitatæ iuuentutis Albanis intuliſſe bellū: & diu altrīſc-
cus ſpe incerta certa q; clade tandē peſſimos exit⁹ & dubios euēt⁹ cōpiē-
dioſa tergeminorū cōgreſſione fuiſſe. Rurſus pace diſrupta Metiū Suſ-
fetiū Fidēnate bello meditata etiā ꝑditōe ſuſpēſū: currib⁹ i diuerſa ra-
ptantib⁹ duplicis animi noxā ꝑœna diuiſi corporis expēdiſſe. Latinos
Anco Martio duce ſæpe congreſſos: aliquando ſuperatos. Tarquiniū

Priscū omnes finitimos & potentes tūc. xii. Thuscīæ populos innume-
ris cōcidisse cōflictib⁹. Veientes Seruo Tulio īsistente uictos fuisse nec
domitos: Tarquiniū Supbi regnum occiso socero scelere assūptum: ha-
bita ī ciues crudelitate detentū flagitio adulteratæ Lucretiæ amissum
& int⁹ domestica uicia uirtutesque forinsec⁹ emicantes idest opida uali-
da in Latio per eum capta Ardeam Ocricolū Sinuessam Pometiamq⁹
& quicquid in Gabios uel fraude ppria uel pœna filii uel Romanis ui-
rib⁹ ppetrauit Sed Romani quanta mala per. cc. xl. & .iiii. annos cōtinua
illa regum domitiōe ptulerūt nō solū uni⁹ regis expulsio uerū etiam
abiuratio regii nōis & potestatis ostēdit. Nam si unius tantum supbia
fuiſſet in culpa ipsum solū oportuisset expelli seruata regia dignitate
Melioribus igitur regibus urbe propulsis Romani consulendum sibi.
quam cuiquam suæ libertati dominandum rati cōsules creauerunt q⁹
bus ueluti adulta rei publicæ crescentis ætas robustioribus ausis exer-
cebatur.

Nno post urbem cōditam. cc. xliiii Brutus primus apud Ro-
manos consul primum conditorem regemque Romæ non so-
lum exæquare parricidio sed & uicere studuit. Quippe duos
filios adoleſcētes totidemque uxoris suæ fratres Vitellios iuuenes re-
uocandorū in urbe regum placitos īsimulatos in concionem protraxit
uirgis cecidit securique pcussit. Ipse deinde Veientum Tarquinienſi
umq⁹ bello cum Arunte Supbi filio cōgressu sibi cōmortuoque pcu-
buit. Porsenna rex Hetruſcorū grauissim⁹ regii nominis suffragator.
Tarquinienſium manum īgerēs trib⁹ cōtinuis annis trepidam urbem
terruiſſet. cōcluſit. obſedit & nisi hostem uel mutuis cōſtanti utendæ ma-
nus patiētia uel uirgo Chloelia admirabili transmeati flumīs audacia
pmouisset: profecto Romani cōpulsi fuissent perpeti aut captiuitate⁹
hoste īsistēte supati aut ſuitutē īcepto rege subiecti. Post hæc Scabini
corraſis ūdiq⁹ copiis magno apparatu belli romani cōtendūt: quo me-
tu cōſternati romani dictatōrē creant cui⁹ auctoritas & potentia cōſulē
præiret quæ res in illo tunc bello plurimū emolumenti tulit. Seq⁹ diſ-
ceſſio plebis a patribus cum Marco Valeriano dictatore delectum mi-
litum agente uariis populis ſtimulat⁹ iuriis ſacry montē inſedit arma-
tus: qua pernicie quid atrocius: cū corpus a capite deſectum perditio-
nem eius: per quod ſpirabat: meditaretur: actumque de Romano noīe
intestina pernicie foret: nisi maturata reconciliatio ſubrepiſſet prius:
quā ſe diſceſſio ipſa cognoſceret. urget. n. ſe atq⁹ iminet ſibi extra illas

apertas belloꝝ clades successu misero clādestina pñicies. Quippe Tito
Gessonio & Publio Numitio consulibus duo uel maxia oīū malorū
abominamenta fames & pestilētia fessam urbē corripuere. Cessatū est
paulispā præliis. cessatū tamen a mortibus nō ē. Veientes & Hetrusci
grauēs hostes adiūctis sibi finitimorū copiis in bella surgentes obuiis
Marco Fabio & Gneo Manlio consulib⁹ excipiūtur: ubi post sacrm iu
rationis: quo se Romani deuouerant: nō nisi post uictoriā ad castra re
dituros: adeo atrox certamen fuit: ut uictis uictoribusque par forma
esset. & amisso plurimo exercitu: occisisq; in pugna Manlio cōsule &
Fabio consulari Marcus Fabius consul oblatū sibi a senatu triūphū
suscipere recusaret: qā tantis rei publicæ detrimētis luctus poti⁹ debe
bat. Gloriosissima illa numero & uiribus Fabioꝝ familia Veientanū
fortita certamen quantā rei publicæ orbitatē occasu suo intulerit: īsa
mibus usque nūc uocabulis testes sunt fluuius: q; pdidit: & porta quæ
emisit. Nam cū sex & .ccc. Fabii uere clarissima Romani status lumina
speciale sibi aduersum Veientes decerni bellū expetiuiissent: spem teme
re sumptæ expeditōis primis successib⁹ firmauerūt. Dehinc inducti in
insidias: circūuentique ab hostib⁹ oēs ibidē trucidati sunt: uno tantū
ad enunciandā cladē reseruato: ut miserius audiret patria pditos: quā
pdidisset. Ad hæc non Romæ tantū talia gerebant. sed quæque pūtia
suis ignib⁹ æstuabat. & quod poeta præcipu⁹ ī una urbe descripsit: ego
de toto orbe descripserim. Crudelis ubique luctus. ubique pavor. &
plurima mortis imago.

De regno Persarū & Cyro rege.

Gitur eodē tempore Cyrus rex Persarū: quē superi⁹ explican
dæ historiæ causa cōmemoraueram: q; tūc Asiam: Scythiā: to
tūque orientem armis pūgabatur: cū Tarquinius Superbus ur
bē: uel rex: uel hostis aut seruitio ptemebat: aut bello: Cyr⁹: ut dixi: cū
etis aduersum quos ierat: perdomitis: Assyrios & Babylonia petit gen
tem. urbēque tunc cūctis opulentiorē. sed impetū eius Ganges fluui⁹
secundæ post Euphratem magnitudinis ītercepit. Nā cū unū regioꝝ
equorū candore formaque præcipuū cū eqte transmeandi fiducia per
suaso: qua per rapacē aluē offensi uada uorticis attollebant: abreptū
præcipitatūq; mersisset: rex iratus ulcisci in anem statuit: contestā
eū: qui tam præclarū equū equitemq; uorasset: fœminis uix genua tan
gentibus a se permeabilem relinquendū. Nec in peragendo segnior to
tis copiis perpete anno Gangē fluuiū per magnas concisū deductūq;

fossas in. cccc. & .lx. alueos cōminuit. Eo ope p̄doctis fossoribus etiam Euphraten longe ualidissimū & mediā Babyloniā interfluētē deriuauit. Ac sic meabilibus uadis siccū: etiam patentibus aluei partib⁹ iter fecit. cepitque urbē: quam uel opere hūano extrui potuisse: uel humana uirtute destrui posse utrunque pene incredibile apud mortales erat. Nāque Babyloniā a Nembroth gygante fundatā: a Nino uel Semiramide reparatā multi p̄didere. Hæc campi planicie ūdique cōspiciua: natura loci latissima: castrorū facie mœnibus parib⁹ p̄ quadā disposita muros eius tūx credibili relatu firmitas & magnitudo. idest latitudo cubitorū. l. altitudo quater tanta. Cæterū ambit⁹ eius. cccc. lxxx. stadiis circūuenit. Murus coctili latere atque interfuso bitumine compactus fossa extrinsecus late parens uice amnis circūfluit. A fronte muros. c. portæ æreæ. Ipsa aut latitudo in cōsumatione pinnae: utroque laterē habitaculis defensorū æque dispositis media intercapedine actas quadrigas capit: dom⁹ intrinsec⁹ quater geminæ habitatiōes minaci p̄ceritate mirabiles. Et tamē magna illa Babylon prima post repatiōē hūani generis condita: nūc pene etiā mīma mora uicta: capta: ac subuersa ē. Ibi tūc Cræsus rex Lydorū famosus opibus: cū ad auxiliādū Babyloniis uenisset: uictus sollicitusque ī regnū refugit. Cyrus aut postea q̄ Babyloniā ut hostis iuasit: ut uictor euerteret: ut rex disposuit: bellū trāstulit in Lydiam: ubi conterritū superiore iam prælio exercitū nullo negotio supauit. Ipsū etiam Cræsum cepit: captūque uita & patri monio donauit. Exaggerare hoc loco mutabiliū rex instabiles status nō opus ē. q̄cquid enī ē opere & manu factū labi & consumi uetustate Babylon capta confirmat: cui⁹ ut primū īperiū ac potentissimū extitit ita primū cessit & ueluti quodā iure succedētis ætatis debita posteris tradere hæreditas: ipsis quoq; eandē tradēdi formulā seruaturis: ita ad p̄xima aduentantis Cyri tentamēta succubuit magna Babylon: & ī gens Lydia. amplissima orientis cū capite suo brachia uni⁹ prælii expectatione ceciderūt. & nostri in circūspecta anxietate causant: si potentissimæ illæ quondam Romanæ rei publicæ moles nunc magis ībecillitate p̄pria senectutis: quam alienis concussæ uiribus contremiscūt.

Cyrus Scythis bellū intulit. & a Tomyri regina
quæ tūc eis præerat: uictus. & occisus est.

Gitur Cyrus p̄ximi t̄pis successu Scythis bellū intulit: quē
Tomyris regina: quæ tūc gēti præerat cū p̄hibere transitum

araxis fluminis posset: transire p̄misit primū p̄pter fiduciaꝝ sui: dehinc
p̄pter opportunitatē ex obiectu flum̄is hostis inclusi. Cyr⁹ itaq; Scy-
thiam ingressus p̄cula transmissio flumine castra metatus. insup̄ astu
eadē instructa uino epulisque deseruit: quasi territus refugisset. Hoc
cōperto regina tertiā p̄tē copiaꝝ & filiū adolescentulū ad p̄sequendū
Cyrū mittit. Barbari ueluti ad epulas iuitati primū ebrietate uincūf.
mox reuertente Cyro uniuersi cū adolescēte obtrūcanf. Tomyris ex
ercitu ac filio amisso uel matris: uel reginæ dolorē sanguine hostiū di-
luere p̄mptius: q̄ suis lachrymis parat. Simulat diffidentiaꝝ despatioē
cladis illatæ. paulatimq; cedendo Superbū hostē in insidias uocat. Ibi
quippe cōpositis iter montes insidiis. cc. M. Persarū cum ipso rege dele-
uit: adiecta sup̄ oīa illius rei admiratione: quod nec nūcius quidem tā-
tæ cladis sup̄fuit. Regina caput Cyri amputari: atq; ī utrem humano
sanguine op̄pletū coniici iubet: nō muliebriter increpitans. satia te san-
guine: quē sitisti: cui⁹ per annos. xxx. insatiabilis p̄seuerasti.

Darius post aliquantum tēporis: occiso Cyro rege regnū suscepit

Nno ab urbe condita. cc. xl. q̄nto Darius Cyro apud Scythas
interfecto post aliquantulū iteruallū sorte regnū adeptus ē.
Regnauit. n. medius eorū Cāby ses Cyri fili⁹: q̄ deuicta Aegy-
pto cunctam Aegypti religionē abominatus caeremonias & tēpla eius
deposuit. Post hunc etiam magi duo sub noīe quē occiderant: regis re-
gno obrepe ausi: q̄ quidē mox deprehensi & oppressi snnt: Dari⁹ itaq;
unus ex his q̄ magorū audaciam ferro coercuerant: cōsensu oīum rex
creatus ē: q̄ postq̄ Assyrios ac Babyloniam Persarū regno deficiēte bel-
lo recup̄auit: Attyro rege Scytharū hac uel maxime cā bellum intulit:
quod filiaꝝ eius petitas sibi nuptias non obtinuisset. Magna scilicet ne-
cessitas p̄ unius libidine hoīs. dvii. M. uiroꝝ piculo mortis exponi. In-
credibili quippe apparatu cū. dvii. M. armatorū Scythiam īgressus: nō
facientibus hostibus iustæ pugnaꝝ potestatē: insup̄ repentinis īcursib⁹
extrema copiaꝝ dilacerantibus: metuens ne sibi reditus īterrupto pōte
Istri flum̄is negaret: amissis. lxxx. M. bellatorū trepid⁹ refugit: quāuis
hūc amissorū numerū inter dāna nō duxerit & quē habendū uix q̄squā
ābire ausus eēt: p̄ditū ille nō sensit. Inde Asiā Macedoniamq; aggres-
sus p̄domnit. Ionas quoq; nauali congressiōe superauit. Deīde ī Athe-
nienſes: quod Ionas aduersū se auxilio iuuissent: īpetū fecit. atq; arma
direxit: Porro Athenienſes ubi aduentare Dariū cōpererunt: quanuis

auxiliū a Lacedæmoniis poposcissent: tamē cū detineri Persas quatri-
duanæ religionis ocio compertum haberent: spem occasione fumentes
instructis tantum. x. M. armatorū citiū: & Plataensibus auxiliarib⁹. M.
aduersum. dc. milia hostiū cāpis Marathoniis pruperūt. Melciades ei
tūc bello præfuit: qui celeritate magis q̄ uirtute fret⁹ alacri satis expe-
ditione prius hosti cōminus inhæsit: q̄ posset expedito sagittarū iactu
ppulsari. Tanta in eo bello diuersitas certandi fuit: ut ex alia parte ui-
ri ad occidendū parati: ex alia pecudes ad moriendum præparatæ puta-
rentur. cc. Persarū apud cāpos Marathonios ea tēpestate ceciderūt. Sen-
sit Darius hoc damnū. Nam uictus fugatusque arreptis nauibus refu-
git in Persas. Cū autē instauraret bellū: & ulcisci in uictores moliret: in
ipso apparatu concidit olympiade septuagesima quarta: hoc est post
urbem conditam anno. cc. lxx. quinto: quo tēpore Romæ Popilia uir-
go ob crimen stupri uiua defossa est. Xerxes Dario patri ī regno succe-
dens bellum aduersus Græciā a patre susceptū: per quinquenniū instru-
xit: quod Demaratus Lacedæmoniis: qui tunc forte apud Xerxen exu-
labat per tabellas primū scriptas: deinde cæratas suis pdidit.

Xerxes Dario in regnū patris successit.

Gitur Xerxes. dcc. M. armatorū de regno. &. ccc. M. de auxiliis
rostratas & iam naues. M. cc. onerarias autē tria. M. numero
habuisse narratur. ut merito inopinato exercitui īmensæque
classi uix ad potum flumīa: uix ad ingressum terras: uix maria ad cur-
sum suffecisse memoratū sit. Huic tam incredibili tēporibus nostris
agmini: cui⁹ numer⁹ nūc difficilius ē astrui: q̄ tūc fuit uinci. Leonides
rex Spartanorū cū. iiii. M. hominū in angustiis thermopylarū obstitit.
Xerxes autē contēptu paucitatis obiectæ iniri pugnam. conseri manum
imperat. Porro illi: quorū cognati & cōmanipulares in cāpis Maratho-
niis occubuerant & certaminis simul & cladis extitere principiū. Deīde
succedens sibi turba maior ac segnior: cū iam neque ad pcurrendū li-
bera: neq; ad pugnandū expedita: neque ad fugiendum prompta solis
mortibus subiaceret: triduo continuo nō duorū pugna: sed cædes uni⁹
populi fuit. Quarto autē die cū uideret Leonides undiqne hostem cir-
cūfundi: hortat auxiliares socios: ut subtrahentes se pugna ī cacumē
montis euadāt: ac se ad meliora tpa referuēt. Sibi uero cū Spartanis su-
is aliam fortē eē subeūdā. plus se patriæ debere q̄ uitæ. Dimissis sociis
Spartanos admonet de gloria plurimū: de uita nihil sperandū neque

expectandū uel hostē uel diē: sed occasione noctis prūpenda castra cō
miscenda arma: conturbāda agmina esse: Nusq̃ uictores honesti?: quā
in castris hostiū esse pituros. Persuasi igit̃ mori mallæ in ultionē futu
ræ mortis armanf: tanq̃ ipsi interitū suū & exigent & uindicarēt. Mi
rū dictū secenti uiri castra. dc. M. irrūpunt: tumultus castris totis orif
Persæ quoque ipsi Spartanos adiuuāt mutuis cædibus suis. Spartani
quæretes regē: nec iueniētes cædūt: sternūtque oīa castra: peruagātur
uniuersa. & inter densas strues corporū raros hoīes uix sequuntur. Vi
ctores sine dubio nō essent: nisi mori elegissent. Prælium a principio no
ctis in maiore ptem diei tractū. ad postremū uicēdo fatigati: ubi q̃sq̃
eorū deficientib⁹ mēbris uisus ē sibi mortis suæ ultiōe satiatus: ibi iter
īpedimēta cadauerū campūque crassū & semigelatū sanguine palpitā
do lapsus & mortuus ē. Xerxes bis uictus in terra nauale præliū parat
Sed Themistocles dux Atheniensīū cū intellexisset Ionas: q̃bus dum
auxiliū supiori bello præbet: in se Persarū ipetū uerterat in auxilium
Xerxis instructā classē deducere: sollicitare eos pti suæ hostique sub
trahere statuit. Et quia colloquēdi facultas negabaf: locis: ad quæ Io
nes accessuri nauib⁹ uidebātur: pponi symbola: saxisque affigi iubet.
socios quondā & p̃ticipes periculorū: nūc aut̃ iniuste agentes apta icre
patione corripiēs: atq; ad antiquorū iura fœderū religiosa adhortatiōe
psuadens: præcipueque admonēs: uti cōmisso prælio cædentiū uice in
hibeant remos. seseq; bello auferāt. Igit̃ rex partē nauīū sibi detinens
spectator pugnæ in litore manet. Contra aut̃ Artemidora regina Hali
carnasi: quæ in auxiliū Xerxi uenerat: inter duces primos acerrime bel
lo imiscet. ita: ut uersa uice in uiro fœminea cautela: in fœmina uiril
audacia spectaret. Cū aut̃ āceps pugna cēt: Iones iuxta præceptū The
mistoclis paulatī se certamini subtrahere cœperūt: quorū defectio Per
sas iā fugā circūspicientes apte fugere psuasit: in qua trepidatiōe mul
tæ naues captæ mersæq; sūt. Plures tamen sœuitiam regis: uelut imani
tatē hostis timentes domū dilabuntur. Anxium tot malis regem Mar
donius aggreditur suadens regē in regnū redire oportere prius quam
aduersa fama nouas res domi moliretur. Se autem si residuæ sibi copiæ
traderentur & ultionem ab hoste exacturū & ignomiā domestica pro
pulsaturū aut si aduersa belli perseuerassent cessurū se quidē hosti sed
tamē sine regis infamia p̃bato cōsilio exercitus Mardonio tradif. Rex
Abydū ubi pontē ueluti uictor maris cōseruerat cum paucis pficiscif
Sed cū pontem hybernīs tempestatib⁹ dissolutū offendisset piscatoria
scapha trepidus transiit. Erat sane quod spectare humanum genus &

dolere debuerat mutationes rerū hac uel maxime uarietate permetiens
exiguo cōtentū latere nauigio sub quo ipsū pelag' ante latuisset & iu-
gum captiuitatis suæ uinctū pōte portasset uilissimo uni' seruuli ege-
re ministerio cuius potētiae dū mōtes excidūtur ualles replētur amnes
exhauriūt ipsa & rex natura cessisset pedestres quoq3 copiae quæ duci
bus cōmissæ fuerant labore fame ac metu tabuerūt. & crudescēte mor-
bo tanta pestis tantaque fœditas moriētīū exorta est ut uiæ cadauerib'
replerent. diræ etiam alites improbæ bestiae escarū illecebris sollicitatæ
moribūdum sequerentur exercitū. At uero Mardonius cui reliqua belli
Xerxes commiserat afflatus primū successu breui mox in extrema de-
iect' ē. Olynthū siquidem Græciæ oppidū expugnauit. Athenienses
uaria sollicitatione adducere in spem pacis aggressus ē ubi iexpugna-
bilem eorū libertatem uidet incensa urbis parte in omnē Boetiam belli
apparatū deducit. Illic quoque cū. c. M Græcorū insecuta sunt & com-
misso sine mora prælio Mardonius deletis copiis ipsius uelut e naufra-
gio nudū cū paucis fugere cōpulerūt castra regiis opibus referta cepe-
rūt nō paruo qdem antiquæ industriæ damno. Nam post istius prædæ
diuisione; aurū Persicū prima uirtutis Gratiæ corruptio fuit. Urget
igif incept' miseros extrema peditio. Nam forte eodē die quo in Boeti-
am Mardonii copiae delatæ sūt pars Persici exercit' i Asia sub mœnib'
Mychales nauali prælio dimicabat. Ibi nouus repente rumor utriusq3
classis & populi impleuit aures Mardonii extinctas copias Græcos exti-
tisse uictores. Mira diuini iudicii ordinatio In Boetia oriēte sole bellū
fuisse cōmissū In Asia meridianis horis sub eadem die tantis spatiis ma-
ris terræque interiacentib' nuntiatum cui rumori uel maximæ rei asti-
pulatū ē quod Persas audita clades socioꝝ primū dolore dehinc despa-
tiōe correptos nec bello expeditos nec fugæ habiles reddidit. Atque ita
consternatos pfligatosque constantior fact' hostis successu felicitatis
inuasit.

Xerxes rex a suis occisus est.

Erxes bello in Græcia infelicitè gesto cōtēptibilis suis factus
p Arthapanū præfectum suum in regia circumuētus occidit.
O tempora desiderio & recordatione dignissima. O dies illos
inoffensæ serenitatis qui nobis uelut e tenebris respiciendi proponunt
quib' breuissimo interuallo de uisceribus unius regni decies nouies cē-
tena milia uiroꝝ tribus proximis regibus tria bella rapuerunt ut tace-
am de infelicissima tunc Græcia quæ totum hūc de quo nūc hebescim'

numery moriendo supauit. Leonides ille clarissimus dux Lacedemoniorum in bello isto aduersus Xerxem quod supremum ipsi atque hostibus fuit: cum secentis famosissima illa incitamenta dixisset: prandete: tanquam apud inferos coenaturi: auxiliariis tamen: quos excedere bello iubebat misericorditer suaserit: ut se ad meliora tempora reseruant. Ecce cum ille promiserit futura meliora: istique afferant meliora praeterita: quod aliud colligi datur: utroque in suis detestante praesentia: nisi autem spiritus bona esse sed ingrata: aut nunquam omnino futura meliora? At Romae: ut ad id tempus redeam: inde digressus sum. neque enim interuallo miseriae ad alios transire compellor: sed sicut se quondam efferuescentia mala ubique ipsis actibus colligarunt: ita etiam promissa referuntur. nobis quippe conferre inter se tempora urbis: non cuiusquam partis eius laboribus insultare propositum est.

Quod grauis pestilentia Romam inuasit.

Roma ergo post urbem conditam anno. cc. sexagesimo suspensa ad modicum bello grauis pestilentia: quae spiritui ibi raras inducias aut factas interceptit: aut ut fierent coegit: per uniuersam ciuitatem uiolenter incanduit: ut merito praecedente prodigio caelum ardere uisum sit quando caput gentium tanto morborum igne flagrauit. Nam eo anno Ebutium & Seruilium ambos consules pestilentia consumpsit. militares copias plurima ex parte consumpsit. multos nobiles praecipueque plebem foeda tabe deleuit: quis iam superiori etiam quarto anno oborta lucis eundem populum depopulata sit.

Post pestilentiam multa & graua bella sustinuerunt Romani.

Roximo dehinc anno ciues exules seruique fugitiui duce Herdonio uiro Sabino inuaserunt: incenderuntque capitolium: ubi fortissime quidem Valerio consule & imperatore obstitere iuniores. sed adeo atrox & graue discrimen praelii fuit: ut ipse quoque consul Valerius ibi fuerit occisus: & indignam de seruis uictoriam insuper etiam sua morte foedauerit. Sequitur annus in quo coniuncto exercitu consul obsessus est. Nam Minutium consule congressum praelio Equi Volscique superant. & fugientem in Algidum fame: ferroque cinxerunt. actumque infeliciter foret ni Quintius Cincinnatus: praecipuus ille dictator artam obsidionem oppresso hoste soluisset: qui repletus ruri ab aratro accersit ad imperii fasces sumpto honore: instructumque exercitu: mox uictor effectus iugum bouum equis imposuit. uictoriamque quasi stinam tenens subiugatos hostes per se

egit primus. Anno: q ab urbe cōdita p̄ximus trecētesimo fuit: dū lega-
ti ad Athenienses p̄pter Solonis leges deferendas missi expectantur: ar-
ma Romana fames pestilentiaq; cōpescuit. Ipso aut̄ trecentesimo anno
hoc est olympiade nonagesimaq̄ta potestas consulū decēuiris tradi-
ta constituenday legū Atticay gratia magnam rei publicæ perniciem ī-
uexit. Nam primus ex decēuiris: cedentibus cæteris solus Appi⁹ Clau-
dius sibi cōtinuauit īperiū. statimque aliorū coniuratio subsecuta ē: ut
more contēpto: quo insigne imperii penes unus: potestas aut̄ cōis erat:
oēs oīa p̄priis libidinibus agitabant. Itaque inter cætera: quæ insolētis-
sime cūcti præsimebant: repente singuli cū duodenis fascib⁹ cæterisq;
īperiū insignibus p̄cesserūt. & nouo īprobæ ordinationis incepto able-
gata religione consulū emicuit agmen tyrannorū duabus tabulis legū
ad decē priores additis. augentesque insolentissimo fastu plurima die:
quo deponere magistratū mos erat: cū iisdē insignibus p̄cesserūt. Ma-
xima Appii Claudii libido auxit inuidia: qui ut Virginie uirgini stu-
prū inferret: prius seruitutis causam intulit. Quam ob rē adactus Vir-
ginius pater dolore libertatis & pudore dedecoris p̄tractam ad seruitu-
tem filiam in cōspectu populi pius parricida p̄strauit: qua populus ne-
cessitate atrocitatis p̄motus: & piculo libertatis admonitus montē Auē-
tinū occupauit armatus. Nec tueri armis libertateq; destitit: nisi postq̄
se cōiuratorū conspiratio ipsis quoque honoribus abdicauit. Tertia &
quinta post centesimam olympiade per totū fere annū tam crebri tāq;
etiam graues in Italia terræ motus fuerūt: ut de innumeris quassationi-
bus ac ruinis uillay oppidorūque assiduus Roma intus fatigaret. Deī-
de ita iugis & torrida siccitas fuit: ut præsens tūc futuriq; anni spem
gingnēdis terræ fructibus abnegarit. His deniq; tēporibus cū Fidenna-
tes hostes maximorū auxiliorū manu stipante terribiles Romanis arcī-
bus īminerent: Aemilius tertio dictator magnam mali molē ipsis Fidē-
nis uix captis depulit. & sanauit. tanta in ipsis erat malorū animorū con-
tentio: ut uel domesticæ clades superflua forinsecus bella oblitterarent
uel post damna belloy īducias relaxatas diuersæ pestes cœlo terraque
excandescētes incessabili infestatione corrūperent.

Quod Sicilia semper fuit nutrix tyrannorū.

Sicilia ab īitio patria Cycloporū: & post eos semper nutrix ty-
rannorū fuit. Sæpe etiam captiua seruorū: quorū primi carnib⁹
hoīum inedia cruciatibus. postremi mortibus pascebantur:

excepto eo: quod externis bellis aut præda habebat: aut præmiu. Hæc ut quæ breuissime absoluam: requiem malorum: nisi nunc nescit. imo ut cuius diuersitates temporum declarent: sicut antea uel intestinos uel externos tumultus perpeffa est inter omnes sola semper: ita nunc ex omnibus sola nunquam patitur. Nam etiam ut sileam de diuturnitate uel illius calamitatis: qua pressa est: uel istius e contrario qua frui pacis. Actna ipsa: quæ tunc cum excidio urbiū atque agrorum crebris eruptionibus æstuabat nunc tantum innoxia specie ad præteritorum fidei fumat. Igitur ut prætermittam interim de tyrannis: quorum mox qui fuit ultor successor effectus est medio tempore: hoc est anno ab urbe condita. ccc. xxxv. cum Rhegyni apud Siciliam discordia laborarent: ciuitasque per dissensionem diuisa in duas partes esset: pars una ueteranos ab Himera urbe Sicilia in auxilium uocauit. Porro illi pulsus ciuitate primum his: contra quos implorabantur. deinde mox cæsis etiam illis: quibus ad auxiliandum conuenerant urbem cum coniugibus & liberis sociorum occupauere: ausi facinus nulli tyranno comparandum: quippe cum Rhegynis quicquid uis perpeti satius fuerit: quam ut ultro iuitarent: quibus patriam coniuges liberos ac penates ipsi extorres ad prædā relinquerent. At etiam Catinenses: cum Syracusanos graues infestosque paterent: ab Atheniensibus auxilia poposcerunt. Sed Athenienses suo magis quam sociorum studio instructam classem in Siciliam misere: cum & sibi per pagare molirent imperium. & Syracusanam classem nuper instructam Lacedæmoniis perficere uerarent. Et quoniam Athenienses: qui missi erant: cæsis hostibus prospera initia sumpserant: maiores copias robustiorēque exercitum cum Lachete & Chariade ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catinenses belli tedio permoti cum syracusanis fœdus ierunt. auxilia Atheniensium spernunt. Post autem syracusanis conditiones pacis meditatione dominationis transgredientibus denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaque squalidi: & lugubribus panis induti misericordiam atque auxilium & sermone & habitu precarent. Igitur magna classis instructis ducibus Nicias & Lamacho: tantisque uiribus Sicilia repetitis: ut suffragia sua & hi timerent qui impetrauissent. Athenienses duas ilico pedestres pugnas secundis successibus faciunt: confertosque in urbe hostes. & obiecta classe circumdatos terra marique concludunt. At syracusani fractis fessisque rebus auxilium a Lacedæmoniis petunt: a quibus mox mittitur Gilippus solus quidē. sed in quo omnium presidiorum instar præferebat qui ueniens ut audiuit inclinatum iam belli statum: auxiliis partim in Græcia: partim in Sicilia contractis: opportuna bello loca occupauit. Deinde duobus præliis uictus: nec territus tertio congressu Lamachum occidit. hostes in fugam uertit. socios obsidione

liberauit. Hinc Athenienses terrestri praelio uicti expimenta maris ieiunt & nauali certamine parant congregari: quo cognito Gilippus classem instructam a Lacedaemoniis accersit. & que Athenienses in locum amissi ducis Demosthenem & Eurymedontem eum supplemento copiarum mittunt. Peloponensi quoque cum multarum urbium consensu & decreto iugiter Syracusanis auxilia misere. Ita sub specie socialis belli domesticos motus exequuntur. & quasi de Græcia translatus certamen in Siciliam fuerit: sic ex utraque parte suis uiribus dimicant. Igitur Athenienses prima congressione uincuntur: castra quoque cum omni pecunia uel publica uel priuata: & cum uniuerso instructu diuturnæ expeditiois amittunt. Fractis opibus & in angustum redactis suadet Demosthenes: dum non dum omnia res perditæ sunt: quantumlibet uideantur afflictæ: domum redeant. Siciliamque decedant. Nicias autem pudore male gestarum rerum ab initio despatior redditus manere contendit. Reparant nauale certamen & mox per inscitiam in angustias Syracusani maris deducti in fidiis hostium circumueniuntur. Eurylochus dux primus occidit. xi. naues incenduntur. Demosthenes & Nicias classem dimittunt: quasi tutius terrena expeditione fugituri. Gilippus autem primum naues eorum relictas. c. xxx. inuadit. Dehinc ipsos fugientes persequi aggressus capit: cæditque quod plurimos. Demosthenes dedecus seruitutis uoluntaria morte declinat. Nicias uero indignam turpemque uitam dedecore captiuitatis accumulat. Igitur Athenienses biennio apud Siciliam non sine Lacedaemoniorum damno conflictati aliis domi malis circumueniunt. Alcibiades enim dux prius aduersus Syracusas pronuntiatus mox ad iudicium per quadam insimulatione detentus uoluntario exilio Lacedaemoniam se contulit. impulitque Spartanos: ut turbatis Atheniensibus nouo rursus bello insisterent. neque eis respirandi spatium: quoniam opprimerent relaxarent. cui incepto ita Græcia omnis astipulata est quasi ad commune incendiū restringendū bono publico congestis uiribus consuleretur. Darius etiam rex Persarum memor paterni uitique in hanc urbem odii per Thissaphernem præfectum Lydiæ cum Lacedaemoniis foedus pacis. eisque sumptus belli & copias pollicetur. Mirum dictum Atheniensium tantas ea tempestate opes fuisse: ut eorum aduersus eos: hoc est aduersus unam urbem Græciæ Asiæ totiusque orientis uiribus incursum sit: pugnando sæpe nec unquam cedendo consumpti magis uideantur fuisse quam uicti. Principio enim Alcibiades omnes socios deficere ab his ad Lacedaemonios coegit. sed & ab his quoque per inuidiam insidias appetitus aufugit. & ad Thissaphernem in Mediam concessit: cui statim accommodato ingenio & apti eloqui gratia familiarior factus persuadet: ne Lacedaemonios tam profusis opibus adiuuaret. iubet: eum potius istius certaminis

arbitrꝫ spectatoremque fieri debere. integrasque Lydiæ vires aduersum
uictorem reseruandas. Quâ ob rē Thissaphernes partē classis cū aliquan
ta manu deduci Lacedæmonē iubet: ne uel abūdātes suffragiis alieno
tuti piculo dimicarēt: uel ī totū destituti: susceptū certamē omitterēt.

Discordia Atheniensium. & bella grauiā.

Pud Athenienses uero cū diu domestica discordia agitare: ī
minente piculo sūma imperii ad senatū populi uolūtate trāf
fertur. Quippe odio discordiæ nutriunt. At: ubi necessitas in
cubuit: postpositis priuatis causis atque odiis in cōe consulit. Sed hoc
ipsū cū ppter insitam genti superbiā & tyrannicas libidines pnciosum
foret: tandem Alcibiades exul ab exercitu reuocaf. & dux classis consti
tuitur. Quo comperto principes primo Spartanis urbem p̄dere moliti
sunt. deinde cū id frustra cogitassent: in exiliū sponte cesserunt. Igitur
Alcibiades patria liberata classē in hostes dirigit. Cōmisso prælio ui
ctoriā Athenienses capeffunt. Porro aut maior pars Spartani exercit⁹
cāsa. duces quoque pene oēs interfecti &. lxxx. naues captæ absque his
quæ in conflictu incensæ demersæque perierunt. Rursū bellū in terraz
translatū Spartanis æque infeliciter cessit: quibus rebus fracti Lacedæ
monii petiere pacē: nec tamen īpetrare potuerūt. Præterea Syracusana
præsidia in Siciliā audita Carthaginensis belli infestatiōe reuocata sūt
Quâ ob rem Alcibiades classe uictrici totam Asiā puagatur. bellis icē
diis cædibus rapit. sternitque omnia. Vrbes: quæ dudum a societate de
fecerant: capit. recipitque q̄ plurimas. Sic Alcibiades magni noīs factus
Athenas cum admiratione & gaudio oīum uictor īgredit. Partio post
īteruallo auget vires. exercitū classēque numero p̄uehit. rursūq3
Asiam petit. Lacedæmonii uero Lyfandꝫ ducem classi belloque præfi
ciunt: Cyrus autem frater Darii in locum Thissaphernis Ioniæ Lidiæ
que præpositus magnis eos opibus auxiliisque confirmat. Lyfander
itaque Alcibiadis exercitum prædæ intentum ac per hoc ubiq3 disp̄sū
ac uagū repentino incurfu opprimit. sine conflictu aliquos uincit. cæ
ditque fugiētes. Magna hæc clades Atheniensib⁹. & multo atroci⁹ uul
nus: q̄ dudū inflixerant: susceperūt. quo cōperto Athenienses opinati
sunt Alcibiadē antiqū exilii sui dolorē isto scelere p̄ditiōis uindicare
curasse: ideoq3 in locū ei⁹ Cononē constituūt: cui residuā manū & sū
mam belli cōmittunt: qui supplere salte3 numero exhaustas copias uo
lēs senes & pueros legit. exercitūq3 cōscripsit. Sed hui⁹ mōi man⁹ morā

bello nō attulit: quippe quod robore: nō numero confici solet. Itaque statim imbellis man^{us} uel capta uel cōsa ē. tantaque strages occisorū illo praelio facta ē: ut deletū non solū regnū. sed etiā nomen Atheniensiu^m uideret. At illi despatis rebus statuūt urbem pēgrinis dare: ut q^{ui} p totā Asiam paulo ante dominati sūt: nunc ex hac colluue muros saltem libertatēque teneant. & q^{ui} uel suo iudicio ad hāc tuenda etiā obiectis muris nō sufficiant: itē tamen expiri nauale praeliū parant. Exps consilii furor dolorē uirtutē putat. quātūque meditat^{ur} ira: tantū p^{ro}mittit audacia. Itaque oībus partī captis: partim interfectis de ipsis quoq^{ue} reliquiis nihil reliq^u factū ē. Solus dux Conon sup^{er}stes bello & populo: timens ciuiū crudelitātē ad Cyrū regē concessit. Euagoras aut^{em} dux Lacedæmonio^{rum} adeptis oībus ciuitatibus nihil Atheniensibus prāter iā nem urbē reliq^u. nec hoc diu. nam & ipsam urbē postea obsidiōe circū dedit. Angebat intrinsecus fames: desolatio & morbos obsessos. Et cu^m post oīa miseriā^m abominamenta: quæ etiā dicere horroris ē: nihil spei prāteritæ prēter mortē occurreret: pacē petiuere. Magna hīc iter Spartanos & socios fuit deliberatio & cū plurimi inq^{ui}etissimā ciuitatē sterrendā solo: populūque infestissimū cū ipso noīe abolēdā p^{ro}nunciaret Spartanī negauerūt se p^{ro}missuros: nisi ut e duobus Græciæ oculis un^{us} erueretur. insup^{er} etiam pacē p^{ro}miserūt: si Pyræi portus ducentia ī urbē munimina uerterent. nauēque reliquas ultro traderent. Hinc cōditioni addictis & succūbentibus Lacedæmonii Lysand^{er} ad cōponendas in urbe parendi leges constituerūt. Insignis hic annus & expugnatione Athenarū. & morte Darii Persarū regis. & exilio Dionysii Sicilia^e tyranni fuit. Igif. xxx. rectores Atheniensibus ordinati. xxx. tyrāni exoriūt^{ur}: qui primo se tribus. M. satellitū stipant. mox etiam. dcc. milites uictoris exercitus lateribus suis circūponūt. cādē oīum passim futura^m: occiso Alcibiade auspicant^{ur}: q^{ui} fugiens in itinere clausus cubiculo uiu^{us} incensus ē: quo interfecto ultore quasi sublato securi miseras urbis reliquias cādib^{us} rapinisq^{ue} exhauriūt. Theramenē quoq^{ue} unū ex nūero suo: cui hāc displicere senserūt: in exēplūq^{ue} reliquorū trucidāt. Itaq^{ue} oēs passim ex urbe diffugiunt: sed iterdictū Lacedæmonio^{rum}: cu^m p tota^m Græciam exulibus negaret hospitium: oēs se ad Argos ac Thebas cōtulerūt: ubi ita hospitalitatis obsequio forti sunt: ut nō solū dolorē amissæ priæ lenirent: uerū etiā spem recupandæ meditarent^{ur}. Erat inter exules Thrasylbulus uir strenu^s: & generis nobilitate iter suos clar^{us}: q^{ui} auctor audēdi p^{ro} patria fuit. Itaque castellū Philē Attico^{rum} finiu^m collecti exules capiunt. multaq^{ue} ciuitatū opibus adiuti uires capeffūt: quib^{us} quoque

Lyfias Syracusanus orator: quasi in auxilium urbis: quæ esset patria communis eloquētiæ. d. milites cū stipendiis suis misit atrox id præliū fuit sed his p̄ patria pro libertate illis pro aliena dominatione certātib⁹ aīorū atque causarū ipsa quoque tulit pugna iudiciū. nam uicti tyranni in urbē refugerūt omnesque quos ex Atheniensib⁹ prius sibi satellites legerat tūc suspectos p̄ditionis ab urbis custodia remouerūt. Thrasibulū quoque ipsum tētare corruptione ausi sunt quod ubi frustra speratū est accersitis a Lacedæmonia auxiliis rursus ī bellū ruunt ubi duo sæuissimi omniū lōge tyrānorū trucidāt. Cæteros uictos & ī fugā uersos Trasibulus ubi uel maxime Athenienses esse intelligit clāore cōsequitur oratione retinet precibus ligat p̄ponens ante oculos eorum quos fugere uel ad quos refugere uellent sibi aduersus. xxx. dominos nō aduersus ciues miseros bellū esse susceptū. Quin potius oēs qui se meminerūt esse Atheniēses sequi oportere Atheniensīū libertatis ultores. Itaque hæc exhortatio tantū apud eos ualuit ut mox reuersi ī ciuitatē tyrānos arce decedere atque Eleusin emigrare cōpulerūt qui postquam ī societate urbis ciues suos eaten⁹ exules exeperūt tyrānos ī bellum æmulatione suscitāt qbus libertas aliorū quasi ipsorū seruit⁹ uidebatur. Tūc ī dicta pugna cū prius quasi ad colloquiū cōuenirēt circūuenti insidiis ueluti pacis uictimæ trucidātur. Ita reuocati ī unū post inexplēbiles magnorū lachrimarū gaudiorū hæc priā fundamina recuperatæ libertatis instaurant p̄posita iurisiurandi cōtestatione uti discordiæ animositatesque præteritæ ī obliuionē p̄petuam atque ī immortale silētiū deducant. Quod pactiois gen⁹ quasi nouā uitæ institutionē nouamque felicitatē status sui informantes amnestiam uocauerūt idē abolitionē malorū. Sapientissima fuit hæc Atheniensīū præsertim post tanta miseriæ documēta p̄uisio si quo pacto res humanæ manēte cōsensu hominū ut ordinant ualerent. Sed adeo hoc idē placitū iter ipsa pene placiti uerba corruptū est ut uix intercedente biēnio Socrates ille clarissimus philosophorū adact⁹ malis ueneno sibi apud eos uitam extorserit. Deinde uix. xl annis iterueniētib⁹ ut alia sileā iidē Athenienses adēpta sibi penitus libertate sub Philippo Macedonū rege seruiert.

Per cōcordiam res minimas crescere: & p̄ discordiam labi maxias.

Eruntamē sapientissimi omniū Athenienses etiam suis malis satis docti cōcordia mīmas res crescere: discordia maxias labi cūctaque uel bona uel etiam mala quæ foris geruntur internis esse radicata & emissa principiis domi abstertere odia & foris bella

preſſerūt reliqueruntque poſteris ſuis de ruina ſua exemplū de repati
one cōſiliū ſi tamē ob infirmiſſimā humanæ mentis mutabilitatē quod
in afflictiſ rebus cōſuliſ in pſperis ſeruaretur. Iſdem fere diebus bellū
ciuile imo etiā pluſquam ciuile uix parricidio terminatū apud Perſas
gerebatur Mortuo enī rege Dario cū Artaxerxes & Cyrus filii eius de
regno ibigerent tandē magnis apparatibus magnis puinciæ ac popu
loꝝ ruinis ē utrinque certatū ī quo cōſlictu cū e diuerſo cōcurrētes ſi
bi ambo fratres mutuo caſus obiectauiffet prior Artaxerxes uulnerat⁹
a fratre equi uelocitate morti exemptus euafit. Cyrus autem mox a co
horte regia oppreſſus finem certamini dedit. Artaxerxes ergo & præda
fraternæ expeditionis & exercitu potitus poteſtatē regni parricidio fir
mauit Sic uniuerſa Aſia atque Europa partim ī ſe ſingulæ partim in
ter ſe iuicem funeribus & flagitiis pmiſcebantur. Ecce paruiffima pagi
na uerbis que pauciſſimis quantos de tot puinciis populis atque urbi
bus nō magis explicui actus opꝝ quā implicui globos miſeriæ. Quis
enī cladē illius temporis quis ſando funera explicet aut æquare lachri
mis poſſit dolores? Vex tamē hæc ipſa quæ a multo īteriectu ſæculorū
exoleuerunt facta ſūt nobis exercitia īgeniorū & oblectamēta fabularū
quamquā ſi quis intētius adhibeat animū ſeſeque toto mētis affectu
ipſis pene cauſis bellis que pmiſceat ac rursus ueluti ī arce ſpectaculi
cōſtitutus utrunque ī ſuis qualitatibus tēpus pmetiatur facile dixerī
cum iudicaturū neque illa niſi irato atque auerſato deo poſſe tā īfelici
ter pturbari ac pmiſceri neque iſta ſic niſi propicio & miſerante cōpo
ni. His deinde temporibus grauiffimo motu terræ cōcuſſa Sicilia inſup
& æſtuantibus Actuæ montis ignibus fauillis que grandibus & calidis
cum detrimento plurimo agroꝝ uillarum que uafata eſt Tunc etiam
Athalente ciuitas Locris adhærens terræ contigua repētino maris im
petu abſciſſa atque in inſulam deſolata eſt Athenienſium quoque mi
ſerabiles reliquias peſtis inuaſit diuque populata eſt.

De bellis Romanorum.

Nno ab urbe cōdita. cccv. obſidio Veiorū. x cōtinuis annis ob
ſeſſores magis quā obſeſſos detriuit. Nā Romani repētis ſæpe
hoſtiū eruptiōib⁹ cōminuti. præterea in hybernis bella ſortiti
hyemare ſub pellib⁹: poſtremū famē ac frigus in cōſpectu hoſtiū ppe
ti coacti ſūt. Urbem nouiſſime ſine ullo digno Romanæ uirtutis teſti
monio cuniculis & clandestina obreptione ceperunt. Hanc utilē magis
quā nobile uictoriā primo dictatoris Camilli: qui eā de Veientibus pa
trauit: exiliū: dehinc irruptio Galloꝝ & incendiū urbis inſequitur: cui

cladi audeat q̄sq̄: si potest aliquos motus tp̄is huius comparare: q̄uis
non æque pendeat præteriti mali fabulam præsentis iniuria. Igit̄ Galli
Senones duce Brenno exercitu copioso & robusto nimis: cum urbē clu
siam: quæ nūc Dusia dicitur: obsiderent: legatos Romanor̄: q̄ tunc cō
ponendæ inter eos pacis gratia uenerant: in acie aduersū se uiderē ut pu
gnantes: qua indignatione permoti Clusini oppidi obsidione dimissa
totis uiribus Romam cōtendūt. Hos ita ruētes Fabius cū exercitu cō
sul excepit. nec tamen obstitit. imo potius hostilis ille ip̄etus quasi ari
dam segetem succidit strauit. & transit. Testat̄ hanc Fabii cladem flu
uius Alia: sicut Cremera Fabior̄. Nō. n. facile aliq̄s similem ruinaꝝ. ro
manæ militiæ recenseret: etiam si Roma insup̄ incensa nō esset. patentē
Galli urbē penetrant. trucidant rigentes simulacror̄ modo in suis cæ
dibus senatores. eosque incēdio domor̄ crematos. lapsu culminū suo
rū sepeliūt. Vniuersam reliquā iuuentutē: quam cōstat uix mille ho
minū tūc fuisse in arce Capitolii mōtis latitantē obsidiōe concludunt.
Ibiq̄ ifelices reliq̄as fame: peste: despatōe: formidine terūt. subigūt. uē
dunt. Nā mille libris auri discessiōis preciū paciscunt: non quod apud
Gallos Roma pui noīs fuit: sed q̄ illam sic iam ante detriuerant: ut am
plius tūc ualere nō posset. Exeūtib⁹ Gallis remanserat ī illo quondā
urbis ambitu īformiū ruinaꝝ obscœna cōgeries. & undiq̄ p̄ ip̄edita er
rantū: & iter sua ignotor̄ offensa uocis imago respōdētis trepidos su
spendebat audit⁹. horrore quatiebat aīos: silētioq̄ ip̄so terrebat. Siq̄dē
materia pauoris ē raritas ipsa uocis. Hīc illis mutare sedes: aliud icole
re oppidū: altero & censi nōc cogitatū placitū atq̄ tentatū ē. Ent̄ pa
quor̄ cōparatōe præsentia ponderant. enq̄bus recordatio suspirat. en:
quæ incutiūt de eiecta: uel poti⁹ de neglecta religiōe pœnitentiam. Re
uera pares sūt. & cōferunt inter se hæ duæ captiuitates. Illa sex mētib⁹
desæuiēs: & trib⁹ dieb⁹ ista transcurrens. Galli extincto populo: urbe de
leta ipsi⁹ quoq̄ Romæ nomen in extremis cinerib⁹ p̄sequentes. & Goti
relicta intentōe prædandi ad cōfugia salutis: hoc ē scōꝝ locor̄ agmina
ignara cogētes. Ibi uix quenq̄ inuentū senatorē: q̄ uel absens euaserit:
hic uix quenq̄ regri: qui forte uel latēs perierit. Recte sane pōt cōpara
ri: hūc fuisse ibi senator̄ num̄: qui hic fuerit perditor̄. Plane: quod
re p̄ditur: fatendum est: in hac clade præsentī pl⁹ deū sæuisse: homines
min⁹. Tum peragēdo ip̄se: quod illi nō impleuissent: cur eos miserit de
monstrauit. q̄ppe: cū supra hūanas uires eēt incendere æneas trabes: &
subruere magnor̄ moles structurar̄: ictu fulminū forū cū imaginib⁹
uanis: quæ superstitione miserabili uel deū: uel hominē mētiūt abiectū

est. Horumque omnium abominatorum quod immissa per hostem flamma non adiit: missus e caelo ignis euerit. Et: quoniam uber dicendi materia est: quae nequaquam hoc concludi libro potest: hic praesentis uoluminis finis sit: ut in subsequentibus caetera persequamur.

PAULI OROSII TERTII LIBRI INITIVM.

In superiori iam libro contestatus sum: etiam nunc necessarie repeto: secundum praeceptum tuum de anteactis conflictationibus saeculi & me nec omnia posse: quae gesta sunt: & sicut gesta sunt: explicare quoniam magna atque innumera copiosissime a plurimis scripta sunt. Scriptores autem etsi non easdem causas: easdem tamen res habuere propositas. quippe cum illi bella: nos bellogum miseriae euoluamus. Praeterea ex hac ipsa: de qua quaeror: abundanti angustia oritur mihi: & concludit me sollicitudo nodosior. Si enim aliqua studio breuitatis omitto: putabunt aut mihi nunc defuisse: aut in illo tunc tempore non fuisse. Si uero significare cuncta: nec exprimere cuncta: nec exprimere studens compendiosa breuitate succingo obscura faciam. & ita apud plerumque erunt dubia: ut nec dicta uideantur maxime: cum e contrario nos uim regum: non imaginem commendare curem. Breuitas autem atque obscuritas: imo ut est sepe obscura breuitas: etsi cognoscendi imaginem praefert: aufert tamen intelligendi uigorem. Sed ego cum utrumque uitandum sciam: utrumque faciam: ut quocumque modo alterutra temperent: nec multa praetermissa: nec multum constricta uideantur.

Quomodo Galli Romam incenderunt.

Nono ab urbe condita. ccc. lx. iiii. quae annum sicut gratissimum propter ignoratam sibi captiuitatem Roma persensit ita magnificum propter insolitam pacem Graecia habuit. Eo siquidem tempore quo Galli Romam captam incensamque tenuerunt ac uendiderunt: Artaxerxes rex Persarum discedere ab armis: & quiescere in pace uniuersam Graeciam per legatos praecipit: denunciando contradicte pacis bello impetendum: quem ita iubentem potuissent utique Graeciam constanter continere quam fortiter saepe uicerunt: nisi porrectam undecumque occasionem quae auide

desiderauerant: tam libenter hauissent. Ostenderūt. n. q̄ ægre & misere illa eatenus gesserint: quæ tam facile indigna etiam conditōe deposuerūt. Nam quid tam indignū liberis & fortibus uiris q̄ lōge remoti: sæpe etiam uicti hostis: & deinde minitantis īperio arma deponerē? paci q̄ seruire: si non ipso tantū annūciatæ pacis sono p̄ corda cunctoꝝ ægra belli tabuisset intentio? & post diuturnas laboruꝝ uigilias oscitantes ac stupefactos q̄es inopinata laxasset prius: quam ipsam quietē uolūtas pacta cōponeret? Vnde aut tanta fatigatio omniū p̄ totam Græciā populorū corda corporaque oppresserit: quæ efferos aīos ignoto acquiescere ocio tam facile psuasit: q̄ breuissime ostēdam. Lacedæmonii utpote hoīes & Græci hoīes: quo plura habebant: eo ampliora cupiētes postq̄ auxilio Atheniensiuū potiti sunt: uniuersam Asiam spē dominationis hauserūt. Itaque toto orienti bellū mouentes Hircilidē ducē in hanc militiam legūt: qui cum sibi aduersus duos potentissimos Artaxerxis Persarū regis præfectos Pharnabuzū & Thissaphernē pugnandū uideret: p̄uiso ad tēpus consilio: ut pōdus geminæ cōgressionis eluderet denūciato bello unū appetit: alterū pacta pace suspendit. Pharnabuz² Thissaphernē apud Artaxerxem cōem tūc regem defert: ut p̄ditorem præsertim qui cū hoste belli tpe de fœderis conditione pepigisset: hortaturque regē: ut in locū eius Cononē Atheniensem uirū: q̄ tūc forte apud Cyp̄ exulabat: ducē nauali bello constituat. Acceptis igitur. d. argenti talentis Conon p̄ Pharnabuzū euocat. classi que præficitur: q̄ bus cōpertis Lacedæmonii & ipsi auxilia naualis belli a rege Aegypti Hercinione p̄ legatos petūt. a quo. c. instructas triremes & secenta. M. modia frumenti acceperūt: a sociis etiā undique magna cōtrahere subsidia. Cui militiæ consensu omniū Hagesilaū dncē decreuerūt: uirūq̄ pede claudū: sed q̄ in difficillimo reꝝ statu mallēt sibi regem claudicare: quam regnū. raro nunquā ita pares oī industria duces in unū coire bellū: q̄ acerbissimis inuicē præliis fatigati: & multo sanguīe obliti: uelut īuicti ab alterutro recesserūt. Igitur Conon accepto iteꝝ a rege per seipsū magno stipendio reuersus ad classem īuadit hostiles agros: turres castella: cætera que præsidia expugnat. & ueluti effusa tempestas: quacūque incūbit: cuncta p̄sternit. Lacedæmonii uero domesticis malis circūuenti extetnis inhiare desistūt: abiiciūtque spē dominatōis imminente piculo seruitutis. Hagesilaū aut: quem cū exercitu in Asiam miserant: ad subsidium patriæ reuocant. Interea Lyfander dux apud Spartā per Hagesilaū regē relictus maximā munitamque classem tūc instruxerat: motus æmulatione uirtutis Hagesilai: ut illo pedestrem

expeditionē agitante: ipse quoq; nauali discursu ora maritima puaga-
retur. Conon uero suscepto oī negotio duplicē curā ipendebat: debēs
sociis solitudinē: patriā fidē: ut huic exhiberet naturā. illis præberet
industriā: in hoc ppenſior ciuib;: quod quieti libertatique eorū alieni
sanguinis discrimen ipenderet: pugnare aduersus insolentissimos ho-
ſtes periculo regis: præmio patriæ. Conſerunt itaque nauale certamen
Perſæ Conone & Spartani Lyſandro duce. milites & remiges ipſiq; du-
ctores uno pariter in mutuā cādē ardore rapiūtur. Magnitudine atq;
atrocitate belli iſtiꝝ inclinatus ex hoc ſpē in poſterū Lacedæmoniorum
ſtatꝝ. pna nanq; ex illo fluere ac ſublapſa retro referri ſpes Spartanorū
uiſa: donec aſurgendo ægre ac miſere recidendo conſecta & poteſtate
careret & noīe. Athenienſibus uero hæc cadē pugna initiū recuperādæ
potentiæ: ſicut Lacedæmoniis amittendæ fuit. Primi igitur Thebāi au-
xilio Athenienſiū ſulti ſupiore clade ſaucios ac trepidos aggrediūtur
multa animati fiducia ppter uirtutē & induſtriam Epaminūdæ ducis
ſui: cum quo ſibi facile obtinere poſſe imperiū totius Græciæ uidebant
Fit itaque terreſtre præliū Thebanis mīmo negotio uincētib;: Vin-
ciſ enī etiā hoc conflictu Lyſander & occiditur. Pauſanias quoq; dux
alter Lacedæmoniorū inſimulatus pditionis in exiliū trudiſ. Thebani
aut uictoria potiti: collecta uniuerſi exercitus manu Spartam cōtēdūt
putantes ſe uacuā ciuitatem præſidio: nullo intraturos negotio: cuius
iam oēs pene copias cū ipſo rege deleſſent: atque ab oibꝝ ſociis deſtitu-
tos uiderent Lacedæmonii piculo ciuitatis ipulſi: habito iexercitati mi-
litis qualicūque delectu obuiā hoſti pcedūt. Sed uicti ſemel aduersus
uictores obſiſtendi nec uirtus nec animuſerat. Cū igitur cædes uniꝝ tā-
tum pene partis agereſ: repente rex Hageſilaus accerſitus ex Aſia ipro-
uiſus bello ſupuenit. Thebanosque iam ſucceſſu duplicis uictoriæ læ-
tiores ſegnioresque aggreditur. nec difficile ſupat maxime: cuꝝ adhuc
apud ipſum pene integræ uires haberent. Ipſe tamen Hageſilaꝝ graui-
ter uulneratus ē. At uero Athenienſes cū cōperiffent inſpata Lacedæ-
monios uictoria ſubleuatos: priſtinæ ſeruitutis: de qua tunc respirare
uix cōperāt: trepidi metu exercitū contrahūt: eūque Boetiis i auxiliū
adiungūt cōmiſſu Iphicratis ducis: q; adoleſcens admodum uix nō dū
uiginti annos natꝝ infirmitatē ætatis maturatæ animi nutriebat. Conō
quoque uir quidē Athenienſis. dux autē Perſici exercitus: audito He-
geſilai reditu: ad populandos Lacedæmoniorū agros reuertit. Ita Spar-
tani exercitu circunſonantiū undique hoſtium clauſi: atq; exterriti ul-
tima pmodum deſpatione tabuerunt. Sed Conon poſtquam ualta
d

hostilis soli populatione satiatuſ ē. Athenas p̄git in maxio gaudio ciuiū: ipse quippe tristis. cum uideret urbē populo quondā cultuq; ornatissimā: tūc miserabili ruinaꝝ ac desolatōis squalore confectā. Itaq; magnū pietatis miserationisq; monumentū in reparationē eius operatus ē. Nanq; eā a Lacedæmoniis exinanitā lacedæmonioꝝ p̄sidiis repleuit. Persis incēdentibꝰ cōcremata: Persis ædificatibꝰ reformauit. Interea Artaxerxes rex Persarꝰ: sicut in p̄cipio dictū ē: uniuersis Græciæ populis per legatos: ut ab armis discederent: & paci acquiescerēt: iperauit non quod misericorditer fessis cōsuleret. sed ne illo in Aegypto bellis occupato aliqua in regnū suū tentaret irruptio. Cūctis igitur Græcis optatissima q̄te resolutis: domesticoque ocio torpētibꝰ Lacedæmonii inq̄ti magis q̄ strenui: & furore potius q̄ uirtute intolerabiles post bella deposita tētant furta belloꝝ. Nā speculati absentiā Arcadū castellū eoꝝ repentina irruptiōe perfringūt. Arcades uero excitati iniuria liuētō sibi Thebanorꝝ auxilio amisso furto bellū repetūt. In eo p̄lio Archedamꝰ dux Lacedæmonioꝝ uulneratus: cū etiam cædi suos uictos uideret: occisoꝝ corpora per p̄conē ad sepulturā poposcit: qđ signū uictoriæ traditæ inter Græcos haberi solet. Thebani aut̄ hac cōfessiōe cōtenti dato parcendi signo finē dedere certamini. Paucis deinde interuenientibus induciarꝰ diebus Lacedæmoniis ad alia bella cōuersis Thebani cū Epaminūda duce de iuadenda lacedæmonia quasi secura & destituta cepe fiducia. Taciti intēpeſta nocte lacedæmonē ueniūt. sed non ita incautā uel indefensam: ut rebant: offendūt. Armati enī senes cū reliqua turba imbellis ætatis p̄cognito aduentu hostiū in ipsis se portarꝰ angustiiſ obiecerūt. & aduersus. xv. milia militū uix centuz cōfecti æuo hoīes pruperūt. His itaque tantā belli molē sustinentibus iuuentus supueniens cōgredi aduersus Thebanos apto certamine incūctanter decreuit. Cōmisso p̄lio cū Lacedæmonii uincūtur: repente Epaminūdas dux Thebanorꝰ incautius dimicans uulneratur: qua re dum his ex dolore metus: illis ex gaudio stupor nascitur: ueluti ex cōsensu tacito utrinque discessum est. Epaminūdas aut̄ grauit̄ sautiatus: cū de uictoria suoꝝ cōperisset: scutūque deosculatus esset: remota manu qua uulnus occluserat egressu sanguis ad mortē patefecit introitum cuius mortē sic Thebanorꝝ p̄ditio subsecuta ē: ut nō pdidisse ducē: s; ipsi cū eo tunc p̄isse uiderent. Contextui indigestæ historiæ inextricabilē cladē atque incertos belloꝝ orbes huc atq; illuc lymphatico furore gestoꝝ uerbis e uestigio secutus iplicui: quoniā tanto ut uideo inordinatius scripsi: quanto magis ordinē custodiui. Improba dominandi

Lacedæmoniorū cupiditas quantis populis: qualib⁹ urbib⁹: qbus pui-
ciis: cuiusmodi odioꝝ motus: quantas cās certaminū suscitavit: q̄s uel
numero uel ordine uel ratione disponat: cum ipsi quoque non pl⁹ affli-
cti bellis: quam belloꝝ confusione referant⁹: si qdē tracto p aliquot æta-
tes cōtinuo hoc bello Atheniēses: Lacedæmonii: Arcades: Boetii: The-
bani: postremo Græci: Asia: Persis atque Aegyptiis cū Libya insulis
que maximis nauales simul pedestresque cōflictus indiscretis eger⁹ dif-
cursibus. referre cāsa hominū. M. non possem: etiā si bella numerarem
At nūc increpet hęc tpa: atque illa collaudet q̄cūque nescit hosce oēs
istaz urbū puinciarūque populos ita nūc in solis ludis ac theatris cō-
fenescere: sicuti tunc in castris maxime præliis que tabuissē. Florentissi-
ma illa & totiū tunc imperiū orientis affectans Lacedæmoniorū ciui-
tas uix. c. habere potuit senes. ita īcessabilib⁹ circūuēta malis īmaturas
expēdebat misere ætates. Et querūtur nūc hoīes: quoz refertæ pueris
& senibus ciuitates secura iuuenū pegrinatione ditant⁹. pacificis que ex-
ercitis stipēdia domesticæ uoluptatis acquirūt: nisi forte ut assolēt hu-
manæ mutabilitati sordere oīa præsētia nouitate rez actu audituque
prurientibus etiam ipsa uita fastidio est.

Terræ motus in Achaia aliquando factus.

Nno ab urbe cōdita. ccc. lxxvi. sœuissimo terræ motu Achaia
uniuersa concussa ē. & duæ tunc ciuitates: idest Epora & He-
lice abruptis locoꝝ hiatibus deuorata. At ego nunc ecōtratio
poteram similia in diebus nostris apud Constantinopolim æque modo
principem gentiū prædicta & facta: sed non pfecta narrare: cū post ter-
ribilē denunciationē consciāque mali sui consciā subter commota
fundit⁹ terra tremere: & desup fusa celitus flāma pēderet: donec oīoe
Arcadii principis & populi christiani: præsēte pditionem deus exora-
tus auerteret: pbans se solum eē & cōseruatorē humiliū: & punitorem
maloz. Sed hęc ut cōmemorata sint magis q̄ explicata: uerecundiæ cō-
cesserim: ut & q̄ scit recolat. & q̄ nescit inquirat. Interea Romani: qui p
lxx. annos ab urbe Volscoꝝ: præterea Phaliscoꝝ: Equoꝝ: & Sutrinoz
subacti & attriti assiduis bellis conficiebant⁹: tandē in supra scriptis die-
bus Camillo duce cepe easdeꝫ ciuitates. & rediuiuo finem dedere certa-
mini. Prenestinos autem eodem tpe: q̄ usq3 ad portā Romæ bellando &
cedendo uenerant: ad flumen Aliam Tito Quintio pugnante uicerūt.

Dicit Romam graui pestilentia laborasse.

Nno ab urbe condita. ccc. lxxxiiii. Lucio Genutio & Quinto Seruilio consulibus ingens uniuersam Romam pestilentia corripuit. nō ut assolet pl^{us} minusue solito tēporis turbata tēpies: hoc ē aut intēpestiua siccitas hyemis: aut repentinus calor ueris: aut ī congruus humor æstatis: uel autūni diuitis indigesta illecebra. insup^{er} etiam expirata de Calabris saltibus aëra corrūpens repētinos acutæ infirmitatū afferre transcurfus: sed grauis & diuturna quæ ī nullo dispar sexu: in nulla dissimilis ætate generali cūctos per biēniū iugiter tabe confecit: ut etiā quos non egit in mortē: turpi macie exinanitos afflictosque dimiserit. Conquerens hoc: ut arbitror: loco obtrectatores tēporis christiani: si forte silentio præterierim: quib^{us} tūc cæremoniis Romani placauerit deos. & sedauerint morbos. Cum pestilētia indies crudesceret: auctores suasere pontifices: ut ludi scænici diis expetētib^{us} ederent: & ita p^{er} depellēda temporali peste corporis accersitus ē perpetuus morbus aīorū. Vber nunc quidem mihi locus iste doloris atque īcrepationis est. sed in quo iā reuerentia tua studiū sapientiæ & ueritatis exercuit: mihi super eo audere fas nō ē. Cōmonuisse me satis sit: & ex quolibet intentione lectorē ad illius lectionis plenitudinē remisisse.

Marcus Curtius se præcipitio dedit.

Equitur hanc miseriam lucē: miseriorēque eius expiationem p^{ro}ximo anno satistriste prodigiū. Repente siquidē medio urbis terra dissiluit: uastoque præruptu hiantia subito īterna patuerūt. Manebat diu ad spectaculū terrorēque cūctorū patenti uoragiē īpudens specus: nefariāque uiui hoīs sepulturā diis interpretib^{us} expectabat. Satisfecit īprobis faucibus præcipitio sui Marcus Curtius: uir eques armatus. iniecitque crudeli terræ inopinatā facietatem: cui parū cēt: quod ex tanta pestilentia mortuos per sepulchra susciperet: nisi & uiuos scissa sorberet.

Vbi regnū macedonū: & ubi nat^{us} est Alexander.

Nno ab urbe cōdita. ccc. lxxxviii. ite^{re} terribilis. Gallo^{rum} īundatio iuxta Anienē fluuiū ad quartū ab urbe lapidē cōsedit: facile sine dubio pondere multitudīs & alacritate uirtutis p^{er}turbatā occupatura ciuitatē: nisi ocio & lētitudine torpuisset. Vbi atrocif

simam pugnam Manlius Torquatus singulariter ichoauit: Tit^{us} Qui-
tus dictator cruentissima cōgressione cōfecit. fugati ex hoc prælio plu-
rimi Galli instauratis iteꝝ copiis in bellū ruētes a Gaio Sulpitio dicta-
tore supati sūt. Post paululū quoq; Thuscōꝝ pugna sub Gaio Mar-
tio consecuta ē: ubi coniici datur: quanta hominū multitudo cæsa sit:
quando octo. M. sunt capta Thuscōꝝ. Tertio aut in iisdē diebus Galli
se in prædā p̄maritima loca: subiectosque cāpos Albanis montibus dif-
fuderūt: aduersū quos nouo militū delectu habitu: conscriptisque le-
gionibus decē. lx. M. Romanōꝝ: negatis sibi auxiliis Latinōꝝ processerūt.
Confecit hanc pugna Marcus Valerius: auxiliante coruo alite: un-
de postea Coruin^{us} ē dictus. Occiso. n. puocatore Gallo hostes territi:
sparsimque fugiētes grauiter trucidati sunt. Numerandū etiā iter cæ-
tera mala censeo primū illud ictū cū Carthaginēses fœdus: quod iisdē
tpibus fuit. præserti ex quo tam graua orta sunt mala: ut ex hīc cœpisse
uideant. Anno si quidē ab urbe condita quadringentesimo secundo
legati a Chartagine Romā missi sunt. fœdusque pepigerūt. Quam ex
ingressu Carthaginensiū in Italiā malōꝝ grauedinē secuturā: cōtinua-
rūque miseriā tenebras iuges historiā fides: locorūq; ifamia: & abo-
minatio dieꝝ: qbus ea gesta sūt ptestant. Tunc etiam nox usq; ad plu-
rimam diei ptē tendi uisa ē. & saxea de nubib^{us} grando descendens ueris
terram lapidib^{us} uerberauit. Quib^{us} dieb^{us} & Alexander Magnus magn^{us}
uere ille gurgēs miseriā atq; atrocissimū turbo toti^{us} oriētis ē natus.

Artaxerxes Iudæos captiuos ducit.

Vm etiam Ochus: q & Artaxerxes post transfactū ī Aegypto
maximū diuturnūque bellū plurimos Iudeōꝝ in transmigra-
tionem egit. atque in Hyrcania ad Caspiū mare habitare præ-
cepit: quos ibi usq; in hodiernū diē amplissimis generis sui incremētis
extat consistere. atque exinde quandoque erupturos opinio est: cuius
etiam belli tempestatē transcurrens & Sidona opulentissimam Phœni-
cis puincia urbem deleuit. & Aegyptum quanuis prius uictus tūc ta-
men subactam: cōminutamque ferro Persāꝝ subiecit īperio. Iam hinc
statim a Romanis aduersus Sannitas gentē opibus armisque ualidam
p Campanis & Sidicinis bella suscepta sunt. Sanniticū bellum ancipiti
statu gestum Pyrrhus uel maximus Romani noīs hostis excepit. Pyr-
rhi bellū mox punicū consecutus ē. Et quis nunq post mortē Numæ
a belloꝝ cladibus fuisse cessatum Iani patentes sp̄ portæ indicent: ex eo

tamen: ueluti p meridiē toto ipressus cœlo malorū feruor inēaduit.

Initium belli Punici.

Orro aut inchoato semel bello Punico utx aliquādo bella cædes, atque ruinæ oīumque infandæ mortiu genera: nisi Cæfare Augusto imperante cessauerint: ingrati iueniat. pdat: qf quis infamanda christiana tpa putat. Asq3 illo tamē iter bella Punica unius anni: ueluti alitis prateruolantis excursu Romani propter Iani portas clausas inter febres morbosq3 rei publicæ adhuc breuissimo pacis signo: uelut tenuissimo aquæ gelidæ haustu illecti sunt: ut in perus recalescentes: multo grauius uehementiusque afflictarent. At uero si idubitatissime cōstat sub Augusto primū Cæfare post Parthicā pacē uniuersum terrarū orbē positis armis: abolitisq3 discordiis generalī pace & noua qete compositū Romanis paruissē legibus: Romana iura: qppria arma maluisse: spretisque ducibus suis iudices elegisse romāos. Postremo oībus gentib' cūctisque puinciis innumeris ciuitatib': infinitis populis: totis terris unā fuisse uolūtātē: libero honestoque studio īseruire paci: atq3 incōe cōsulere: quod prius ne una qdē ciuitas un' uepopulus ciuiū: uel quod maius ē: una domus fratx iugiter habere potuisset. Quod si etiam cū ipante Cæfare ista puenerint: ī ipso imperio Cæsaris illuxisse ortū in hoc mundo domini nrī Iesu christi liquidissima pbatōne manifestū ē: inuiti licet illi quos in blasphemīā urget iuidia: cognoscere faterique cogūf: pacē istam totius mūdi & tranquillissimā serenitatē nō magnitudine Cæsaris: sed potestate filii dei: q in dieb' Cæsaris apparuit: extitisse. nec unius urbis īperatori: sed creatori orbis uniuerſi orbē ipsum generali cognitōe paruissē: q sicut sol oriens diez luce pfundit: ita misericorditer adueniens extenta mūdū pace uestierit. Quod plenius cū ad id ipsū: pficiente domino uentū fuerit: pferemus.

Quod Romani Latinis bellū intulerunt.

Gitur. cccc viiii. ab urbe condita Romani bellū Latinis rebelantib' intulerūt Manlio Torquato & Decio Murena consulibus: in quo bello unus cōsul interfectus ē. alter extitit parricida. Manlius enī Torquatus filiū suū pemit: iuuenē uictorē interfectoremque Metii Thusculani nobilis militis: & tū præcipue puocātis atq3 insultantis hostis. Ali' uero cōsul: cū iterato cōflictu illud cornu

cui præerat cædi atque affligi uideret: in confertissimos hostes sponte p
lapsus occubuit. Manli^{us} quæuis uictor: occursum tamen nobiliū iuuenum
Romanorū: quæ legitime exhiberi solet: triumphans parricida nō meruit.
Anno autē post hūc subsequente Minutia uirgo uestalis ob admissū i
cestū dominata ē. uitaque obruta in campo: quæ nūc Sceleratus uocatur

Scelus matronarū hic refertur.

T uero paruo ex in tempore interiecto: horresco referre: quod
gestū est. Nam Claudio Marcello & Valerio Flacco cōsulib^{us}
incredibili rabie & amore scelex Romanæ matronæ exarserūt
Erat utique fœdus ille ac pestilens ann^{us}. inflictaque iam undiq^{ue} cater
uatim strages egerabant. & adhuc penes oēs de corrupto aere simplex
credulitas erat. cū existente quadam ancilla indice & cōuincente: primū
multæ matronæ ut biberēt: quæ coxerant: uenena cōpulsæ: deinde simul
ut hausere consūptæ sūt. Tanta autē multitudo fuit matronarū i his fa
cinoribus consciarū: ut. ccc. lxxx. damnatæ ex illis simul fuisse referant.

Alexander rex a Lucanis uictus & occisus.

Nno ab urbe cōdita. ccc. xxii. Alexander rex Epirotarum Ale
xandri illius Magni autūculus traiectis in Italiam copiis: cū
bellū aduersus Romanos pararet: & circa finitimas Romæ ur
bes firmaret uires exercitus sui: auxiliaque uel sibi acquirere uel hostib^{us}
subtrahere studens bellis exerceret: a Sannitis qui Lucanæ gēti suffra
gabant maximo bello i Lucania uictus atque occisus ē. Sed quoniam
aliquantū Romanas clades recēsendo pgressus sū: uel Alexandri isti^{us}
mentionē cōmonitus de Philippo Macedonū rege: qui Olympiadem
hui^{us} Alexandri Epirotæ sororē uxorē habuit: ex qua Alexandrū ma
gnū genuit: paucissimis annis retro repetitis magna paruis: inq^{ui}tū pote
ro: colligam.

De regno Philippi patris Alexandri regis macedoniæ.

Nno ab urbe condita. cccc. Philippus Amyntæ filius Alexan
dri pater regnū macedonū adeptus. xxv. annis tenuit: quibus
hos oēs acerbitatū aceruos cūctasque malorū moles struxit.
Hic primum ab Alexandro fratre obses Thebanis datus p triennium
apud Epaminundā strenuissimū impatorem & summū philosophū

eruditus est. Ipso aut Alexandro interfecto scelere Eurydices matris: quisea commisso adulterio: & altero primū filio occiso filiaque uiduata generi nuptias mariti morte pepigisset: cōpulsusa populo regnu3: qđ paruo occisi fratris filio tuebatur suscepit: qui cū foris cōcursu exurgentium undique hostium: domi autem deprehensarū sæue insidiarū metu fatigaretur: primum bellum cum Atheniensibus gessit. Quibus uictis arma ad Illyrios transtulit: multisque milibus hostiū3 trucidatis Larissam urbem nobilissimam cepit. Inde Thessaliā nō magis amore uictoriæ: q̃ ambitione habendorū equitū Thessalorū: quorū robur exercitui suo admisceret: inuasit. Ita Thessalis ex iprouiso præoccupatis atque in potestātē redactis iungendo equitum peditūque fortissimas turmas & copias inuictissimum fecit exercitum. Igif uictis Atheniēsib⁹ subiectisque Thessalis Olympiadē Euruchæ regis molossorū sororē duxit uxorem. Qui Eurucha cum per hoc quod societātē macedonū affinitate regis paciscebat: īperium suū se dilaturū putaret: p hoc deceptus amisit. priuatusque in exilio consenuit. Deinde Philippus cū methonam urbē oppugnaret: ictu sagittæ oculum pdidit. ipsam uero urbem mox expugnauit. & cepit. Exin Graciā totam ppe consiliis præuē tam uiribus domuit. Quippe Graciæ ciuitates: du3 īperare singulæ cupiunt: imperiū oēs pdiderūt. Et dū in mutuū exitiū3 sine modo ruūt: oībus perire: quod singulæ admitterent: oppressæ demū seruientesque senserunt: quarū dum insanas conuersatiōes Philippus ueluti e specula obseruaret: auxiliūque sp inferioribus suggerendo: contentiōes bello3 fomites callidus doli artifex foueret: uictos sibi pariterq3 uictores subiecit. Huic aut ad obtinendam totius Graciæ dominationē: domiatio imoderata Thebanorū dedit facultatem: qui uictos Lacedæmonios ac Phocenses: cædibus & rapinisque cōfectos: cum insup ī cōi Graciæ concilio tanta pecuniæ multa onerauissent: quantam illi soluere nullo mō possent ad arma fugere coegerunt. Itaque Phocēses & Philomello duce & auxiliis Lacedæmoniorū Atheniensīūque fulti cōmissa pugna hostibusque fugatis Thebanorū castra ceperūt: Sequenti prælio inter imensas utriusque populi strages Philomellus occisus est: In cui⁹ locum Phocenses Enomaū ducē creauerūt. Porro aut Thebani & Thessali omisso delectu ciuiū Philippum Macedonia regē: quē3 hostē pri⁹ repellere laborabant: ultro sibi ducem expetiuerūt. Cōmissa prælio & Phocensibus pene ad internitiōē cæsis uictoria ad Philippū concessit. Sed Athenienses audito belli euentu: ne Philippus transiret in Graciā angustias thermopylarū pari rōne: sicut aduentantibus antea Persis oc

cupauere. Igitur Philippus: ubi exclusum se ab ingressu Græciæ præstructis thermopylis uidet: paratū in hostes bellū uertit in socios. Nā ciuitates quæ paulo ante dux fuerat: sibi aggratulantes: ac se excipientes patentes hostiliter iuadit. crudeliter diripit oīque societatis conscientia penitus abolita cōiuges: liberosque omnium sub corona uēdidit. templa quoque uniuersa subuertit. spoliauitque. nec tamen unquam p. xxv. annos quasi iratus diis uictus ē. Post hæc in Cappadociam transit. ibique bellū pari perfidia gessit. captos p. dolū finitimos reges iterfecit. totamque Cappadociā iūperio Macedoniae subdidit. Inde post cædes & incendia depredationesque in socias urbes gestas: parricidia i. fratres cōuertit: quos patri ex nouerca genitos cu3 coherædes regni uere res: interficere aggressus ē. Cū aut unū ex his occidisset: duo in Olynthū confugerūt. quam mox Philippus hostiliter aggressus urbē antiquissimam & florentissimā: cædibus ac sanguine repletā opib' hoībusque uacuauit. abstractos & frēs supplicio & neci dedit. Dehinc cū excidio sociorū & parricidio fratrum elatus licere sibi oīa: quæ cogitauiss3: putaret: auraria loca in Thessalia & argenti metalla in Thracia inuasit. ac ne aliquod ius uel fas inuiolatu3 prætermitteret: præoccupato mari & classe dispsa piraticā quoque exercere instituit. Præterea cū eu3 fratres duo Thraciæ reges de regni terminis ambigētes: iudicē ex cōsensu præoptauissent: Philipp' more ingenii sui ad iudiciū tanq̃ ad bellū cū instructo exercitu ingressus iscios iuuenes uita regnoq3 priuauit. Athenienses uero q. pri' Philippi ingressū thermopylarū munitōe repulerāt ultro pacē ei' expetētes: fraudulentissimū hostē de neglecta introitus custodia cōmouerūt. Cæteræ etiā Græciæ ciuitates ut itenti' ciuilibus bellis uacarēt: sub specie pacis & fœderis sponte se externæ dnatiōi subiecerūt. maxie cū Thessali Boetiiq3 poscerēt Philippū: ut p. fessū se aduersū Phocenses ducē exhiberet: susceptūq3 bellū gereret: cōtra Phocēses adhibitis secū Atheniētib' & Lacedæmoniis: uel differri bellum: uel auferri precio & precib' laborabant. Philipp' tacite utrisq3 diuersa p. misit: Phocētib' pacē & ueniā se daturū sacro cōfirmās. Thessalis uero affuturū se mox cū exercitu spōdet. bellū tamen ab utrisq3 pari uertat. Igit' Philipp' instructis copiis angustias thermopylarū secur' ingredit. easq3 occupatas: dispositis præsidiis emunit. Tūcq3 primū se non Phocēses soli. sed & oīs Græcia captā cē p. sensit. Siqdē primo Phocenses Philipp' rupta fide: calcatoq3 sacro infandæ dilaceratōi dedit. Inde oīum urbes finesque populatus cruenta præsentia effecit: ut etiam absens timeretur. Vbi uero in regnū rediit. more pastorū qui pecora sua

nūc p̄ æstiuos: nunc p̄ hybernos saltus circūducunt: populos & turbas
ut illi replenda: uel relinquenda quæque loca uidebant: ad libidinē suā
transfert. Miseranda ubique facies: & atrocissimū miseriarū gen⁹ obuer
sabatur: p̄peti excidiū sine irruptione: sine bello captiuitatem: sine crimine
exiliū sine uictore dominatū. Premit miseros iter iniuriarū: stimulos su
p̄fus paup̄or. ipsaque dissimulatione dolor crescit hoc altius demiss⁹
quominus p̄fiteri licet timētibus ne ipsæ quoque lachrimæ pro cōtūa
cia accipiātur alios populos auulsos a sedibus suis finib⁹ hostiū oppo
nit. alios in extremis regnī termīs statuit. quosdā æmulatione uirū ne
possent quod posse credebātur in supplemēta exhaustarū urbium diui
dit. Ita gloriosissimū illud quondam florētis græciæ corpus in multas
laceratasque particulas extincta primū libertate cōcidit. Sed hæc cum
p̄ aliquā itas Græciæ ciuitates exercuisset & tamē omnes metu premeret
coniiciens ex præda paucorū opes omniū ad p̄ficiendā æqualē i uniuersis
uastationē utili emolumēto necessariā maritimā urbē ratus Byzā
tium nobilem ciuitatē aptissimam iudicauit ut receptaculū sibi terra
marique fieret eamque obsistentem ilico obsidione cinxit

De ciuitate Bizantio quæ Constantinopolis dicta est.

Aec autem Byzantiū quōdam a Pausania rege Spartanorū cō
dita. post aut a Cōstantino christiano p̄cipe i maius aucta &
Constantinopolis dicta gloriosissimi nūc imperii sede s& toti⁹
caput orientis est. Philippus uero post longam & irritā obsidionem. ut
pecuniā quam obsidēdo exhauserat prædando repararet piraticam ag
gressus ē Captas itaque. clxx naues mercib⁹ confertas distraxit. & anhe
lāti iopiæ p̄ua recreatiōe subuenit. Inde p̄pter agēdam prædā & curan
dā obsidionē diuisit exercitū. Ipse aut cū fortissimis profectus multas
Cherronesi urbes suscepit. p̄fligatisque populis opes abstulit Ad Scy
thiā quoq; cū Alexādro prædandi itentiōe p̄transiit Scythas tūc Ethe
as regebat q cū Istriāno bello premeret auxilia a Philippo p̄ Apol
loniēses petiit: Sed cōtinuo Istriāno rege mortuo & belli metu & auxi
liorū necessitate liberat⁹ pactiōez fœderis cū Philippo habitam dissol
uit. Philipp⁹ dimissa obsidiōe Byzantii Scythicū bellū totis uirib⁹ ag
gredit Cōmissioq; prælio cū Scythæ & nūcro & uirtute præstarēt. Phi
lippi fraude uicūf. In ea pu. xx. M pugna erorū ac fœmias Scythicæ gē
tis capta pecorū magna copia abducta auri atque argenti nihil reatum
Nam & ea res p̄rio fidē inopiæ Scythicæ dedit Viginti milia nobilium

equorum sufficiendo generi in Macedoniam missi sunt. sed reuertenti Philippo Traballi bello obuiant: In quo ita Philippus in femore uulneratus est: ut per corpus eius equus interficeretur. Cumque cum omnes occisum putarent in fugam uersi praedam amiserunt. Aliquantula deinde mora dum conualescit a uulnere: in pace conqueuit. Statim uero ut conualuit: Atheniensibus bellum intulit: qui in tanto discrimine positi Lacedaemonios quodam hostes: tunc socios asciscunt: totiusque Graeciae ciuitates legationibus fatigant: ut eum hostem cõibus uiribus petant. Itaque aliquantae urbes Atheniensibus sese cõiungere: quasdam uero ad Philippum belli metus traxit. Praelio commissio cum Athenienses longe maiori numero militum praestarent assiduus tamen bellis indurata Macedonum uirtute uincuntur: quam pugnam longe omnibus anterioribus bellis atrociorẽ fuisse ipse rex exitus docuit.

Gracia libertatem suam amisit.

Am & hic dies apud uniuersam Graeciae acquisitae dominationis gloria & uetustissimae libertatis statum finiuit. Postea Philippus cruentissimam uictoriam in Thebanos & Lacedaemonios exercuit. Si quidem principes ciuitatum alios securi percussit. alios in exilium egit. & omnibus bonis priuauit. Pulsos quodam a ciuibus in patriam restituit: ex quibus CCC. exules iudices rectoresque praefecit. qui ut antiquum dolorem noua potestate curarent: pressos infelicitate populos in spem libertatis respirare non sinerent. Praeterea magno delectu militum in subsidium regiae dispositionis ex tota Graecia habito. CC. milia peditum: & XV. milia equum absque exercitu Macedonum & infinita gentium barbarie Persica expeditio in Asiam missurus instruxit. Tres duces: hoc est Parmenionem: Amyntam & Attalum praemittendos in Persas legit. Et dum supra scriptae copiae de Graecia congregarentur: Alexandri: qui erat Olympiadis uxoris suae frater: & post a fabinis in Lucania prostratus est: quem Epiri regem ob mercedem stupri perpetrati in eum constituerat nuptias in copulando ei filiam suam Cleopatram celebrare decreuit: qui cum pridie quod occideretur interrogatus fuisset: quis finis homini esset magis optandum: respondisse fertur. eum esse optimum: qui uiro forti per uirtutum suarum gloriam in pace regnanti sine conflictatione corporis. & dedecore animi subitus & celer inopinato ferro potuisset accideri: quod ipsi mox contigit. Nec ab iratis diis quos se parui penderat: quorumque aras templa simulacraque subuerterat: qui lectissimam: ut ipsi uidebatur: mortem adipisceretur: potuit impediri. Nam die nuptiarum: cum ad ludos magnifice apparatus inter duos Alexandros filiumque contenderet. a Pausania nobili Macedonum adolescente in angustiis sine custodibus circumuectus occisus

est. Asserant nūc: multisque hęc uocib⁹ efferāt: quasi uiroꝝ fortiū lau
des & facta felicia: qb⁹ amarissimæ alioꝝ calamitates in dulces fabulas
cedūt: si tamē nunq̃ ipsi iūrias qb⁹ aliquando uexant: relatu tristiori
deplorēt. Si uero de ppriis querimoniis tantū alios audiētes affici uo
lunt: q̃tū ipsi ppetiēdo senserūt: prius ipsi nō præsenti⁹ prætērita sed
gestis gesta cōparent. & utraq; ex auditu: uelut certi alienoꝝ arbitri iu
dicēt p. xxv. annos icēdia ciuitatū: excidia belloꝝ: subiectōes puīciarū
cædes hoīum: opū rapinas: prædas pecoꝝ: mortuoꝝ uenditōes: captiui
tatesque uiroꝝ unius regis fraus efferā. & dominatus agitauit.

Alexander successit Philippo in regnū.

Vfficerent ista ad exemplū miseriæ insinuata memoriæ nræ
gesta p Philippū: etiā si Alexander ei nō successisset in regnū
Cuius bella: imo sub cuius bellis mūdi mala ordine sequētia
suspendo paulisper: ut in hoc loco pro cōuenientia tempoꝝ Romana
subiici i. Anno ab urbe condita. ccccxxvi. Caudinas furculas satis cele
bres & famosas insignis romanoꝝ fecit infamia. Nā cū superiore bello
uiginti milia Sannitū Fabio magistro equitū pugnā conferente cecidis
sent: circumspectiore cura Sannites ac magis instructo apparatu apud
Caudinas furculas confederunt: Vbi cū Vecturiū & Posthumiū con
sules omnesque copias Romanoꝝ angustis locorū armisq; clausisset:
Pontius dux eoꝝ intantū abusus ē uictoriæ securitate: ut Herennium
patrē consulendū putaret: utq; occideret clausos: an parceret subiuga
tis, ut uiuos tamē dedecori reseruaret: elegit. Romanos enī antea sapi
fime uinci & occidi: nunquam autem capi: aut ad deditiōē cogi potu
isse constabat. Itaque Sannites uictoria potiti uniuersū exercitum Ro
manū turpiter captū: armis etiā uestimentisq; nudatū: tantū singulis
uilioribus operimentis ob uerecūda corpoꝝ tegenda cōcessis: sub iugo
missum: seruitioq; subiectū: longū agere pompæ ordinē præceperunt.
Secentis aut equitibus Romanis in obsidatū receptis oneratos ignomi
nia cæteris rebus uacuos consules remiserūt. Quid de exaggerāda hui⁹
foedissimi foederis macula uerbis laborē: qui tacere maluissē? Hodie
enī Romani aut oīo nō essent: aut Sannio dominante seruirent: si fideꝝ
foederis: quā sibi seruari a subiectis uolūt: ipsi subiecti Sannitib⁹ serua
uissent. Posteriore anno infringūt Romani firmatā cū Sannitib⁹ pactio
nē: eosq; in bellū cogūt: quod Papyrio consule insistentē cōmissum ma
gnas strages utriusq; populi dedit. Cūque hinc ira recētis ifamiæ ide

gloria p̄ximæ uictoriæ pugnâtes stimulare: tandē Romani p̄tinaciter moriendo uicerūt: nec cædi p̄iter uel cædere destiterūt: nisi postquā uictis Sānitibus & capto duce eorū iugū reposuerūt. Idē deinde Papyri⁹ Satricū expulso inde Sānitico præsidio expugnauit. & cepit. Hic autē Papyrius adeo tūc apud Romanos bellicosissim⁹ habebat: ut cu³ Alexander magn⁹ disponere diceret ab oriente descendēs obtinere uiribus Aphricā: atq; inde in Italiā transfūchi. Romani inter cæteros duces tūc in re publica sua optimos: hūc præcipuū fore: qui Alexandri ipetū sustinere posset: meditarentur.

Initium regni Alexandri magni.

Gitur Alexander anno ab urbe condita. ccccxxvi. patri Philip⁹ po successit in regnū: qui primā exp̄ientiam animi & uirtutis suæ cōpressis celeriter Græcorū motibus dedit: quibus auctor ut ab ip̄erio Macedonū deficerent: Demosthenes orator auro Persarū corruptus extiterat. Itaque Atheniensib⁹ bellū deprecantibus remisit: quos insup̄ etiā multo metu soluit. Thebanos diruta ciuitate deleuit. reliquos sub corona uendidit. cæteras uero urbes Achaia & Thessaliae uectigales fecit. Illyricos quoque & Thracas translatō mox ab hīc bello domuit. Inde profectus ad Persicum bellum omnes cognatos ac p̄ximos suos interfecit. In exercitu eius fuisse tantū modo peditū. xxxii. milia eqtū. iiii. M. d. naues. c. lxxx. referūtur. hac tã p̄ua manu uniuersum terrarū urbē utq; mirabilius sit quod uicerit: an quod aggredi ausus fuerit: incertū ē. Primo eius cū Dario rege cōgressu. dc. M. Persarū in acie fuerūt. quæ nō minus arte Alexandri sup̄ata: quā uirtute Macedonū terga uerterūt. magna igitur cædes Persarū fuit. In exercitu autē Alexandri. cxx. equites & nouē tātū pedites defuere. Deinde Gordien⁹ Phrygiae ciuitatem. quæ nūc Sardis uocitatur: obsessam expugnataq; cepit. ac direptiōi dedit. Inde nūciato sibi Darii cū magnis copiis aduentu: timens angustias: qbus inerat locorū: Tau⁹ montem mira celeritate transcēdit: & d. stadiis sub una die cursu trāsmisiss Tharsū uenit. ibiq; cū sudans in Cydnū p̄frigidū amnem descendisset: obriguit. cōtractu neruorū p̄ximus morti fuit. Interea Darius cum. ccc. M. peditū & c. M. equitum in aciem procedit. mouebat hæc multitudo hostiū etia Alexander maxime respectu paucitatis suæ: quanuis iam pridē. dc. M. hostiū eadē paucitate sup̄atis non solū non timere pugna: sed etia uictoriam sp̄are didicisset. Itaque: cum intra iactu³ teli uterque constitisset exercit⁹: & intentos in signū belli populos discurrentes p̄cipes uariis

incitamentis acuerent: ingentibus utriusque animis pugna committitur. In qua ambo reges Alexander & Darius uulnerantur. ac tandem certamine anceps fuit: quoad usque fugeret Darius. Exinde caedes Persarum secuta est. Ibi tunc perditum octoginta. M. equum. decem. M. caesa: capta autem quadraginta. M. fuere. Ex Macedonibus uero cecidere centum triginta pedites. eques. cl. In castris Persarum multum auri ceterarumque opum repertum est. Inter captiuos castrorum mater & uxor eademque soror & filiae duae Darii fuere. Quarum redemptio Darius cum etiam oblata regni dimidia parte non impetrasset: tertio cunctis Persarum uiribus sociorumque auxiliis contractis bellum instaurat. Sed dum haec Darius agit: Alexander Parmenionem ad euadendam Persicam classem cum copiis mittens ipse in Syriam proficiscitur. Ibi ex multis sibi regibus cum infulis ultro occurrentibus alios ablegit. alios mutauit. alios perdidit. Tyrum urbem antiquissimam & florentissimam fiducia Carthaginensium sibi cognatorum obsequentem oppressit & cepit. Exin Ciliciam: Rhodum atque Aegyptum pertinaci furoris peruenit. Inde ad templum Iouis Ammonis pergit: ut mendacio ad tempus composito ignominiam sibi patris incerti & infamiam ad alteram matris aboleret. Nam accersitum ad se phari ipsius antistitem ex occulto monuit: quod sibi tanquam consulenti responderi uelit: sicut historici eorum dicunt. Ita certum Alexander fuit nobisque perdidit: diis ipsis mutis & surdis: uel in potestate esse antistitis quod uelit fingere. uel in uoluntate consulentis: quod malit audire. Reuertens ab Ammone ad tertium Persicum bellum Alexandria in Aegypto condidit. Darius uero spe pacis amissa. cccciii. M. perditum: & c. M. equum Alexandro ab Aegypto reuertenti apud Tharsum bello se opponit. Nec pugnae mora. omnes caeca rabie in ferrum ruunt: Macedones totiens a se uictis hostibus animosi: Persae: nisi uicant: mori praestantes. Raro in ullo praelio tantum sanguis fusus est. Sed Darius cum uinci suos uideret: mori in bello paratus persuasum suorum fugere compulsum est. Hoc praelio Asiae uires & regna ceciderunt. totusque orbes in potestatem Macedonici cessit imperii. atque ita attrita est in hoc Persarum omnis fiducia: ut post hoc nullus rebellare ausus sit: patienterque Persae post imperium tot annorum iugum seruitutis acceperunt.

Alexander Darium uicit.

Alexander namque triginta quattuor continuis diebus castrorum praedam percensuit. ac Persepolim caput Persici regni urbem famosissimam confertissimamque opibus totius orbis inuasit: Darium uero cum a propinquis suis uinctum compedibus aureis teneri comperisset:

psequi statuit. Itaque iussu ut se sequeretur exercitum: ipse cum M. militum
perfectus inuenit in itinere solum relictum: multis confossum uulneribus: &
extrema uitae per uulnera efflante. Hunc mortuum iam misericordia refer
ri: & in sepulchris maiorum sepeliri precepit: cui non dicam matrem uel uxorem:
sed etiam puulas filias crudeli captiuitate detinebat. In tanta ma
lorum multitudine difficillima dictis fides. tribus praeliis totidemque annis
quingentes decies centena. M. peditum equitumque consumpta sunt. Et haec quae
dem ex eo regno illisque populis: unde iam ante annos non multo plures de
cies nouies centena. M. perfligata referuntur: quae extra has clades percos
de tres annos & Asiae ciuitates plurimae oppressae sunt: & Syria tota uas
tata: Tyrus excisa: Cilicia exinanita: Cappadocia subacta: Aegyptus ad
dicta sit: Rhodus quoque insula ultro ad seruitutem tremefacta successerit:
plurimaque subiectae Tauro puincia. atque ipse mons Taurus diu de
tractatum iugum domitus & uictus acceperit. Et ne forte quis opinetur
uel orientem solum Alexandri uiribus subactum: uel Italiam tantummodo Ro
mana iniquitudo fatigata: tunc etiam bellum Agidis Spartanorum regis in Grae
cia. Alexandri regis Epiri in Lucania. Zopyrionis praefecti in Scythia
gerebatur: quorum Agis Lacedaemonius excitata & rebellante secum uniuersa
Graecia cum Antipatri fortissimis copiis congressus inter magnas utro
rumque strages & ipse percubuit. Alexander autem in Italia affectus occiden
tis imperium: aemulans Alexandrum magnus: post numerosa & grauius bella
ibidem gesta: a Brutis Lucanisque superatus est. corpusque eius ad sepulturam
uenditum. Zopyrion uero praefectus Ponti adunato. xxx. M. exercitu. Scy
this bellum inferre ausus est. & usque ad internitionem caesus funditus cum omnibus
copiis suis abactus est. Igitur Alexander magnus post Darii mortem Hyrcanos
& Mardos subegit. ubi etiam illum adhuc bello intentum Thalestris:
siue Minothea excita suscipienda ab eo sobolis gratia cum. ccc. mulieribus per
cax Amazon inuenit. Post haec Parthorum pugnam aggressus: quos diu ob
nitentes deleuit permodum ante quam uiceret. Inde Dracas Euergetes Pa
rymas: Patapamenos: Hydaspes: ceterosque populos qui in radice Cauca
si morabantur: subegit: urbe ibi Alexandria super amnem Tanaim constituta.
Sed nec minor eius in suos crudelitas: quam in hostem rabies fuit. Docent hoc
Amyntas consobrinus occisus: nouerca fratresque eius necati: Parmonio &
Philotas trucidati: Attalus: Eurylochus: Pausanias: multique Macedoniae
principes extincti: Clitus quoque annis grauis: amicitia uetus nefarie interfectus.
Qui cum in conuiuio fiducia regiae amicitiae aduersus regem opera sua Phi
lippo praeposentem memoriam pristinae tueretur: ab offenso frustra rege ue
nabulo transsossus cum conuiuio moriens cruciatus. Sed Alexander humani

sanguinis insaturabilis siue hostiū siue etiam sociorū recentem tamen
sp̄ sitiebat cruorem. Itaque p̄tinaci īpetu in bella p̄currēs Chorasmos
& Dacos: indomitam gentem in deditionem accepit. Callisthenem phi
losophum: sibi que apud Aristotelem condiscipulum cuꝫ plurimis ali
is principibus: quod cum deposito salutanidi more: ut deū non adora
ret: occidit. Post hæc Indiam petit: ut oceano ultimoque oriēte finiret
imperium. Nysam urbē adiit. Dedalos montes regnaque Cleophilis
reginæ expugnauit: quæ cum se dedidisset: concubitu regnū redemit.

Indiam ingressus est Alexander.

Eragrata p̄domitaque Alexandri India: cū ad saxū mire aspi
tatis: miræque magnitudinis & altitudinis: in quod multi po
puli confugerant: puenisset: cognoscit Herculē ab expugnati
one eiusdē saxi terræ motu prohibitum. æmulatione p̄motus: ut Her
culis acta suparet: cū sūmo labore ac piculo saxo potitus oēs loci eius
gentes in deditionem accepit. Cū Poro fortissimo Indorū rege cruētis
simū bellum gessit: in quo Alexander cū ipso Poro singulariter cōgres
sus: occisoque deiectus equo: concursu satellitū præsentiā mortis eua
sit. Porus multis uulneribus confossus retentus & captus ē: quo ob te
stimoniū uirtutis in regnū restituto: duas sibi cōdidit ciuitates Niciā.
& Bucephalā: quam de nomine equi sui ita uocari præcepit. Inde Are
stas Stathenos Passidas & Gangaridas cæsis eorū exercitib⁹ Macedones
expugnauere. Cūque ad confines uentū cēt: ibi contra ducēta milia eq
tum hostiū p̄ugnā conseruerūt. Et cū ætate detriti: aīo ægri: uirib⁹ las
si difficile uicissent: castra ob memoriam plus solita magnifica cōdide
rūt. Exin Alexander ad amnem Agasinum pergit. Per hunc in oceanū
deuehit: ibi Gessonas Sybosqꝫ: quos Hercules condidit: oppressit. Hic
Mardos & Subagras nauigat: quæ gentes eum armatis. lxxx. milib⁹ pe
ditū excipiūt. Cōmissoque prælio diu anceps & cruenta pugna: tandē
tristem pene oēm uictoriam Macedonibus dedit. Nam fuis hostiū co
piis Alexander exercitū ad urbem duxit. Et cū murum ascendisset pri
mus: uacuam ciuitatem ratus solus introrsusqꝫ desiluit: quē cū undiqꝫ
infesti hostes circūdedissent: incredibile dictū ē: ut eum nō multitudo
hostiū: non uis magna telorū: non tant⁹ laceffentiū clamor terruerit. so
lus tot milia ceciderit: ac fugarit. At: ubi se obrui a circumfusa multitu
dine persensit: muri obice posteriora tutatus: contrarios facili⁹ eo usqꝫ
sustinuit: donec ad periculū eius clamorēque hostiū: perfractis muris

exercitus oīs irrūperet. In eo prælio sagitta sub māmā traiect⁹: fixo genu eatenus pugnavit: donec eū a quo uulneratus cēt: occideret. Inde cōscensis nauibus cū oceani litora pagraret: ad urbē quandā cui Ambira rex præerat: puenit. Sed in expugnatione ciuitatis magnā ptē exercitus sagittis hostiū ueneno illitis amisit. ac post herba p somniū sibi ostēsa & in potū sauciis data: cū reliqs subueniret: urbē expugnauit: & cepit.

Omnes puinciæ in Babylonia ad Alexandræ territæ legatos: pacem petentes miserūt.

Ost quasi circūnacta meta de oceano Indū flumen ingressus Babylona celeriter rediit: ubi eū exterritæ totius orbis puinciarū legati opperiebant: hoc est Carthaginēsiū & toti⁹ Aphricæ ciuitatū: sed & Hispanorū: Gallorū: Siciliæ: Sardiniaq³. plurimæ præterea partis Italiæ tantus rumor in sūmo oriente cōstituti ducis populos: ultimique occidentis iuaferat: ut inde pegrinam toto mūdo cerne res legationē: quo uix crederes puenisse rumorē. Alexāder uero apud Babyloniā cū adhuc sanguinem sitiens male castigata auiditate mīstri insidiis uenenū potasset: interiit. O dura mens hominū. & cor sp̄ inhumanū. Ego ipse qui hæc p asserenda oīum temporū alternata calamitate pcenseo: in relatu tanti mali: quo uel ipsa morte: uel formidie mortis accepta totus mūdus intremuit. nūquid non lachrymaui oculis? nūqd non corde cōdolui? nunquid non reuoluens hæc ppter cōem uiuendi statum maiorū miseriae meas feci? cū tamen si quādo de me ipso refero ut ignotos primū barbaros uiderim: ut infestos declinauerim: ut dominantibus eblanditus sim: ut infideles præcauerim: ut insidiantes subterfugerim: postremo: ut psequentes in mari saxis: spiculisque appetētes: manibus etiā pene iam apprehendentes repētina nebula circūfusus euaserim: cūctos audientes me in lachrymas cōmoueri uelim. & tacitus de non dolentibus doleā: reputans duriciem eorū: qui quod nō sustinere non credunt. Hispanus Maurin⁹ ad supplicandū Alexandro Babylona adiit. cruentūq³ dominū ultro: ne hostē excipet: per Assyriā Indiāque quæsiuit: terrarū metas lustrās: & utriq³ infelicitē not⁹ oceano. & tamē tā uiolentæ necessitatis memoria uel obliuione defecit: uel uiluit uetustate. Et nos ppetuæ recordatōi hæsus putamus: quod plurima orbis parte secura unū angulū fugax latro uiolauit: quasi uero Gotorū & Sueuorū pacem: ut non dicā uersa uice Indus uel Assyrius: sed etiā uel ipse qui hostem patit. Hispanus orauerit. At uero si illa Alexādrī tpa

laudanda potius ppter uirtutem: qua totus orbis obtentus ē: quam de
testanda ppter ruinā: qua totus orbis effusus est: iudicantur: iuenient
& modo plurimi: q̄ hęc laudanda censeant: quod multa uicerūt. & mi
serias aliorū felicitatem suam reputent. Sed dicet quispiam. Isti hostes
Romani sunt. Respondebitur. Hoc & tunc toto orienti de Alexandro
uidebas. talesque & Romani aliis uisi sunt: dū bellis q̄etos ignotosque
petiuerūt. Sed illi acquirere regna. isti euertere student. Separata sunt
hostis excidia. & iudicia uictoris. Siq̄dem & illi pri⁹ eos bellis afflixerūt:
quos postea legib⁹ suis ordinarūt: & hi nūc hostiliter turbant: quā qd̄
nō permiserit de⁹: si edomita obtinerent: ritu suo cōponere molirentur
dicendi posterī reges magni: q̄ nūc nouissimi hostes adiudicant. Quoli
bet hęc gesta talia noīe censeant: hoc ē siue dicāt miseriā: siue uirtutes
utraq; priorib⁹ cōparata hoc tpe minora sūt. atque p nobis ita utraq;
faciunt in cōparatione Alexandri atq; Persarū: Si uirtus nunc uocanda
est: minor est hostium. si miseria minor est Romanorū.

Papyrius consul contēptis auguriis magnam cōsecut⁹ est uictoriā.

Nno ab urbe cōdita. ccc. l. Fabio Maximo q̄nquies Decio Mu
ræna quater consulibus quatuor fortissimi florentissimique
populi Italiæ in unū agmen fœdusque coierūt. Nanq; Hetru
sci & Vmbri Sannites & Galli uno agmine conspirantes Romanos dele
re conati sunt. Tremefacti hoc bello Romanorū animi. & labefacta fidu
cia est. nec ausi sunt tantū spare de uiribus. dolo diuidere hostes poti⁹
rati pluribus se bellis īplicauere q̄ grauib⁹. Itaque cū q̄busdā suis ad
populandos hostiles agros in Vmbriam Hetruriamq; pramissis Vm
broꝝ Hetruscorūque exercitum redire ad tutionem suorū coegissent
cū Sannitibus & Gallis bellū inire pperarunt. in quo bello cū Gallorū
īpetu premerent Romani: Decius consul occisus est. Fabius tamē post
magnā Decianæ partis stragē: tandē uicit. Eo prælio. xl. M. Sannitum:
siue Galloꝝ cæsa sunt. Romanorū uero septē. M. ex Decii tantū mō pte
qui occisus est: referunt. Fuisse autē absque Hetruscis & Vmbriis: quos
astu Romani bello aduocauerunt: Galloꝝ & Sannitū. xl. M. peditū &
x. M. equitū. At uero septem. M. Liuius refert & carpentarios. M. in ar
mis contra aciem stetisse Romanam. Sed ut sæpe dictū est: sp Romano
rum aut domesticam quietem extraneis bellis interpellatam: aut exter
nos euentus morbis interioribus aggrauatos tantum: ut omnimode in
gentes animi undecūque premerent. Hanc cruentā tristēmq; uictoriā

pestilentia ciuitatis onerauit: & triūphales pōpas obuiæ mortuorū exe-
gæ polluerūt. Nec erat cui de triūpho gaudia suaderent: cum tota ciui-
tas aut ægris suspiraret: aut mortuis. Sequitur annus quo Romani istau-
rato a Sannitib⁹ bello uicti sūt. atque in castra fugerūt. Postea uero Sā-
nites nouū habitū animūque sumētes hoc ē de argētatis armis ac uesti-
bus paratoque aīo: nisi uincāt: mori bello sese offerūt. Aduersus quos
Papyrius consul cū exercitu missus cū a pullariis augurib⁹ uana cōie-
ctantibus cōgredi phibere: irridens eos tā feliciter confecit bellū: quā
constanter arripuit. Nā in hoc prælio. xii. M. hostiū cæsa. tria. M. capta
referūtur. sed hanc quoque istius uere laudandā historiā: quam uani
haruspices impedire nō potuerūt: oborti subito corrumpere morbi. Nā tā-
ta ac tam intolerabilis pestilētia tunc corripuit ciuitatem: ut ppter eā
quacūque rōne sedandā: libros sibyllinos cōsulendos putarint: horren-
dūque illū Epidauriū colubæ cum ipso Aesculapii lapide aduexerūt:
quasi uero pestilētia aut ante sedata nō sit: aut post orta nō fuerit. Præ-
terea altero ab hinc anno Fabius Gurges cōsul male aduersus sannites
pugnauit. Nanq; cōmisso exercitu uictus in urbē refugit. Itaq; cū se-
nat⁹ de summouendo eo deliberaret: p̄ ei⁹ Fabius Maxim⁹ ignominiā
filii deprecatus legatus se filio iturū ultro obtulit: si illi depellēdæ igno-
minię & gerendi iteꝝ belli facultas daret. Qua ipetrata prælioq; cōser-
to: cum subito pignantem filium consulem insistente Pōtio sannitum
duce & ī festis hostium telis cōclusum uideret: in medium se agmen p̄
senex equo uect⁹ ingessit. Quo facto p̄moti Romani tota ibi incubuerūt
acie: donec ipsum ducem Pontium deletō hostili exercitu: uictum op-
pressumq; ceperūt. Cæsa sunt ī eo prælio sannitum. xx. M. capta autem
iiii. M. cum rege suo. Tandemq; sanniticum bellum quod p. x. lviii. an-
nos multa Romanorū clade trahebatur: capti ducis destitutōe finitus est.
Anno subsequente cū sabinis Curio cōsule bellū gestū est: ubi quot
milia hoīum īterfecta: quot capta sint: ipse cōsul ostendit: q̄ cum ī sena-
tu magnitudinem acq̄siti agri sabini & multitudinē capti populi refer-
re uellet: numeꝝ explicare non potuit. Anno ab urbe condita. cccc. lx. iiii.
Dolobella & Domitio cōsulibus Lucani Brutii sannites quoque cū
Hetruscis & senonib⁹ Gallis facta societate: cum rediuium cōtra Ro-
manos bellum molirent: Romani ad exorandos Gallos misere legatos:
quos cum Galli īterfecissent: Cæcilius prætor ob ulciscendam legatorū
necem & cōprimendum multorū hostium cum exercitu missus ab He-
truscis Gallisque oppressus interiit. septem præterea tribuni militum ī
ea pugna occisi. multi nobiles trucidati. xiii. M. etiam militū romanorū

illo bello pstrata sunt. Ita autem quotienscunque Galli exarserūt: totis opibus suis Roma detrita ē: ut sub præsenti nūc cōcursatiōe Gotorū magis debeat meminisse Galloꝝ.

Mortuo Alexandro rege Macedoniae duces eius mutuis se bellis cōsūpserunt.

T ego nunc reuocor ut hæc eadē tempora qbus Romani ista perpeffi sūt & quæ inter se bella gesserunt Macedonnm duces reuoluā: qui mortuo Alexandro sortiri diuersas puicias mutuis se bellis cōsūpserunt quorū ego tumultuosū tēp^r ita mihi expectare uideor: quasi aliqua immensa castra per noctē de spectaculo montis aspectans nihil ī magni cāpi spatio præter inumeros focos cerni. Ita p totū Macedoniae regnū hoc est p uniuersāz Asiaz & plurimā Europæ partē Lybiæq; uel maxia: horrendi subito belloꝝ globi colluxerūt. q cum ea præcipue loca: in qbus exarsere populati sunt: reliqua oīa terrore rumoris: quasi fumi caligine turbauerūt. Sed nequa q tantorū regūz ac regnoꝝ bella excidiaque explicabo: nisi prius ipsa cum regib^r regna pdidero. Igit Alexander p. xii. annos tementē sub se orbem ferro presit. Principes uero eius. xiiii. annis dilaniauert: & ueluti optimam prædam a magno leone pstratam auidi discerpere catuli. seque ipsos in rixam inuicem irritatos prædæ æmulatione fregerūt. Itaque prima Ptolemaeo Aegypti & Aphricæ Arabiaque pars sorte puenit. Confinē huic puincia Syriam Lamedō. Mitylenæ^r Ciliciam. Philotas & Philo Illyrios accipiūt. Mediæ maiori Acropat^r. minori socer Perdicæ præponit. Susania gens Scyno. Phrygia maior Antigono Philippi filio assignat. Lyciā & Pamphiliā Learchus. Cariā Cassander. Lydia Menander sortiūtur. Leonat^r minore Phrygiam accepit. Thracia & regiones Pōtici maris Lyfimacho. Cappadocia cu; Paphlagonia Eumedi data. Summa castroꝝ Seleuco Antiochi filio cessit. stipatorib^r rēgis satellitibusq; Cassander fili^r Antipatri præfici. In Bractiana ulteriore & India regiōib^r præfecti priore: q sub Alexandro esse cōpant: pmanerūt. Sed inter duos amnes Hydaspē & Indū constitutos Taxillas habuit. in colonias in Indis conditas Pithō Agenoris fili^r mittit. Parapamēnos fines Caucafi montis Axiarches accepit. Draicas & Argeos Statanor. Bractianos Amyntas fortit. Sagilianos Scythæ^r. Nicanor Parthos. Philipp^r Hyrcanios. Phrataphranes Armenios. Neoptolemus Persas. Peutesies Babylonios: Artho^r. Pelasgos. Archefilaus Mesopotamiā adepti sūt. Igit cā & origo bellorūz epistola Alexandri regis fuit: qua iussit oēs exules patriæ libertatique restitui. Potentes. n. ciuitatum Gracia: timentes ne

exules recepta libertate ultionē meditarent: a rege Macedonū defeceūt. Primi Athenienses contracto. xxx. M. exercitu & cc. nauib⁹ bellū cum Antipatro: cui Gracia sorte obuenerat: gerūt. Per Demosthenē quoq³ oratorē Sicyona Argos & Corinthū ceterasq³ sibi socias adiūgūt. Antipat^r obsidione cingūt. Ibi dux eorū Leosthenes telo ex muris iacto p^r fossus occiditur. Athenienses Leonato: qui Antipatro auxiliū ferebat: occurrūt. eiusq³ copiis cōminutis ipsū interficiūt. Perdica uero bellū Ariarato Cappadocū regi intulit: eūque uicit: in qua uictoria nil: præt^r uulnera & picula conquisiuit. Nam oēs ante irruptionē urbis suæ: succensis domib⁹ suis: se suaque oīa cōcremauerant. Post hęc bellum iter Antigonū & Perdicā oritur: grauiissime multis puinciis & insulis ob auxilia uel negata: uel prestita dilaceratis. Diu deliberatū: utrum ī Macedoniā bellū tranfferet: an in Asia gereret. nouissime ipse Perdica Aegyptū cū ingenti exercitu petit. Sic Macedonia in duas ptes discurrentib⁹ dūcibus in sua uiscera armat. Ptolemæus Aegypti uirib⁹ & Cyrenensib⁹ copiis instruct⁹ occurrere bello Perdicæ parat. Inter hęc Neoptolemus & Eumenes cruētissimo inter se prælio digladiati sunt. Victus Neoptolem⁹ ad Antipat^r fugit: Quē ut Eumenē deinsperato opprimat: purget: quod Eumenes futur⁹ rat⁹: insidiātes insidiis capit. In eo bello Polypercon occidit. Neoptolem⁹ & Eumenes mutuis sunt uulnerib⁹ cōfossi. sed Neoptolem⁹ interiit. Eumenes uictor euasit. Perdica cū Ptolemæo acerbissime bello congressus: amissis copiis ipse quoque interfectus ē. Eumenes Pithon & Illyri⁹ & Alceta frater Perdicæ a Macedonib⁹ hostes p^rnūcian^t: bellūque aduersus eos ab Antigono decernit. Itaq³ Eumenes & Antigon⁹ collatis aduersū se maximis copiis conflixerūt: Eumenes uict⁹ in quoddā castellū munitissimū fugit. unde auxilia Antipatri tūc potētissimi p^r legatos poposcit: quo nūcio territus Antigonus ab obsidione discessit. Sed nec sic Eumeni spes firma aut salus certa. Quare ultimo cōsilio Argyraspidas ab arma deargēta: sic dictos: hoc ē milites q³ sub Alexandro militauerant: in auxilium rogat. Qui fastidiose ducē in disponendo bello aduētes: ab Antigono uicti: castrisq³ priuati & uxore & liberos: simulq³ oīa quæ sub Alexādro acquiuerant: pdiderūt: q³ postea turpiter per legatos reddi sibi quæ perdiderāt: uictorē rogant. Antigonus aut⁹ se redditur⁹ pollicet: si sibi uinctū Eumenē pertraherent: Ita illi spe recuperatōis illecti dedecorissima p^rditione ducem suum: cuius signa paulo āte secuti fuerāt: capti: ui ipsi captū catenatūque duxerūt. & mox cum foedissima ignominia ī exercitu Antigoni dispersi sunt. Interea Eurydice Aridei regis Mace

donū uxor multa sub noīe uiri nefaria egit per Cassandꝛ: quē flagiti
ose cognitū ad summū fastigiū per oēs honoꝝ gradus pꝛuexerat: qꝫ ex
libidine mulieris multas Græciæ ciuitates afflixit. Tunc Olympias mꝛ
Alexandri regis hortante polyperconte cū ab Epiro in Macedoniā pꝛse
quente Eacida rege Molossoꝝ ueniret: & ab Eurydice finibus pꝛhibe
ret: adnitentibus Macedonibꝫ Arideum regem & Eurydicē iussit occi
di: qꝫ & ipsa Olympias cōtinuo meritas crudelitatis pœnas luit. Nā cū
muliebri audacia multas principū cædes ageret audito aduētū Cassan
dri diffusa Macedonibus cū Rhoxane nuru sua & nepote Hercule ī ur
bē Piēthiū concedit: ubique cōtinuo per Cassandꝛ capta interfecta est
Filius Alexandri magni cū matre in arcē Amphipolytanā custodiēdꝫ
ē missus. per dica Alceta & polypercōte cæterisqꝫ ducibus: quos cōme
morare longū ē: diuersæ pꝛtis occisis: finita bella inter successores uide
bant: cum Antigonus ardēs cupiditate dominādi liberare bello Hercu
lē regis filiū ab obsidione simulat. His cognitis ptolemæꝫ & Cassander
iūta cū Lysimaco & Seleuco societate bellū terra mariqꝫ enixe īstruūt
Antigonus in eo bello cū filio Demetrio uincit. Cassander ptolemæo
in uictoria pꝛiceps factus: cū Appolloniā rediret: īcidit in Abderitas: qꝫ
pꝛpter ītolerandæ multitudis ranas & mures relicto patrio solo & atiqꝫ
habitaculis emigrātes nouas sedes pꝛætenta interī pace requirebāt. Sed
Cassander & uirtutē & multitudinē gentis agnoscens: ne adaacti necessi
tate Macedemoniā bello quaterēt atque īuaderent: receptos ī societate
in ultimis Macedoniæ finibꝫ collocat. Inde cū iam Hercules Alexādi
filius. xiiii. esset annoꝝ: timens ne cū Macedones: quasi legitimū regem
pꝛæoptarēt: occidendū tacite cū matre curauit. Ptolemæus iteꝫ cū De
metrio nauali pꝛælio confligit: & cū pene oēm classē atqꝫ exercitū pꝛ
didisset: uictus in Aegyptū refugit. Hac uictoria elatus Antigonū re
gem se cū Demetrio filio appellari iubet: quod exemplū oēs secuti: re
giū nomen sibi dignitatēqꝫ sūpserūt. Igitꝫ Ptolemæus & Cassander cæ
teriꝫ factionis duces: cū decipi se ab Antigono sigillatī uiderent: pꝛ epi
stolas se inuicē cōfirmantes coeūdi in unū tēpus locumque cōdicūt. &
bellū aduersus Antigonū cōibus uiribꝫ īstruūt. Cassander finitimo
rum bellis īplicitꝫ Lysimachum clarissimum inter oēs ducem cum in
genti manu pꝛ se sociis in auxilium misit. Seleucus quoqꝫ ex Asia ma
iore descendēs nouꝫ Antigono hostis accessit. Hic siquidē Seleucꝫ plu
rima pꝛ orientem inter socios regni Macedonici bella gessit. Pꝛincipio Ba
bylonē bello expugnauit & cepit. Bractianos nouis motibꝫ assurgētes
pꝛdomuit. Trāsitum deinde in Indiā fecit: quæ post mortem Alexādi:

ueluti detracto excussoq; a ceruicib⁹ iugo præfectos ei⁹ occiderat. Sandrootto quodã ad uindicandã libertatẽ duce:q; postea crudeliter in ciues agēs:quos de extrema dnatione defenderat:ipse seruitio premebat. Cũ hoc ergo Sãdrootto Seleuc⁹ quĩs multa & grauiã bella gessiss³:no uissime firmatis regni cõditiõib⁹:& pacta pace discessit. Adunatis itaq; copiis Ptolemæi sociorũq; ei⁹ pugna cõmittit:cui⁹ q̃to potentior apparat⁹:tanto grauior ruina fuit. Nam i ea tũc totius pene Macedonici regni uires concideĩt. In ipso bello Antigon⁹ occisus ẽ. sed finis belli hui⁹ initiũ alteri⁹ fuit. Nam cũ uictoribus de præda nō cōuenisset:iterũ i duas factiões deducũt. Seleuc⁹ Demetrio. Ptolemæus Lyfimacho iungit. Cassandro defũcto filius Philippus succedit. Sic quasi ex itegro noua Macedonia bella nascũt. Antipater Theffalonicẽ matrẽ suam Cassandri uxore. quĩs miserabiliter p uita peccantem:manu sua transuerberauit. Alexander frater ei⁹ dũ bellũ aduersũ fratrẽ ob ultionẽ mĩis instruit:a Demetrio cui⁹ auxiliũ petierat:circũuentus occidit. Lyfimachus cũ Doricetis regis Thracũ infestissimo bello urgeref:aduersus Demetriũ pugnare nō potuit. Demetrius argumento Gracie & totius Macedoniae elatus i Asiam transire disposuit. Ptolemæus autẽ & Seleucus & Lyfimachus expti priore certamine:q̃tã uires essent cōcordiã:iterũ societate facta:adunatisq; exercitibus bellũ in Europaẽ transferẽt aduersus Demetriũ. His se comitẽ & bellis sociũ Pyrrhus rex Epiri iũgit:spans Demetriũ Macedonia posse depelli. Nec spe frustratus fuit:q̃ppe exercitu eius corrupto:ipseq; in fugam acto regnũ Macedoniae Pyrrhus iuasit. Deinde Lyfimachus generũ suũ Antipax insidiantẽ sibi interfecit:filiũq; suũ Agathocleũ ultra hũanũ morem posus occidit:q̃bus q̃dem diebus Lyfimasia ciuitas formidolosis terrã motibus euerfa:oppressoq; populo suo crudele sepulchũ fuit. Lyfimachũ autẽ assiduus se parricidiis cruentantem omnes socii deseruerũt.& ad seleucũ se deferẽtes pñũ iam æmulatõe regni:ut bellũ Lyfimachũ inferret hortati sunt. Res foedissimi spectaculi erat:duos reges quorũ Lyfimachus annos natus.lxxxiiii.seleucus autẽ.lxxvii.de eripiendis regnis alterutrq; cōcutreĩ inacie stare.arma gerere. Vltimũ hoc qdẽ bellũ Alexandri cõmilitonũ fuit.sed quod ad exemplũ miserĩe humanã fuerit reseruatu3. Quippe cum orbẽ terrarũ extinctis iam.xxxiii.ducibus Alexandri soli possiderent:angustissimos senectutis ac uitã suã terminos nō aspiciens angustos cẽ impio suo totius mundi terminos arbitrabant. In eo bello Lyfimachus uel amissis uel interfectis prius ante hanc pugna3.xv.liberis postremus occisus ẽ.sic Lyfimachus solutio pugnae Macedoniae fuit.sed

nec Seleuc⁹ qde3 tanta uictoria ipune ē lætat⁹. Nā neq3 ipse post .lxxvii annos quietē naturalis mortis inuenit. sed extortā sibi ifelicitē uitā: uelut immatura morte finiuit. Quippe insistente Ptolemæo cui⁹ sororem Lyfimachus in matrimonio habuerat insidiis ciruētus occisus est. Hæc sūt iter parentes & filios fratres & socios cōsanguinitatis societatisque commercia. Tāti apud illos diuina atque humana religio pende-batur. Erubescāt sane de recordatiōe præteritorū: qui nūc iteruentu soli⁹ fidei christianæ: ac medio tātū iuratiōis sacramēto uiuere se cū hostib⁹: nec pati hostilia sciunt qb⁹ indubitantissime pbatur: qd⁹ nō: sicut illi antea cæsa iungebāt fœdera porca: sed quia nūc inter Barbaros ac Romanos creatorē eis dominū suū cōtestantes tantū fide adhibita ī sacramētum seruant euāgelia: quantū tūc nec inter parentes ac filios potuit seruare natura: Nūc autem finis Macedonici belli. finis etiā libri fiat: præsertim cū iam abhinc Pyrrhi bella incipiant: & mox Punica consequant⁹.

PAULI OROSII IN Q VARTVM
LIBRVM PRAEFATIO.

Ixisse Aeneam Virgili⁹ refert: cū post pericula sua suorū que naufragia residuos ægre socios solaret. Forsitā & hæc olim meminisse iuuabit. Hæc sentētia semel apte ficta semper uim suam triplicē diuersissimis effectib⁹ refert: cum & præterita tanto gratiora habētur in uerbis quanto grauiora referūtur in gestis. & futura dū desiderabilia fastidio præsentīū fiunt: semp meliora credūf. Ipsi autē præsentih⁹ ob hoc ī nulla parte miseriæ iusta cōparatio adhiberi pōt quia multo maiore molestia afficiūt: quantū lacū que sint ista: quæ sūt: quam illa quæ siue transacta siue uētura & si magna dicūtur iterim omnino nō sūt. Veluti si quis nocturnis pulicibus titillatus atque ex eo uigiliis anxius alias forte quas ex ardētissimis febrib⁹ diu sustiunit uigilias recorder. pculdubio impatiētī⁹ feret istorū īquietudinē quā illarū recordationē Sed quāuis apud omniū sensus p captu temporū ita uideri queat: nūquid tamē aliquis exisset q uel ī ipsa anxietate pnūtiēt grauiore pulices esse quam febres aut acerbius accpiat se uigilare sanū q dormire potuisse moriturū. Quæ cū ita sint delicatis istis & querulis nostris utcūque cōcedo ut hæc qbus nunc qā sic expedit interdū admouemur sentiēdo grauiora putēt. Nō tamē cōniueo: ut etiam asserāt cōparādo grauiora quēadmodū: si quis molissimis estratis cubiculoque pcomodo matutinus egrediens nocturno gelu lacunariū dorsa obriguisse herbasque incanuisse pspiceret: & inopinato uisu admonit⁹ diceret: frigus ē hodie: hic mihi nequaquā reprehēdendus ui

dereſ quia nel cōmuni uſu uel pprio ſenſu locutus eſſet. At: ſi trepid⁹
ī cubiculū recurrēs ſtratiſq; ſeſe adoperiēs uel magis abdēs clamaret
tantū omnino frigus eſſe quantū nec in Apēnino aliq̄do fuerit cū Ma
nibal elephantos equos plurimāque exercit⁹ ſui patrē: niuib⁹ clauſus
atque oppreſſus amiſit: hūc ego puerilib⁹ licentiis nauſcantē: nō modo
dicentem iſta nō ferrē: ſed etiā ab iſſis ſtratiſ ocii ſui teſtibus in populū
publicūque ptraherē ei que foras pducto infantē ī eo atque ex eo ge
lu ludentes iocundātes ſudanteſq; mōſtrarē: ut uerbosa nugacitas deli
catis uitiata nutrimētis nō in tempore uiolentiā ſed in ſe eſſe ſegniciem
doceretur. & ī cōparatione rer⁹ diiudicanda nō maiores parua toleraſſe
ſed ſe nec parua tolerare ſufficienter probarent. Quod euidentius iſſis
in memoriā reuolutis präteritor⁹ cladib⁹ approbabo: Pyrrhi bello in
primis ſicut ordo eſt prodito cuius cauſa & origo hęc fuit.

De Pyrrho rege qui multa bella intulit Romanis.

Nno ab urbe condita. cccc lxxiii. Tarentini Romanam claſſem
forte præreūtē c ſpectaculo theatri proſpectam hoſtiliter in
uaſerūt quinq; tantū nauibus uix p fugam elapſis: cætera re
tracta in portū claſſis & proſtigata eſt. præfecti nauium trucidati oēs bel
lo utiles cæſi: reliqui precio uenditi ſūt. Continuo miſſi Tarentū a Ro
manis legati ut de illatis quererent iuriis pulſati ab eiſdē auctas inſup
iurias retulerūt. Iſſis cauſis bellū īgens exortū eſt Romanos q quanti
que hoſtes circūſtreperent pmetientes: ultima adegit neceſſitas pleta
rios quoque in arma cogere hoc eſt eos qui ī urbe ſufficiendæ ſemp p
liſ cauſa uacabāt militiæ aſcriberē. quippe cū fruſtra de prole cura ſit ni
ſi rebus præſentibus cōſulaſ. Itaque irruit in uniuerſos Tarentinor⁹ fi
nes cum Leuino cōſule Romanus exercitus. igniferroque uāſtat omia
plurima expugnat oppida iuriā iſolēter acceptam crudeliter uindi
cat. Cōtinuo Tarentinos plurimis finitimor⁹ præſidiis fultos maxime
Pyrrhus auxit q etiam ī ſe ob magnitudinē uirium cōſiliorūque ſum
mam belli nomenq; traduxit. Nam Tarentū utpote ex Lacedæmoniis
cōditā cognatamq; Græcie ciuitateſ uīdicatur⁹ totas uires Epiri The
ſſaliæ & Macedoniæ elephantē etiam uſque ī id temp⁹ inuiſos Romaiſ
numero. xx. in Italiā primus iuexit terra mari uiriſ equiſ armis belluiſ
ad poſtremum uirib⁹ ſuiſ doliſque terribiliſ ſed delphici illi⁹ nati
ſſimi ſpirituſ & mendaciſſimi nebuloniſ: quem uatem magnum iſſi
ferunt reſponſo circumuentuſque ambiguo exitum fecit qualem non
putabat illum conſuluſſe. Itaque apud Heracleam Campaniæ urbem

fluuiūque Lirim prima iter Pyrrhū regē & Leuinū consulem pugna
cōmissa est. Consūptus ē grauiissimo certamine dies: utrinq; oībus mo
ri intētis: fugere nesciis. Introductos aut inter concurrētia agmina ele
phantos: forma truces: odore graues: mole terribiles: ut uidere Romāi
nouo pugnandi genere circūuenti & territi: eqs maxime pauitantibus
diffugerūt. Sed postq̄ Minuti⁹ quartæ legionis primus hastat⁹ p̄tēta;
in se manū belluæ gladio defecuit: & conturbatā dolore uulneris auer
ti bello: atq; in suos sœuire cōpulit: ei⁹sq; imoderato discursu p̄turba
ri: ac p̄misceri cœperūt: finis pugnae etiā beneficio noctis īpositus ē. Vi
ctos fuisse Romanos turpis fuga p̄didit: quorū tunc cecidisse peditum
referūtur. xi. M. dcccc. lxxx. capti aut. ccc. & x. Eqtes uero cæsi. cc. xlv.
capti. dccc. ii. signaque amissa. xxii. Nā quant⁹ e diuerso numer⁹ sociorū
Pyrrhi fuerit extinctus: memoriæ nō est traditū maxie: q̄a scriptorū ue
terū mos ē ex ea p̄te quæ uicerit: occisorū nō cōmemorare numerū: ne ui
ctoriæ gloriā maculent dāna uictoris: nisi forte cū adeo pauci cadunt:
ut admirationē terrorēque uirtutis augeat paucitas p̄ditorū: sicut ī pri
ma belli Persici congressiōe apud Alexandrū Magnū fuit: cui iter. cccc.
fere milia hostiū interfecta: nouē tantūmodo in exercitu ei⁹ pedites de
fuisse referūtur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis: quam hoc bello exce
perat: diis suis hōibusque testatus ē: affigens titulu; in templo Taren
tini Iouis: in quo hæc scripsit. Qui antehac fuere īuicti uiri pater opti
me Olympi: hos ego in pugna uici. uictusque sū ab eis dē. Et cū a soci
is increparet: cur se uictū dicere: qui uicisset: respondisse fert. Ne ego si
ite; eodē modo uicero: sine ullo milite Epirū reuertar. Interea Roma
nus exercit⁹ postq̄ uictus clā fugit ē castris: miserabilē belli clade; gra
uioribus mōstris auctā accumulataque persensit. Nā pabulatores for
te p̄gressos: uelut hostilis quædam oborta tēpestas cū horribili frago
re cœli correptos diris fulminibus exussit. Quippe. xxxiiii. eorū quida;
turbo p̄strauit. xxii. semineces relictī. iumēta exaīata & capta q̄pluria:
ut merito contigisse non in signū uastatōis futuræ: sed uastatio ipsa re
ferat. Secunda inter Pyrrhū & Romanos cōsules pugna ī Apuliæ fini
bus fuit: ubi clades belli ad utrosq; sed maxime ad Pyrrhum. uictoria
ad Romanos concessit. Nā cū diu obnixē cunctis in mutuam cadē ruē
tibus anceps illi p̄deret euent⁹: Pyrrh⁹ transfixo brachio saucius prior
cessit e p̄ælio. Sed & Fabriti⁹ legat⁹ tunc uulnerat⁹ ē. Elephantī prima
pugna uulnerari: atq; ī fugā cogi posse deprehēsi. deīde subiectis inter
posteriora ac mollia ignib⁹ exagitati: ardētes īsup machīas furore trepi
do circūferētes exitio suis fuer. Cæsa sūt ī ea pugna. iiii. M. rōanorū. de

exercitu uero Pyrrhi. xx. M. prostrata sunt. Regis signa ablata. xxxiii
Romanorum undecim amissa sunt.

Romanorum miseria nullis cessat induciis.

Pyrrhus bello fractus Agathocle mortuo rege Syracusano ad
Siciliam accersitus imperium Syracusas concessit. sed & Romanorum
miseria nullis cessat induciis. Consumitur morborum malis inter
capedo bellorum. & cum foris cessat a praelio: agit introrsum ira de caelo. Nam
Fabio Gurgite iteque Gaio Genutio Clepsina consulibus pestilentia gra-
uis urbem ac fines eius inuasit: quae omnes tuque praecipue mulieres pecudesque
corripient: necatis in utero foetibus futura plebs uacuauit. & imaturis par-
tibus cum piculo matrum extorti abortus praecipiebant. adeo ut defectura
successio: & defuturae astantium genus adempto uitalis partus legitimo ordine
credere. Interea reuersum ex Sicilia Pyrrhum Curius consul excepit
tertiumque id bellum contra Epirotas apud Lucaniam in Aurusinis campis
gestum est. Itaque primo concursu: cum Pyrrho milites Romanorum im-
pressione trepidarent: circumspectantesque fugam belli cedere molirentur
Pyrrhus elephantos ex subsidiis iussit induci. Romani assueti iam pugna-
re cum belluis: cum malleolos stuppa inuolutos: ac pice oblitos: uncis in
super & aculeis tenaces praeparauissent: eosque flammatos in terga belluarum
turreaque uibrarent: non difficile furentes ardentesque belluas in eorum ex-
cidia: quorum subsidia fuerant: retorserunt. Octoginta namque milia peditum
in illo praelio habuisse regem dicunt. equitum uero sex. M. Ex his caesa
referunt. xxx. M. capti autem. ccc. Pyrrhus quinto decimo anno: quo ue-
nerat: ab Italia uictus aufugerat: quod post multa grauissimaque bella quae
gessit in Graecia apud Argos Achaiae florentissimam urbem Spartani
regni auiditate seductus: saxo ictus interiit. Tunc quoque apud Roma-
nos Sextilia uirgo uestalis conuicta: damnataque incesti ad portas Col-
linam uiua defossa est.

Conperta morte Pyrrhi Tarentini noua arma sollicitant.

Nunc ab urbe condita. cccc. lxxvi. Tarentini Pyrrhi morte conpta
iteque noua aduersus Romanos arma sollicitant. Carthaginensium
auxilia poscunt per legatos atque accipiunt. Conserto praelio uicere
Romanos: ubi iam tunc Carthaginenses: quis non dum hostes adiudicati: uinci ta-
men a Romanis se posse senserunt. Sequenti anno magnas uiscerum suorum partes
seueritas romana concidit. Nam aduentante dudum Pyrrho octaua legio dis-
fidens romanae spei nouum scelus auxit. Rhegynos omnes: quibus subsidio pra-

erat: interfecit. predam sibi omnes atque ipsum oppidum uendicauit. Hoc facinus in tam sceleratos defectores puuiendum Genutio consuli uisum est: quod obsessa Rhegynorum urbe captisque omnibus ipse quidem in reliquos profugas: & latrones exercuit digna supplicia. Romanos uero milites integre legionis Romam misit: quod populi iussu medio foro uirgis caesi: securisque percussi sunt. Visum sibi est tunc Roma uincere: cum legionem suam integram occidit: quae sine dubio uicta fuisset: si eam hostili praelio perdidisset.

Obscena & dira prodigia uisa sunt Romae.

Nunc ab urbe condita. cccc. lxx. vii. obscena & dira prodigia uel uisa Romae: uel nuntiata sunt. Aedes salutis ictu fulminis dissoluta. pars muri sub eodem loco de caelo ut dicunt tacta est. Lupi tres ante lucem ingressi urbem semel cadauer intulerunt: sparsumque membra. tum in foro ipsi strepitu hominum exterriti reliquerunt. Apud Phormias multis ictibus fulminum moenia undique ambusta & dissoluta sunt. Apud agrum Caloenum repente flamma scisso hiatu terrae eructata tribus diebus & tribus noctibus terribiliter exaestuans quaque agri iugera exhausto penitus succo ubertatis in cinerem extorruit ita: ut non fruges solum sed & arbores cum imis stirpibus absupfisse referat. Sequenti abhinc anno Semonius consul aduersus Picetes duxit exercitum. Et cum directe intra iactum teli utraque acies constitisset: repente ita cum horrendo fragore terra tremuit ut stupor miraculi utrumque pauefactum agmen hebesceret. Diu attoniti utrinque populi haesitauere. Praejudicata incesti conscientia tandem percursu concito ire certamen. Triste adeo id bellum fuit: ut merito dicatur tantum sanguinem humanum susceptura etiam cum gemitu horridissimo tunc terra tremuisse. Romani quod pauci admodum eo praelio euasere uicerunt.

Inter multa prodigia sanguis e terra. lac uisum est emanare de caelo.

Nunc ab urbe condita. cccc. lxxx. inter prodigia sanguis e terra lac uisum manare de caelo. Nam & plurimis locis scaturiens e fontibus cruor fluxit. & de nubibus guttati in speciebus pluuiae lacte demisso diris: ut ipsis uisum est: terram imbribus irrigauerunt. Eo tempore Carthaginienses dato aduersum Romanos auxilio Tarantinis: cum a senatu per legatos arguerent: turpissimam rupti foederis labem praesumpta accumulauerunt per iurium. Tunc etiam Vulcinius Hetruscorum florētissimi luxuria pene perire nam cum licentia in consuetudinem progata seruos suos passim liberos facerent

cōiuiis alligarent: coniugiis honestarent: libertini in ptem potestatis recepti plenitudinē p scelus usurpare moliti sūt: & liberati seruitutis iugo ambitu dominatōis arserūt. & quos dominos subditi & quamini ter dilexerunt: eos iam liberi: quos dominos fuisse meminerāt: execrati sunt. Itaque cōspirantes in facin' libertini: quorū tāta manus fuit: ut si ne controuersia ausu potirent: correptam urbē suo tantū generi uēdicant. patrimonia cōiugiaque dominorū sibi p scelus usurpant: extorres dominos pcul abigūt: qui miseri exules egentesq; Romā deferūt: ubi ostentata miseria: querelaque defleta p Romanorū seueritatē & uindictati sunt & restituti. Anno ab urbe condita. cccc. lxxx. primo pestilentia ingens apud Romā conflagrauit: cui' atrocitatē significare cōtentus sū: quia uerbis īplere non possū. Si enī spaciū tps: quo mansit inquiri' ultra bienniū uastando porrecta ē. si depopulatio: quā egerit: census īdictus ē: q non q̄tū hoīum depisset. sed q̄tū supfuisset inqreret. si uiolentia qua id fecerit: sibyllini libri testes sūt: q eam cōlesti ira īposita responderūt. Sed ne quēq; quasi tētatio cauillatōis offendat: quod cuz sibylla iratos deos dixerit. nos iram cōlestē dixisse uideamur: audiat & intelligat: quod hęc. & si plerūq; p aereas ptātes fiūt: tamē sine arbitrio oīpotentis dei oīo nō fiūt. Eodē tpe Capparonia uirgo uestalis īcesti rea suspendio piit. corruptor eius consciiq; serui supplicio afflicti sūt. Ecce continuatī quæ & quanta numeram': accidisse annis singulis plurima: inter quos certe raro aut pene nullo nihil triste gestū ē. Et hoc cū iidē scriptores pposito sibi magis laudandi negocio cauerēt numerositates miseriæ: nec eosdē qbus hęc & de qbus scribebant offenderēt. auditoresq; suos exēplis prāteritorū terrere poti': q̄ instruere uiderentur. Porro aut nos in ultimo temporū positi mala Romanorū scire nō possumus: nisi p eos. q laudauere Romanos. Ex quo itelligi daf: quanta illa fuerint: quæ studio ppter horrorē impressa sunt. cū tanta inueniantur quæ tenuiter inter laudes emanare potuerūt.

Bella Punica successerūt.

T. quoniam ex hoc iam punica bella succedūt res ipsa exigat ut de Carthagine quæ ante urbē Romam duos & lxx. annos ab Elisa cōdita inuenit: deq; eius cladibus ac domesticis malis sicut Pōpeius Trogus & Iustinus exprimūt: uel pauca referant. Carthaginenses uelut uernaculū atque intestinuū sp inter se malum habuere discordiam: qua infelicitate exagitante nulla unq tempora uel foris pspira uel domi quieta duxerūt. sed cū inter cætera mala etiam pestilētia

laborarent: homicidiis p̄ remediis usi sunt. Quippe hoīes: ut uictimas imolabant: atatemq; īpuerē: quæ & hostiū misericordiam puocaret: aris admouebant: De quo sacrorū imo sacrilegiorū genere quid potissimū discutiendū sit: nō īuenio. Si enī huiusmōi rit⁹ aliqui demōes præcipere ausi sūt: ut mortib⁹ hoīūz occisione hoīūz satisficeret: itelligēdū fuit se oparios atq; adiutores pestilentiae conduci ut ipsi: quos illa non corripuisset: occiderēt. Sanas enī atq; icorruptas offerri hostias mos ē. ita ut illi nō sedarent morbos. sed præuenirēt. Itaq; Carthaginēses aduersis diis p̄pter istiusmodi sacra. sicut Pōpeius Trog⁹ & Iustin⁹ fatēf sicut & apud nos cōstat p̄pter præsumptionē īpietateq; ipsorū irato deo cū in sicilia diu infelicitate dimicassent: translato in Sardinia bello iterū infelici⁹ uicti sunt: p̄pter quod ducē suū Mezeū & paucos: qui supfu erant. milites exulare iusserūt. Exules ueniā p̄ legatos petentes repulsi patriam bello & obsidione cinxerūt. Ibi tūc Mazeus dux exulū Charatlonē filiū suū sacerdotē Herculis: quod sibi uelut insultās purpura tus occurrerat: in crucē sub oculis patriæ ut erat dign⁹: cū purpuris infulisque suspēdit. Post paucos aut̄ dies urbē ipsam cepit: qui cū interfectis plurimis senatorū cruenta domiaretur: occisus ē. Hæc t̄pib⁹ Cyri Persarū regis gesta sūt: Post hæc uero Hamilcho rex Carthaginensiuq; cū in Sicilia bellū gereret: repente horribili peste exercituq; amisit. Nec mora morbis: populo cateruati cadente. cito quisq; corrept⁹ mox mortuus iā nec sepeliebatur: cui⁹ mali nūti⁹ cū attonitā tā repertino luctu Carthaginē repleuisset: nō sec⁹: ac si capta eēt: turbata ciuitas fuit. Oīa ululatib⁹ p̄sonabant. clausæ ubiq; ianuæ. cūcta priuata publica q; officia dānata. uniuersi ad portū currūt. egredientesq; de nauibus paucos q; cladi supfuerant de suis p̄contabant. Postq̄ de clade suorū dicentib⁹ illis uel gementib⁹ miseri intelligūt: tunc toto litore plagentium uoces tūc infeliciū mat̄rū ululatus & flebiles querelæ audiebāf. Inter hæc exiens procedit & ipse de nauī sua imperator sordida & seruili tūica discitctus: Ad cuius conspectū plangentia iūgunf agmīa. Ipse quoq; man⁹ ad coelū tendens nūc suā. nūc publicam infelicitatē accusat & deflet. ad postremū uociferans per urbē: tandē ingressus domū cunctos q; lachrimantes p̄sequebant: ultimo dimisit alloq̄o. ac deīde obseratis ianuis exclusisset iā filiis gladio dolorē uitamq; finiuit. Hæc Darii tēporibus gesta sunt. Post hæc Hanno uir quidam Carthaginēsis: priuatis opib⁹ rei publicæ uires superans: inuadendæ dominationis hausit cupiditatem. Cui rei consiliū utile rat⁹ ē: ut simulatis unicæ filia nuptiis oēs senatores quorū dignitatē obstiturā īceptis suis arbitraf: inter pocula ueneno

necaret: Quæ res per ministros p̄dita sine ul̄tiōe uitata ē: ne ī uirō potē
ti plus negotii res faceret cognita q̄ cogitata. Hoc cōsilio elusus Hāno
alio machinamento facinus aggredi parat. Seruitia cōcitāt: q̄bʳ repente
incautam urbē opprimeret. Sed cū ante statutā cēdibus diē p̄ditum se
præuentumque intellexisset: castellū quoddā cū uiginti milibʳ seruorū
armatus occupat. Ibi dū Aphros regēque Mauroz concitat: captus ē.
ac primo uirgis cæsus. deinde c̄fossis oculis & manibus cruribusq; fra-
ctis: cū a singulis mēbris pœna exigeretur: in cōspectu populi necatʳ est.
Corpus uerberibʳ laceratū crucifixū est. filii cognatique oēs supplicio
traditi: neq; eū eiisdē familiæ unq̄ aut imitati: aut ulcisci meditaretur.
Hæc t̄pibus Philippi gesta sunt. Post hæc Carthaginenses cū Tyrum
urbem auctore originis suæ ab Alexandro Magno captam euerſamq;
didicissent: timentes transitū eius in Aphricam futurū: Hamilcharem
quendam cognomento Rhodanū: uirū facundia solertiaq; præcipuū
ad p̄scrutandos Alexandri actus direxerunt: q̄ per Parmenionē quasi
transfuga exceptus dehinc in militiam regis admissis oīa ciuibʳ suis p̄
tabellas scriptas: & post cæra superlitas enūciabat. Hūc mortuo Alexā
dro Carthaginem reuersum: quasi urbem regi uenditasset: non ingra-
to tantū aīo. uez etiā crudeli iuidia necauerūt. Deinde cū assidua: nec
unq̄ satis p̄spera aduersus Siculos bella gererent: & syracusas urbes si-
ciliæ tūc florentissimā obsidione cinxissent: p̄ Agatoclem siciliæ regem
miro circūuenti ingenio usque ad extrema desperationis adducti sunt.
Nāque Agathocles cū apud syracusas a Carthaginensibus obsideret:
ac se neque bello parē instructū copiāz: neque obsidiōis patientē stipē
diorū sufficientia uideret: bene p̄uiso: ac melius dissimulato consilio in
Aphricā cū exercitu transiit. Ibi suis q̄d moliatʳ: aperit. deinde: q̄d facto
opus sit: docet. Illico unanimiter naues primū: in quibʳ uenere icendūt
nequa spes refugiēdi foret. Deinde cū oīa in quæ direxisset: p̄sterneret:
uillas castellaque icenderet: Hannonē quendam cū. xxx. M. Pœnorū
obuiū habuit: quē cum duobʳ. M. suorū interfecit. Ipse aut̄ duos in eo
bello tantū p̄didit: Qua pugna & Aphroz animis incredibiliter fractis
& suorū in īmensum auctis urbes castellaque expugnat. prædas ingen-
tes agit. hostium multa milia trucidat. castra deinde ad quintū lapidez
a Carthagine statuit: ut damna rez opulētissimāz uastationēq; agro-
rū & incēdia uillaz de muris ipsius urbis specularent. Adiciſ præſen-
tibus malis tristior fama. Nam & apud siciliam deletʳ cum imperatore
Aphroz exercitʳ nūciatʳ: quē reuera incautus ac pene ociosum Andro
Agathoclis frater oppresserat. Hoc p̄ totāz Aphricāz rumore disperso

non tributaria tantū urbes ab his: uerū etiā socii reges deficiebant inter
quos rex quoque Cyrenarū Apellas pact⁹ ē dū Agathocle coionē bel
li: dū regnū Aphricæ ardenter affectat. Sed postq̄ in unū exercit⁹ & ca
stra iunxerūt: p̄ Agathoclem blandimentis & insidiis circūuentus occi
sus est. Carthaginienses contractis undiq; copiis ī bellū exarsere. Qui
bus Agathocles habens secū Aphellæ copias cōgredit. eosque magno
utriusque exercitus sanguine & graui prælio supat. Hoc certamīs dis
crimine tanta despatio pene illata est: ut nisi in exercitu Agathoclis or
ta seditio fuisset: transfugiturus ad eū Hamilchar dux Pœnorū cū ex
ercitu fuerit. Ob quā noxam in medio foro iussu Carthaginiensīū pa
tibulo affixus crudele spectaculum suis præbuit. Deinde cū post mor
tem Agathoclis Carthaginienses Siciliā īstructa classe uastaret: a Pyr
rho rege Epiri ab Italia accersito: terrestri naualique certamīe saepe su
perati nouissime ad romana bella cōuersi sunt. Prodolor: legūt ne ista
de ueteribus: qui de recentib⁹ conquerunt: imo legunt & ea non æq̄ta
te sed æmulatione coniciūt. Maximo enī illo & ineffabili: quē nec ipsi
discernūt: stimulo cōpugūtur: non p̄pter t̄pa mala: sed p̄pter t̄pa chri
stiana. & deriuatio est inuidi ulceris: ut quicqd agit sub execrabili: atro
cius esse uideatur: sicut etiā inter nos saepe īmicorū oculis uideri solet
eos: quos exēcrant: nihil non prauū: nihil non turpe: nihil nō obscœnū
nihil non uulnerosū dicto factoue agere. & hoc tamen simpliciter. In
tantū enim captū cor obliquat inuidia: ut rectum natura nō uideat: de
quorū numero sunt isti. Sed multo miseres: quia inimici dei ac perin
de inimici ueritatis: de quibus flētes hæc dicimus: & quos misericorditer
si patiant arguimus: ut sanemus: qui uitioso oculo hæc uident. atq; iō
duplicia illis uident: quæ uident: & confusi caligine neq̄ciæ in id cadūt:
ut minus uidendo plus uideant: cū tamen id quod ē: ita ut est uideri nō
possint: qui grauiora arbitrant flagella patris: q̄ hostis incendia: q̄ acer
biorem uocant blandientē: admonentē: & redimentē deū: q̄ persequen
tem: dominantē: trucidantēque diabolū: q̄q̄: si de patre intelligerent: de
castigatione gauderent: & si præuidere fructus eruditionis: esset disci
plina tolerabilis: ac p̄pter sp̄e: quæ nūc gentibus data ē: ante uero nō fu
erat: leuiora ducerēt: etsi grauiora paterent: q̄q̄ contēptus miseriarum
possunt etiā a suis discere: apud quos sūma mala p̄ summis bonis exi
stimata sunt tantū: ut gloriā fame celebrē atque illustrē consequerēt:
p̄ quos colligi daf: quanta nobis: quibus æternitas beata p̄mittit: sint tole
randa p̄ uita: cū illi tanta potuerint tolerare p̄ fama.

Quod Romani Siculos & Pœnos uicerūt. & Regulus haud pro-
cula flumine Bragada serpentem miræ magnitudinis interfecit

Nno ab urbe cōdita. cccc. lxxxiii. Appio Claudio & Quīto Fa-
bio consulibus Mamertinis: quorū Mesana nobilis Sicilia ciui-
tas erat: auxilia contra Hieronē Syracusanū regem & Pœnorū
copias Hieroni iūctas Appiū Claudiū consule cū exercitū misere Ro-
mani: q̄ tam celeriter Syracusanos Pœnosque sup̄pauit: ut ipse quoque
rex rex magnitudine perterritus ante se uictū: quam congressum fuis-
se p̄diderit: qui ex infractis uiribus amissaque fiducia cū pacē supplex
rogaret. cc. argenti talentis iussu consulū multatus accepit. Consules
itaque Agrigentū Sicilia ciuitatē adeūtes: ibi præsidia Pœnorū opibus
ualloque cinxerūt. Cūque inclusus ea obsidione senior Hannibal ipe-
rator Pœnorū ad summā egestatē redactus esset: Hanno iperator nou⁹
Carthaginensiū cū equitibus. M. d. & xxx. peditū milibus. xxx. etiā ele-
phantis ex iprouiso intercessit. expugnationēque ciuitatis paulisp̄ di-
stulit. sed cōtinuo ciuitas capta ē. Pœni maximo bello uicti & p̄fligati
xi. elephantis in potestatē redacti. Agrigētini sub corona oēs uēditi sūt.
Hannibal senior facta cū paucis eruptiōe diffugit. Gneo Cornelio Asi-
na & Gaio Duilio consulibus: cū Hannibal senior orā Italiae maritimā
instructa. lxx. nauīū classe uastaret romani & ipsi classem fabricari atq̄
instrui prācipiūt: quod Duilius consul celeriter ipletuit. Nā intra. lxx.
dies: quā arbores cæsæ erant: c. xxx. nauīū classis deducta ī ancoris stetit
Cornelius Asina consul alter cū sedecim nauib⁹ Liparam insulaz petit
ubi ab Hannibale: quasi ad colloquiū pacis euocato: Punica fraude ca-
ptus. atque in uinculis necatus ē. Quod ubi Duilius alter consul audi-
uit: cū. xxx. nauibus aduersus Hannibalē p̄fect⁹ ē. Cōmisso nauali prae-
lio Hannibal amissa nauis: qua uehebat scapha subductus aufugit. xxx
naues eius & una captæ. xiii. mersæ. iiii. M. hominū occisa. vii. M. capta
referunt. Postea Carthaginenses Gaio Aquilio Floro & Lucio Corne-
lio Scipione consulibus: Hannonē in locū Hannibalis subrogatū p̄ Sar-
dis Corsis defendendis nauali praelio prāfecerūt: qui a Scipione cōsule
uictus: amisso exercitu ipse confertissimis hostib⁹ se immiscuit. ibique
interfectus ē. Eodez anno. iiii. M. seruorū &. iiii. M. naualiū sociorū in ur-
bis Romæ excidium cōiurarunt. & nisi maturata p̄ditio consilium prae-
uenisset: destituta præsidio ciuitas seruili manu petiisset. Anno ab hoc
pximo Calatinus consul Cameram Sicilia urbē petens temere in angu-
stias deduxit exercitum: quas Pœnorū copiae iam dudū prastruxerant

Cui cū oīo nulla uel obfistendi uel euadēdi facultas eſſet: Calphurnii Flāma uirtute & ope liberatus ē: q̄ lecta. ccc. uirorū manu inſeſſum ab hoſtibus tumulū occupauit. & in ſe pœnos oēs pugnando cōuertit: donec Romanus exercit⁹ obſeſſas anguſtias hoſte nō urgente trāſiret. Cæſi ſunt in eo prælio oēs. ccc. ſolus Calphurni⁹ q̄uis multis cōfoſſus uulnerib⁹ & cadaueribus obtectus euafit. Hannibal ſenior a Carthaginēſibus iteq; claſſi præpoſitus infeliciter cū Romanis nauali prælio cōgreſſus. & uictus ē. ab exercitu ſuo ſeditione orta lapidibus cooptus iteriit Attili⁹ cōſul Liparā Melitamq; inſulas Sicilia nobiles puagatus euerſit. Conſules in Aphricā iuſſi tranſſerre bellū cū. cccc. xxx. nauib⁹ Sicilia petierūt: q̄b⁹ Hamilchar Pœnorū iperator & Hāno claſſi præfectus occurrit. Cōſerto nauali prælio Carthaginēſes in fugā uerſi. lxxiii. naues pdiderūt. Victores cōſules in Aphricā cōuerſi ſūt. primāque oīuz Clipeaz urbē in deditiōē recepūt. Inde Carthaginē petētes. ccc. aut eo ampli⁹ caſtella populati ſūt. inſeſtaque Carthagini ſigna circūtulerūt Manli⁹ cōſul ab Aphrica cū uictrici claſſe decedēs. xxvii. M. captiuorū cū ingentib⁹ ſpoliis Romā reuexit. Regulus bellū Carthaginēſe fortitus: iter cū exercitu faciens haud pcul a flumine Bragada caſtra cōſtituit: ubi cū plurimos militū aquandi neceſſitate ad flumē deſcendētes ſerpēs miræ magnitudinis deuoraret: Regulus ad expugnandā beſtiā cū exercitu pfectus ē. ſed nihil intergo ei⁹ pficiētib⁹ iaculis: atq; oī telorū ictu irritis: quæ p horrendā ſquamaz cratē: quaſi p obliquā ſcutorū teſtudinē labebant. mirūque in modū: ne corpus læderēt: ab ipſo corpore pellebant: cū inſup magnā multitudinē morſu cōminui: ipetu proteri halitu etiā peſtifero exanimari uideret. balliſtas deferri iperauit p quas ſaxū murale ſpinæ ei⁹ incuſſū cōpagē toti⁹ corporis diſſoluit. Talis ſiquē eſt natura ſerpētis: ut cū pedibus carere uideat: coſtiſtamen & ſquamis quas a ſūmo gutture uſq; ad imā aluū parili mō diſpoſitas habet: ita inſtruatur ut ſquamis: quaſi unguib⁹ coſtis: quaſi crurib⁹ inſitatur. Nō enī ut uermis: cui ſpinæ rigor nō ē: & in directū corpusculi ſui ptes gradatī porrigēdo cōtractas: cōtrahendo porrectas motū explicat: ſ; alternis intenta conatib⁹ latera ſinuofa circūfert: ut p exteriorē ſpinæ curuaturā rigentē coſtaꝝ acie tendat: coſtiſ aut natura ad ſummū rectis ſquamaz ungulas figat: quod uiciſſim & celeriter agendo nō ſolū plana plabit: ſed etiam cōuexa conſcēdit: tot ueſtigiiſ inſtructa: quot coſtiſ Hui⁹ itaque rei cauſa ē: ut ſi in qualibet corporis pte ab aluo uſq; ad caput ictu aliquo collidat: debilis reddita curſū habere nō poſſit: q̄a ubi cūque illi ictus inciderit: ſpinam ſoluit: p quam coſtaꝝ pedes & motus

corporis agebant. unde etiam hic serpens qui tamdiu tot iaculis inuul-
nerabilis obstitit: ad uni⁹ saxi iectū debilis cessit. ac mox circūuētustelis
facile oppressus est. Coriū autē eius Romam deuictū quod fuisse. exx
pedū spatio ferunt: aliquamdiu cunctis miraculo fuit. Regulus aduer-
sus tres imperatores idest Hasdrubales duos & accitū ex Sicilia Hamil-
chares atrocissimū bellum gessit: in quo cæsa sūt Carthaginensiu. xvii.
M. capta autem. v. M. elephantu. x & viii. abducti. oppida. lxxxii. in dedi-
tionē cessere Romanis. Carthaginenses fracti bellis: & cladibus exinan-
ti pacem a Regulo poposcerūt. sed cū intolerabiles & duras cōditiones
pacis audissent: tuti⁹ rati sese armatos mori: quā miseros uiuere: precio
nō solū Hispanorū uel Galloz auxilia quæ iam dudū plurima habebāt
sed etiam Græcorū cōparanda duxerūt. Itaque Xanthippū Lacedæmo-
niorū regē cū auxiliis accitū ducē bello præfecerūt. Xantippus inspectis
Pœnorū copiis atque ī campū deductis longe ī melius mutato appara-
tu: pugnam cū Romanis inseruit. Ingēs ibi ruina uiriū Romanorū fuit.
Nā. xxx. M. Romanorū militū in illa tūc cōgressione prostrata sunt. Re-
gulus ille dux uir nobilis cū. d. uiris capt⁹ est. & in catenas cōiectus. x. de-
mum anno Punici belli nobilem triūphum Carthaginēsis præbuit.
Xantippus tam audacis facti cōscius rerum instabiliū mutatiōez timēs
ilico ex Aphrica migravit ī Græciam. Igit Aemilius Paulus & Fului⁹
Nobilior consules audita captiuitate Reguli & clade exercitus Roma-
ni transire in Aphricam cū classe. cc. nauium iussi Clipeam petunt. Eo
Carthaginēses cū pari classe confestim uenerunt. nec differre potuit na-
uale certamē. ciiii. naues Carthaginēsiū demersæ. xxx. cū pugnatori-
bus captæ. præterea. xxxv. M. militū cæsa sunt. Romanorū autē nouem
nauibus deprehēsis. M. c. periere milites. Consules autē Clipeæ castra
posuerūt. Duo Hannones imperatores Pœnorū eo rursus cum exerci-
tu magno conuenerunt. prælioque commisso. ix. M. militū pdiderunt.
Sed & tunc apud Romanos nunq̄ diuturna felicitas erat. & qualescūq̄
successus magnis continuo malorū molibus obruebant. Cū itaque Ro-
mana classis ad Italiam prædis honusta remearet: infando naufragio e-
uersa ē. Nā ex. ccc. nauibus. ccxx. perierunt. lxxx. uix abiectis oneribus
liberata sūt. Hamilchar dux Pœnorū cū exercitu in Numidia; Mauri-
taniāque missus: postq̄ hostiliter cruēteque in uniuersos egit: quod
regulū libēter suscepisse dicerent. M. argenti talētis. &. xx. M. boum re-
liquos condemnauit. Principes autē omnium populorū patibulo suffi-
xit. Tercio anno sicut semp indomitus furor cito piculorū obliuiscitur
Seruilius Cæpio & Sēpronius Blesus cōsules. cclx. nauibus ī Aphricā

transgressi uniuersam orā maritimam: quæ circa syrtes iacet de popula
ti sunt. atq; in supiora pgressi: captis euerfisq; ciuitatib; plurimis igen
tem prædā ad classem deuexerūt. Inde cū ad Italiā redirēt: circa Palinu
ri p montoriū: quod a Lucanis montib; in altū excurrit: illis scopulis
c. l. naues onerarias nobileque prædā crudeliter acq; sitā infelicitate perdi
derūt. Vicit aliquando apud Romanos improbissimā cupiditatē enor mi
tas miseria. Nā patres: qbus nauticæ rei iaz ptesū erat: decreuere ne am
plius quā. lx. nauium classis ad subsidiū haberet Italiā: quod qdē decre
tū cōtinuo adacti indomita cupiditate ruperūt. Præterea Cotta cōsul ī
Siciliā; transgressus plurimis præliis aduersus Pœnos & Siculos terra
mariq; pugnavit. & p totam Siciliā partī hostiū: p timetiā sociorū ihūa
nas strages reliq; t. Lucio Cæcilio metello Gaio Furio Placido cōsulib;
Hasdrubal nou; Carthaginensiū ipator cū elephantis. c. xxxiii. & equi
tū: peditūque āplius. xx. M. Lilybæū uenit ex Aphrica. & cōtinuo cum
metello cōsule apud Panormū pugnā conseruit. sed metell; uī magnā
belluarū timēs prius eas magno usus cōsilio uel in fugā: uel in mortem
egit. & sic facile quīs magnā uī hostiū supauit. xx. M. Carthaginensiū ī
eo prælio cæsa sunt. elephantū quoque. xxvi. interfecti. ciiii. capti. & per
Italiā ducti maximū Italis gentib; spectaculū præbuerunt. Hasdrubal
cū paucis Lilybæū pfugit. atq; absensa Pœnis capite dānatus est.

Quod Carthaginenses deuicti pacē a Romanis petierūt nec ipetrauerūt

Post hæc fessū tot malis Carthaginenses pacē esse petendā a Ro
manis decreuerūt: ad quam rē Attiliū Regulū antea duce; ro
manū: quē iam p qnq; annos captiuū detinebant: inter ceteros
legatos præcipue mittendū putauerūt: quē nō impetrata pace ab Italia
reuerfū: resectis palpebris illigatū in machina uigilando necauerūt. Al
ter deinde Attili; Regulus & Manli; Vulsco ābo bis; consules cū classe
cc. nauium & iiii. legionib; Lilybæū pfecti sunt: quod oppidū in pmōto
rio sitū Romani obsidere conati: supueniente Hannibale: q Hamilcha
ris fuit filius uicti: maiore exercitus sui pte pdita: ipsi ægre euaserunt.
Post hos Claudius consul cū classe. c. xx. nauium ad Drepani portū con
tra hostē pfectus: ibiq; mox except; classe Pœnorū supatus ē. Et ipse q
dē cū. xxx. nauib; Lilybæū in castra confugit. reliquæ oēs: hoc ē. lxxxx
aut captæ aut demersæ fuerūt. octo. M. militū cæsa. xx. M. capta referūt.
Gaius quoq; iunior collega Claudii uniuersam classem naufragio ami
sit. Anno etiā cōsequēti classis Punica ī Italiā transiit. eiusq; plurimas

partes longe lateque uastauit. Interea Luctatius cū classe. cc. nauium in Siciliam transuectus: dū apud Drepanū ciuitatē pugnam inter primores siciliæ ciceret: transfixo femore ægerrime cū iam obrueret erectus est. Porro aut Pœni cū. cccc. nauibus magnisque copiis ad siciliam duce Hanno concurrūt. Nec tamen Luctati⁹ segnior. imo consilia Pœnorum celeritate mira puenit. Postq̃ proximæ sibi utrorūque classes apud Aegades insulas p̃ totam noctē intertextis p̃p̃modū ancoris cōstitērunt: orta luce prior Luctati⁹ signū bello dedit. Crudescente pugna uict⁹ Hanno nauē auertit. & dux fugæ prim⁹ fuit. Aliquantā cū eo p̃s exercit⁹ sui Aphricam petūt. alii confugere Lilybæū. Sexaginta tres Punicæ naues captæ sunt. c. xxv. demersæ. xxx. duo milia hominum capta. cæsa. xiiii. M. fuere Romanorum aut. xii. naues demersæ sunt. Luctatius deinde ad Erycinā ciuitatē: quam Pœni tenebant: uenit. ibiq̃ duo. M. Carthaginiensium conferta pugna interfecit.

Carthaginienses Romā mittūt. & pacē petunt
cōditionibusq̃ ante p̃positis consequūtur.

Vnc Carthaginienses præcipiti festinatōe ad Luctatiū cōsulē ac deinde Romā mittūt: Orant pacē: quam cōditionibus ante p̃positis ilico consequūtur. Cōditiones aut erant: ut Sicilia Sardiniaque decederēt: p̃ quo īpensis bellicis puri argenti. iii. M. talentorum Euboicorum æquis pensionibus p̃ annos. xx. penderent. Huius pacis cōditio habita est post annū tertiū & uicesimum: ex quo bellum Punicum primum fuerat inchoatum. Quis rogo duarū ciuitatum unum bellum p̃ annos. xxiii. gestum fando explicet: quos reges Carthaginensium: quot cōsules Romanorum: quot agmīa exercituum: quantum numerus nauium cōtraxerit: p̃fligarit: oppresserit: & tum demum si illa ad plenum p̃pensā uideant: de præsentibus iudicet. Anno ab urbe cōdita. dvii. repentina subuersio ipsius Romæ præuenit triumphum Romanorum. Neque enim temere dixerī quando non uel modicam læticiam Romæ superueniens repente q̃ grauissimus luctus oppresserit. Siq̃dem Quirto Luctatio Catulo Aulo Manlio cōsulibus diuersæ ignium aquarūq̃ clades pene absumpsere urbem. Nam Tyberis insolitis auctus imbribus. & ultra opinionem uel diuturnitate uel magnitudine redundans oīa Romæ ædificia in plano posita deleuit. Diuersæ qualitates locorum ad unam cōuenērē perniciem: quoniam quæ segnior redundatio tenuit: madefacta dissoluit. & quæ cursu torrentis inuenit: īpulsa deiecit. Aquarū grauissimā cladem grauior ignis secuta uastatio est: q̃ ignis incertus unde furiret. plurimas ciuitatis partes peruagatus: cum hominum domorumq̃

bellum i. punicum

miserabilem stragem fecisset: tunc et in tantum opus uno incendio consumpsit: quantum plurimae & peregrinae victoriae conferre non possent. Dehinc cum omnia in circuitu fori populari: ad Vestae corripuit. Et nec sibi siquidem diis subuenientibus: ignem illum qui aeternum putabatur: temporari ignis oppressit. Unde etiam Metellus dum arsueros deos eripit: uix brachio semiuisto ablatus aufugit. Tito Sempronio Gracco & Gaio Valerio Fulcone consulibus cum Phaliscis bellare Romani. eoque praelio. xv. M. Phaliscorum interfecta sunt.

Galli cisalpini noui hostes bellum Romanis intulerunt.

Odē anno Galli cisalpini noui extitere hostes: aduersus quos uaria sorte bellatum ē. Nam in primo conflictu Valerio consule iii. M. d. cecidere Romani. secundo. xiiii. M. Galloꝝ caesa. ii. M. capta sunt. sed ob priorē cladē triumphus consuli denegatus ē. Tito Mālio Torquato Gaio Attilio Bubulco consulibus Sardinia insula rebellauit: auctoribus Poenis: unde mox Sardi subacti & oppressi sunt. Carthaginensibus autē uiolatoribus pacis: quam ipsi poposcissent: inferri bellum decretum ē. Contra Carthaginenses pacem suppliciter poposcerunt. & cum hi missis legatis nihil profecissent: post etiam. x. principibus bis &que supplicatibus nec impetrarent: nouissime hannonis mimi hominis iter legatos oratione meruerunt. Hoc anno porta Iani gemini clausa ē: quae nusquam eodem anno bellum erat: quod sub Numa solum Popilio rege puenerat. Hic demum nobis tacendum est. & quia tempus quidem conferri nostra nullo modo possunt: silentio transmitti expedit: ne obrectatores dierum uitae suae ad insultandum potius sibi hoc strepitu suscitent. Ecce portae Iani clausae fuerunt. foris bellum Romanorum non fuit. omnem sobolem suam in gremio suo conq̄scentem Roma continens non superauit.

Post primum punicum bellum Roma uno anno post. cccc. annos quieuit.

T hoc quando? post primum bellum Punicum. post quantum tempus? post annos. cccc. lx. quid uero? anno uno & quod altero subsequutum est? ut de ceteris taceam: bellum Gallicum. & Hannibal cum bello Punico secundo. heu mihi cognouisse haec & denudasse. Quinetiam me pudet. pax ista unius anni: uel magis umbra pacis: lenimentum miseriae: an incentiuum malorum fuit? stillicidium istud olei in medium magnae flammae cadens extinxit fomitem tanti ignis? an aluit? Pax aquae frigidae ardentissimis haustum in febribus sanauit egrotum? an potius incendit? per annos prope. dcc. idest ab Hostilio Tullo usque ad Caesarem Augustum una tantum modo aestate

Rebellatio
Sardum.

Romana sanguinē uiscera nō sudarūt. & inter plurimas magnorū sæcu-
lorū ætates misera ciuitas. uere misera mater uix uno tempore a timore
luctuū ut nō dicā ab ipsis luctib⁹ cōquieuit. Hoc si q̄squā hominū tā
pax ī uita sua quietis habuisset: nunquid uel uixisse diceret? Aut si q̄s-
quā p̄ totum annū dolorib⁹ & cruciatibus agat: medio autē anni ipsius
spatio unū tantū diem trāquillū & sine cōflictatiōibus transigat: nun-
quid ex eo die leuamētū malorū accipiet? ac nō totū annū miseriis depu-
tabit. Sed illi īquit hunc annū pro glorioso signo infatigabilis uirtutis
collocauerūt. atque utinā p̄ obliuione calamitatis continuæ præteris-
sent. Nam: sicut ī corpore hominis ita demū dinoscit lepra: si uariatim
iter sanas cutis partes color diuersus appareat: at si ita se ubique diffun-
dat: ut oīa unius coloris: q̄uis adulteri faciat: perit illa discretio: ita si la-
bor cōtinu⁹ æquali tolerantia sine respirandi appetitu p̄fluxisset: itētio
uoluntatis & electio cōsuetudis diceret. Cum autē ī hoc pauxillū ocii
tantopere uel maiorū gaudia: uel minorū studia reclinantur: profecto di-
scernit: & quā iocunditatē habuerit hæc breuitas: & quā amaritudinē
illa p̄lixitas: hoc est. quies illa quam grata fuisset: si diuturna mansisset
& hæc incessabilis miseria quam etiā uitanda fuerit: si uitari quacūque
potuisset. Anno ab urbe cōdita. dclxiiii. Hamilchar dux Carthaginiensi-
um ab Hispanis ī bello: cum aliud bellum aduersus Romanos clam pa-
raret: occisus est.

Legati Romanorū ab Illyriis interfecti sunt: pro
quibus atrocissimum bellum gestum est.

Equētī anno legati Romanorū ab Illyriis interfecti sunt. Post
cū ipsis Illyriis atrocissimū bellū gestum ē in quo multis op-
pidis populisque deletis: reliqui se Fuluius Posthumioque cō-
sulib⁹ dediderūt. Tertio deinceps anno miserā ciuitatē sacrilegis sacri-
ficiis male potentes funesta uere pontifices. Namque decē uiri cōsuetu-
dinē prisce superstitionis aggressi Gallū uirum & Gallā fœminā cū
muliere simul Græca in foro boario uiuos defoderunt. Sed obligamen-
tum hoc magicū in contrariū continuo uersum ē. Namq̄ diras illas:
quas fecerant externorū mortes fœdissimis suorū cædib⁹ expiauerunt. Si
quidē Lucio Aemilio Catulo Gaio Attilio Regulo consulib⁹ magna
formidine consternatus senat⁹ defectione cisalpinæ Galliæ: cū etiam ex
ulteriore Gallia ingēs aduētare exercitus nuntiaret: maxime Gessatorū
quod nomen non gentis: sed mercenariorū Gallorum est. Itaque p̄moti
consules totius Italiæ ad præsidium imperii contraxere uires. Quo facto

in utriusque cōsulis exercitu. dccc. M. armatorū fuisse referuntur: sicut Fabius historicus: qui eidez bello interfuit: scribit: Ex quibus Romanorū & Campanorū fuerūt peditū. ccclxviii. M. equitūz uero. xxvi. M. dc. cetera multitudo sociorū fuit. Commisso praelio apud Arretiu3 Attilius cōsul occisus est. Octingēta milia Romanorū: nec saltē tāta: quanta eos terrere debuit: cāsa sui parte fugerūt. Nā. iiii. M. eorū tūc interfecta historici tradunt: quod ideo ignominiosus turpiusq3 est: tam paucis amissis tanta agmina diffugisse: quia se ī aliis uictoriis nō uiribus animorū praeualuisse: sed belloy prouētibus pdiderūt. Quis. n. rogo in exercitu Romanorū crederet: numerū istū fuisse saltē? nō dico fugisse. Post hāc secū dum cū Gallis praelium gestū ē: in quo plane. xl. M. trucidata sūt Gallorum. Sequēti āno Manli⁹ Torquatus & Fuluius Flacc⁹ cōsules primi trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnātū est ibi cū Insubrib⁹ Gallis: quorū interfecta sunt. xxiii. M. quinque milia capta. Eo deinde anno: qui huic p̄ximus fuit: dira miserā urbez terruere prodigia. Miserram utique: quā huic fremitu hostiū: idē nequicia demonū terrebatur. Nāque ī Piceno flumē sanguis effluxit. & apud Tuscos cōeluz ardere uisū ē & Arimini nocte multā lucē clarāz effulsisse: ac tres lunas distātibz cōeli regiōib⁹ exortas apparuisse. Tūc quoque magno terrā motu Achaia & Rhodus insulā adeo cōcussē sūt: ut labentibus uulgo tectis ingēs ille quoque colossus rueret. Eodē āno Flaminius cōsul contēptis auspiciis: quib⁹ pugnare prohibebat: aduersum Gallos cōfligit. & uicit. In quo bello octo milia Gallorū cāsa. decē & septē milia capta sūt. Post hoc Claudi⁹ cōsul Gessatorū trigēta milia deleuit: ubi etiā ipse Viridomay regē in primā aciē p̄gressus occidit: & iter multa Insubrium: quos ad deditiōē coegerat oppida: Mediolanū quoque urbē florētissimāz cepit: Deinde Istri noui hostes excitati sūt: quos Cornelius Mimitiusque cōsules multo quidē Romanorū sanguine subegerūt. Emergit hic paululū ātiqui⁹ ille Romanorū improbā laudis etiam de parricidiis appetit⁹. Nam Fabius censor Fabiū Buteonē filiū suū furti īsimulatū interfecit: dignū sc3 facinus: quod pater uel parricidio plectēdum duceret: quod ne leges quidem: nisi multa pecuniā aut summūz exilii circa quēlibet hominum censuerunt.

Hānibal impator Pœnorū īimicitias fecit cū Romanis.

Nno ab urbe cōdita. dxxxiiii. Hannibal Pœnorū impator Sagūtū florētissimā Hispaniā ciuitatē: amicā populi Romani: primū bello petitā: deinde obsidione cinctāz: & fame excruciatam

oīaque fortiter cōtemplatione fidei:quam Romanis deuouerāt: digna indignaque tolerantē. viii. demū mēse deleuit. Legatos romanorū ad semissos iūriofissime etiā a cōspectu suo abstinuit. Exinde odio romani nominis: quod patri Hamilchari: cū esset. ix. ānos natus: fidelissime alias infidelissimus ante aras iurauerat: Publio Cornelio Scipione & Publio Sempronio Lōgo consulib⁹ Pyreneos mōtes trāsgressus inter ferocissimas Galloꝝ gētes ferro uiam aperuit. & nono demum die a Pyreneo ad alpes peruenit: ubi dū mōtanos Gallos repelleret ab ascensu: obnitentes bello superat. atque inuias rupes igni ferroque rescindit. quatrīduū cōmoratus quinta demū die cum maximo labore ad plana Italiae peruēit. Fuisse tūc exercitū eius centūz miliū peditū. & .xxx. M. equitū definiūt Scipio consul Hannibali primus occurrit. cōmissoque praelio apud Ticinū ipse grauitē uulneratus p Scipionē filium admodūz prae-textatū q post Afrīcanus cognōiatus ē: ab ipsa morte liberat⁹ euasit. Cāsus est ibi pene oīs romanus exercitus. Pugnat⁹ ē deinde eodē consule ad flumen Trebiā. iterūque romani pari clade supati sunt. Sempronius consul cognito collegae casu a Sicilia cū exercitu redit: q similiter apud eū de fluiū cōgressus amisso exercitu pene solus euasit. In eo tamen praelio etiā Hannibal sauciat⁹ ē: q postea cū in Etruriam primo uere trāset: in sūmo Apēnino tēpestate correptus biduo continuo imobilitē cum exercitu niuib⁹ cōclusus & honustus obriguit: ubi magn⁹ hoīūz numer⁹ iumēta q plurima. elephanti autē pene oēs frigoris acerbitate perierunt. At uero alter tūc Scipio frater consulis Scipionis in Hispania plurima bella gessit. Magonē quoq; Poenōꝝ ducē bello uicit. & cepit.

Multa p̄digia uisa sunt in cōelo.

Iris tūc etiā romani p̄digiis territi sūt. Nā & solis orbis minui uisus est. & apud Arpos parmae in cōelo uisae. sol quoque pugnassee cū luna. apud Capenas intra diē duas lunas ortas. i Sardinia sanguine duo scuta sudauisse. in Phaliscis cōelū scindi: uelut mano hiātu uisū. apud Antiū metentib⁹ cruentas spicas in corbē decidisse. Igitur Hannibal sciens Flaminiū consulē solū in castris eē: quo celer⁹ iparatū obrueret: primo uere p̄gressus arripuit p̄piorē: sed palustrē uiam & tū forte Sarn⁹ late redundans pendulos & dissolutos cāpos reliquerat de qb⁹ dictum ē. & quae rigat aequora Sarn⁹: in quos cum exercitu Hannibal p̄gressus nebulis maxie: quae de palude exhalabāt p̄spectū auferētib⁹: magnam p̄tem socioꝝ iumentorūq; p̄didit. Ipse autē uni elephanto

qui solus supfuerat: super sedens uix difficultatē itineris euasit. s3 oculū: quo dudū iam ægrotauerat uiclentia frigoris & uigiliæ ac laboris amisit. Vbi uero pxim^o castris Flaminiū consulis fuit: uastatiōe circūiacentiū locorū Flaminiū in bellū excitauit. Hæc pugna ad Thrasumenū lacū facta ē: ubi exercitus Roman^{us} infelicissime arte circūuentus Hānibalī fūditus trucidatus ē. Ipse quoq3 cōsul occisus. xxiii. M. romanorū in eo prælio cæsa sex. M. capta referunt. De exercitu uero Hannibalis. ii. M. ceciderūt. Famofum hoc apud Thrasumenū lacū certamen fuit tāta Romana maxie: cū ita intentus pugnantīū ardor extiterit: ut grauissimū terræ motū: q tūc forte tam uehemens factus ē: ut urbes diruissē: montes transtulissē: discidissē rupes: & flumina retrorsus coegissē referat: pugnantes oīo nō senserūt. Factam ad Thrasumenū ruinā seqtur pugna Cannensis: q̄uis Fabii Maximi dictatoris tēpus mediū fuerit: q̄ ipetum Hannibalis cūtando tardauit.

Apud Cannas pugnatū ē cū Hannibale & uicti sūt Romani.

Nno ab urbe cōdita. d. xl. Lucius Aemilius Paulus & Publius Terētiū Varro cōsules cōtra Hānibalē missi impatiētia Varronis cōsulis ifelicissime apud Cannas Apuliæ uicum oēs Romanæ spei uires pene perierūt. Na3 in ea pugna. xliiii. M. Romanorum īterfecta sūt: q̄q̄ & de exercitu Hannibalis magna ps cæsa ē. nullotame3 Punico bello Romani adeo ad extrema īternitionis abducta sūt. Perit enī in eo cōsul Aemili^{us} Paulus. consulares autem & prætōrii uiri. xx. īterfecti sūt. Senatores uel capti uel occisi sūt. xxx. nobiles uiri. ccc. pedestriū militū. xl. M. eq̄tum. iiii. M. d. Varro cōsul cum. l. equitib^{us} Venusum fugit. Nec dubium est ultimū illū diem Romani status futurū fuisse: si Hannibal mox post uictoriā ad peruadendam urbem cōtēdis3 Hannibal ītestimonium uictoriæ suæ tres modios anulorū aureorū Carthaginem misit: quos ex manibus īterfectorū equitum Romanorū senatorūque detraxerat. Vsq̄ue adeo aute3 ultima despetatio rei publicæ apud residuos Romanos fuit: ut senatores de relinquenda Italia sedibusque quærendis consiliū ineundū putarint: Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuisset: nisi Cornelius Scipio tribunus tūc militum idem qui postea Aphricanus fuit districto gladio deterruiss3 ac potius pro patriæ defensiōe ī sua uerba iurare coegisset. Romani ad spem uitæ: quasi ab inferis respirare ausi dictatorem Decium Iunium crearent: qui delectu habito ab annis decem & septem immaturæ inordinatæque militiæ quatuor legiōes undecūq3 cōtraxit. Tūc etiā seruos

spectati roboris ac uolūtatis uel oblatos: uel si ita op^o fuit: publico precio emptos sub titulo libertatis sacro militiæ adegit. Arma quæ decrāt: tēplis detraxerunt. egenti ætario priuatæ opes refusæ sunt. Ita equester ordo: ita plebs trepida: oblita studioꝝ i cōe consuluit. Iuni^o quoque dictator antiquū romanæ miseriæ factū recolens p^o supplemento exercit^o edicto: uelut asylo patefacto hoīes: quocunq; scelerib^o ac debitis obnoxii essent: ipunitate pmissa militiæ mancipauit: quorū numer^o ad sex. M. uirorū fuit. Cāpania uero uel poti^o oīs Italia ad Hannibalē despata penitus romani stat^o repatione defecit. Post hoc Luci^o Posthumius prætor aduersū Gallos pugnare iussus cū exercitu cæsus ē. Deinde Sēpronio Graccho & Quinto Fabio Maximo consulib^o Claudius Marcellus ex prætore pconsul designatus Hannibalis exercitū prælio fudit. primusque post tātās rei publicæ ruinas spem fecit: Hannibalem posse supari. Scipiones autē in Hispania Hasdrubalē Pœnorū iperatore ad Italiā exercitū cōparantē: grauissimo bello oppresserūt. Nā. xxxv. M. militū de exercitu ei^o uel cæde: uel captione minuerunt. Celtiberos milites cū primū externā manū romani in castris hīc cœperūt. precio sollicitatos ab hostiū societate in castra sua duxerūt. Sēpronius Gracchus pconsul ab hospite suo Lucano quodā ductus i insidias occisus ē. Cētenius Penu la cēturio decerni sibi ultro bellū aduersū Hannibalē petiit: A quo cū octo. M. militū: quos in acie eduxerat: cæsus ē. Post hūc Gneus Fului^o prætor ab Hannibale uictus amisso exercitu uix euasit. Pudet recordatiōis. Quid. n. dicā improbitatē magis: an miseriā romanorū? imo uerius uel improbā miseriā: uel miseram improbitatem? Quis credat? eo tpe: quo æratiū populi romani egenā stipē priuata collatōe poscebat. miles i castris nō: nisi aut puer: aut seruus. aut sceleratus: aut debitor: & ne sic quidem numerus idoneus erat: senatus in curia oīs pene nouitius uidebas. Postremo cū ita iminutis fractisq; oībus despares: ut consiliū de relinquenda Italia subires: eo tpe cū unū domesticū bellū: ut diximus: ferri uix ullo mō posset: tria insup transmarina bella q̄s credat fuisse suscepta: unū in Macedonia cōtra Philippū potentissimū; Macedonia regē alterū in Hispania cōtra Hasdrubalem Hannibalis fratrem tertiu in Sardinia cōtra Sardos: extra hoc q̄rtū Hannibalis: quo in Italia premebāt & tamen fortis in alterutq; despacio in meliora p̄fecit. Nam in his oībus despando pugnat. pugnando uicerit. Ex quo euidenter ostendit nec tpa tunc fuisse traq̄lliora oīis: s; hoīes miseriis fortiores. Anno ab urbe cōdita. d. xliii. claudi^o Marcell^o syracusas opulētissima urbe siciliæ secūda oppugnatiōe uicepit: quā cū iā p i ē obsediss; archimedis syracusani

ciuis admirabili ingenio præditi machinis repulsus expugnare non potuit.

Hannibal usque ad Anienē flumē deuenit tertio lapide ab urbe Roma.

Ecimo anno postq̃ Hannibal ī Italiā uenerat Gneo Fuluius & Publio Sulpitio cōsulib⁹ Hannibal de Campania mouit exercitū. & cū ingenti clade oīū p Sidicinū Sinuessanūq; aggr̃ uia Latina pfectus ad Anienē fluuiū trib⁹ milib⁹ ab urbe cōsedit incredibili totius ciuitatis metu cū senatu populoq; diuersis curis trepido matronæ quoque amētes pauore p pugnacula currerent: & cōuehere in muros saxa: primæque p muris pugnare gestirēt. Ipse aut cū expeditis eq̃tibus usque ad portam Collinā infestus accessit. deinde oēs copias in aciē direxit. Sed & consules Fului⁹ & Publius nō detrectauere pugnam. At ubi expositæ utrinq; acies cōstitērūt: in cōspectu Romæ premiū uictoriæ futuræ tant⁹ subito se imber e nubib⁹ grādine mistus effudit ut turbata agmina uix armis retētis in sua se castra colligerēt. Deinde cū serenitate reddita in cāpū copiarū atque ī aciē rediissent: rursum uiolētior fusa tēpestas maiore metu mortaliū audaciā coercuit. territōsq; exercitus in tētoria refugere coegit. Tūc cōuersus in religionē Hannibal dixisse fert⁹: potiundæ sibi Romæ mō uoluntatē non dari: mō ptatē. Respondeant nūc mihi obtrectatores ueri dei hoc loco: Hannibali a capeffenda subruendaque Roma utq; romana restitit fortitudo: an dīna misratio an forsitan conseruati isti dedignantur fateri: qđ Hannibal & uictor extimuit: & cedens pbauit? At: si istā dīnā tutelam p pluuiam de cōelo uenisse manifestū est: ipsam aut pluuiā opportunis & necessariis tēpib⁹ nō nisi p christū: q̃ ē uer⁹ deus mīstrari: & ab huiusmōi hōib⁹ satis certo sciri: nec negari posse existimo. maxie nūc: quando ad documentū potētiae eius cū siccitate turbante pluuiam poscere assidue contingit: & alternis uicib⁹ nūc gētiles: nūc xpīani rogant: nec unq̃ etiā ipsi testib⁹ factū est: ut optati imbres supueniant: nisi ī die: quo rogari christū & xpīanis rogare pmittitur: pculdubio constat: urbē Romam p hunc eūdē uerū deū: q̃ est christus Iesus ordinante; s̃m placitū ineffabilis iudicii sui: & tunc affuturæ fidei credulitatem seruata fuisse: & nunc p parte sui incredulam castigatam. At uero in Hispania ambo Scipiōes a fratre Hasdrubalis īterfecti sūt. In Cāpania Capua capta est a Quinto Fuluius p consule. principes aut Campanorū ueneno mortē sibi cōsciuerūt. Senatū oēm Capuæ & phibēte senatu romano Fului⁹ supplicio necauit. Interfectis in Hispania Scipionib⁹ cū oībus incusso pauore cūtantib⁹ Scipio se admodum adolescens ultro obtulisset: & pudenda penuria eēt ærarii.

Claudio Marcello & Valerio Leuino auctorib⁹: q^u tūc consules erant: aux^u argentūque signatū ad questores palam oēs senatores in publicū contulerūt ita: ut nihil prāter anulos singulos bullasq³ sibi ac filiis: & deinde filiabus uxoribusq³ singulas tantū auri uncias: & argēti nō amplius q̄ singulas libras relinquerent.

Scipio in Hispania imperiū pconsulare sortitus ē.

Cipio annos natus. xxiiii. imperiū ī Hispania procōsulare sortitus ultionē patris prācipue & patruī aīo intendens Pyreniū transgressus priō impetu Carthaginē nou^o cepit: ubi stipēdia maxima prāsidia ualida copiā auri argētiq^{ue} magnā Pœnorū habebantur: ibi etiā Magonē fratrē Hannibalis captū cum cæteris Romam misit. Leuin⁹ cōsul ex Macedonia rediēs Agrigētum urbem Siciliae expugnauit. ibique Hannonem Aphro^u ducē cepit. xl. ciuitates ī deditiōē accepit. xxvi. expugnauit. Hannibal ī Italia Gneum Fuluium procōsulem prāterea tribunos. xi. & vi. M. militum īterfecit. Marcell⁹ cōsul cū hannibale triduum continuum dimicauit. Primo die pari pugna discessum est. sequēti uictus cōsul. tertio die uictor octo. M. hostium īterfecit. ipsumq³ Hannibalē cū reliquis fugere ī castra cōpulit. Fabius cōsul Maxim⁹ Tarentum. quæ a romanis descuerat: itē expugnauit. & cepit. Ibiq^{ue} ingentes copias Hannibalis cū ipso duce eius Carthalone deleuit. xxx. M. hominū captiuorū uēdidit. precia in fiscum retulit. Sequēti anno ī Italia Claudius Marcell⁹ cōsul ab Hannibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Pœnorū ducē Hasdrubalem uicit. & castris exiit. Prāterea. lxxx. ciuitates aut deditiōē: aut bello ī potestātē redegit. Aphris sub corona uenditis sine precio dimisit Hispanos. Hannibal utq³ cōsulem Marcellū & Crispinum insidiis circūuētos īterfecit. Claudio Nerone & marco Liuiio salinatore cōsulib⁹ cū Hasdrubal Hannibalis frater ab Hispaniis p^{er} Gallias ad Italiam ueniret: iussusq^{ue} a Carthaginēsisibus ut fratri cū copiis iungeret: magna secum auxilia Hispanorū Gallorumq^{ue} deduceret cū maturato aduentu descēdisse iam ex alpib⁹ consulibus pditus fuisset: ab exercitu romano ignorante Hannibale prāuentus cum omni exercitu suo īterfectus est. Diu quidem incert⁹ belli euent⁹ fuit: elephantis maxime Romanā īfestantib⁹ aciem: qui a militibus romanis occisi sunt: quos a uolitando uelites uocant: quod genus militiæ paulo ante fuerat repertum: ut lecti agilitate iuuenes cū armis suis post terga eq^uum sederēt: & mox cū ad hostem uētum esset: eqs desilirent: & cōtinuo pedites ipsi ex alia parte equitibus per quos aduecti fuerant: dimicantibus hostem perturbarent. Ab his

ergo uelitib⁹ elephāti retroacti cum regi iā a suis nō possent fabrili scal-
pro intra aures adacto necabant: Id gen⁹ occidēda cū opus esset: bellux
idē dux Hasdrubal primus iuenerat. Fuit hoc plēlio pœnis Metaurus
flumen ubi Hasdrubal est uict⁹ quasi Thrasumenus lacus. & Cessana
Piceni ciuitas ut uicus ille Cānensis. Nam. lviij. M. de exercitu Hasdru-
balis ibi occisa sūt. capta sunt. v. M. cccc. Quatuor. M. ciuiū Romanorū
iter eos repta atq; riuocata sūt: qđ uictorib⁹ cōsulibus solatio fuit. Na;
& ab exercitu eorū: viij. M. ccciderunt. Hanibali caput patris sui Hasdru-
balis ante castra p̄iectū est: Quo uiso & simul clade Pœnorū cognita: an-
no tertio. x. quā ī Italiam uenerat: refugit in Brutios. Post hęc anno cō-
tinuo iter Hānibalē & Romanos quies a tumultu bellorū itercessisse ui-
sa est: qā ī quietudo morborū ī castris erat. & grauissima pestilētia utiq;
exercitus angebant. Interea Scipio uniuersa Hispaīa a Pireneo usq; ad
oceanum ī p̄intiam redacta: Romā uenit. Cōsul cum Lycinio Crasso
creatus in Aphricā transiit. Hannonē Hamilcharis filiū ducem Pœno-
rum īterfecit exercitūque eius partim eade. partim captiuitate dispdit
Nā. xl. M. Pœnorū eo prēlio occidit. Sempronio cōsul cum Hānibale cō-
gressus & uict⁹ Romā refugit. Scipio ī Aphrica aggressus hyberna Pœ-
norū atque alia Numidarū: quæ utraq; haud p̄cul ab Vtica erant: nocte
concupia fecit icēdi. Pœni trepidi cū casu accidisse ignē putarēt: iermes
ad extinguendū cōcurrerunt. quare facile ab armatis superati sunt uel
oppressi. In utrisque castris. xl. M. hominū igni ferroque consūpta sūt
capta. v. M. duces ipsi miserabiliter ābusti ægre effugerunt. Hasdrubal
imperator Carthaginem profugus uenit. Itaque Syphæ & Hasdrubal
mox plurimū reparauere exercitum. atque iteꝝ cum Scipione cōgressi
sunt. uictique fugerunt. Sciphacem fugientem Lælius & Masanissa ce-
perūt. Cætera multitudo Cyrtham confugit: quā Manissa oppugna-
tam in deditionem recepit. Syphacem ad Scipionē catenis uinctū dedu-
xit: quem Scipio cum īgentibus spoliis plurimisque captiuis Romam
perducendum Lælio tradidit.

Hannibal reuersus ē: ut fessis Carthaginensibus subueniret.

Annibal in Aphricā redire iussus: ut fessis Carthaginēsisibus
subueniret: flens reliqt Italiā: oībus Italici generis militib⁹ qui
sequi nollēt īterfectis: cui cū ad Aphricanū litus p̄pinqanti
iussus esset qdam de nauticis ascēdere in arborē nauis atq; inde specula-
ri: quā regionē teneret: sepulchrū dirutū se p̄spexisse respōdit. Abom-
ninatus dictū Hannibal deflexo cursu ad Leptim oppidum copias ex

posuit: ubi cōtinuo resecta multitudine Carthaginē uenit. deinde Scipionis colloquiū petiit. Ibi cū diu se attoniti mutua admiratōe duo clarissimi duces suspexissent: infecto pacis negotio prælium confertū est: quod diu magnis ducū artib⁹ dispositū: magnis copiarū molib⁹ gestū magnis militū uirib⁹ cōsummatum Romanis uictoriā cōtulit. Octoginta elephantib⁹ uel capti uel occisi sūt. Carthaginēsiū interfecta sūt. xx. M. d. Hannibal oīa & ante præliū & ī prælio expert⁹ cum paucis: hoc ē uix iiii. eqtibus iter tumultū elapsus Andrumetū cōfugit. postea Carthaginē post. xxx. & sex annos quam īde parū cum patre exierat: uenit Cōsultantiq⁹ senatui nullam esse spem residuam: nisi ī petenda pace psuasit. Gaio Cornelio Lentulo Publio Aelio Peto cōsulibus Carthaginensib⁹ pax per scipionē uolūtate senatus populique cōcessa est. Naues tamē plus quam. d. ī altū pductæ in cōspectu ciuitatis incēse sunt. scipio iam tūc cognomento Africā⁹ triumphans urbē nigressus est: quem Terētius qui postea comicus ex nobilissimis Carthaginensib⁹ captiuis pilleatus: quod idultæ & libertatis insigne fuit: triūphantē post currū secutus est.

Secundum Punicum bellum finitum est & macedonicum successit.

Nno ab urbe condita: d. xlv. bellum Punicum secundum finitum est: quod gestum ē annis. xvii: cui Macedonicum cōtinuo successit: quod Quīt⁹ Flaminius cōsul sortitus post multa & grauiſſima prælia: qbus Macedones uicti sunt: pacē Philippo dedit. Deinde cum lacedæmoniis pugnauit: uictō Nabide duce ipsorum nobilissimos obsides Demetrium Philippi filium & Armenem Nabidis filium ante currum duxit. Romani captiui: qui sub Hānibale per Græciam captiui uenditi fuerāt: uniuersī recepti capitib⁹ rasis ob deterſam seruitutem: currum triumphantis secuti sunt. Eodem tempore Insubres Boii atque Ceomanni contractis in unum uiribus. Hamilchare Pœnorum duce qui in Italia remanserat Cremonam Placentiamq⁹ uastantes difficillimo bello a Lucio Fulvio prætore superati sunt. Postea Flaminius procōsul Philippum regem & cū eo Thracas Macedonas Illyrios multasque præterea gentes: quæ ī auxilium ei⁹ uenerāt: bello subegit. Victi Macedones castra amiserūt. viii. M. hostiū eodie cæsa. v. M. capta Polybi⁹ scribit Valerius dicit. xl. M. trucidata Claudius uero. xxxii. M. interfecta commemorat. sed hæc uarietas scriptorū utiq⁹ fallacia ē. Fallaciæ autē causa pfecto adulatio est duz uictoris laudes accumulare uirtutezq⁹ priæ extollere uel præsentibus uel posteris student. Alioqn īq⁹ sit⁹ nō fuisset numerus nec q̄liscunq⁹ fuisset expressus qd⁹ si gloriosus est duci

belli Punicar 2.

& patriæ plurimos hostiū peremisse quanto magis lætum patriæ ē du-
ci beatū potest uideri suorū uel nullos uel paucissimos p̄didisse Ita luci-
dissime patet quod simili impudentia mentiendi qua occisorū hostium
numer⁹ dicit sociorū quoque amissorū damna minuunt: uel etiā om̄io
reticētur. Igitur Sempronius Tuditanus ī Hispania citeriore bello op-
pressus cū omni exercitu Romano interfecit⁹ ē. Consul Marcellus ī He-
truria a Boiis oppressus magnā partē exercitus p̄didit: cui postea Euri-
us cōsul alter auxilio accessit. atque ita uniuersam Boiorū gentem igni
feroque uastates p̄p̄modū usq; ad nihilū deleuerūt. Lucio Valerio
Flacco Porcio Marco Catone cōsulib⁹ Antiochus rex Syriæ bellū cō-
tra populum Romanū instruens ī Europā transiit ex Asia. Tūc etiam
Hānibal propter excitādi belli rumores: qui de eo apud Romanos fere-
bant exhiberi Romæ a senatu iussus clam ex Aphrica p̄fect⁹ ad Antio-
chum migravit quem cū apud Ephesum īuenisset mox cunctantē ī bel-
lū impulit. Tūc etiam lex quæ ab Oppio tribuno plebis lata fuerat: ne
qua mulier plus quāz semunciam auri haberet: neue uersicolori uesti-
mēto: nec uehiculo per urbē uteretur: post xx. ānos abrogata est. Publio
Scipione Aphricano itē & Tito Sempronio Longo cōsulibus apud
Mediolanū. x. M. Galloz cæsa. sequenti aut̄ prælio. xi. milia Gallorum
Romanorū uero. v. M. occisa sunt. Publius Digi⁹ prator ī Hispania ci-
teriore pene oēm amisit exercitū. Marcus Fului⁹ prator Celtiberos cū
p̄ximis gentib⁹ uicit. regēque eorū cepit. Minutius a Liguribus ī extre-
mum piculi adductus & insidiis hostiū circūuentus uix Numidarum
equitū industria liberatus ē. Scipio Aphricanus inter cæteros legat⁹ ad
Antiochū missus etiā cum Hannibale colloquiū familiare habuit. sed
infecto pacis negotio ab Antiocho discessit. In utraque Hispania p̄ Fla-
miniū Fuluiūque prætores bella multū horrida cruentaue utriusq;
populi gesta sunt. Porro Publio Cornelio Scipione & Marco Acilio
Glabrione consulibus Antiochus quā thermopylas occupasset: quæ
munimine tutior p̄pter dubios belli cōtūsus fieret: tamen cōmisso bello
a consule Glabrione supatus uix cum paucis fugit e prælio. Ephesūq;
puenit. Is habuisse ferē armatorū. lx. M. ex qbus. xl. M. cæsa: capta autēz
plus quam. v. M. referuntur fuisse. Alter consul Scipio cū Boiorū gēte
confluxit. in quo prælio. xx. M. hostiū interfecit. Sequenti anno Scipio
Aphricanus habens in auxilio Eumēnen Attali filiū aduersus Hanni-
balē: qui tūc Antiochi classi præerat: bellū nauale gessit. Antiochus ui-
cto Hannibale & in fugā actō: simulque oī exercitu amisso pacem roga-
uit. filiūque Aphricani: quē utq; explorāter: an ī prælio cepisset: icertū

est: ultro remisit. In Hispania ulteriore Lucius Aemilius p[ro]consul a Lu-
sitaniis cū uniuerso exercitu cæsus interiit. Lucius Cebus in Hispaniā p[ro]-
ficiens a Liguribus circūuentus cū uniuerso exercitu occisus ē. unde ne-
nunciū quidē sup[er]fuisse constat: ut intentionē ipsam Romæ Massilien-
ses nūciare curauerint. Cōsul Fuluius de Græcia ī Gallogræciam: quæ
nūc est Galatia transuectus ad Olympū montē puenit: ad quē uniuer-
si Gallogræci cū coniugibus & liberis cōfugerant. ibique acerbissimū bel-
lū gessit. Nāque de sup[er]ioribus locis sagittis & saxis gradibus cæterisque
telis Romani grauitè contriti tandē usque ad congressū hostiū prup[er]it
xl. M. Gallogræcorū eo prælio interfecta referunt. Martius consul aduer-
sus Ligures p[ro]fectus: sup[er]atusque. iiii. M. militū amisit. & nisi uictus re-
fugisset celeriter in castra: eandē internitiōis cladē: quā Bebius dudū ab
eisdē hostibus acceperat: pertulisset. Marco Claudio Marcello Quinto Fa-
bio Labeone consulibus Philippus rex q[ui] legatos populi romani interfece-
rat: p[ro]pter Demetrii filii sui: quē legatū miserat: uerecūdisimas preces:
ueniā meruit. eundēque continuo uelut Romanis amicū sui que prodi-
torem: fratre quoque ipsius ad parricidiū fratris mīstro: nihil de utroque
miseri mali suspicantē: ueneno necauit. Eodē anno Scipio Africanus
ab ingrata sibi urbe diu exulans apud Linterniū oppidū morbo periit.
Iisdē etiam diebus Hannibal apud Prusiam Bithyniæ regē cū a romanis
reposceret: ueneno sese necauit. Philopomenes dux Achiuorum a Mesani-
is captus occisus ē in Sicilia. Tūc Vulcani insula: quæ ante non fuerat:
repente mari edita cū miraculo oīum usque ad nūc manet. Quintus Ful-
uius Flaccus prætor in citeriore Hispania maximo prælio. xxiii. M. homi-
nū fudit: quatuor milia cepit. Tiberius Sempronius Gracchus in Hispania
ulteriore. c. l. oppida uacuata quassataque bellis ad deditiōē coegit.
Eadē tēpestate & Lucius Posthumius in citeriore Hispania. xl. M. ho-
stiū bello interfecit. Gracchus prætor ibidem ite[ra]. cc. oppida expugnauit.
& cepit. Lepido & Mutio cōsulibus Basternarū gens ferocissima auctore
Perse Philippi filio: prædæ spe sollicitato: & transeundi Istri fluminis fa-
cultate: sine ulla pugna uel aliquo hoste deleta est. Nā tūc forte Danu-
bius: q[ui] & Ister crassa glacie sup[er]stratus pedestrē facile transitū patiebat.
Itaque cum iprouide toto & maximo simul agmine inestimabilis ho-
minum: uel equorum multitudo transiret: enormitate ponderis & cōcussi-
one gradientium cōcrepās gelu & glaciali crusta dissiluit uniuersūque
agmen: quod diu sustinuerat mediis gurgitibus uicta tandem & cōminu-
ta destituit. atque eadem rursus fragmentis impediētib[us] sup[er]ducta sub-
mersa. Pauci ex oī populo p[er] utraq[ue] ripā uix cōcisis euasere uisceribus.

Publio Lycinio Crasso & Gaio Cassio Longino cōsulibus Macedōicū bellū gestū ē: merito inter maxia bella referendū. Nā in auxilio Romanorū tota primū Italia deīde Ptolemæus rex Aegypti & Ariarates Capadociæ: Eumenes Asiæ & Masanissa Numidiæ fuerūt. Persen & Macedonas secuti sunt. Thraces cū rege Gothe. & uniuerſi cū rege Genitio Illyrii. Itaque aduenienti Crasso consuli Perses occurrit. cōmissioque prælio miserabiliter uicti fugere Romani. Sequenti pugna pene pari clade partis utriusq; in Hyberna discessū ē. Deīde Perses p̄ſtigato multis præliis exercitu Romano in Illyriū trāsgressus Sulcanū oppidū defensum præſidiis romanis pugnando cepit: ubi magnam Romanorū præſidiorū multitudinē partim occidit: partim sub corona uēdidit: partim secū i Macedoniam duxit. Postea cū eo Lucius Aemili^{us} Paulus cōsul dimicauit. & uicit. Nā. xx. M. peditū in eo prælio interfecit. Rex cū eq̄tatu subterfugit. sed cōtinuo captus atq; in triūpho cū filiis ante currū act^{us} post apud Albā in custodia defecit. Filius eius iunior fabricā ærariā ob tolerandam inopiam Romæ didicit. ibique consūptus ē. Plurima præterea & satis diuersis p̄uentib^{us} bella multarū ubiq; gentiū gesta sūt: quæ breuitatis causa prætermisi.

Bella in Hispania gesta.

Nno ab urbe condita. dc. Lucio Lycinio Lucullo & Aulo Posthumio Albino consulibus: cū oēs Romanos ingens Celtiberorū met^{us} iuasisset: & ex oib^{us} nō cēt: q̄ ire in Hispania; uel miles uel legat^{us} auderet: Publi^{us} Scipio: q̄ postea Aphrican^{us} ē dictus: ultro sese militaturū in Hispaniam obtulit: cū tamen in Macedoniā sorte iā deputatus eēt. Itaque p̄fectus in Hispaniā magnas strages gētiū dedit. sapi^{us} etiā tam militis q̄ ducis usus officio. Nī & barbarū p̄uocantē singulariter cōgressus occidit. Sergi^{us} autē Galba prætor a Lusitanis magno prælio uictus ē. uniuerſoq; exercitu amisso ipse cū paucis uix elapsus euasit. Eodē tpe censores theatrū lapideū in urbe cōstrui censuerunt: quod ne tūc fieret: Scipio Nasica grauiſſima orōne obstitit: dicens inimicissimū hoc fore bellatori populo: ad nutriendā desidiā lasciuiamq; cōmetum. Adeoque mouit senatū: ut nō solū uēdi oīa theatro cōparata iusserit: sed etiā subſelia ludis poni p̄hibuerit. Quā ob rem intelligāt nrī q̄ bus qcquid extra oblectamentū libidinis occurrit: offensio ē p̄pter hoc quod se infirmiores cē hostibus suis ipsi sentiūt. & fateāt theatra accusanda non tpa. nec blasphemandū deū uerū solū: q̄ usque nūc ea prohibet: sed abominandos deos: uel dæmones suos q̄ ista petiuerūt: p̄fundo

siqdem satis malignitatis suæ argumento tale sacrificiū flagitātes: quo non magis fuso cruore pecudū q̄ p̄fligata uirtute hominū pascerētur. Nā utique tunc nec hostes: nec fames: nec morbi: nec p̄digia deerant: immo tūc plurima erant. sed theatra nō erant: in q̄bus quod incredibile dictū ē: ad aram luxuriæ uirtutū uictimæ trucidant. Carthaginē sibi aliquando uisū ē hoīes imolare. sed male præsūpta p̄suasio breui præt̄missa ē. A Romanis uero exactū est: ut semet ipsos p̄ditioni īpenderent. Factū esse sic fatent: & clamant: ut fiat: q̄ p̄ mactanda gregis sui pecude fortasse offenderent: & p̄ interficienda cordis sui uirtute lætant. Quin potius Nasicæ erubescāt: qui xp̄ianis exprobandū putant. & non nobis de hostibus quos sp̄ habuerūt. sed illi de theatro: quod haberi p̄hibuerat: conquerant. Igitur in Hispania Sergius Galba præt̄or Lusitanos citra Tagū flumen habitantes cū uolūtarios in deditiōē recepisset: per scelus interfecit. Simulans enī de cōmodis eorū se acturū fore: a circūpositis militibus cūctos inermes incautosq; p̄strauit: quæ res postea uniuersæ Hispaniæ p̄pter Romanorū p̄fidiam causa maximi tumult⁹ fuit.

Iteq; bellū terribile ortū est in Hispania.

Nno ab urbe cōdita. dc. ii. Lucio Censorino & Marco Manlio consulibus tertiū Punicū bellū exortū ē. Igit̄ cū senatus delēdam Carthaginem censuisset: p̄fecti in Aphricam consules & Scipio tunc tribun⁹ militū p̄pe Vticam maioris Aphricani castra tenuerūt. Ibi Carthaginensibus euocatis iussisq; ut arma & naues traderēt nec moratis tanta uis armatorū repente tradita est: ut facile tota ex his Aphrica potuisset armari. Sed Carthaginenses postq̄ arma tradiderūt & relicta urbe secedere p̄cul a mari. x. M. passuū iussi sunt: dolorem ad desperationem contulerunt: aut defensuri ciuitatem: aut cum ipsa per ipsam sepeliendi. ducesque sibi duos creauerūt Hadrubales. armaque primum facere aggressi æris ferrique īopiā auri & argenti metallis suppleuerunt. consules oppugnare Carthaginem statuunt: cui⁹ sit⁹ hui⁹ modi fuisse dicūt. Viginti duo milia passuū muro āplexa tota mari pene cingebat absque faucibus: quæ. iii. M. passuum apiebant. Is loc⁹ murum. xxx. pedes latum habuit saxo quadrato in altitudine cubitorū. xl. Arx: cui Byrsæ nomen erat: paulo amplius quam. ii. M. passuū tenebat. Ex una pte mur⁹ cōis erat urbis & Byrsæ: iminens mari: quod mari stagnum uocabant: quoniam obiectu p̄tentæ linguæ tranquillatur. Consules igit̄ quī aliquantā muri partem quassatam machinis diruissent:

tamen a Carthagenensibus uicti ac repulsi sunt: quos fugientes Scipio repulso intra muros hoste defendit. Censorinus in urbē rediit. Manli^{us} omiſſa Carthagine ad Haſdrubalem arma conuertit. Scipio maſaniſſa mortuo inter maſaniſſæ filios tres Numidiæ regnum diuiſit: quo circa Carthaginē reuerſo Manlius Tezagam urbē expugnauit atq; diripuit. Duodecim. Milia Aphrorū caſa: ſex. M. capta ſunt. Haſdrubal Pœnoꝝ iperator Maſaniſſæ nepos ſubſclioꝝ fragmētis in curia a ſuis propter ſuſpitionē pditionis occiſus eſt. Iuenciꝝ prætor in Macedonia aduerſus Pſeudophilippū congreſſus cū maxima clade totius romani exercitus interfectus eſt.

Tertium bellum Punicum actum eſt.

Nno ab urbe condita. dc. vi. id eſt anno. l. poſt bellū Punicū ſecundū Gneo Cornelio & Lentulo Lucio Mūmio conſulibus Publius Scipio ſuperioris anni conſul delere Carthaginē ſuprema ſorte molitus Cothonē ingredit: ubi dū ſex cōtinuis dieb^{us} ac noctibus pugnatur: ultima Carthagenſes de ſpatio traxit ad deditiōē: petentes: ut quos belli clades reliquos fecit: ſaltem ſeruire liceat. Primum agmen mulierū ſatis miſerabile. poſt uiroꝝ magis deforme deſcēdit. nā fuiſſe mulierū. xxv. M. uiroꝝ. xxx. M. memoriæ traditum eſt. Rex Haſdrubal ſe ultro dedit. Tranſſugæ: qui Aeſculapii templū occupauerāt uoluntario præcipitio dati igne conſumpti ſunt Vxor Haſdrubalis ſe duosque filios ſecū uirili dolore & furore fœmineo ī mediū iecit īcendiū: eundē nūc mortis exitū faciens nouiſſima regina Carthaginis: quē quondam prima feciſſet. Ipſa aut ciuitas decē & ſeptē diebus continuis arſit. miſerūque ſpectaculū de uarietate condiōis humanæ uictorib^{us} ſuis præbuit. Diruta eſt aut Carthago oī mirabili lapide in puluerē cōminato. dcc. poſt anno quo condita erat. Multitudo oīs captiuoꝝ exceptis paucis principibus uenūdata eſt. Ita. iiii. poſtq̄ cœptū fuit anno: bellum Punicum tertium terminatū eſt. Sed mihi quālibet ſtudioſe quærenti: ueꝝtamen hoī tardioris ingenii nuſquam oīo cauſa belli Punici tertii: quam itantū Carthago accenderit: ut iuſte euerti decerneret: eluxit. Illudque me uel maxime mouet: quod ſi ita: ut in ſuperioribus bellis euidens in aſſurgentem cā & dolor accendebat: conſultatōe nō op^{us} erat. At uero cū alii Romanorū ppter ppetuā Romæ ſecuritatem delendam eſſe decernerent. alii uero propter perpetuam Romanæ uirtutis curā: quā ſibi ſpex ſuſpitione æmulæ urbis ipenderent: ne uigor romanus bellis ſemper exercitus in languidam ſegniciem ſecuritate atq; ocio ſolueret

incolū ē Carthaginē statui suo permittendā esse censerent: causam
non ex iniuria laceſſentiū Carthaginensium: sed ex inconstantia torpe
ſcentiū Romanorū ortam inuenio: Quod cum ita sit: cur christianis tpi
bus imputant. hebetationē ac rubiginem suam: qua foris crassū: int^{us} ex
si sunt: qui porro ante. dc. fere annos: sicut sui timētes prudentesq; prae
dixerant: eotam illam splendoris & acuminis sui Carthaginem pdiderūt
Itaque finem uolumini faciā: ne forſitā collidēdo uehementi^{us} discussa
ad tempus rubigine: ubi necessariū acumen elicere uon possum: supua
cuam asperitatē inueniam: q̄q̄ obuiantem asperitatem nequaquā expa
uescerem: si interioris spem acuminis inuenirem.

PAULI OROSII IN Q. VINTVM HISTO
RIARVM LIBRVM PRAEFATIO.

Cio aliquantos post hāc deinceps pmoueri posse
quod uictoriae Romanae multarū gētium & ciuita
tū strage crebrescūt: q̄q̄ si diligenter appendāt: pl^{urimum}
damni inuenient accidisse: q̄ cōmodi. Neque enim
parui pendenda sunt tot bella seruilia: socialia: ci
uilia fugitiuorū: nullorū utiq; fructuū & magnarū
tamen miseria. Sed cōniuco: ut quēadmodū uo
lūt: ita fuisse uideat: unde arbitror esse dicturos. Ecquid his tpibus bea
tius: q̄b^{us} cōtinui triūphi: celebres uictoriae: diuites praedae: nobiles pōpae
magni ante curr^{us} reges & longo ordine uictae gentes agebant^{ur}: q̄bus bre
uiter respondebis: & ipsos de tpibus solere causari: & nos p̄ eisdē tpib^{us}
instituisse sermonē: quae tempora non uni tantū urbi attributa. s; orbi
uniuersa constat esse coīa. Ecce q̄ feliciter Roma uincit: tam infeliciter
quicqd extra Romam ē uincit. Quanti igif pēdēda est gutta hāc labo
riose felicitatis: cui ascribis unius urbis beatitudo in tanta mole infelici
tatis: per quam agit toti^{us} orbis euersio? Aut si ideo felicia putant^{ur}: quia
uni^{us} ciuitatis opes auctae sunt. cur non poti^{us} infelicissima iudicent^{ur} q̄bus
miserabili uastatione multarū ac bene institutarū gentiū potētissima re
gna ceciderūt? An forte aliud tūc Carthagini uidebatur. cū post annos
c. xx. q̄bus modo bellox clades: modo pacis conditōes perhorrescēs nūc
rebelli intentione: nūc suppliciter bellis pacem: nūc pace mutabat bella?
nouissimeque miseris ciuib^{us} passim se in ignem ultima desperatione ia
cientibus unus rogis tota ciuitas fuit: cui etiā nūc situ paruae moenib^{us}
destitutae pars miseriae est audire: quid fuerit. Edat Hispania sententiā

suam: cum per annos. cc. ubique agros suos sanguine suo rigabat: iportunūque hostem ultro hostiatim inquietantē nec repellere poterat nec sustinere: cum se quique diuersis urbibus ac locis fracti cāde bellox: ob sidionū fame exinaniti: interfectis cōiugibus: ac liberis suis ob remedia miseriae cōcursu misero ac mutua cāde iugulabant. Quid tūc de suis tēporibus sentiebat: ipsa postremo dicat Italia: cur per annos. cccc. Romanis utique suis contradixit. obstitit. repugnauit: si eorū felicitas sua ī felicitas non erat: Romanosque fieri rex dominos bonis communib' nō obstabat. Non requiro de īnumeris diuersarū gentiū populis diu antea liberis tūc bello uictis: patria abductis: precio uenditis: seruitute dispersis: quid tunc sibi maluerint: quid de Romanis opinati sint: qd de tēporibus iudicarint. Omitto de regibus magnarū opū: magnarū uiriu: magnae gloriæ diu potentissimis: aliquando captis: seruiliter catenatis: sub iugum missis: ante currū actis: in carcere trucidatis: quorū tam stultum est exquirere sententiam: quam durum non dolere miseriam. Nos: nos inquam ipsos uitæque nostræ electionem: cui acquiemus consolamur. Maiores nostri bella gesserunt. bellis fatigati pacem petētes tributa obtulerūt. Tributum precium pacis ē. Nos tributa pendimus: ne bella patiamur. ac per hoc in portū ad quem illi tandem p euadendis malorum tempestatibus confugerunt. nos consistim' & manemus. Igitur nra tpa uiderimus: utx felicia. certe feliciora illis ducimus. quam: quod illi ultimo delegerūt: nos continue possidemus. Inquietudo. n bellox qua illi attriti sūt: nobis ignota est. ī ocio aut: quod illi post īperiū Cæsaris natiuitatēque christi tenuiter gustauerūt: nos nascimur. & senescim'. qd illis erat debita pensio seruitutis: nobis est libera collatio defensionis. Tātumque īterest inter præterita præsētiaque tpa: ut quod Roma ī usū luxuriæ suæ ferro extorquebat a uostris: nunc in usum cōis rei publicæ conferat ipsa nobiscū. Aut si ab aliquo dicitur: tolerabiliōres parentib' nostris romanos hostes fuisse: quā nobis Gotos esse audiat & intelligat quanto aliter: quam circa se ipsum agitur: sibi esse uideatur. Olim cum bella toto orbe feruebant: quæque puincia suis regibus: suis legibus: suisque moribus utebatur: nec erat societas affectionu: ubi diffidebat diuersitas potestatu. Postremo solutas & barbaras gentes qstande ad societatem adduceret: quas diuersis sacrorū ritibus institutas etiā religio sepabat. Si quis igitur tunc acerbitate malorū uictus patriam cu3 hoste deseruit: quem tandē ignotum locum ignotus adiit: quam gentē generaliter hostē hostis orauit: cui se congressu primo credidit: non societate nominis iuitatus: non cōmuniōe iuris adductus: nō religiōis unitate

securus? An pax exēpli dederūt Busris in Aegypto peregrinorū infeli-
citer incurrentiū impiissimus īmolator? crudelissimaque circa aduenas
Dianæ Tauricæ litatura. sed magis crudelia sacra Thraciæ cū Polyne-
store suo usque ad p̄pinquos hospites scelerata. & ne antiquitatib⁹ ui-
dear īmorari: testis est Roma de Pompeio interfecto. testis ē Aegyptus
de interfecto Ptolemæo. Mihi aut̄ prima qualescūq; motus pturbatōe
fugienti: de cōfugiendi statōe securo ubique patria: ubiq; lex & religio
mea est. nūc me Aphrica tā libenter excepit: quā cōfidenter accessi. Nūc
me inquā ista Aphrica pace simplici excepit sinu p̄prio iure cōi. de qua
aliquando dictū & uere dictū ē. hospitio phibemur harenæ. bella cient.
primaq; uetant cōsistere terra. Nūc ultro ad suscipiēdos socios religio-
nis & pacis suæ beniuolū late gremiū pādīt: atq; ultro fessos: quos fo-
ueat: iuitat.

Per fidē christianam ubique securus esse pegrinū.

Atitudo orientis: septentrionis copiositas: meridiana diffusio
magnarū insularū largissimæ tutissimæque sedes mei iuris &
noīs sunt. quia ad christianos & Romanos Roman⁹ & xpian⁹
accedo. Nō timeo deos hospitis mei. nō timeo religionem ei⁹ nece mea.
non habeo talem: quem p̄timeſcam locū: ubi & possessori liceat p̄petraſ
quod uelit: & pegrino non liceat adhibere: quod cōuenit ubi sit ius hos-
pitis: quod meū non sit. Vnus deus: q̄ t̄pibus: quibus ipse īnotescere uo-
luit: hanc regni statuit unitatē: ab oībus & diligis & timetur. Eadem le-
ges quæ uni deo subiectæ sūt: ubiq; dominant. ubicūque ignot⁹ accessē-
ro: repentinam uim: tanq̄ destitut⁹ nō pertimesco. Inter Romanos ut di-
xi: Romanus: inter christianos christianus: inter hoīes homo legib⁹ im-
ploro rem publicā: religione conscientia: cōmunionē naturam. utor tem-
porarie oī terra quasi patria: q̄a: quæ uera ē. & illa quam amo: patria: in
terra penitus nō ē. Nihil perdidī: ubi nihil amaui: totumque habeo: qd̄
do. Quem diligo: mecum est. maxime: quia & apud oēs idē est: q̄ me nō
modo notū oībus ueg & p̄ximū facit: nec egentem deserit: q̄ ipsius est
terra & plenitudo eius: ex qua oībus oīa iussit esse cōia. Hæc sūt n̄orū
temporū bona: quæ in totū uel in tranquillitate præsentiū: uel in spe futu-
rorū uel in præsugio cōi non habuere maiores. ac per hoc incessabilia bel-
la gesserūt: q̄a mutandarū sediū cōiōne non libera p̄sistendo in sedib⁹ su-
is aut infelicitē necati sunt: aut turpiter seruiert. Quod clarius prom-
tiusque ipsis uetery gestis p̄ ordinē explicatis aperiet. Anno ab urbe cō-
dita secentesimo sexto: hoc est eodem anno: quo & Carthago deleta est

Gneo Cornelio Lentulo & Lucio Mūmio consulibus ruinā Carthagini seuerſio Corīthi subſecuta ē: quā potētiffimā urbiū paruo uni⁹ temporis intervallo per diuerſas mūdi partes miſerabile colluxit incendiū. Nam cū Metellus prāter Acheos Boetioſque duobus bellis hoc ē primo apud thermopylas: itē in Phoeis deuiciſſet quoꝝ priore bello occiſa eſſe. xx. M. ſecūdo. vii. M. caſa Claudi⁹ hitoricus refert. Valeri⁹ Antias in Achaia pugnatū eſſe. & xx. M. Acheorū cū duce ſuo Dieuo cecidiſſe cōfirmat. Polybius uero Achiuſ quī tunc in Apbrica cū Scipione fuerit: tamē q̄a domesticam cladem ignorare non potuit: ſemel in Achaia pugnatū Critolao duce eſſerit. Dieuū uero adducentē ex Arcadia milites ab eodē Metello pratore oppreſſum cū exercitu docet. S; de uarietate diſcordantiū hitoricoꝝ aliquanta iam diximus: quorū ſufficiat detecta hāc & male nota mendacioꝝ nota. quare paꝝ credendū eſſe in ceteris euidenter oſtendūt: qui in his quoque quā ipſi uiderunt. diuerſi ſunt. Igitur poſt extineta totius Achaiaꝝ prāſidia: deſtitutarū urbiū euerſionē metello pratore meditāte cōſul Mūmius repentinus cū paucis uenit in caſtra: q̄ dimiſſo ſtatim metello Corinthū ſine mora expugnauit: urbē toto tunc orbe longe oīum opulentiffimā: quippe quā uelut officina oīum artificū atque artificioꝝ & emporiū cōe Aſia atq; Europā per multa retro ſæcula fuit. Permiſſa crudeliter etiā captiuis prādandi licentia ſic oīa cādibus ignibuſq; cōpleta ſūt: ut de murorū ābitu quaſi e camio in unū apicē coartatū exūdaret incendiū. Itaq; plurima parte populi ferro flāmiſque conſūpta reliqua ſub corona uendita ē. Vrbe incenſa muri fūditus diruti ſūt. Muralis lapis in puluerē reductus. prāda ingens erepta ē. Sane cū ppter multitudinē & uarietateꝝ ſtatuaꝝ ſimulachrorūque in illo ciuitatis incendio permiſta in unū aurī argenti atque æriſ oīa ſimul metalla fluxiſſent: nouū gen⁹ metalli factū eſt: Vnde uſque in hodiernū diē ſiue ex ipſo ſiue ex imitatiōe ei⁹ æs Corinthium: ſicut memoriā traditū ē: & Corinthia uafa dicuntur.

Itē bella grauiā ſutrexiffē in Hiſpania.

Iſdem conſulibus Viriatus in Hiſpania genere Luſitanus: hō paſtoralis & latro primū infeſtando uias: deinde uāſtando puicias: poſtremo exercit⁹ pratorū & conſulū Romanorū uicendo fugando: ſubiiciēdo maxio terrori Romanis oībus fuit. Siq; Ibeꝝ & Tagū maxima & diuerſorū locoꝝ flumina late tranſgrediēti & puagāti Gaius Vecili⁹ prator occurrit: cōtinuo caſo uſq; ad internitionē pene oī exercitu ſuo uix ipſe prator cum paucis fuga lapſus euāſit. Deinde

Gaiū Plautiū prætorē idem Viriatus præliis multis fractum fugauit. Post & Claudi⁹ Vnimānus cū magno apparatu belli instructi cōtra Viriatum missus quasi pabolēda supiore macula: turpiore auxit ipse ifa miā. Nam cōgressus cū Viriato uniuersas quas secū deduxerat copias: maximaq; uires Romani exercit⁹ amisit. Viriatus trabecas: fasces: cæteraque insignia Romana in mōtib⁹ suis trophæa præfixit. Eodē tpe. ccc. Lusitani cū. M. Romanis in quodā saltu contraxe⁹ pugna: in qua. lxx Lusitanos: Romanos aut. ccc. xx. cecidisse Claudi⁹ refert. Et cum uictores Lusitani sparsi ac securi abirent: un⁹ ex his longe a cæteris segregatus cū circūfusus eqtibus pedes ipse deprehensus unius eorū equo lancea pfoffo ipsius eqtis ad unū gladii ictū caput descuisset: ita oēs metu pculit: ut pspēctantib⁹ cūctis ipse cōtēptim atq; ociosus abscederet. Appio Claudio Quinto: Cæcilioque Metello cōsulibus Appi⁹ Claudi⁹ aduersus Salascos Gallos cōgressus & uictus. x. M. militū pdidit. Repata pugna. v. M. hostiū occidit. Sed cū iuxta legē qua constitutus erat. ut qsq; v. M. hostiū pemisset: triūphandi hēret ptātem: iste quoq; cū triumphū expectasset: ppter dāna uero supiora nō ipetrauisset: infami ipudētia atq; ambitōe usus: priuatī cū trib⁹ triūphauit Lucio Cæcilio Metello & Fanio Maxio Seruiliano consulibus inter cætera pdigia Androgynus Romæ uisus iussu haruspiciū i mare merfus ē. sed nihil ipie expiatiōis pcuratio pfecit. Nā tanta subito pestilētia exorta ē ut ministri quoq; faciēdorū funerū primū nō sufficerēt. deinde nō essent. itaq; magnæ domus uacua uiuis: plenæ mortuis remanserunt. largissimæ itrorsum hæreditates. & nulli penitus hæredes. Deinde iam non soluz i urbe uiuendi: sed etiā appropinquādi ad urbē negabat facultas. Tā saui p totā urbē tabescentiū subtectis atq; in stratis suis cadauerū putores exhalabant: Expiatio illa crudelis & uiā mortib⁹ hoīū morte hoīs instruēs: tandē Romanis iter miserias erubescētib⁹: quā misera & uana eēt inotuit. Ante enī in suffragiū præueniēdæ cladis est habita: & sic pestilentia subsecuta ē: quæ tamen sine ullis sacrificiorū satisfactiōib⁹ tantummodo sū mensurā arcani iudicii expleta correptiōe sedata est: quā si artifices illi circūuentiōnū aruspices sub ipsa: ut assolent: declinatiōe morborū forte celebrassent: proculdubio subsidiis & ritib⁹ suis reductæ sanitatis gloriam uēdicassent. Ita misera & ad sacrilegia male religiosa ciuitas mendaciis: qbus liberari nō poterat: eludebat ur. Igitur Fabi⁹ cōsul contra Lusitanos & Viriatū dimicans Bacciam oppidū: quod Viriat⁹ obsidebat: depulsis hostib⁹ liberauit: & in deditionem cū plurimis aliis castellū recepit. Fecit facin⁹ etiā ultimis barbaris Scythiæ: non dicā

Romanæ fidei & moderatōi execrabile. Quingentis enī principib⁹ eorū
quos societate mutatos deditiōis iure susceperat: man⁹ præcidit. Pōpci⁹
sequētis anni cōsul fines Numantinorū ingressus: accepta maxia clade
discessit: non solū exercitu pene oī pfligato: uer⁹ etiā plurimis nobiliu⁹
qui eius militiæ aderant: interēptis. Viriat⁹ autē cū per. xiiii. ānos Roma
nos duces atq; exercit⁹ p̄triuisset: insidiis suorū interfectus ē: ī hoc solo
romanis circa eū fortiter agentibus: quod p̄cussores ei⁹ idignos p̄mio
iudicarunt. At ego non mō nūc. neq; etiā sæpe intertexere orientis illa in
extricabilia bella poteraz: quæ raro unq; nisi sceleribus aut incipiūt: aut
terminant. sed romanorū: cū quibus nobis actio ē tanta sūt ut iure fasti
diantur aliena. Mithridates tūc siquidem rex Parthorū sextus ab Arsa
ce: uicto Demetrio præfecto Babylonīā urbē: finesque ei⁹ uniuersos ui
ctor inuasit. Oēs præterea gentes: quæ inter Hydaspē fluuiū & Indu⁹
iacent: subegit. Ad Indiā quoq; cruentum extendēs imperiū Demetriū
ipsū sibi secūdo bello occurrentem & uicit. & cepit. quo capto Diodot⁹
quidam cū Alexandro filio regnū eius & regiū nomen usurpauit: qui
postea ipsum Alexandrū filiū: quem participē periculi in puadendo re
gno hūerat: ne in obtinendo consortē haberet: occidit. Marco Aemilio
Lepido & Gaio Hostilio Mancino consulib⁹ p̄digia apparuere diuer
sa. & quantū in ipsis fuit ex more curata sūt. sed non sp̄ aucupatoribus
euentuum & structoribus fallaciæ haruspicibus opportuni casus suf
fragant. Nanque Mancin⁹ consul postq̄ a Popilio apud Numantia⁹ su
scepit exercitū: adeo prælia infelicitē cūcta gessit. atque in id suprema
desperatiōe perductus ē: ut turpissimū fœdus cū Numantinis iisdē fa
cere cogere: q̄uis & Pōpeius iam aliud æque infame fœd⁹ cu⁹ iisdē Nu
mantinis paulo ante pepigisset. Senat⁹ dissoluit fœdus. & Mancinu⁹ tra
di præcepit Numantinis: qui nudato corpore: manibus post tergū reuī
ctis ante portas Numantinorū est expositus. Ibiq; usque in noctē ma
nens: a suis disert⁹: ab hostibus autē nō susceptus lachrimabile utrisque
spectaculū præbuit.

Quod falsa numina sibi usurparunt Romani.

Xclamare hoc loco dolor exigit: cur falso uobis Romani mag
na illa numina iusticiæ ac fidei fortitudis & misericordiæ uēdi
catis? A Numantinis hæc uerī⁹ discite. Fortitudine op⁹ fuit. pu
gnando uicerunt: Fides exigebatur: credentes aliis s̄m se: quos occidere
potuerant: pacto fœdere dimiserunt. Iusticia probanda erat. p̄batu⁹ eaz
uel tacitus senatus: cum iisdē Numantini per legatos suos aut īuiolatā

pacem solā: aut oēs quos pignore pacis accepto uiuōs dimiserant: repositabant. Misericordia examinanda uidebat. satis documētū dederūt uel emittendo ad uita inimicū exercitū: uel ad pœnā nō recipiēdo Mācinū. Mancinus ne rogo dedēdus fuit: q̄ uicti exercitus ipendentē trucidationem prætentu boni pacti fœderis dispulit: q̄ periclitantes patriæ uires ī meliora t̄pa reseruauit. At si displicuit fœdus quod pactum est cur miles hoc pignore redēptus: aut cū reuertere receptus ē: aut cū repeteret reddit? nō ē? At si placuit seruati militis qualiscūque p̄uio: cur Mancinus q̄ hoc pepigit: solus dedit? fuit? Nup̄ Varro: ut p̄propera pugna ī iretur: collegā Paulū obluētantē ipulit. trepidantē præcipitauit exercitū. infelices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas nō disposuit certamini. sed opposuit morti plus q̄. xl. M. ibi militū romanorū sola ipatientia sua: de qua sibi uictoriā iam duduz Hannibal præsuebat: amisit. Collega etiā Paulo quo tandē uiro? p̄dito nouissime ī urbe: pene solus ipudentissime redire ausus meruit ipudentiæ suæ præmiuz. Nī gratiā ei: quod de re publica non despasset: quam tamē ipse fecerat despata: publice in senatu actæ sūt. Porro Mancin? q̄ sorte bellica circū uentū exercitū ne pderet: laborauit. ab eodē senatu deditiōe dānatus est. Scio Romani & illud in Varrone displicuit. sed t̄pi concessū ē. & hoc in Mancino placuit. sed secundū tēpus præsūptū ē. atq; iō ab initio p̄fectis: ut nec ciuis cōsulat cōuenienter ingratis. nec hostis fideliter credat infidis. Interea Brut? in interiore Hispania. lx. M. Gallogræcorū: q̄ Lusitanis auxilio uenerāt: asperrimo bello & difficili: quāuis incautos circū uenisset: oppressit: quorū in eo prælio. l. M. occisa. sex. M. capta referunt pauci fuga euaserūt. In citeriore Hispāia Lepid? p̄cōsul Vacceos īnoxia gentē & supplicē & senatu phibente p̄tinaciter expugnare tētauit. Sed mox accepta clade grauissima iprobæ p̄tinaciæ pœnas luit. sex. M. qppe Romanorū in hoc iusto bello iustissime cæsa sūt reliq; exuti castris: armis etiā p̄ditis euaserūt. Nec min? turpis hæc sub Metello clades: quaz sub Mācino fuit: quare nūc sibi hæc t̄pa loco felicitatis ascribāt nō dico Hispani tot pulsati fatigatiq; bellis. sed ipsi Romāi tā cōtinuis subacti cladib? totiēsq; supati ut nō exprobrē: quot prætores eorū: quot legati: quot cōsules: quot legiōes: quantiq; exercit? consūpti sunt. Illud soluz reuoluo quāta fuerit timoris amētia. Miles roman? hebetat? ut iaz nec ad experimentū qdē belli cohibere pedē: atq; offirmai aīum posset. sed mox conspecto Hispano specialiter hostē diffugiens: uinci se pene pri? crederet: q̄ uideri. Quo argumēto patet apud utrosq; misera illa t̄pa iudicata: cū & Hispani etsi uincere poterāt: iuiti tamē desererent oia sua

dulcia & bella externa tolerarent. & Romani quanto impudenti⁹ alienæ
geti sese ingererent: tanto turpi⁹ uincerentur.

In urbe Roma puer⁹ natum nouum monstrum. & in Sicilia monte³
Aetnâ uastos ignes eructasse.

5 Eruiio Fuluio Flacco & Quinto Galphurnio Pisone cōsulib⁹
Romæ puer ex ancilla nat⁹ est quadrupes: quadriman⁹: oculis
iiii. aurib⁹ totidem: natura uirili duplex. In Sicilia mons Aetna
uastos ignes eructauit. ac fudit: qui torrentū modo p^ræcipites prona
proxima quæque corripientib⁹ exussere flāmis. longinq^a aut fauillis
calidis cū uapore graui late uolitantibus torruerūt: quod Siciliæ sp⁹ uer
naculū genus monstri nō portendere malum assolet. sed inferre. In Bo
noniensī agro fruges in arboribus natæ sunt. Igitur in sicilia bellū ciui
le ortum est: quod adeo graue & atrox multitudine seruorū tunc ad ar
ma instructorū copiaq³ & magnitudine uirū fuit: ut nō dica³ prætores
Romanos: quos penit⁹ profligauit. sed cōsules quoq³ terruerit. Nā. lxx
M. seruorū tū in arma cōspirantiū³ fuisse referuntur: excepta urbe Me
fana: quæ seruos liberaliter habitos in pace cōtinuit. Cæterū sicilia ī hoc
quoq³ miserior est q^a insula: & nūq^a erga pactum suum iuris idonea:
nunc tyrannis subiecta: nunc seruis: uel illis dominatu improbo exigen
tibus seruitutē: uel istis p^ræsumptiōe pueris cōmutantibus libertate³:
maxime q^a clausa undique mari egerere foras nō facile pōt intestinum
malū. Viperinā quippe conceptionē pditionis suæ aluit: sua libidīe au
ctam. sua morte uicturā. In hac aut seruilis tumult⁹ excitatus quāto ra
rior cæteris: tanto truculētior est: q^a intentiōe cōmouetur libera multi
tudo: ut patriam augeat: seruilis: ut perdat.

Scipio consul creatus Numantiam deletuit.

Nno ab urbe cōdita. dc. xx. cum maior pene infamia de fœdere
apud Numantiā factō: quam apud Caudinas quondā furcu
las pudorē Romanæ frontis oneraret. Scipio Aphrican⁹ cōsen
su oīū³ ex tribuno cōsul creatus: atq³ ad expugnandā³ Numantiam cū
exercitu missus ē. Numantia aut ceterioris Hispaniæ haud pcul a Vac
ceis & Cantabris. in capite Gallatiæ sita: ultīa Celtiberorū fuit: Hæc per
annos. xiiii. cū solis. iiii. M. suorū. xl. M. Romanorū nō solū sustinuit: s³
etiam uicit. pudēdisq³ fœderibus affecit. Igit Scipio Aphrican⁹ Hispan
iam īgressus nō ilico se ingessit hostibus ut q^{si} incautos circūueniret
sciens nunq^a id genus hoīū³ adeo in ociū corpore atque aīo resolui: ut

non ipsa qualitate habitudinis suæ apparatus aliorum præcelleret. sed aliquandiu militem suum in castris uelut in scholis exercuit. Et cum præstatistotamque hyemem: ne attentata quod pugna transegisset: sic quoque parumpermodum hac profecit industria. Namque ubi copia pugnandi facta est exercitus romanus oppressus impetu Numantinorum terga conuertit: sed increpatione & minis obiectantis sese consulis: manuque retinentis tandem indignatus in hostem rediit. & quem fugiebat fugere compulit. Difficilis in re latu fides. Numantinos effugauere. & fugientes uidere Romani. Vnde quis Scipio: quia præter spem acciderat: lætatus & gloriatus esset. tamen ultra bellum aduersus eos audendum non esse professus est. Itaque Scipio insistendum inopinatis prouentibus censuit. urbem ipsam obsidione conclusit. fossa & circumdedit: cuius latitudo pedibus .x. altitudo .xx. fuit. Ipsum deinde uallibus sudibus præstructum crebris turribus communiuit. ut si qua ab erumpente hoste in eum tentaret irruptio: iam non quasi obsessor cum obsesso: sed uersa uice obsessus obsesso repugnaret. Numantia autem intumulo sita haud procul a flumine Durio tria. M. passuum ambitu muri amplexabatur: quousque aliqui asserant eam & paruo situ & sine muro fuisse. Vnde credibile est: cum hoc spatii cura alendorum custodiendorumque pecorum: uel etiam exercendi ruris comodo: cum bello premerentur: incluserint: ipsi arcem paruam natura munitam obtinentes Alioquin tantam paucitatem hominum tam amplum urbis spatium non munire magis quam perdere uidebatur. Igitur conclusi diu Numantini: & fame trucidati dediti onem sui obtulerunt. si tolerabilia iuberentur: sæpe etiam orantes iustæ pugnae facultatem: ut tanquam uiris mori liceret. Ultimo omnes subito duabus portis eruperunt: larga prius portione uini non uini: cuius ferax is locus non est: sed succo tritici per artem confectio: quem succum a calefaciendo celum uocant. Suscitata enim ignea illa uis germis madefactæ frugis. ac deinde siccatur. & post in farinam redacta molli succo admisceatur: quo fermento sapor austeritatis & calor ebrietatis adiicitur. Hac igitur portione post longam famem recalescentes bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen & usque ad piculum romanorum fuit. Iterumque romani pugnare se aduersum Numantinos fugiendo probauissent nisi sub Scipione pugnasent. Numantini interfectis suorum fortissimis bello cedunt: compositis tamen ordinibus. nec sicut fugientes in urbem reuertuntur corpora interfectorum ad sepulturam oblata accipere noluerunt. nouissima spe de perditionis in morte omnes destinati clausam urbem ipsi introrsum succenderunt: cum etiamque propter ferro ueneno atque igne consumpti sunt. Romani nihil ex his penitus habere uictis præter securitatem suam. neque. n. euerfa Numantia uicisse se magis Numantinos quam euasisse duxerunt. Vnum Numantinum uictoris catena non tenuit: unde triumphus dederit: Roma non uidit. Aurum uel argentum

quod igni superesse potuisset: apud pauperes nō fuit. arma & uestes ignis absumpsit.

Deleta Numantia ceteras gentes pacē petiisse.

Gis ea tēpestate cū hęc apud Numantiam gesta sunt: apud romam Gracchorū seditiones agitabant. Scipio autem cum deleta Numantia ceteras Hispaniæ gentes pace cōponeret: Tiresū quendam Celticū principem consuluit: qua ope res Numantina aut prius iūcta durasset: aut post fuisset euerfa. Tiresus respondit. Cōcordia iūcta discordia exitio fuit: quod Romani tanq̃ sibi ac de se dictū exempli loco acceperūt. q̃ppe q̃bus iam de seditiōe discordantis toti⁹ urbis nunciabaf. Carthagine Numantiaq̃ deleta oris apud Romanos utilis de p̃uisione collatio. & oris infamis de ambitioe cōtentio. Gracch⁹ tribunus plebis iratus nobilitati: quod inter auctores Numantini fœderis notatus ēēt: agy a priuatis eaten⁹ possessū populo diuidi statuit. Octauo tribuno plebis obsistēti ademit īperiū. & successorē Numitiū dedit. His causis senatū ira. populū supbia iuasit. ac tunc forte Attalus Eumenis fili⁹ moriens testamento populū Romanū impio Asiæ heredem succedere iusserat. Gracchus gratiam populi precio appetēs legē tulit uti pecunia: quæ fuisset Attali: populo distribuere. Obsistēte Nasica etiam Pōpeius sponpondit: se Gracchū cū primū magistratū adiisset: accusatur.

In urbe ortam seditionem grauem. & in Sicilia seruilem contagionē

Racbus cū niteret: ut ipse tribun⁹ plebis subsequēte anno permaneret: cūque comitiōy die seditiōes populi accederet: auctore Nasica inflāmata nobilitas fragmētis subfeliōy plebē fugauit. Gracchus p̃ gradus q̃bus itur sup Calphurniū fornicem detractō adminiculo fugiēs iētus fragmēto subfeli corruit. Rursusq̃ assurgēs alio iētū clauæ cerebro īpactæ exanimat⁹ ē. Ducenti præterea ī ea seditione īterfecti. eoyque corpora in Tiberim piccta sunt. ipsi⁹ quoq̃ Gracchi inhumatū cadauer extabuit. Orta præterea ī Sicilia belli seruilis cōtagio multas late infecit puincias. Nā & Minturnis. cccc. l. serui ī crucē acti: & Sinuessæ ad. iiii. M. seruoy a Quīto Metello & Gneo Seruilio capiōe oppressa sūt. In metallis quoq̃ Atheniēsū idē tumult⁹ seruilis ab Heraclito pratore discussus ē. Apud Delon & serui nouo motu itume scētes opidāis præueniētib⁹ pressi sūt absq̃ illo priō Siciliēsis mali fomite: a quo iste uelut scitillæ emicātes diuersa hęc incēdia sciauit. ī sicilia

enī post Fuluiū consulē Pīso consul Mamerciū oppidū expugnauit. ubi octo. M. fugitiuorū interfecit. quos aut capere potuit patibulo suffixit: cui cū Rutulī cōsul successisset: idē quoq; Taurominiū & Actna; firmissima fugitiuorū refugia bello recepit: ubi ampli⁹ q̄. xx. M. tunc seruorū trucidata referūtur. Misera pfecto talis belli & inextricabilis causa. Pereundū utique dominis erat: nisi insolescentib⁹ seruis ferro obuiā iret. Sed tamē in ipsis quoq; infelicissimis dānis pugnae & infeliciores lucris uictoriae: quanti piere uicti: tantū pdidere uictores.

Attalū regem Asiae testamento Asiam reliquisse Romanis.

Nno ab urbe condita. dc. xxii. Publius Lycini⁹ Crassus cōsul & pontifex maximus aduersus Aristonicū Attali fratrem qui traditā testamento Romanis Asiā puaserat: cū instructissimo ē missus exercitu. Præterea magnis regibus: hoc ē Nicomede Bithuniæ Mithridate Ponti & Armeniæ Ariarathe Cappadociæ Philomene Paphlagoniæ: eorumque maximis copiis adiutus conserto tamen bello uictus ē. Et cum exercitu post plurimam cædem in fugā acto ipse iam circūuentus ab hostibus: & pene captus eēt: uirgam: qua erat usus ad equū: in oculum Thracis impegit. Barbarus aut cum ira & dolore exarsisset: iarus Crassi gladio transuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis efugit & dedecus & seruitutē. Perpenna consul: qui Crasso successerat: audita morte Crassi & clade exercitus Romani raptim in Asiā peruolauit. Aristonicū recenti uictoria feriantem iprouiso bello adortus nudatum omnibus copiis in fugā uertit. Cūque Stratonicē urbē: ad quā ille confugerat obsidione cinxisset: trucidatū fame ad deditionem coegit. Perpenna consul apud Pergamū corrept⁹ morbo diē obiit. Aristonic⁹ uero ductus ad urbē Romā iussu senatus in carcere strangulatus ē. Eodē anno Ptolemæi Alexandrinoꝝ regis uita misera miseriore uita exitu dedit. Is enī sororē suam stupro cognitā: ac deīde ī mīrmōio receptā: turpi⁹ quam duxit: abiecit. Priuignam uero suā: hoc ē filiam sororis & cōiugis coniugē: asciuit: filiūq; suū: quē ex sorore suscepit: necnō & filiū fr̄is occidit. Quam ob rē tantis icestis parricidiisq; execrabilis ab alexandrinis regno pulsus ē. Is dē tpibus Anthioch⁹ nō cōtent⁹ Babilōia atque Hecbathana totū Mediæ īperiū aduersus Pharaathē Parthorū regē congressus uictus ē: q̄ cū in exercitu suo. ccc. M. armatorū haberi uideret. c. M. & amplius calonū & lixarū imista scortis & histrionibus trahebat. Itaque facile cum uniuerso exercitu suo Parthorum uiribus oppressus interiit. Gaio Sempronio Tuditano & Marco Acilio cōsulibus

Publium Scipionem Africarium pridie ꝑ contione de piculo salutis
sue contestatum: quod sibi ꝑ patria laboranti ab improbis & ingratis de
nunciari cognouisset: alio die mane exanimē in cubiculo suo reꝑtuꝫ nō
temere inter mala romanorū maxima recensuerim: ꝑæfertim cum tant⁹ ī
ea urbe Africani uigor & modestia ualeret: ut facile uiuo eo neqꝫ so
ciale neque ciuile bellum posse existere crederetur. Hunc qdam uxoris
sue Sempronie: Gracchorū autem sororis dolo necatum ferunt: ne sce
lerata: ut credo: familia: atque in ꝑniciem patrie sue nata inter ipias se
ditiones uiroꝝ non etiam facinorib⁹ mulierū esset immanior.

Inter Aetnam uasto tremore exundasse igneis globis

Arco Aemilio & Lucio Oreste consulib⁹ Aetna uasto tremo
re concussa exundauit igneis globis. Rursusque alio die Lypa
ra insula & uicinū circa eam mare ī tantū efferbuit: ut adustas
quoqꝫ rupes dissoluerit: tabulataque nauium liqua factis ceris extorru
erit: exanimatos pisces supnatantes excoxerit: homines quoque nisi qui
longius potuere diffugere: ꝛꝛꝑꝛocato anhelitu calidi aeris adustis in
trorsum uitalibus suffocarit.

**Vbi in Africa a belloꝝ excidiis cessatū est: horribilem & inusitatā
perditionem locustarū secutam.**

Arco Plautio Isæo & Marco Fulvio Flacco consulib⁹ uix duꝫ
Africam a belloꝝ excidiis ꝑescentē horribilis & inusitata ꝑ
ditio cōsecuta ē. Nanqꝫ cū ꝑ totam Africā īmensæ locustarū
multitudines coaluissent. & nō modo iam spē cunctā frugū abraissent
herbasqꝫ oēs cum parte radicū & folia arborū cū teneritudine ramorū
cōsumpsissent: uerū etiam amaras cortices atque arida ligna ꝑꝛerosissent
repentino arrepta uēto: atque in globos coactæ: portatæque diu ꝑ aerē
Africano pelago īmersæ sunt. Harū cū īmensos aceros longe undis
urgentibus fluctus ꝑ extenta late litora ꝑꝑulissent: tetrū nimis atqꝫ ul
tra opinionem pestiferū odorē tabida & putrefacta congeries exhaluit.
Vnde omniū pariter animantiū tanta pestilentia consecuta ē: ut auiū
ꝑꝛudū ac bestiarū corruptione aeris dissolutarū putrefacta passim cada
uera uitiū corruptionis augerent. At uero quanta fuerit hominū lues
ego ipse dū refero: toto corpore ꝑhorresco. Siqdem in Numidia in qua
tunc Micipsa rex erat. dccc. M. hominū circa oram uero maritimā quæ

maxime Carthagenensi atq; Vticēsi litori adiacet: plus q̄.cc. milia pisse traditū est. Apud ipsam uero Vticam ciuitatē. xxx. milia militum: quæ ad præsidium totius Aphricæ ordinata fuerant exticta atq; abraſa sūt. Quæ clades tam repentina ac uiolēta institit: ut tunc apud Vticam sub una die p unā portam ex illis iuniorib⁹ plus q̄.M.d. mortuos elatos fuisse narret. Vex tamen pace & grā oīpotentis dei dixerim: de cui⁹ misericordia & in cui⁹ fiducia hæc loquor: q̄uis & tpibus nostris exoriatur aliquando hæ diuersis ptibus locustæ: & plerūque etiam. sed tolerabiliter ledant: nunq̄ tamen tpibus christianis tanta uis inextricabilis mali accidit: ut pncies locustarū: quæ nullo mō ferri uiua potuisset: mortua pl⁹ noceret. & qua diu uiuente peritura erant oīa: ea perdita pereuntib⁹ magis oībus optandum fuerit: ne periret.

Post euerſam Carthaginē iteq; iussum est eā restitui.

Nno ab urbe cōdita. dc. xxxvii. Lucio Cæcilio Metello & Quinto Tito Flaminio cōsulibus Carthago ī Aphrica restitui iussa. xx. & secundo demū anno: q̄ fuerat euerſa: deductis ciuiū Romanorū familiis: quæ eam incolerent: restituta & repleta ē: magno ante pdigio præcedente. Nam cū mensores ad limitandum Carthagenem aggr̄ missi stipites terminorum indices fixos: nocte a lupis reuulsos mordicus: corroſosque reperissent: aliq̄ diu hæsitatum ē: utq; Romanæ paci expediret: Carthaginem reformari. Eodem anno Gaius Gracchus Gracchi illius: q̄ iam occisus in ſeditōe fuerat frater: tribun⁹ plebis per tumultum creatus: magna rei publicæ pncies fuit. Nam cu; sæpe populum romanum largitionibus pmissisq; nimis in acerbissimas ſeditiones excitauisset: maxime legis agrariæ cā p qua etiam frater eius Tiberius Gracchus fuerat occisus: tandē a tribunatu minutio ſucceſſore decessit. Minutius tribunus cum maxia ex pte decessoris sui Gracchi ſtata cōuulſiſſet: legesque abrogasset. Gaius Gracchus cū Fulvio Flacco ingenti ſtipatus agmīe capitolium ubi concio agitabatur: ascendit. Ibi maximo tumulto excitato qdam præco a Gracchanis iſterfectus: uelut ſignum belli fuit. Flaccus duobus filiis armatus cinctus: comitante & Graccho togato: breuēque gladium sub sinistra occultante: q̄uis & præconē frustra præmiſiſſet: q̄ ſeruos ad libertatē uocaret: Ianum tanq̄ ī arce occupauit: contra quē Decius Brutus uir cōſularis a cliuo publico cum ingenti certamine irruit. Ibi diu obſtinatiſſime dimicauit Flaccus. Gracchus poſtq̄ in tēplum mineruæ ſucceſſerat: gladio incubere uolēs

interuentu lictoris retent⁹ ē. Itaque cū diu anceps bellū agitaref: tandē sagittarii ab Opimio missi consertā multitudinē disturbauerunt. Duo Flacci pater filiusq; cū p̄ adē Lunæ in domū priuatam desiluissent: fortisque obiecissent: rescisso craticio pariete: cōfossi sunt. Gracch⁹ pro se amicis pugnantib⁹ ac petuntib⁹ ægere ad pontē subliciū puenit: ibiq; ne uiu⁹ caperef: ceruicē seruo suo præbuit. Caput Gracchi excisū cōsuli allatū est: corpus ad Corneliā matrē Missenū oppidū deuectū ē. Hæc aut Cornelia Aphricani maioris filia Missenū post prioris filii mortē secesserat. Bona Gracchi publicata sunt. Flaccus adolescēs in robore necatus est. Ex factione Gracchi. cc. l. hoīes in Auētino mōte cæsi referūf Opimi⁹ consul sicut in bello fuit fortis: ita in quæstione crudelis. Nam amplius q̄ tria. M. hominū suppliciis necauit: ex qbus plurimi ne dicta qdem cā innocētes interfecti sunt. Iisdē t̄pibus Metellus Baleares insulas bello puagatus edomuit. & piraticaz infestationē: quæ ab iisdē tunc exoriebat plurima incolaz cæde cōpressit. Gneus quoq; Domiti⁹ p̄ consul Allobroges Gallos iuxta oppidū Vindaliū grauissimo bello uicit: maxime cū elephantoz noua forma equi hostiu; hostesque conterriti diffugissent. xx. M. ibi Allobrogū cæsa referūtur. iii. M. capta sunt.

Aetnam ultra solitum exarsisse.

Odē t̄pe Aetna mons ultra solitū exarsit: & torrentibus igneis supfusis lateq; circūfluentib⁹ Catinā urbē finesq; ei⁹ opprefsit ita: ut tecta ædiū calidis cinerib⁹ præusta & pragrauata corruerent: cui⁹ leuandæ cladis cā senatus. x. annoz uectigalia Catinensib⁹ remisit.

Iugurtha Numidaz regi bellū cōsensu populi Romāi senatū idixisse.

Nno ab urbe cōdita. dc. xxviii. Fabius consul Bytinto regi Arneruoz Gallia ciuitatis bellū maxio instructu cōparātū adeo cū paruo exercitu occurrit: ut Bytintus paucitatē romanorū uix ad escā canibus: quos in agmine habebat: sufficē posse iactaret: qui cū sibi ad transferendas copias unum pontem Rhodani fluminis parū eē intelligeret: aliū cū paucis lincib⁹ catenisq; cōnexū supstratis confixisque tabulis struxit. Cōserta pugna: & diu grauiter agitata uicti galli: cōuersique in fugā: dū quisque sibi timet: coaceruatis icōsulte agminibus præpropero transitu pōtis uincla ruperūt. ac mox cū ipsis lincibus merfi sunt. c. lxxx. M. armatoz in exercitu Bytinti fuisse tradūtur.

ex quibus c. l. M. uel caesa uel merfa sunt. Quintus Martius consul Gallorum gentem sub radice alpium sita bello aggressus est: qui cum se Romanis copiis circumseptos uiderent: belloque ipares fore intelligerent: occisis coniugibus ac liberis in flammis sese piecerunt. Qui uero praecipue occupantibus Romanis pagenda tunc mortis suae copiam non habuerant: captique fuerant alii ferro alii suspensio. alii abnegato cibo sese consumpserunt: nullisque oio uel puulus superfluit: qui seruitutis conditionem uitae amore tolerant.

Nunc ab urbe condita. dc. xxxv. Publio Scipione Nasica & Lucio Calpurnio Bestia consulibus Iugurthae Numidarum regi bellum consensu populi Romani senatus indixit. Sed ego de Iugurtha ordinis tantum loco & causa commemorationis breuiter perstrinxerim: quia ut de natura eius uaria atque intolerabili. ita & de rebus tam dolose: quam strenue gestis. propter optimam scriptorum luculentiam satis sufficiens apud omnes noticia est. Igitur Iugurtha Micipsae Numidarum regis adoptiuus haeres. que inter naturales eius filios factus primus cohaeredes suos: idest Hypsalen occidit. Atherbalen bello uictum Africa expulit. Calpurnium inde consulem aduersum se missum pecunia corrumpit: atque ad turpissimas conditiones pacis adduxit. Praeterea cum Roma ipse uenisset omnibus pecunia aut corruptis: aut attentatis seditioes dissensionesque permiscuit: quam cum egredere: infami satis notauit eulogio: dicens. O urbem uenalem & mature pituram: si emptorem inuenerit. In sequenti anno Aulum Posthumium Posthumii consulis fratrem: quem is. xl. M. armatorum exercitui praefecerat apud Calamam urbem thesauris regis conditis inhiantem bello oppressit: cui uictorio ignominiosissimum foedus exegit. Vniuersam pene Africam a Romanis deficientem regno suo iunxit. Postea tamen Metelli consulis integritate & disciplina coercitus: duobus etiam praeliis uictus uidit praesente se & uastari Numidiam suam & non posse defendi. a quo in ditionem coactus. ccc. obsides dedit. frumentum atque alios comestus persoluturum sese spopondit. iiii. M. amplius profugorum reddidit. Exin cum incertus in pace improbos non prohiberet excusus: Gaii Marii consulis non minore pene quam ipse praeditus erat: astutia Romanisque uiribus fractus est: maxime postquam Marius urbem Capsam ab Hercule Phoenice: ut ferunt conditam regis tunc thesauris confertissimam dolo circumuenit. & cepit. Diffidens deinde propriis rebus & uiribus Iugurtha societatem cum Boccho maurorege fecit: cuius equitatu in imensum auctus marianum exercitum creberrimis incursionibus fatigauit. Postremum apud Cirtham urbem antiquam masanissae regiam aduersum Romanos expugnationem ei parantes. lx. milia equitum

iultructus occurrit. Nunq̃ ulla Romano militi tumultuosior pugna
& terribior fuit: adeo ut discursu & fremitu circūcursantiū & īpeten
tiū equitū suscitatus puluis cælū subtexuerit: diē ademerit: noctemq̃
obduxerit: tant⁹ aut̃ telorū nimbus ingruerit ut nulla pars corporis eēt
ab ictu tuta: q̃ppe quib⁹ & uisus ad p̃spiciendū īpedimento caliginis &
expeditio ad cauendū compressiōe multitudinis deerat. Nec laborabat
eques Maurus ac Numida: ut bene collocatū hostē opportuno teli im
petu rimaret. sed poti⁹ in incertū pila mittebant: certi: quod uulnera in
certa nō essent. Ita coacti in unū Romani eq̃tes. in unū pedites densabā
Intercaudinē tanti piculi nox interueniēs finē dedit. Eadē postera die
& belli & piculi facies erat erumpere in hostē: q̃uis stricto miles gladio
nō ualebat ferire. emin⁹ enī iaculis repellebat. fugerī nō poterat. Undiq̃
enī uelocior ad p̃sequendū eques incluserat. Iā tertia dies & nullū ūde
cūq̃ suffragiū. dira undiq̃ mortis facies ebiiciebat. Tandē Marius cō
sul forti despatōe spei uia fecit. & cū uniuerso simul agmīe prorupit e
uallo. cāpoq̃ sese simul e praelio dedit. Et cū iteq̃ circūfusi hostes non
solū agminis extrema laniarent: ueq̃ etiā media excussis p̃cul telis cede
rent: turbatosq̃ Romanos insup̃ etiā aestu solis ītoleantia sitis: mortis
circūstantia usque ad extremū despationis fatigaret: subito notū illud
romanoꝝ aduersus Aphros tēpestatū imbriūq̃ suffragiū cælo missū
in spata salutis fuit. Siq̃dē repentina pluuiā sitientib⁹ Romanis & aestu
antib⁹ refrigeriū potūque præbuit. Porro aut̃ Numidis hastilia telorū:
quæ manu intorquere sine amētis solent: lubrica ac p̃ hoc īutilia reddi
dit. Scuta etiā: quæ elephanti corio extēto atque durato habilia & tuta
gestabant: cui⁹ ea natura ē: ut acceptū imbrē: tanq̃ spōgia ebibat: ac per
hoc intractabile repentino pondere fiat: q̃a circūferri nō poterant: defen
dere nequiuerūt. Ita ex inspatō conturbatis destitutisq̃ Mauris ac Nu
midis Bocchus & Iugurtha fugerūt. Post hoc. I. M. armatorū nouissi
mo bello ab iisdē regibus obiecta. hæc quoque usq̃ ad internitionē ro
manis uicentib⁹ cæsa referūtur. Ex eo Bocchus spem belli abiiciēs pacē
petiuit. atq̃ in preciū pacis Iugurthā dolo captū catenisq̃ obrutū per
Syllā legatū misit ad Mariū: q̃ in triūpho ante currū cū duob⁹ filiis su
is actus mox in carcere strangulat⁹ ē. Iisdē diebus obscœnū p̃digiū ac
triste uisū ē. Luci⁹ Aeliuseques Roman⁹ cū uxore & filia Roma ī apu
liā rediens tēpestare correptus ē: q̃ cuꝫ filiā consternatam uideret: ut ci
tius p̃priorib⁹ tectis succederent: relictis uehiculis: arreptisqueeq̃s filiā
uirginem equo insidentē in mediū agmen accepit. Puella uero ictu ful
minis exaīata est. Sed oībus sine scissura aliqua uestimētis ademptis: ac

pectoris pedūq; uinculis dissolutis: monilib⁹ & anulisq; discussis: ipso quoque corpore illaeso: nisi quod obscenū in modum nuda: & lingua paululū exerta iacuit equus quoque ipse quo utebatur straturis frenis & cingulis dissolutis passim ac dispersis exanimis procul iacuit Post hoc paruo intercessu tēpis Luci⁹ Vecturius eques Roman⁹ Aemiliaz uirginē Vestalē furtiuo stupro polluit. Duas preterea uirgines Vestales eadez Aemilia ad participatiōem incesti sollicitas cōturbernalib⁹ sui corruptoris exposnit ac tradidit. Indicio p seruūz factō suppliciū de omnib⁹ sūptū ē. Iisdē preterea Iugurthini belli tēporibus Lucius Cassius cōsul in Gallia Tigurinos usque ad oceanū persecutus: rursumq; ab eisdem insidiis circūuētus occisus est. Lucius quoq; Piso uir consularis legatus Cassii cōsulis interfectus. Gaius Publius alter legatus: ne residua exercitus portio quæ in castra cōfugerat: deleret: obsides & dimidiā partem rerū ōniū Tigurinisturpissimo fœdere dedit: q; Romam reuersus a Cœlio tribuno plebis die dicta eo q; Tigurius obsides dederat: in exiliū profugit. Scipio procōsul capta urbe Galloz: cui nomē ē Tolosa. c. M. ponderis auri & argēti. cx. M. e templo Apollinis sustulit: quod cū ad Massiliam amicam populo Romano urbē cū præsidiis misisset. interfectis clam: sicut qdam cōtestant: quib⁹ ea custodiēda & peruehēda cōmiserat cuncta per scelus furatus fuisse narrat. Vnde magna quæstio post Romæ acta est.

Multas gentes in unū conspirasse: ut Romanum nomē delerent.

Nno ab urbe condita: dclii. Gaius Manlius & Quintus Cæpio proconsules aduersus Cimbroz & Teutones Tigurinos & Ambronas Galloz gētes: quæ tūc: ut imperiū: Romanum extinguere: conspirauerāt: missi: prouincias sibi: Rhodano flumine medio diuiserunt: ibi duz inter se grauissima inuidia & contentione disceptant cū magna ignominia & periculo Romani nominis uicti sunt. Siq; dem in ea pugna Marcus Aemilius consularis captus. atq; interfectus est. Duo filii consulis cæsi. lxxx. M. Romanoz sociorumque ea tēpestate trucidata. lx. M. calonum atque lixaz interfecta Antias scribit. Ita & ex omni penitus exercitu. x. tantummodo homines: qui miserz nuntiu ad agēdas miseras reportarēt: superfuisse referunt. Hostes binis castris atque ingenti præda potiti noua quadam atque insolita execratiōe cuncta: quæ ceperant: pessum dederunt. Vestis discissa & piecta est. aux argentumque in flumen abiectum est lorica uiroz concisa. phalera quoque equoz. dispersita. equi ipsi gurgitibus immerſi. homines laqueis

collo inditis ex arborib⁹ suspēsi sūt ita: ut nihil prædæ uictor: nihil misericordiae uictus agnosceret. Maximus tūc Romæ nō solū luctus: uerū etiā metus fuit: ne cōfestim Cimbri alpes trāsgrederētur: Italiāque dele-
rent. Iisdē tēpib⁹ Quint⁹ Fabius Maximus filiū suū adolescētē ruri re-
legatū cū duob⁹ seruis patricidii mīstris īterfecit. ipsosque cōtinuo ser-
uos ī preciū sceleris māumisit. Die dicta: Gneo Pōpcio accusante dānat⁹
est. Igit⁹ Marius quarto cōsul: cū iuxta Isarā Rhodanumque flumina:
ubi in sese confluunt: castra potuisset: Teutones Cimbri & Tigurini &
Ambrones: postq̄ continuo triduo circa Romanorū castra pugnarunt: si
quo pacto eos excuterēt uallo: atque ī æquū funderēt: trib⁹ agminibus
Italiā petere destinarūt. Marius post digressū hostiū castra mouit. &
collem occupauit: qui campo & fluuio: ubi hostes sese diffūderāt: immi-
nebat. Cunque exercitui eius aqua ad potandū deesset: querelis omnium
coargueret. aquā quidē in cōspectu esse respōdit. sed eam ferro esse uen-
dicādā. Primis itaque calonib⁹ cū clamore ī pugnam ruētibus subsecu-
tus exercitus: mox iussu certamē cōpositis ordinibus bellū est: & uicere
Romani. Quarto die rursus producta utrinque in cāpū acies usque ad
meridiem pene pari pugnauere discrimē. Post: ubi īcalescētē sole fluxa
Galloꝝ corpora in modū niuiū distabuerunt usq; in noctē cades poti⁹
quā pugna ptracta est. Ducenta milia armatorū in eo bello īterfecta sūt
lxxx. M. capta. uix. iiii. M. fugisse referunt. Dux quoque eorū Teutoboc-
chus occisus est. Mulieres eorū cōstantiore animo: quā: si uicissent: peti-
erūt a cōsule: ut sibi īuiolata castitate uirginib⁹ sacris mīstrare fas esset:
quo uitā sibi reseruarēt. quam rem: cū nō impetrassent: paruulis suis ad
saxa illis cūctæ sese ferro ac suspēdio peremerūt. Hæc de Tigurinis &
Ambronibus gesta sūt. Teutones autē & Cimbri integris copiis alpiū ni-
ues emensi Italiæ plana puaferūt. Ibique cū rigidum genus diu blandi-
oribus auris cibis poculis ac lauacris emolliret: Marius Quintū consul
& Catulus aduersus eos missi: die ad pugnam & campo dato: Hānibalis
secuti ingeniū ī nebula disposuere pugnam in sole pugnauerunt. Prima
siq; dem pturbatio Galloꝝ fuit: quod Romanam aciem prius offendere
dispositam: quam adesse senserunt. Cūq; ilico uulnerati equites retro
in suos cogerent: totāque multitudinem indisposite adhuc aduentantē
conturbarent: & sol cum uento ortus ex aduerso emicuiisset: uisus eorū
pulsus oppleuit. & splendor hebetauit. Ita factū ē: ut tanta ac tam terri-
bilis multitudo minima Romanorū clade: sua ultima internitione cade-
retur. Centum xl. M. eorū tūc in bello cæsa. xl. M. capta dicunt. Mulieres
grauiorē pene excitauere pugnam: quæ plaustris in modū castrorū

circūstructis: ipse at de super ppugnātes diu ppe repulete rōanos. Sed cum ab his nouo cādis genere terrerent: abscisis. n. cum crine uerticibus inhonesto satis uulnere turpes relinquebant seruo qd' in hostē sumpserant: in se suosq; uerteēt. nāq; aliā cursim mutuo iugulate. aliā apprehensis inuicē faucibus strangulate. aliā funibus per equorū crura cōstis ipsisque eqs extimulatis qbus equorū crura nexuerant: ididere ceruices quousq; ptractā atque exanimatā sunt. aliā laqueo de subiectis plaustrorū temonibus pependēt. Inuenta est & quādā quā duos filios traiecit per colla eorū laqueis ad suos pedes uinxerit: & cum se ipsam suspēdio morituram dimisisset: secum traxerit occidendos. Inter hęc multa & miserabilia mortis genera. reguli quoq; duo strictis in se gladiis ceciderunt. Lucius & Boiorix reges in acie ceciderunt. Claudius & Cesorix capti sunt. Ita in his duobus praeliis. ccc. l. M. Gallorū occisa. & c. xl. M. capta sunt absque innumera mulierū multitudine: quę se suosq; paruulos fœmineo furore: ui at uirili necauerunt. Post triumphū

Marii incredibile facinus & nunq̃ antea rōanis cognitū ppetratū fuisse. Gif talē Marii triumphū rōanāq; uictoriā incredibile facin⁹: & nunq̃ antea rōanis cognitū Romā subito perpetratum uersa in horrorē ac mærorē tota urbe fuscavit. Publitius qdam malleolus suis anpitētibz mrem suam interfecit. Dānatus parricidio: insutusque culleo in mare pectus est: impleueruntque romani facinus & pœnam: de qua re solon atheniensis decernere nō ausus fuerat: dum fieri posse nō credidit: & Romani q se ortos a Romulo scirent: etiam hoc fieri posse intelligentes supplicium singulare sanxerunt. Anno ab urbe cōdita. dcv. post cībricum & Teutonicū bellum & qntum marii cōsulatū: quo status imperii rōmani iure cōsuatus iudicatur. cōsulatu sexto eiusdē Gaii marii ita labefactatus ē ut pene usque ad extremū intestina clade conciderit. Euoluere ac percurrere mihi discordiarū ambages & inextricabiles seditionum causas incōmodum simul ac longum uidet. sane breuiter strinxisse sufficiat: qd' primus Lucius Apuleius saturninus excitati tumultus auctor extiterit: qnto Metello Numidico uiro sane primario acerrimus inimicus: q eum censorem creatum ptractum. domo atque in capitolium fugientē armata multitudo obsedit: unde eqtum rōanorū indignatōe deiectus est: plurima ante capitolium cæde facta. Anumium deinde competitorē suū saturninus & Glaucia fraude Gaii Marii cōsulis occiderunt. subsequente anno marius sextum consūm & Glaucia prætor & saturninus tribunus plebis conspirauerunt: Metellum Numidicum in exilium quacunq; ui ager. Die dicta a suppositis eiusdē factōis

infamibus ausibus contionē domi suæ habuit. ibiq; ab aliis rex. ab aliis
īperator ē appellat⁹. Marius manipulati plebe descripta alter⁹ cōsulem
cū præsidiis in colle disposuit. ipse portas cōmuniuit. In foro praeliū cō
missum ē. Saturnin⁹ a marianis foro pulsus in capitolium cōfugit. Mari⁹
fistulas qbus eo aqua deducebat incidit. Bellū deinde in aditu capitolii
horridū satis actū ē. multique circa saufeniū & saturninū cæsi. saturni
nus palā clamitans mariū auctore ē oīum molitionū suarū contestat⁹
ē. Cū autē ipse saturninus & saufenius & Labienus cogente Mario ī cu
riā confugissent: per eqtes romanos effractis foribus occisi sunt. Gaius
Glaucia extractus e domo Claudii trucidatus ē. Furi⁹ tribunus plebis
bona oīum publicanda decreuit. Gneus Dolabella saturnini frater per
forolitorium fugiēs cū Lucio Ieganio interfectus est. Itaque auctorib⁹
tantæ seditōis occisis qes populo fuit. Tūc Cato atq; Pōpeius rogatiō
de reditu metelli Numidici totius urbis gaudio pmulgarūt. qd ne pfi
ceret: Marii consulis & Furii tribuni plebis factiōibus intercessū ē: Ku
tilius quoq; uir integerrim⁹ adeo fidei atque innocētiæ constātia usus
est: ut die sibi ab accusatoribus dicta usque ad cognitionē neq; capillū
barbāue dimiserit. neque sordida ueste humili ue habitu suffragatores
cōciliarit. īmicos pmulserit: iudices tparit: oīonemque a pratore con
cessam nihilo sūmissiorē quam aīu⁹ hūerit. Cū euidēti oppugnare ca
lūnia & opione bonorū oīum iure absoluend⁹ putaret: piurio iudicū cō
dēnatus ē: q Smyrnā cōmigrans litterarū studiis contētus consenuit

Mæstam urbem pdigia terruerūt.

Nno ab urbe cōdita. dc. lix. Iulio Cæsare & Lucio Marco Phi
lippo consulib⁹ intestinis causis sociale bellū tota commouit
Italia. Siqdē Liuius Drusus tribunus plebis Latinos oēs spe
libertatis illectos cū placito explere non posset: ī arma excitauit: quo ac
cessit ut mæstā urbē pdigia dira terrerent. Nā sub ortu solis globus ig
nis a regione septētrionis cū maximo celi fragore emicuit. Apud Areti
nos cū panes per conuiuia frāgerent: cruore mediis panibus quasi e uul
neribus corporū fluxit. Præterea p septē continuos dies grando lapidū
īmistis & testarū fragmētis terram latissime uerberauit. In Sannitib⁹ ua
stissimo hiatu terræ flāma prupit. & usq; in cœlū extendi uisa ē. Com
plures præterea in itinere uidere Romani globū coloris aurei cœlo ad
terrā deuolui. maiorēque factū rursus a terra in sublime ad orientē so
lē ferri ac magnitudine sua ipsū solem obtexisse. Drusus tātis malis an
xius domi suæ īcerto qdem auctore interfectus est. Igit Picentes & Ve
stini Marfi Peligni Marrucini Sannites & Lucani: cū adhuc occultā de

fectiō; meditantē: Gaiū Seruiū prætore legatū ad se missū apud Ascu-
lū occiderūt: statiq; clausa citate oēs ciues rōanos in dicta cæde iugularūt
Continuo atrocissimā pñiciem infamissima præcessere pdigia. Nāque
oīum generū aīalia: quæ man⁹ hoīum ppeti: atq; inter hoīes uiuere soli-
ta erant: relictis stabulis pascuisq; cū balatu hīnitu mugituq; miserabi-
li ad siluas montesq; fugerūt. Canes quoq; quorū natura est extra hoīes
esse non posse: lachrimosis ululatib⁹ uagi luporū ritu oberrarunt. Igit
Gneius Pōpei⁹ prætore cū Picentib⁹ iussu senatus bellū gessit & uict⁹ est
Postq; sibi Sannites Papiū Mutiliū ipatorez præfecerant: Marci at Aga-
menonem archipiratam præoptauerant: Iulius Cæsar Sannitūz pugna
uictus cæso fugit exercitu. Rutilius consul Mariū ppinquū suū lega-
tū sibi legit: quem assidue submonentem moraz bello utilez fore & pau-
lis in castris exerceri militem oportere tironem. dolo id cū agere ratus
contempsit: seseq; i insidias marsoz & uniuersū agmen exercitus sui incau-
tus iniecit: ubi & ipse consul occisus & multi nobiles interfecti & octo. M.
rōanorū militū cæsa sūt. Arma & corpora interfectoz in conspectu marii le-
gati Telonius Flauius ptulit: atq; in testioniū cladis euexit. marius ra-
ptis cōtinuo copiis uictores inspatu oppressit. octo. M. & ipse marsoz
interfecit. Cæpio aut a Vestinis & maris deductus in insidias cū exerci-
tu trucidat⁹ est. Iulius Cæsar postq; apud Efernias uict⁹ aufugerat: cō-
tractis undiq; copiis aduersus Sannitas & Lucanos dimicans multa ho-
stiū milia interfecit. Cūque ab exercitu ipator appellatus esset: romāq;
nūcios p adepta uictoria misisset: senat⁹ sagū: hoc ē uestē mæroris: quā
ex orto sociali bello sūpserat: hac spe aridente deposuit. atq; antiqū to-
gæ decorē recupauit. mari⁹ deinde sex. M. marsoz cecidit. septem milia
armis exiit. Sylla cū. xx. iiii. cohortib⁹ Eferniam missus: ubi artificissima ob-
sidione romani ciues & milites premebant: maxio bello & plurima cæde
hostiū urbē sociosque seruauit. Gneus Pōpeius Pigentes graui prælio
fudit: qua uictoria senatus latos clauos & cætera dignitatis insignia rē-
pit: cū togas tantūmodo de uictoria Cæsaris primū respirāte sūpisset.
Porcius Cato prætore & Plotius legat⁹ Hetruscos & Umbros plurimo
sanguine ipenso difficillimo labore uicerūt. Gneo Pōpeio & Porcio Ca-
tone cōsulib⁹: Pōpeius diu obsedit Asculū ciuitatē. nec tamen expugna-
uisset: nisi populū in campū prūpentē grauissima oppressione uicisset.
Decē & octo milia marsoz in ea pugna cū Franco suo ipatore cæsa sūt
capta. iiii. milia. Quatuor milia autem Italicorum uiroz ex ea cæde pro-
fugorum iugum montis coacto in unum agmine forte conscenderant.
ubi oppressi examinatique niuib⁹ miserabili morte riguerūt & uisebāt

nec ullū erat pcul intuentib⁹ mortis indicatiū nisi diuina imobilitas quaz
nullo mō hūanæ uitæ uegetatio diu ppeti pōt. Eadem die Picēses uicti
sūt: quorū dux Iudacilius uocatis pīcipib⁹ suis p⁹ magnificas epulas
largaq; pocula cūctos ad exēplū sui puocans hausto ueneno cōsūpt⁹ ē:
cūctis factū ei⁹ laudatib⁹: sed nemīe subsequēte. Anno ab urbe cōdita. dc
lxi. cū ad obsidēdos Sānites Pōpei⁹ & roman⁹ isset exercit⁹ & Posthumi⁹
Albin⁹ uir cōsularis tūc Lucii Syllæ legat⁹ itolerabili supbia oīuz in se
militū odia suscitasset: lapidib⁹ occisus ē. Sylla cōsul ciuile cruorē nō ni
si sanguīe hostili expiari posse testat⁹ ē: cuius rei cōscia p̄mot⁹ exercit⁹ ita
pugnā adorsus ē: ut sibi unusq;sq; p̄uīdū uideret: nisi uicisset. xviii. Sā
nitū. M. illo p̄alio cāsa sūt. Iuuentiū quoq; Italicū ducē & magnū ip
si⁹ populū p̄secut⁹ occidit. Porci⁹ Cato cōsul marianas copias habēs: cū
aliquāta strenue gessiss; gloriat⁹ ē. Gaiū Mariū nō maiora fecisse & ob
hoc cū ad lacū Fucinū cōtra Marfos bellū gereret: a filio Gaii marii i tu
multu belli: q̄ si ab icerto auctore p̄stratus ē. Gaius Gabin⁹ legatus i ex
pugnatōe hostiliū castrorū iūterfectus ē. Marrucini Vestiniq; Sulpitio
legato Pōpei⁹ p̄sequēte uastati sūt. Popedi⁹ & Obsidi⁹ Itali i p̄atores ab
eodē Sulpitio apud flumē theanū horribili p̄alio oppressi & occisi sūt
Pōpeius Asculū i gressus p̄fectos & centuriōes cūctosq; p̄cipes eorū
uirgis cecidit. securiq; pcussit. suos p̄adāq; oēm sub hasta uēdidit. re
liquos liberos q̄dē: sed nudos & egētes abire p̄cepit. Et cū de hac p̄a
da opitulatōz aliq̄ in usuz stipendii publici senatus fore sparet: nihil ta
men ex ea Pōpeius egenti arario cōtulit. Nāq; eodē tpe cū penit⁹ exhar
stū eēt arariū & ad stipendiū frumenti deesset expēsa: loca publica quæ
in circuitu capitolii pōtificibus: auguribus: decē uiris & flamībns i pos
sessiōz tradita erāt: cogēte iōpia uenditi sūt: & sufficiens pecūiæ modus
q̄ ad tps inopiæ subsidio eēt acceptus ē. Eqdē in sinū tūc ipsius ciuita
tis euerſarū oīuz urbiū nudatarūq; terrarū abraſæ undiq; opes cōgerēbāt:
cū ipsa Roma turpi adigente inopia p̄cipuas sui ptes auctionabatur
Quā ob rē cōsideret tunc tpa sua: cū quasi inexplēbilis uenter cūcta cōsu
mens & sp̄c furiens cunctis urbibus qua miserā faciebat: ipsa miserior
nihil relinquēs nihil hēbat. & stimulo domesticæ famis ad continuatōz
bellicæ inq̄tūdis trudebat. Iisdē tpiibus rex Sothimus cū magnis thra
cū auxiliis Graciā ingressus cūctos macedoniæ fines depopulatus est
Tādēq; a Gaio Sentio p̄atore superatus rediit in suū regnū coactus ē.

Bellum Mithridaticum & bella ciuilia cōpere pene simul.
Nno ab urbe cōdita. dc. lxii. nōdum finito sociali bello: Romæ
primū bellū ciuile cōmotū est: eodemq; anno Mithridaticum

bellū & si minus infame: non tamen minus graue coeptū ē. Equidem de
mithridaticū belli spatium uarie traditū est: utruq; ab hinc coeperit: aut tunc
præcipue exarserit: maxime cū alii. xxx. alii. xl. annis gestū fuerant. Sed q̄
uis iisdem temporibus gesta pplexis coaceruata malis exarserint: a me tamen
speciatim: & si breuiter singula pferens. marius Sylla cōsule contra mi
thridatē in Asiam cū exercitu pfecturus in Campania tamē ppter soci
alis belli reliquias consistentes affectauit septimū consulatū. & bellum
suscipere mithridaticū. Quo Sylla cognito impatiēs reuera iuuenis: in
temperataque ira pcitur cū. iiii. legionib⁹ primū ante urbē consedit: ubi
Gratidiū marii legatū: quasi primam uictimā belli ciuilis occidit. mox
urbem cū exercitu irrupit. faces ad inflammandā urbē poposcit. Oībus
metu additis p sacram uiam cito agmē in forū uenit. marius cū permo
uere nobilitatē inflammare plebem equestre deinde ordinem perarmare
aduersus Syllam frustra tētass⁹: postremo seruis spe libertatis & prædæ
ad arma sollicitatis: nec quicq; repugnare ausistandē ī Capitoliū concess
sit. Sed cū eo Syllanæ cohortes irruissent: magna suorū cæde diffugit.
Ibi tunc Sulpitius marii collega seruo suo prodēte pstratus est. Seruū
uero ipsū: quod hostem indicauerat: manumitti. quod uero dominū
pdiderat: saxo Tarpeio deiici consules decreuerūt. marius fugiens cum
persequentū instantia circūseptus esset in minturnensī paludibus sese
abdedit: de qbus īfelicitē luto oblitus: ignomīoseque prostratus: turpi
aūt spectaculo minturnas deduct⁹: contrususque in carcerem pcussorē
ad se missum solo uultu exterruit. Deinde lapsus e uinculis in Aphri
cam transfugit. Sollicitatoque ex Vtica filio: ubi is custodia obseruatur
continuo Romam regressus: Cinna consuli societate scelex conuictus
est. Igit ad configandam uniuersā rempublicam exercitum sibi in qua
tuor ptes diuiserūt. Tres siq; de 3 legiones mario datæ. parti copiarū Gne
us Carbo præpositus est. ptem Sertorius accepit: Ille scilicet Sertorius
iam hinc ciuilis belli incentor & piceps: q̄ etiam hoc finito aliud post in
Hispania bellū excitauit qd̄ p multos annos maximis Romanorū cladib⁹
traxit. Cætera uero exercitus portio Cinnam secuta est. Porro aut Gne
us Pompeius: qui a senatu cum exercitu accersitus: ut rei publicæ opitu
laretur: & diu sese nouarum rerum aucupatione suspenderat: contem
ptus a mario. uel Cinna ad Octauium consule 3 sese contulit. & mox cū
sertorio confligit. Infelicē pugnam interuent⁹ noctis diremit. Secenti ex
utraq; pte milites trucidati sūt. Postera die cū permistim corpora ad se
pulturam discernere: miles Pōpeian⁹ fratris sui: quem ipse interfecerat
corp⁹ agnouit. ī transcurso enī utrinq; cognitō 3 uult⁹ & galæ cōsidera

tionem furor ademerat: quousque passus sit culpa circa ignorantiam: ut videatur
nescisse de fratre: quod non ambigit scisse de ciue. Itaque uictor uicto in
felicior: ubi & fratris corpus agnouit. & paricidium suum execratur bella ci
uilia ilico pectus suum gladio transuerberans: simulque lachrimas & san
guinem fundens super fraternum sese cadauer abiecit. Et quid hoc profuit ad
confusionem crudelis incepti: quod in prius statim bellorum ciuiliu exordio ista
mis fama precebruit: concurrisse ignaros quodam fratres: sed conscios ciues. pe
tuisse fratrem scelere uictorem fratris occisi spolia. ac mox tantam inhumanitatis
rerum eodem gladio atque eadem manu per suam necem paricidium: quod admise
rat: uindicasset: nunquid in tanta auiditate patriam tam triste mouit exemplum. Nunquid
apud quemque periculum sceleris repulit terror erroris? Nunquid haec quae consensum
etiam cum belluis pietas & reuerentia naturae: quod unus primus ac peruerso
commisit: quod in se agi posset intremuit: se sequens ab huiusmodi incepto con
scientia uictus remouit? Quin potius animis fere. xl. consequentibus in tantum conti
nuata sunt bella ciuilia: ut magnitudo laudis appetenda ex magnitudine
sceleris putaretur. Omnes enim post tale documentum in tali malitia parricidio
rum pericula refugissent: nisi parricidia ipsa uoluissent. Igitur Marius co
loniam Hostiensem uero ingressus omnia ibi genera libidinis auariciae & cru
delitatis exercuit. Pompeius fulmine afflatus interiit. exercitus uero eius pe
stilentia correptus pene totus absorptus est. Nam. xi. M. uirorum de castris Po
peii mortua. sex. M. autem de parte Octauii consulis subtracta sunt. Marius
Antiū & Ariciam ciuitates hostiliter irrupit. cunctosque in his praeter preda
tores interfecit: bona suis diripienda promisit. Post Cinna consul cum legionibus
& Marius cum fugitiuis urbem ingressi nobilissimos quosque e senatu &
plurimos consulares uiros interfecerunt. Sed quota haec portio ostentatae
miseriae est. uno uerbo definisse eadem bonorum: cuius fuit tanta numerositas
tanta diuturnitas tanta crudelitas tantaque diuersitas. Verumtamen aequus
est: me aliquid utilitatis subtraxisse causa: quam tantum horroris ingessisse noti
ciae: siue patitis haec siue impatis obiciant. De prius siquidem de ciuib' & de ma
ioribus nostris haec loquimur: qui his exagitati malis tam abominanda ges
serunt: de quibus etiam in auditis posteris phorrescant: qui profecto nolunt ista nimi
um exaggerati aut sufficientis notitiae moderatiōe: si sciunt: aut misericor
dis reuerentiae contemplatiōe: si nesciunt. Igitur Marius cum interfectorum ciuium capi
ta illata conuiuuiis oblata Capitolio collocata rostris spectaculum ornatum
que cogereret: ac septimum consulatum cum Cinna tertium consule peruasissim' in exor
dio consularis ipsius sera tandem morte praereptus est. Cinna bonorum neces malorum
caede suppleuit. nam cum introducta per Marium fugitiuorum manus insatiabilis praedae
dandi esset: nullamque partem auctoribus praedae consulibus ministraret in foveam quasi

stipendii cā sollicitata: militibusq; circūdata: inermis extincta est. Cæsa sunt illa die in foro urbis octo. M. fugitiuorū: idēque Cīna quartū consul ab exercitu suo interfectus ē. Interea residui senatorū: q; potentiā Cinæ & Matii crudelitātē infaniā Fimbriæ Sertoriiq; audaciā fuga euaserant: transuecti ī Græciam coegere precib⁹ Syllam: ut piclitanti īmo iaz pene pditæ patriæ opē ferret. Igif Sylla mox ut Campanū litus attigit: Norbanū cōsulem prælio oppressit. vii. milia tunc Romanorū Romani interfecerunt. sex milia eorundem ab iisdem capta sūt. c. xxiiii. de Syllana pte ceciderunt. Fuluius uero Hadrianus: cui īperiū p prætore erat: regnū Aphricæ seruorū manu affectans a dominis eorū apud Vtica cōgestis sarmentis cū. oī familia incensus ē. Damasippus prætor īcentore Mario consule Quintum Scæuolam: Gaium Carbonem: & Luciū Domitium: Publium Antistium: in curiam quasi ad consultandum uocatos crudelissime occidit. Corpora interfectorū ū carnifices unco tracta: atque in Tyberim missa sunt. Eodem tpe Syllæ duces plura prælia aduersus marianas partes infelicissima felicitate gesserūt. Nam & Quint⁹ metellus Charinatis copias cecidit. & castra puasit. & Gneus Pōpeius Carbonis eq̄tatum grauitet trucidauit. Syllæ & marii adolescētis maximū tunc prælium apud sacriportū fuit: in quo de exercitu marii cæsa sunt. xxv. milia. sicut Claudius scribit. Pōpeius Carbonem etiam castris exiit. fugientemq; insecutus nunc cædendo: nunc ad deditiōem cogendo plurima exercit⁹ parte priuauit. metellus Norbani agmen oppressit: ubi. ix. milia marianæ ptis occisa sunt. Lucull⁹ cū a Quintio obsideret: eripit. & repentina pugna obsessorem deleuit exercitū. Nam pl⁹ q̄. x. milia ibi tunc cæsa referunt. Sylla deinde cū Campaninio sannitūz duce & Charinatis reliquis copiis ante ipsam urbem portamque Collinam ad horam diei nonam signa contulit. grauissimoque prælio tādeꝫ uicit. lxxx. milia hoīum ibi fusa dicunt. xi. milia sese dediderūt. reliquaz multitudinem ī fugam uersam īsatiabilis uictorū ciuiū ira cōsumpsit.

Sylla urbem intrauit. multosq; interfecit & p̄scripsit.

5 Sylla mox ut urbem uictor intrauit: iii. milia hoīūz q̄ se p legatos dediderant: cōtra fas: cōtraq; fidem datam inermes securosque interfecit. Plurimi tunc quoq; ut nō dicam īnocentes: sed etiam ipsius Syllanæ partis occisi sunt: quos fuisse plus q̄. ix. milia ferūt ita libere per urbem cædes percussoribus passim uagantibus ut quenq; uel ira uel præda sollicitabat: agitabatur. Igif cunctis iam: quod singuli

timebant: aperta fronte timentibus: Quintus Catulus Syllæ dixit. Cum quibus tandem uicturi sumus: si in bello armatos: in pace inermes occidimus? Tunc Sylla auctore Lucio Furfidio primipilari primus ifamē illam tabulam p̄scriptionis induxit.

Sylla dicturam adeptus est.

Rima p̄scriptio. lxxx. M. hominū fuit: in quibus quatuor cōsulares erāt: Carbo Marius Norbanus & Scipio: p̄ter eosq; Sertorius tūc maxime p̄timefcēdus. Item alia cū. d. nominib; p̄posita ē: quam cū Lolli; quippe securus: nihilque sibi conscius legeret: ubi suū repente nomē offendit: dum se trepidus ad operto capite foro subtrahit: interfectus ē. sed ne in ipsis quidē tabulis fides ac finis malorū uidebatur. Nanque alios: quos p̄scripserāt: iugulabāt. alios autē postquā iugulauerant: p̄scribebant. nec ipsi; mortis erat uia simplex: aut una cōditio: ut in nece ciuiū saltē ius hostiū seruaref: q̄ nihil uictis: p̄ter uitam exigunt. Marcum Marium siq; dem de caprili casa extractū uinciri Sylla iussit. ductūque trans Tiberim ad Luctaciorū sepulchrū effossis oculis: mēbrisque minuatis de seētis: uel etiā fractis trucidari. Post hūc Publius Lectorius senator & Venuleius triūuir occisi. Marci Marii caput Præneste ē missum: quo uiso Gaius Marius ultima despatiōe correptus: ubi a Lucretio obsidebaf: ne incideret in inimicorū man; cū Telesino mutua morte concurrir. Dūque uiolenti; ipse in concurrentem manus adegit circa suū uulnus manū pcutientis hebetauit. Ita eo interfecto ipse leuiter uulnerat; ceruicē seruo suo p̄buit. Charinatē p̄torem Romanum Sylla iugulauit. Inde Præneste p̄fect; oēs Marianæ militiæ princeps: hoc ē legatos: quæstores: p̄fectos: & tribunos iussit occidi. Pompeius Carbonē a Cossura insula in Aegyptū fugere conantem in Siciliam ad se retractū & cōplures cū eo socios eius occidit. Sylla dictator creat; ē: ut dn̄ationis & crudelitatis libido honesti p̄cipuiq; noīs reuerentia & amaref & uelaretur. Pōpeius in Aphricā trāsgressus eruptione circa Vticam facta. x. & ix. M. hominū interfecit: quo bello Domitius dux Marian; dū inter primores pugnat: occisus ē. Idēq; Pōpeius Hiertā Numidiæ regē p̄secutus: fugientē ab Vgode bocchi marorū regis filio spoliari oībus copiis fecit: quē continuo Bullā reuersus tradito sibi oppido interfecit.

Post bella ciuilia sonātib; undiq; bellorū fragorib;. iiii. bella exurrexisse

Reatis itaq; Publio Seruilio & Oppio Claudio cōsulib' Lu-
ci' Sylla ē tandē priuatus. Hoc sine conclusa sūt duo bella fu-
nestissima sociale Italicū: & Syllanū ciuile. Hæc p annos. x. tra-
cta plus q̄. c. l. M. Romanorū consūpserūt. tantūq; lectissimorū uirorū;
uernaculorūque militū hoc ciuili bello Roma pdidit: q̄tū in ea supior
tempore: cū se iam aduersum Alexandrū magnū circūspiceret: indiscre-
tis ætatibus census iuenit. Præterea niros cōsulares. xxiiii. prætores sex.
ædificios. lx. senatores fere. cc. absque innumeris totius Italiæ populis: q̄
passim sine consideratiōe deleti sunt. Quod neget quisq; si ualet: qn co-
dem dāno suo uicerit Roma: quo amisit Italia. propudor. Nūqd nam
& hic cōparatione ambigua egent tpa? Immo uel maxime inquit. Nā
quid tam apte: q̄ bellis ciuilibus bella ciuilia cōparāf? An forte dicetur:
etiam in his temporibus bella ciuilia non fuisse: quibus a nobis respon-
debitur. Iustius quidem socialia uocari oportere. sed nobis pficere si ci-
uilia nominent. Tunc enī causis uocabulisque ac studiis paria docent
oīa: dum sibi in his tanto plus uindicat reuerentia christianæ religionis
quanto minus præsupserit ira uictoris. Nā cū plerūque improbi tyranni
temere iuadent: srē publicam: uisurpatoque regio statu Romani iperii
corpus abruperint: atque ex eo bella uel per se iusta iportarint: uel i se
iusta cōmouerint: Britannis Gallisque populis erecti & istructi hæc bel-
la q̄tū externis p̄xima: tantū lōginqua ciuibus: qd nisi socialia iure uo-
citantur: cū ipsi Romani Sertorii quidem: aut Perpēnæ: aut Crassi: aut
Spartaci bella ciuilia uspiam noīarint. In tali ergo uel defectu: uel duel-
lione sociorū minore nūc utiq; iuidia laboraret: si fortassis existeret uel
grauis pugna: uel cruenta uictoria. Verū tamen cū in hisce t̄pib' omnia
plus necessitatis afferant: & min' pudoris: hoc est cā: pugna: uictoria. uel
extinguenda insolentia tyrānorū: uel pro cohibēdo sociorū defectu: uel
pro inurendo ultionis exemplo: cui tandem dubiū est: quanto nūc mi-
tius: quantoque clementius excitata: ut dicunt bella ciuilia gerūt imo
reprimūtur. Quis enī unum ciuile bellum per decem annos his tēpori-
bus agitatū audierit? Quis uno bello. c. l. M. hominum uel hostiū ab
hostibus: ut non dicā ciuium a ciuibus cāsa meminerit? Quis illaz quā
explicare longū est: optimorū atque illustriū uiroꝝ multitudinem tru-
cidari in pace cognouerit? Postremo q̄s illas infames interficiendorū ta-
bulas tenuerit? legerit? senserit? ac non potius omnibus notū sit: una cū
ctos pace cōpositos atque eadē salute securos uictos uictoresq; pariter
cōi exultasse læticia: ac etiā in tantis toti' ipii Romani puinciis urbib' ac
populis uix paucos aliquādo extitisse: quos iusta ultio iuito & uictore

damnarit? Et ut uerbis uerba non onerem: non temere dixerim tantam
uel in bello saltem extinctam modo fuisse gregarioꝝ militū manū quā
ta tunc cæsa est in pace nobiliū. Igit̃ Sylla mortuo Lepidus Maurianæ
partis assertor aduersus Catulū Syllanū ducē surgens rediuiuos bel
loꝝ ciuiliū cineres suscitauit. Bistūc acie certatū est. Plurimi romanorū
iam ipsa paucitate misetorū: & adhuc illo furore insanientiū cæsi sunt.
Albanorū ciuitas obsidione oppugnata atq; excruciatā fame. ultia mi
serabiliū reliquiay deditiōe seruata est. Ibi tūc Scipio Lepidi fili? capt?
atque occisus est. Brutus in cisalpinam Galliam fugiens: psequēte Pō
peio apud Regiū interfectus ē. Ita hoc bellū ciuile non magis clemētia
Catuli: q̃ tedio Syllanæ crudelitatis: ut ignis in stipula cadeꝝ celeritate
qua exarsit: euauit. Anno ab urbe condita anno. dc. lxxiii. sonantibus
undique belloꝝ fragorib?: quorū unū in Hispania erat: aliud i Pāphilia
in Macedonia tertiū: q̃rtū i Dalmatia exanguis adhuc atque exhausta
intestina perniciē: tanq̃ febribus Romana res publica ppulsare armis oc
cidentis septentrionisq; fortissimas gentes cogebat. Sertori? siquidem
uir dolo atque audacia potens: cū partiū marianarū fuisset Sylla fugi
ens ex Aphrica dilapsus in Hispaniā bellocissimas ferocissimasque gen
tes in arma ex armis excitauit. Aduersus hūc ut breuiter definiam duo
duces missi Metellus & Domitius: quorū Domitius ab Hirtuleio Serto
rii duce cū exercitu oppressus ē. Manilius p̃cōsul e Gallia in Hispaniā
cū tribus legionibus & .M. d. equitibus transgressus iniquā cuz Hirtu
leio pugnam conseruit: a quo castris copiiisque nudat? in oppidum Hi
lerdā pene solus refugit. Metellus multis præliis fatigatus p̃ deuia ob
errans hostē mora fatigabat: donec Pōpei castris consociaret. Pōpeius
contracto apud Polentiam exercitu Lauronem ciuitatem: quā tūc Ser
torius oppugnabat frustra conat? defendere: uictus aufugit. Sertorius
supato fugatoque Pōpeio Lauronem captam cruentissime depopula
tus est: reliquū agmen Lauronensiū: quod cædibus supfuerat: misera
biliter in Lusitaniā captiuitatē traduxit. Pompeiū aut̃ hoc est illū Ro
manorū ducē a se uictum fuisse gloriat? ē: quem magna præditam fidu
cia ad hoc bellū non p̃ cōsule: sed p̃ consulibus Roma misisset. Fuisse
tunc Pōpeio. xxx. milia peditū & mille eq̃tes Galba scribit. Sertoriū aut̃
lx. milia peditū. octo milia equitū habuisse commemorat. Postea uero
Hirtuleius eū Metello congressus apud Artalicam Bethycæ urbez. xx.
M. militū pdidit: uictusque in Lusitaniā cū paucis refugit. Pōpei? Bel
gidam nobile Celtiberiæ urbē cepit. Sertorius cum Pōpeio deinde con
gressus. x. M. militum eius interfecit. Ex alio cornu uincente Pompeio

tantundē pene ipse perdidit. Multa inter eos præterea prælia gesta sunt. Memmius quæstor Pōpeii idēque uir sororis eius occisus ē. Hirtuleii fratres interfecti. Perpēna: q se Sertorio iunxerat: cōminutus ē. Postreō ipse Sertorius. x. demum anno belli inchoati iisdē: qbus & Viriat⁹ suoz dolis interfectus finē bello fecit. Romanisque uictoriā sine gloria dedit: quīs Perpennam postea pars exercitus eius secuta sit: q a Pōpeio uictus cum uniuerso exercitu suo interfectus ē. Ciuitatib⁹ uero cunctis ultro ac sine mora p deditiōē receptis duæ tantuz restiterunt: hoc ē Vximia & Caliguz: quaz Vximiam Pōpeius euerit. Caliguz Afrannius iugi obsidione confectam. atque ad infames escas miseranda inopia coactā ultimo cæde incēdioque deleuit. Percussores Sertorii præmium ne petendum qdē a Romanis esse duxerunt: quippe qui meminissent ātea Viriati pcuratoribus denegatum. Et quīs nullo tūc præmio patrauerit romanam securitatem: tamen fide fortis ac uiribus semper Hispania: cuz optimos iuictissimosque reges rei publicæ dederit: nullum unq tyrānoz ab initio usque in hodiernum diē uel de se editum misit: uel in se extrinsecus incurrentem uiuum: potentemue dimisit.

De bello Macedonico.

Nterea Macedonicum bellum Claudius fortitus uarias gētes quæ Rhodopeiis mōtibus circumfusæ sunt: ac tūc Macedoniaz crudelissime populabant. naz inter cætera dictu audituqz horrida: quæ in captiuos agebant: raptis cum poculo opus cēt: romanorū capitum ossibus eruentis: capillatisque adhuc: ac per interiores cauernas male effosso cerebro oblitis: auide ac sine horrore: tanq ueris poculis utebant: quoz eruentissima atqz immanissima corda sciuerant. Has itaque ut dixi: Claudius Macedoniaz pellere finibus bello attētauit: magnisqz se maloz molibus obiecit: unde cuz animo æger esset curis circumseptus morbo insup correptus interiit. Hui⁹ successor Scriboni⁹ attentaz superiore bello gentium uim declinans in Dardaniam arma cōuertit: eamqz superauit.

De suscepto bello orientis.

Vblius uero Seruilius ex consule Ciliciam & Pamphiliaz crudelissime adortus: dum subdere studet: pene deleuit. Lycia & urbes ei⁹ obsessas: oppressasque cepit. præterea Olympū mōtē puagatus Phasidem euerit. Corycu³ diruit. Tauri quoqz mōtis latera

in Ciliciam uergentia persecutatos Isauros bello contractos in deditio-
nem redegit. primusque romanorum per Tauum duxit exercitum. ac limitē
itineris fecit. Triennio emenso: quo bellum gestum est: Isaurici nomen
assumpsit. Cosconius proconsul sortitus Illyricū: pertrita subactaque Dal-
matia: Salonas urbē florentissimā post biennium tandē expugnauit. & ce-
pit.

Gladiatores Capuæ a Iudo Gnei Lentuli diffugisse.

Nno ab urbe condita. dc. lxxviii: Lucullo & Cassio cōsulibus
gladiatores. lxxiii. Capuæ a Iudo Gnei Lentuli diffugerūt: qui con-
tinuo ducibus Crisso & Inomao Gallis & Sparthaco Thrace
Vesuuium montem occuparunt: unde etumpentes Clodii prætoris: qui
eos obsidione cinxerat: castra expugnarunt. Ipsoque in fugam acto cum
cuncta in prædā uerterunt. Inde per Consentiā & Metapontum circūducti
ingentia breui agmina collegerunt: Nā Crisso. x. M. multitudo. Sparta-
co autē triplex tunc numerus fuisse fertur. Inomaus enī iam superiore bel-
lo fuerat occisus. Itaque cum cadibus incendiis rapinis stuprisque omnia mis-
cerent: in exequiis matronæ captivæ: quæ se dolore uiolati pudoris necaue-
rat: munus gladiatorum ex. cccc. captiuis scilicet: qui spectandi fuerāt: spe-
ctaturi: utpote lanistæ gladiatorum potius quam militum principes edidit. De-
inde consules Gelius & Lentulus aduersus eos cum exercitu missi: quorum
Gelius Crissum acerrime pugnantē prælio oppressit. Lentulus a Spar-
thaco superatus aufugit: Post etiam collatis frustra ambo consules copi-
is accepta graui clade fugerūt. Dehinc Gaium Cassium proconsule idē Spar-
thacus oppressum bello interfecit: Itaque exterrita ciuitate non minori ex-
pemodum metu: quam sub Hannibale circa portas fremente trepidauerat: se-
natus Crassum cum legionibus consulū: nouoque supplemento militum
misit. Is mox: ut fugitiuorum pugnam iniit: sex. M. eorum interfecit. dcccc. uero
cepit. Inde prius quam ipsum Sparthacum ad caput Silari fluminis castra me-
tantem bello aggrediretur: Gallos auxiliores eius: Germanosque super-
uit: e quibus. xxx. milia hominum cum ipsis ducibus occidit. Nouissime ue-
ro ipsum Sparthacum disposita acie congressum: & maximas cum eo fugiti-
uorum copias percussit. Nam. lx. M. eorum caesa. sex milia capta referuntur. iii. M.
ciuium Romanorum recepta sunt. Ceteri qui ex hoc bello lapsi oberrabant
per complures duces frequenti indagine attriti sunt. At ego iterum ac sæpius
repeto. Nunquid nam & hic comparatione aliqua egent tempa? Quis rogo
audire non horreat. non dicam bella talia. sed uel nomina tantæ bello ex-
terna: ciuilia: socialia: ciuilia: fugitiuorum: quæ nec sic ualde sese ut commoti

maris fluctus. quibus molibus magnis sequuntur: sed undique diuersis cau-
sis: uocabulis: formis: malisque excitata: coaceruataque concurrunt: ut e-
ximo repetam: & infame illud seruire præteream: Iugurthinum bellum
nondum adhuc ab Africo detonuerat: & iam Cimbricum a Circio ful-
minabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc foedi uastique torrentes effu-
si sanguinis agebant. & iam socialis belli nebulas in magna continuo ma-
lorum nubila coituras misera exhalabat Italia. Adhuc uero post infinitas
crebraque Italici belli tempestatē discurre tuto per Italiam mīme pote-
rat. Ita omnes absque illis periculosissimis inimicarum urbium uoraginibus dis-
soluta ac lubrica pace titubabant. Iam sibi Marianum atque Syllanum Ro-
ma parturiebat excidium. & aliud e diuerso oriens atque aquilo hoc ē Mi-
thridaticum minabatur: quod quidem Mithridaticum minabatur a superioribus
coeptum: porro in ulteriora porrigitur. De Mariana face rogo Syllanæ cla-
dis accensus ē. de isto rogo funestissimo Syllani & ciuilis belli per pluri-
mas terrarum partes ardentes sudes sparsi sunt. multaue incēdia ex uno
fomite diffuderunt. Nam Lepidus & Scipio in Italia. Brutus in Gallia
Domitius Cinnae gener in Africa. Carbo in Cossura & Sicilia. Perpē-
na in Liguria. & post cum Sertorio in Hispania: omniumque atrocissimum
Sertorius in eadem Hispania. Hæc tunc ciuilia: uel quo alio dicenda sunt
nomine bella excitantes: de uno multa: de minimo magna fecerunt absque
illis tribus uastissimis bellis: quæ tunc externa uocabantur: hoc ē Pamphi-
lico: Macedonico atque Dalmatico: dissimulato etiā magno illo Mithri-
datico longe omnium diuturnissimo: infestissimo: ac formidolosissimo: de
inde adhuc Hispaniensi sertoriano non dum finito: imo adhuc ipso uiuē-
te sertorio hoc fugitiuorum: & ut uerius dicam gladiatorum bellum inhorruit
iam non spectandum paucis. sed ubique metuendum. Quod quia fugitiuorum
bellum dicitur: nemini uile habeatur ex nomine. Sæpe in eo singuli & ali-
quando simul cum agminibus frustra iunctis ambo consules uicti sunt
plurimumque nobiles trucidati: ipsi autem fugitiui plures quam centum milia fuere: quæ cæsi
sunt. Ex quo admonemus: ut ipsa consoletur se Italia de uexatione ex-
ternorum presentium per recordationem præteritorum. exeatque in se ipsam.
nec putet se incomparabiliter crudelius dilacerari. Quare ob rem huic quon-
to uolumini iam finem fecerim: ut bella ciuilia externis ubique permista
uel quæ dicta sunt: uel etiam quæ sequuntur: quia sic sibi serie temporum &
malis sequacibus cohaerent: libri saltem termino separentur.

PAVLI OROSII VIRI DOCTISSIMI IN SEXTVM
HISTORiarVM LIBRVM PROLOGVS.

Mnes homines cuiuslibet uel sectæ uel patriæ: uel uitæ ita
semper ad p̄spectum prudentiæ naturali bono eriguntur: ut
oblectamento corporis rationale mētis & si non actu præfe-
rant: iudicio tamen præferendū sciant: Quæ mens rōne duce
illustrata in medio uirtutū: qbus genuino fauore q̄uis uitiis inclinetur
assurgit: sciam dei quasi arcē p̄spicit. Deū enī quilibet hominū ad tēp̄
contēnere potest: nescire in totū non pōt. Vnde quidam dum in multis
diis credunt: multos indiscreto timore finxerunt. Sed hinc iam uel ma-
xime cū auctoritate ueritatis operante: tunc etiam ipsa ratione discutiē-
te discessum est. Quippe & philosophi eorū: ut de nr̄is sanctis sileam: dū
intento mentis studio quæunt: scrutanturq; oīa: unū deū auctore oīū
reppererunt: ad quē unum oīa referuntur: Vnde etiā nūc pagani quos
iam declarata ueritas de contumacia magis q̄ de ignorantia conuicit: cū
a nobis discutiuntur: non se plures deos sequi: sed sub uno deo magno
plures ministros uenerari fatent. Restat igitur de intelligētia ueri dei p̄
multas intelligendi suspensiones confusa dissensio: quia de uno deo oīū
pene una opinio ē. Hucusq; humana scrutatio: tā& si cū labore: patuit.
at ubi ratiocinatio deficit: fides subuenit. Nisi enī crediderim⁹: nō itelli-
gemus. Ab ipso audias: ipsiq; deo credas: quod uerū uelis scire de deo.

Hic dicis: quō deus ex nihilo fecit īperiū Romanū idest ex pastoribus.

Taque idē unus & uerus deus. in quem oīs: ut dixim⁹: & si ex
diuersis op̄ionibus secta concutrit: mutans regna & disponēs
tempora: peccata quoque puniens: quæ infirma sunt mūdi ele-
git: ut confūdat fortia. romanūque imperiū assumpto pastore pauper
rimi status fundauit. Hoc per reges & consules diu p̄uectum postquā
Asiæ Aphricæ atque Europæ potitum est: ad unū imperatorez cū dēq;
fortissimū cuncta sui ordinatione conegit. Sub hoc īperatore. quē oēs
fere gentes amore & timore permisto iuste honorarent: deus uerus: qui
sup̄stitione sollicita ab ignorantibus colebatur: magnū illū intelligētia
suā fontem aperuit. p̄mptiusque per hominem doctur⁹ homines. filiū
suū misit: operantē uirtutes: quæ præcellerent hoīem: coa-
guent: mq;
dæmonas. quos aliqui deos putauissent: ut quia ipsi tanq̄ hoī non credi-
dissent: operibus tanq̄ dei crederent. deinde ut in magno silentio ac pace

latissima inoffense & celeriter noui nominis gloria: & annūciatæ salutis
uelox fama percurreret: uel etiam: ut discipuli eius p̄ diuersas gētes eū-
tibus: ultroque per cūctos salutis dona offerentibus obeundi ac differē-
di quippe cum Romanis ciuib⁹: inter ciues romanos eēt tuta libertas:
Quod ideo cōmemorandū putauī: quia hic sextus libellus usq; ad Cæ-
sarem Augustum: de quo hæc dicuntur: extenditur. Quod si aliq; hanc
lucidissimam rationem irritam putant: suisque diis potius assignant:
quos primū prudentia elegerint. dein præcipuo cultu inuitarint ut si p̄
eos amplissimū hoc pulcherrimūque īperiū concederet: Sic. n. iactitāt:
quod ipsi optio genere sacrorū meruerint præcipuū deorū fauorē qbus
ademptis uel prætermisissis discesserint oēs adytis arisq; relictis dii: qbus
imperīū hoc steterat. Vnde q̄uis reuerētia scītatis tuæ multa fortissime
uerissimeque differuerit: tamen & mihi locus exigit: ut pauca subiitiaz.
Si romani colēdo deos emeruerūt fauorē deorū: & non colendo amiserūt:
ut ipse Romulus parēs Romæ inter tot mala ab ipso ortu suo ingruen-
tia saluiseēt: colendo q̄s meruit? An Amulius auus qui eum exposuit
ad necē? An pater: q̄ incertus fuit? An Rheamater stupri rea? An Albani
parentes: ipsa quoque ab initio romani noīs germina p̄sequentes? An to-
ta Italia: quæ p̄. cccc. annos dū audere potuit: excidio ei⁹ inhiauit? Non
inquit. sed dii ipsi: q̄a se colendos sciebant: futuros custodiē cultores
Ergo præscii sunt. Si ergo præscii sūt: cur hoc īperiū inter tot annorū se-
cula eo potissimū: tpe ad summā potentia arcē p̄duxerunt: quo ille na-
sci inter homines atque agnosci ut hō uoluit: post cui⁹ nomen & ipsi p̄
nihilō contēpti sunt: & cū uniuerso mūdo etiam illi quos ipsi p̄uexerāt
cucurrerūt? Sed humiliter obrep̄sit inquit & latenter intrauit. Latētis
& humilis unde tā celebris fama? tam indubitata fides: tā manifesta po-
tentia? signis qbusdam & uirtutibus mentes hoīm sup̄stitōe sollicitas
cœpit & tenuit? Ad hæc si potuit hō: dii magis posse debuerunt. An q̄a
ille hanc potentiam a p̄re sibi traditam prædicabat: p̄uentus est aliquan-
do ad intelligentiam illius noti & ignoti dei: quam apprehendere: ut di-
xi: nemo nisi p̄ ipsū pōt. Nec quisq; pōt: nisi qui toto se despecto: ac p̄spe-
cto conuersus ad sapiām dei oēm quærendi ratiocinationē transtulerit
ad credendi fidē. Vex̄tamen breuiter discutio. Diī isti: quos tantos ferūt
ut romanam rē publicam & ppiciū p̄uexisse: & aduersi afflixisse uideā-
eo certo tēpore: quod palam cōstat: quo nasci xp̄s uoluit: & annūciari
gentibus cœpit: deuotissime atq; intentissime colebantur? Ita illi consu-
lentes & sibi & cultorib⁹ suis: nō potuerūt repellere. uel reprimere sup-
stitutionē eius p̄pter quam spernendos se cultoresque suos destituēdos

uiderent: quod si ab inuitis danda uenia: nec desperandi fuerunt. si a uoluntariis seruanda praescia. nec prius fuerant adiuuandi. Hoc factum est inquit. Nam excitauimus gentes: accendimus reges. instituimus leges. disposuimus iudices. praeparauimus poenas suppliciiis & crucibus: orbem totum scrutati sumus si quo modo tandem christianum nomen & cultus de uniuerso mundo posset abradi. Hoc eatenus est factum: donec fecunda credulitas eoque iter tormenta ac per tormenta perficeret: quod diu ipsum regium culmen per quod solum prohiberi potuerat: occuparet. Et quod postea consecutum est? Impatores inquit christiani cessare sacra: & claudi templa iusserunt: atque ideo excessere omnes adytis arisque relictis diis: quibus imperium hoc steterat. O quanta & quam inoffensa lux ueritatis est: si non aduersus eum ultro sese offerentem imbecilli infeliciter oculi clauderent. Si christiana fides per multa retro tempora saeuientibus undique aduersum se gentibus. regibus. legibus. caedibus. cruciatibus. ac mortibus reprimi nullo modo potuit. imo ut dixi inter haec & per haec creuit. cultus autem idolorum iam quodammodo ex se deficiens ac sibi erubescens ad unam clementissimam iussione sine ullo poenali terrore cessauit: cui dubium est hoc per istius intelligentiae demonstrationem de creatore suo tandem intuitum creaturam quam illa eatenus per varias rocinationes mentis intempestum quolibet aliis offuscata quae fuerit: ac per hoc statim amoris ei quae etiam ignorans dilexerat: inhaesisse. Nec igitur mirum est: si in magna familia inueniuntur aliqui serui: qui consuetudine: lasciuiaque seductorum assuefacti patientia domini sui ad contemptum ipsius abutantur: unde & merito deus uel ingratos: uel incredulos: uel etiam contumaces uariis correptionibus arguit. Quod spiritus utique fatendum est: tunc tamen praecipue quando adhuc per uniuersum mundum nulla erat ecclesia: quae interuentu fidelium precum meritas mundi poenas: iustumque iudicium dei exorata ipsius clementia temperaret. unde etiam haec: quae mala hominibus uidentur qualiacumque sint grauiora sine dubio omnia fuerunt: sicut ipso ordine: quo coepta sunt probabunt. Bellum Mithridaticum: uel ut uerius dicam: belli mithridatici clades multas secum inuoluens prouincias tracta & perempta per .xl. annos fuit. Nam. dc. lxi. ut dixi anno ab urbe condita: quo etiam primum ciuile bellum coeperat inardescere: consulatu uero Ciceronis & Antonii: ut uerbis poete optimi loquar: barbarico uix consummata ueneno est. Sed in his temporibus. xxx. gerendi belli inueniuntur anni. qualiter autem. xl. a plerisque dicti sint: non facile discernitur.

Hic dicit de Mithridate rege Ponti atque Armeniae.

Gitur Mithridates rex Ponti atq; Armeniæ postq; Nicomedē
Bithyniæ regem: amicū populi romani regno priuare molit' ē
atque a senatu monitus. si facere tētare bellū sibi a populo ro-
mano inferendum fore: iratus Cappadociam continuo peruasit atq; ex
pulso ab ea Ariobarzane rege cunctā puinciam igni ferroque uastauit
Bithyniam deinde pari clade corripuit Paphlagoniam simili exitu affli-
xit: pulsus ex ea Philomene & Nicomede regib'. Post cū uenisset Ephe-
sum: crudeli præcepit edicto ut per totam Asiam quicūq; inuēti essent
ciues romani sub una die oēs necarent. & factū est. Nec explicari aut cō-
prehendi ullo mō uerbis pōt: quæ tunc multitudo romanorū ciuiū cæ-
sa sit: quis mœror plurimarū puinciarū: quis gemitus occidendorū pari-
ter atq; occidentiū fuerit: cū singuli quique aut pdere innocētes hos-
pites & amicos: aut ipsi periclitari pena hospitū cogerēt. Archela' quo-
que dux Mithridatis cum. cxx. milia peditū atque equitum in Achaiā
præmissus: Athenas cunctamq; graciā partī ui: partī deditiōe obtinuit
Sylla cui post consulatū mithridaticum bellum obuenerat: Archelaū
apud Pyræum Atheniensiu portum septēplici muro cōmunitū diu ob-
sedit. Ipsam Atheniensiu urbem ui cepit: ac postea iusto prælio cum Ar-
chelao conflixit. Centū & .x. de exercitu Archelai interfecta. uix .x. milia
supfuisse referūtur. Cōperta clade mithridatis lectissima. lxx. M. militū
Archelao in subsidiū misit ex Asia. Secūdo prælio ex his. l. M. interfecta
sunt. ibique Diogenes Archelai fili' trucidat' ē. Tertio bello oēs copiae
quas Archelaus hēbat extinctæ sunt. Nā. xx. milia militū eius ī paludē
pulsa cū Syllæ fidē īplorarent: insatiabili uictoris ira interfecta sunt. to-
tidēque alia in flumē coacta ac necata. reliq; miserorū passim trucidati sūt
Porro aut Mithridates in Asia nobilissimarū urbiū principes occidere:
bonaque eorū publicare aīo intenderat. Cnnque iā. M. dc: ita iterfecisset
Ephesi exemplū uerētes excluso præsidio ei portas obiecerūt. Similiter
Smyrnæi. Sardi. Colophonii. Tralliani q; fecerūt. Perturbatus Mithrida-
tes p Archelaū duce suū cū Sylla de pace pepigit. Interea Fimbria ma-
rianorū scelex satelles hō oīum audacissim' Flaccū consulē: cui legatus
ierat apud nicomediā occidit: ac mox arrepto exercitu mithridatis filiū
ex Asia ad Miletopolim fugās stationē regis iuadit. ipsumq; Pergamo
pellit. fugientēque insecut' apud Pitānam obsedit: & pfecto cepisset: si
Lucius Lucullus ciuilib' discordiis curā rei publicæ prætulisset: Cūq;
cū mari coartare obiecta classe uoluisset: ab Iliensib' repulsus est. Inde
Fimbria Iliensib' irat' a qbus p Syllanā ptis studio obiectu portarū re-
pulsus uidebat: ipsam urbē Ilium antiquā illā Romæ parentē fūditus

cæde incendioq; deleuit. sed eâ Sylla cōtinuo reformauit. Idē Fimbria apud Thiatyrā cum exercitu Syllæ obsideret: desperatione adactus: in tēplo Aesculapii manu sua interfectus est: Fanni⁹ & Magnus de exercitu Fimbriæ pfugi Mithridati sese adiūxerūt: quorū hortatu Mithridates cū Sertorio p legatos in Hispaniam missos: fœdus pepigit. Sertorius uero ad cū marcum mariū firmandi fœderis cā misit: Quē rex apud se retentū breui ducem fecit in locū Archelai: q se ad Syllam cum uxore liberisque contulerat. marius & Eumach⁹ duces a mithridate aduersus Lucillum missi: magno exercitu breui cōgregato cum Publio Rutilio apud Chalcedoniam cōgressi sunt. eūque cum plurima exercitus ipsi⁹ pte cæciderunt. Lucillus mithridatē Cyzicenos obsidentem fossa cinxit: eūque quod faciebat: pati cōpulit: atq; ad ipsos Cyzicenos: ut bono aīo essent nuntium misit unū ex militibus Nandi pitū: q duobus utribus suspensus medi⁹ ipse regulā tenens plantisq; subremigans septē milia passuū transmeauit. Mithridates inopia laborans partē copiarū instructarū armis domū abire præcepit: quam Lucillus excipiens uniuersas disperdit. Nam amplius: xv. milia hoīum tunc interfecisse narrat: Tūc & Fannius qui se mithridati iunxerat & metophanes regius prætor a mamerco uicti cū duobus. M. eq̃tum in mœsiam pfugerunt. Atque idē in Niconiam digressi in colles cāposque & in heremos inciderūt: ubi nō solū montes uisti: uel saxa quasi quadam fuligine offuscata cernunt. uerum etiam campi ambusto solo squalidi per. l. passuū sine ullo ignis uel fornacis indicio & pendulo in pfundū cinere putres iacēt. Tribus etiā locis torridæ uoragines ostendūtur: quas græci phylas uocant: In qbus dum oberrantes inopinatis tandē piculis empti sunt: & clam ī regis castra uenerunt. Deiotarus rex Gallogræciæ præfectos regis bello trucidauit. Interea mithridates apud Cyzicū eadem mora: qua obsidebat: obsessus ī magnam penuriam pestilentiamque exercitū suū coartauit. Nam plus q̃. ccc. milia hoīum fame & morbo in eadem obsidione amisisse fert: ipse cum paucis arrepta nauī clam fugit e castris: Lucillus in cruēto milite spectator cladis alienæ nouū genus uictoriæ adeptus ē. moxq; mariū adort⁹ uicit: atq; fugauit. In quo prælio plus q̃. xi. milia marianorū militū interfecta referūtur. Lucillus postea cū eodē mario nauali prælio cōgressus. xxx. & v. naues regias & cōplures onerarias aut demersit aut cepit. Multi ibi ex his quos Sylla p̃scripserat: interempti sunt. Marius postera die de spelūca ubi latebat extractus: imeritas hostilis animi p̃nas luit. Eodē uero Lucillus ipetu Apameas uastauit. & sub mōte Olympo prius Athan munitissimam ciuitatē captam expugnatāq; diripuit.

Mithridates aduersus Byzantium instructa classe nauigans tempestate correptus. lxxx. rostratas naues perdidit. Ipsa cum quassata iam nauis metgeret: in Myopatonē Seleuci pirata: ipso pirata iuuante transiuit: Inde Sinopen: ac postea Myson cum magna difficultate puenit.

Hic dicit de Catilina: ubi de incesto accusatus est.

Odem anno apud Romam Catilina incesti accusatus: quod cum Fabia uirgine uestali stuprum commisisse arguebatur: Catuli gratia fultus euasit. Lucullus Sinopen expugnatus obsederat. Hanc seleucus archipirata & Leocares spado qui praesidii causa praerat: expoliata atque incensam reliquerunt. Lucullus miserorum hostium intestina clade permotus celeri occursum immissum restrinxit incedendum. Ita misera ciuitas uersa uice hostium sociorumque: unde defendenda: dispersa. & unde dispendenda seruata est. At uero Marcus Lucullus qui Curioni in macedonia successerat: totam Bessiam gentem bello appetitam in deditiorem recepit. Eodem tempore metellus praetor siciliae cum foedissima illa Gaii Verris praetura siciliam afflictam inuenisset: maxime Pergamenone archipirata nefariis praedis & caedibus dilacerante: qui pulsa classe romana syracusanum portum obtinuerat: mox eum nauali terrestrique praelio comminutum sicilia decedere compulit. Praeterea Lucullus transgressus Euphratem & Tigrim apud Tigranocertam urbem cum Mithridate & Tigrane congressus: paruissima suorum manu magnum hostium numerum occidit. Nona. xxx. milia hominum in eo bello caesa referuntur. Tigranes uix. cl. equitibus comitatus aufugit: diademate & tiara ne agnosceretur abiectis. Tunc ad Lucullum totius pene orientis supplices uenere legati. Imminente hyeme per Armeniam in mesopotamiam regressus Nisibin urbem illis in locis tunc inclytam expugnauit & cepit.

Hic dicit: ubi per omnia maria piratae se diffuderunt.

Isdem diebus piratae per omnia sparsi maria etiam non tantum in tercipientes nauium comitatus: sed etiam insulas prouinciasque uastantes impunitate sceleris. & auaritate praedae uulgo sese associantes in imensum augebant. Quos Gnaeus Pompeius post multam quidem uastationem: quam terra marique diu egerant: mira tandem celeritate compressit. Eodem tempore Cretam insulam per biennium metellus euerit. diuturnoque bello domitam in potestatem redegit: legesque minois romanis legibus permutauit: Pompeius postea successor Luculli in maiore Armenia

iuxta montē Dastrachū castra regis obsidione cōclusit. Rex cū omnib⁹ copiis eruptione per noctē facta insup etiā persequentes bello repellere statuit. Pōpeius fugientes persequi intēdit. Itaque bellū nocte cōmissū est. Luna tūc orta a tergo romanis erat. Regii longitudine umbrarū pxi mitatē hostiū rati cuncta in irritū tela fuderūt. Romani ueluti in ciuitates postea aggressi sine labore uicerūt. Nanq3 de exercitu regio. xl M. caesa uel capta sunt: romani uulnerati. M. uix aut. xl. interfecti. Rex inter tumultus belli fuga lapsus adiut⁹ etiā beneficio sub Iustis noctis euasit. relictusque ab oībus amicis philosophis: scriptoribus rerū: uel carminū ac medicis solus per deuia equū manu trahens. atque ad oēs nocturnos strepitus trepidans in quoddā castellū diuertit: atq3 inde in Armeniam perrexit. Pōpeius regem insecutus⁹ inter duo flumīa. quae ab uno monte diuersis specubus exoriūtur: hoc ē Euphratem & Araxē urbē Nicopolim senibus lixis & aegris uolentib⁹ condidit. Oranti Tigrani ueniam dedit. Exercitū Hærodis albanorū regis præfectosq3 eius ter prælio uicit. Postea epistolas Hærodis & munera cū Albanis instauranda libēter accepit. Artacem regem Iberiæ bello fudit: totamq3 Iberiā in ditionē accepit. Inde cū Armeniā. Colchos. Cappadociam. & Syriam ordinatis rebus cōposuisset: pmouens de Ponto in Parthiā ad Hecbatanā urbē caput Parthici regni. l. die uenit. In Bosporo Mithridate cerealia sacra celebrante terræ motus adeo grauis repente exortus ē: ut magna clades ex eo urbiū atque agroꝝ secuta narret. Eodē tpe Castor Mithridatis præfectus: qui Panagorio præerat: interfectis amicis regis arcē occupauit & iiii. Mithridatis filios ad præsidia romana transmisit. Mithridates accensus ira in scelera exarsit. Nā cōplures tūc amicos suos & Exipodꝝ filiū suū interfecit: cū antea iam aliūq3 Homocharem parricidio trucidasset. Pharnaces alter filius eius exemplo fratꝝ territus exercitū ad persequēdum se missum sibi conciliauit. & mox aduersus patrem duxit.

Hic dicit de fine uel exitu Mithridatis.

Mithridates diu ex altissimo muro filiū precatus: ubi inexorabile uidit: moritur⁹ exclamasse fert. Quoniam Pharnaces inquit me mori iubet: uos si estis dii patrii: precor ut quandoq3 & ipse hanc uocem a liberis suis audiat. Statiq3 descendens ad uxores. pellices. ac filias suas uenenu omnibus dedit: Quod cum ipse nouissim⁹ haussisset: ne tamē ppter remedia quib⁹ uitalia sua aduersus noxios succos sæpe obstruxerat: ueneno cōfici posset: frustra q3 spatiaret: si quo tādē modo

infusa pestis per uenas uegetatione corporis acti discurreret: gallū quen-
dam militē iam fracto muro discurrentē iuitauit eiꝫ iugulū præbuit.
Hūc exitū Mithridates habuit uitæ. nobisqꝫ sententiæ suæ fortissimum
argumentū reliquit: hō oīum ut ferē: superstitosissim⁹: annos nat⁹. lxxv.
habens secū sp̄ philosophos. oīumque artiū peritissimos. Si estis īquit
dii patrii. Ita ille diu colendo ac diu quærendo p̄senserat. hos non eē cer-
tos deos. qui esse putabant. Rex multæ expientie atque æuo grauis ueræ
deū: ad cuius noticiā non nisi auditu per fidē uenit: non itelligebat. hos
aut falsos esse rationis ipsius luce præuiderat: aliud consuetudini: aliud
menti suæ tribuens. Si estis inquit dii. Hoc dicere est. ego sentiens super
hominem esse potentiorē ipso homine potestate precandi necessitate
motus cōmendo diligentiam. & excuso ignorantiam meam. Inuoco qui
est. dū conuenio: qui non est. Quapropter cū dolore & timore considerā-
dum: qua pœna. quoue iudicio digni erunt. qui contra interdictū iā pro-
palate & publicæ ueritatis eos sectant & colūt deos. de q̄bus etiā illi iam
tunc dubitare poterant: q̄ adhuc præter eosdē scire nihil poterant. Verū
tamen breuiter consulo: qualia tūc toto orienti tpa uidebant: cū per. xl.
annos miseræ nationes alternis tantorū ducū uastationib⁹ terebant. Cūqꝫ
quæque ciuitas tantis concursibus media ineuītabiliter periclitabatur. idē
accensura alterꝫ: unde alterꝫ temperasset. hoc mox habitura supplicii qd̄
remedii ad tēpus habuisset: cū trepide diuersarū puinciarū legatōes iter
succedentes romanorū duces & truculentiorē noticiam Mithridatem al-
ternis ad utrūque put queque sors belli attollebat. & incertis satisfacti-
onibus transferebant: augendo pericula quæ sanabant. Nūc qd̄ cōtinuo
Pōpeius hō romanorū moderatissim⁹ per plurimas ptes orientis finito
Mithridatico bello egerit: paucis pferam.

De Pompeio dicit: qui cum audisset mortuum Mithridatē
multa fecit bella in oriente.

Nno ab urbe condita. dcc. lxxxix. Marco Tullio Cicerone &
Gaio Antonio consulibus: Pōpeius occisi Mithridatis nuncio
accepto Syriā & Phœnicē bello aggressus Ithyrcos primū Ara-
basque pdomuit. urbēque eorū quā Petrā nomināt: cepit. Hinc ad Iudæ-
os quibus Aristobolus expulso fratre Hyrcano prim⁹ ex sacerdote rex
præerat: atque ad Hierosolymā urbē eorū Gabinū cum exercitu mittit.
Ipse cōtinuo subsequit⁹ & a patrib⁹ urbe suscept⁹: sed a plebe muro tēpli
repulsus expugnationē eius intendit. Id non solū natura loci: uerū etiā
ingēti muro fossaqꝫ maxima munitū: cū alias aliis legiōes dies noctesqꝫ

succedere sine requie cogeret: uix tertio mēse expugnauit. xiii. M. ibi iudæorū caesa narrant. cætera multitudo in fidē uenit. Pōpeius muros ciuitatis euerit æquarique solo īperauit. & cū aliquantos Iudæorū securi percussisset: Hyrcanū sacerdotio restituit. Aristobolū captiuū romam duxit. Hoc bellū orientis cū. xx. & duobus regib⁹ sese gessisse ipse Pōpeius ꝑ contione narrauit. Interea coniuratio Catilinæ aduersus patriā ꝑ eosdem dies in urbe habita ac ꝑdita. in Hetruria uero ciuili bello extincta est. Romæ uero conscii cōiurationis occisi sunt. sed hanc historiā agēte Cicerone & describente salustio satis oībus notam: nūc a nobis breuiter fuisse perstrictā sat est. motus etiam a Pelignis ort⁹ a Marcellis patre & filio ꝑ Luciū Vectiū ꝑditus patefacta Catilinæ cōiuratōe quasi succisa radice cōpressus est: & de utroq; ꝑ Bibulū in Pelignis ꝑ Cicero nem in Brutiis uindicatū est.

Hic dicit de Helueticorū gente fortissima & gentibus Galloꝝ: cū qbus pugnauit Cæsar & uicit.

Nno ab urbe condita. dc. lxxxviii. Gaio Cæsare & Lucio Bibulo consulibus lege uatinia Cæsari tres ꝑuinciæ cū legionibus septē in quinquenniū datæ: Gallia Transalpina & Illyricū. Galliam Comatam postea senatus adiecit. Hanc historiam Suetonius Tranquillus plenissime explicuit: cuius nos competes portitunculas decerpimus. Helueticorum animos fortissimæ Gallorum omnium gentis ea uel maxima causa. quod perpetuo pene cum germanis bello altercabatur: a quibus Rheno tantum flumine dirimuntur: Orgetorix quidā princeps gentis spe totas inuadendi gallias in arma accenderat: Quo cæteri optimates correpto: & ad mortem coactō cohibere tamen semel aīatas ī prædam plebes nequiuerunt: Qui coniuratiōe facta ac die dicta exustis uicis ac domibus suis: ne quod desiderium ex spe reuertendi foret: ꝑfecti sunt. Quos cum apud Rhodanum flumen obuios Cæsar habuisset: magno difficili que bello bis uicit. uictosq; ad deditiōē coegit. Horū fuit: cū primū ꝑgressa est oīs multitudo: Helueticorū. Turingorū. & Baiorū utriusque sexus ad. clvii. M. hominū. Ex his. xlvii. M. in bello ceciderunt. cætera in terras ꝑprias remissa sunt. Postea Cæsar contra Ariouistum regem excitantem inuehentemque secū incredibiles germanorū copias: qb⁹ nuper uniuerfos Galliarū populos subegisse iactabat: apud sequanos uicit. Cū autem diu exercitus Cæsaris Germanorū multitudine & uirtute perterritus pugnam detrectasset: Ariouist⁹ ī Germaniā arrepta nauicula Rhenū trāsuect⁹ effugit. uxores uero ei⁹ duæ totidēq;

filiae captae sunt. Fuerunt autem in exercitu Ariouisti Arudes Marcomanes Triboci. Vangiones. Nemetes. Edures. & Sucui. Pugna maxime grauis ex phalange Germanorum fuit: quam coacto in unum agmine: scutisque supra capita contextis ad irruendam romanorum aciem tuti undique praestruerunt. Sed postquam aliqui romanorum militum agilitate audaciaque insignes supra obductam saliere testudinem. scutisque figillatim uelut squamis reuulsis desuper nudos deprehensorum detectorumque humeros perfoderunt. territi hostes nouo mortis periculo terribilem dissoluere copagem. Exinde in fugam uersi per. l. m. passuum insatiabiliter caesi sunt: neque conici numerus potuit Germanorum: uel quantus fuerit occisorum. Post haec Belgarum gens quae tertia pars Galliae est: aduersus Caesarem exarsit: Quorum distributis copia haec fuit. Bellouagi: qui caeteris numero & uirtute praestare uidentur habuerunt lectissima. lx. m. armatorum. Sueffones ex. xii. oppidis. l. m. Nerui quorum adeo indomita feritas praedicabatur: ut nunquam in id tempus mercatores ad se admiserint: uina caeteraque uenalia deferre: quibus inducta iocunditas torporem uirtutis afferret: habuerunt similiter. l. milia. Atrabites etiam & Ambiani. x. milia. Morini. xxv. m. Menapi. ix. milia. Caleti. x. milia. Velocasses & Veromandui & quae. x. milia: Atuatici. x. & ix. milia. Coadrusi Eburones. Cercesi. Cenomani: qui uno nomine Germani uocantur xl milia. & ita fuisse referuntur. cc. lxxxv. milia armatorum lectissima. His repente silua erumpentibus exercitus Caesaris perturbatus atque in fugam actus plurimis suorum amissis tandem hortatu ducis restitit. uictoresque aggressus usque ad internitionem pene deleuit. Igitur Caesar magnis in Gallia rebus gestis: cum in Italiam proficisci decreuisset: Galliam cum legione. xii. ad Veragradum Edunosque misit. Qui cum hyemandi causa in uico Veragradorum: cui nomen erat Octodorus consedisset: mediaque oppidi parte: quae torrente diuidebatur accolis concessisset: quadam die eisdem discessisse per noctem ac proximo insedisse colli uidet. Quippe illi paucitatem uix mediae legionis despectui habentes: ultroneam sibi praedam nullo cessuro negotio arbitrabantur: finitimosque suos in hanc caedis ac praedae societatem uocauerunt. Igitur Galba tam praesentibus periculis circumsepto ac trepido iter uarias consultationes certi consilii incerto repente Galli descensu motis effusi ea castra inspecta circumdant: rarosque per uallum propugnatores saxis telisque onerant. Cumque iam castra irruerent: Pacuuii primipilaris & Voluseni tribuni consilio cuncti Romani portas erupunt. incautosque subito aggressi hostes primum perturbauerunt. deinde in fugam uersos miserabili strage fuderunt. namque amplius quam. xxx. milia barbarorum tunc caesa referunt. Igitur Caesar cum iam pacatas uniuersas Gallorum gentes putaret: ad nouum & maximum bellum retractus

est. Nāque dū Publius Crassus adolescens cū legiōe septima oceano te-
nus apud Andegauos hyemat: Venetii ceteriq; confines repēte ī arma
coniurant. legatos Romanorū uincūt. eosque ita demū se reddituros: si
obsides suos recipiant: Romanis indicant: socios sibi ad id bellū Osissi-
mos. Lexouios. Namnetes. Ambibaritos. Morinos. Diablites. & Mena-
pios affcīsūt. auxilia quoq; a Britania accersunt. Cāsar p Crassū de re
bellione deditarū gentiū certior factus q̄uis intelligeret: quanta ineundi
belli difficultas eēt: tamen rē tanti negocii non negligendā ē ratus: ne cā-
teris exēplo eiusmodi audendi licentia laxaret. Itaque terrestri p̄alio p̄-
sequi hostes frustra aggressus: quippe cū hostes p̄ interfusa ex oceano
aestuaria: atq; inaccessos recessus tutis terrarū sinibus munitē: naues lō-
gas aedificari in Lygere fluuio iubet: p̄ quē in oceanū deductae constite-
rūt. Moxque ut ab hostibus uisae sunt: cōtinuo. ccxx. naues eorū paratae
atque oī genere armorū instructissimae p̄gressae portu ex aduerso steterūt.
Bruto circūspiciente imparem longe nauīū esse conflictū: q̄a barbarorū
naues solido robore intextae: saxorū modo adaetos rostratarū ictus retū-
debant. Hoc primū auxilio fuit: quod falces acutissimas non p̄tinaciter
contis praefixas: sinib; aut subnexas pauerat: q̄bus cum opus eēt: appre-
henso eminus rudentes: subductis hastilibus p̄ funem falcē retrahen-
do succiderent. His celeriter expeditis dirumpi hostiliū antennarū ar-
mamenta praecipit. Ita antennis ruentibus complures ilico naues uelut
captas immobiles reddidit. Alii hoc piculo territi: suspensis uelis qua uē-
tus intenderet fugere conati. cessante mox uento destituti ludibrio fuerūt.
Romanis: Itaque incensis omnibus nauibus: interfectisq; his qui pugna-
uerant Galli reliq; sese oēs dediderunt: Sed Cāsar maxime ob iniuriā le-
gatorū: & ut genti ad oīa consilia mobili terribilis exempli notā inureret
cunctis principibus p̄ tormenta interfectis reliquos sub cotona uēdidit
Iisdem diebus Titurius Sabinus Aulercos. Eburones. Luxouiosque q̄
primates suos: quod auctores belli resuscitandi eē nollent: interfecerant
eruptione facta incredibili caede deleuit. Publius uero Crassus cū in Aq-
taniā puenisset: bello exceptus est. Nāque sociato magno eq̄tatu pede-
stribusque copiis prauauidis Romanos adorti diu grauius turbauerūt.
Post uicti: atq; in oppidū sociatī coacti: obsessisque cū se expugnari ui-
derēt: armis traditis in deditō recepti sūt. Aqtani clade p̄moti undique
exercitū contrahūt. de citeriore quoq; Hispania auxilia accersūt. duces
bello maxie eos praeficiūt: q̄ cū Sertorio militauerant. Hi omnes dū ob-
sidionē Crasso parant ī castris suis Crasso obruente deleti sūt. Nam ex
Aqtanis & Cantabris: quorū. l. M. tunc in auxilium uenerāt. xxxviii. M

cæsa referunt. Cæsar Germanos:q Rhenū cū imēsis copiis trāsmiserāt:
simul & totas Gallias subiicere sibi parabant: bello adortus usq; ad iter
nitionē cecidit. Quorū fuisse numex ad. cccc. l. milia ferūt. Tunc Cæsar ī
Germaniā facto ponto transgredieus Sycambros! & Vbios obsidiōe libe
rat.

Hic dicit: qualiter Cæsar Gallias subiecit. & transiuit in Britāniā.

Veuos maximā & ferocissimā gentem: quorū esse. c. pagos & po
pulos multi pdidēre: totamque Germaniā aduentu suo terret
moxque in Galliam rescisso ponte concedit. Inde ad Morinos
uenit: unde in Britanniā p̄ximus & breuissimus transitus ē. Nauib? cir
citer onerariis atque actuariis. lxxx. præparatis in Britanniā transfuchis
Vbi acerba primū pugna fatigatus: deinde aduersa tēpestate correptus
plurimam classis ptem & non paruam militū: eqtum uero pene oēm di
spdit. Regressus in Galliam legiōes ī hyberna dimisit. ac. dc. naues utri
usque cōmodi fieri imperauit. Quibus itex in Britanniam primo uere
transuectus: dū ipse in hostē cum exercitu pgit: naues in ancoris stantes
tēpestata correptæ uel collisæ inter se: uel harenis illisæ ac dissolutæ sūt
Ex qbus. xl. pierunt. cæteræ cū magna difficultate repatae sunt. Cæsar
equitatus primo cōgressu a Britannis uictus: ibique Labienus tribun?
occisus est. Secundo prælio cū magno suorū discrimīe uictos Britānos
in fugam uertit. Inde ad flumen Tamesim pfectus est quem uno tantū
loco uadis transmeabilē ferunt. In huius ulteriore ripa Cassouellauno
duce imensa hostiū multitudo confederat: ripamque flumīs ac pene to
tum sub aqua uadū acutissimis sudibus pstruxerat. Quod ubi a roma
nis deprehensū ac uitatū est: barbaræ legiones nō ferētes siluis sese abdi
dere: unde crebris eruptionib? Romanos grauiiter ac sæpe lacerabant. In
terea Trinobantū firmissima ciuitas cū Androgorio duce datis. xl. obsi
dibus Cæsari sese dedit: Quod exemplū secutæ urbes aliæ cōplures ī fœ
dus Romanorū uenerūt. iisdēque demonstrantibus Cæsar oppidū Cas
souellaunū inter duas paludes situm obtentu insuper siluarū munitū
oibusque rebus confertissimū tandē graui pugna cepit.

Capitulū reuerso uidelicet Cæsare a Britannia itex Galli rebella
uerūt: & uicti sunt.

Xin Cæsar a Britannis reuersus in Galliam postquam legiōes
in hyberna misit. repētinis bellorū tumultib? ūdiq; circūuent?

& conflictatus est. Nāque Ambiorix cū Eburonibus & Atuaticis cōspirans aīatus Treuiroꝝ consilio Cottam & Sabinū legatos apud Eburonas cū tota funditus legione insidiis circūuentos īterfecit: Ambiorix hac uictoria elatus Atuaticos & Neruios plurimosque alios raptim in arma contrahit: atque ad Ciceronē legatū qui similiter tūc legionē ī hybernīs præerat: contendit. Multitudo hostiū ex hoc colligi potuit: qđ cum in obsidione castroꝝ uallum circūdandum esse a captiuis romanis docerentur: & īstrā ruralia non haberent: gladiis concidendo terram & sagulis exportando uix tribus horis uallū pedū. x. & fossam pedū. xv. p milia passuū. xv: ī circuitu p̄fecerūt. Præterea. cxx. turres miræ altitudinis extruxerūt. & cū septē dies noctesque succidui hostiū cunei pugnarent: ac uentus subito plurimus exortus ēet: testas fūdis feruentes intorfere: flāmataque tela focis: ac mox concepto igne rutilantia intra astra iecerūt. Quo facto p cuncta culmina raptim uent⁹ insistens sparsū aīauit incendiū. sed nec sic quidem Romani cū undique obruerent uulnerib⁹: laboribus. uigiliis. ieiuniis. incēdiisue cesserūt. Tandē Cæsari nūciatū est: unam deletā esse legionē: alterā iam pene confectā. Aduentāte uero cū duabus legionibus Cæsare deseruere hostes obsidionē: atq; in eū cū cti raptis copiis ruūt. Cæsar paruissimis castris cōsulto condidit. equitibusque præmissis: ut fugā fingerent: īpetrauit: ut ad trāsītū uallis quæ media erat: sibiq; piculosa uidebat: hostes contēptu sui iuitaret. Quib⁹ aduentantib⁹ in uer obstrui portas præcepit. Quo uiso Galli: quasi iaz uicissent: ad obducendū extrinsecus uallo conuersi sunt. Cæsar totis repente portis paratū effudit exercitū. uersosq; in fugā Gallos uastissima cæde confecit. Nā. lx. M. fuisse tunc referunt: e quibus pauci p paludes iuias euaserūt. Induciomarus Treuiroꝝ princeps magnas armatoꝝ copias habens: postq̄ de cōsensu Gallia totius certior redditus est: Labieni castra legionēque cui is præerat: quod facili fractu arbitrabat: delere statuit. ac deinde Eburonibus Neruiisque coniūctus ad opprimendū Cæsarem p̄gere. Labienus qbus pōt artibus simulat timorē: atq; ita Induciomarū negligentiorē cū insultantib⁹ copiis p uallo oberrantē repentina eruptione p̄strauit. Hac uictoria Labieni reliq Galloꝝ conatus repressi sūt. & Cæsar paulo qetior reliqua pte hyemis fuit. Sed itelligēs sibi maiora belli supesse negocia maxie: qā plurima pte exercitus amissa: aliisq; grauius sauciis: ne ad sustinendū qdem sibi idoneos: ne dicā ad comprimendū Galloꝝ īpetum uideret: Gneio Pōpeio consule conscribi legiones: sibi que in auxiliū mitti petit. Itaque ante exactā hyemē tres ad eū legiones uenerunt. Igit Cæsar postq̄ ī unū hostiū copiae coirent: ieuente

uere aggredi trepidos & opprimere sparsos in finibus suis parat. Primū itaque Neruiorū fines diripit. prædam uero quæ copiosissima erat: exercitui permittit. Deinde Menappos: qui sibi ppter imensas paludes atq; ipeditissimas siluas munitissimi uidebant: tribus agminibus inuadit. nimiaque cæde uulgo agitato residuos supplices in ditionē recepit. Labienus sequenti prælio oēs Treuiorū copias interfecit: arte in bellū p- uocatas: priusq; Germanis aduentantib' iungerent. & continuo ipsa; ciuitatē capit. Cæsar ulcisci mortē; Sabini & Cottæ legatorū uolēs i Amborigem & Eburones deletæ legiones auctores: postq; in Arduennā siluam refugisse cōperit: quæ silua totius Galliæ maxima ē. atque a ripis Rheni finibusque Treuiorū ad Neruios usque ptingit. & in lōgitudīe plus q. l. M. passuū patet: permetiens rem sui maximi piculi fore: si per obstructas spatiosasque siluas ignoti diuiderent. hostēque locis notissimū quærent: oēm Galliā p nūcios inuitat: ut quique smplicitū suū; reconditas in Arduenna silua prædas quærant. diripiantq;. Quo factō Gallis utrūque morientibus maximas romanorū iniurias sine cuiusq; Romani discrimine uindicauit. Ita hoc tutissimo uincendi genere secur' in Italiam rediit. Igit Cæsare in Italiam reuerso Gallia rursus in arma cōiurat: multique simul populi coeūt. Dux his Vergentorix fuit: cui' cōfilio statim oēs Galli ciuitates suas ultro incenderūt. prima a suis incensa Biturigo. Inde ad Cæsarem q magnis itineribus per Narbonensem p- uinciam clam ad exercitū recurrerat: ipetū faciūt. Cæsar tūc oppidū nomine Cenapū obsidione concluderat. Quod diu oppugnatū tādē post multas romanorū clades pluuiō die cū hostilium machinarū augmēta: Neruiique elanguerent: applicitis turribus captū atque deletū ē. xl. ibi hoīum. M. fuisse referunt: e quibus uix. lxxx. per fugam lapsi ad p- xima Galloꝝ castra uenerūt. Præterea Aruerni cæterique cōfines sollicitatis etiam ad se Heduis multis aduersus Cæsare præliis bellauerūt: Qui cū se pugnando fatigati in quoddā castellū recepissent: milites prædæ inhiantes ad expugnationem oppidi animū intendūt: frustra Cæsare de loci iniquitate causante. Itaque ibi Cæsar erūpentibus de sup hostibus pressus multa exercitus sui pte perdita uictus aufugit. Dum hæc ad Chaicstam geruntur. Vergentorix: quē omnes consensu pari regem præoptauerant suadet: uti ex tota Gallia oēs: qui arma ferre possent: huic bello præsto sint. Hoc enim esse unum bellum: quo aut perpetua libertas aut æterna seruitus: aut mors oīum consequatur. Itaque absq; eo numero quem infinitum ante contraxerat: equitum circiter octo. M. peditū. ccl. M. contracta sunt. De hinc duo colles sibi iuicē obuersos rōani galliq;

ceperunt. Vnde multis sæpe eruptionibus & uariis puentibus præliantes tandem romani præcipua Germanorum equitum: quos sibi iam dudum amicos nunc in auxilium acciuerant uirtute uicerunt. Vergentorix alia die congregatis omnibus qui fuga euaserant: dixit se auctorem bona fide defendendam libertatis atque rupendi foederis fuisse: & nunc siue romanis sese ad mortem omnes offerant: siue solum pro omnibus dedant: paratum animo fore. Itaque Galli uoluntatem: quam pudore aliquodiu texerant: quasi ex consilio regis assummerent: ilico sibi ueniam precantes: eum solum uelut auctorem magni sceleris dediderunt. Bellouagi omnibus finibus Galloꝝ gentis ipsorum opione fortiores habebant. Hi Chorreo duce bellum instaurant. sibi que in hac suscepti belli societatem Ambianos Aulercos Velocasses Athrabitesque coniungunt. & locum quandam cinctum atque impeditum undique paludibus capiunt. commissoque prælio magnam remorum manum: quæ auxilio romanis erat trucidant. Deinde cum opportunum sibi locum insidiis prorsum occupassent atque hoc cõperto romani ad insidiarum locum instructi ordinatique uenissent: commissoque prælio Gallos fugientes eisdem locorum munitionibus quibus clausi fuerant: incluserunt. cunctosque ad internitionem ceciderunt. Ibi Chorreus uel fugam uel deditiõem detrectans romanos: ne uiuus caperetur instanter occidendo: ut occideretur: coegit. Igitur cum pacatam esse uniuersam Galliam Cæsar neque ausuram fore ad aliquos aspirare motus arbitraretur legiones in hyberna dimisit. ipse tamen Ambiorigis fines quod tot bella excitauerant: horrenda hominum strage uastauit. At uero Gaius Caninius legatus bellum apud Pictonas inuenit: ubi magna hostium multitudo impeditam itinere legionem circūdedit. atque ad extremum discrimen adduxit. Porro Fabius alter legatus acceptis Caninii litteris in Pictonas proficiscitur. Ibique a captiuis de opportunitate locorum certior factus inopinantes hostes opprimit. magnisque stragibus factis plurimas prædas agit. Deinde cum Caninio signum aduentus sui dedisset: Caninius totis castris subito exiliens sese iniecit hosti. Ita Fabio ex alia parte & Caninio ex altera insistente maximo & diuturno bello innumera galloꝝ copia trucidata sunt. Inde Fabio in Carnutes profectus est. Sciebat. n. Dommacum ducem antiquissimum rebellionis totius incentorem ab hoc bello elapsum: si Aremoricis gentibus adiunctus esset: maximos inter tumultus in Gallia esse motus: sed adhuc eos ipsa nouitate trepidantes mira uirtute & celeritate perdomuit. Interea Draptes unaque Literius cum adesse Caninium & legiones esse in finibus suis uiderent: undique collectis copiis oppidum intrant quod in editissima montis arce pendens duabus partibus per abrupta latera non pro fluuio cingebatur. medio deinde descensu largissimo fonte secum plurimaque introrsum

copia frumenti tutū irritos pcul discursus hostium despiciebat. Caninius q̄ uod solum romana p̄uisione potuit: ābos duces cū parte copiarū plurima in campū euocatos maximo praelio supauit. Nā uno e ducib⁹ interfecto alter cum paucissimis fugit. Nullus in oppidū rediit. s̄ ad id oppugnandū Cæsare opus fuit: Itaque certior p̄ nuntios factus Cæsar accurrit: circū spectisq̄ oībus: uidet: si expugnā ui moliatur: ludo & spectaculo hostiū delendū esse exercitum suū. hoc solum esse præsidiū si quoquo modo hostes aqua arceāt. Sed & hoc quoque nisi Cæsar nemo potuisset. siq̄dem fons quo ad potū utebantur: medio deuexi mōtis latere fundebatur. Cæsar ad p̄ximum fontis admoueri uineas: turrēq̄ extrui iubet: sit magn⁹ ilico cōcursus ex oppido. Quib⁹ sine piculo praeliantibus Romani q̄uis p̄tinaciter obsisterent: crebriusq̄ succederēt: cōplures tamen trucidant. Igitur extruitur agger & turris pedū. lx. cui⁹ uertex æquare ad fontis locum posset: ut uel ex æquo tela conici queāt uel praeipitata desup saxorū uolumina nō timeri. Oppidani autem ubi examinari siti nō solū pecora sua: uer⁹ etiam infirmiores hoīum ætates uident: cupas pice seuo & scindulis repletas: ac deinde imisso igne ī p̄na praeipitant. easq̄ ipsi toto oppido effusi subsequūt. Ardentib⁹ machinis cū graue praeliū suis Cæsar ac piculosum uideret imminere: cohortes in circuitu oppidi ire uelociter p̄ occultū ip̄at atq̄ undiq̄ subito uastū clamorē attollere. Quo facto cōsternati oppidani: dū recurrere ad muniendū oppidū uolunt: ab oppugnatōe turris uel demolitione aggeris recesserunt. Illi tamen q̄ ad incidendas fontis uenas sub obtētū aggeris turti cuniculos pfodiebant: reptos in abstruso aquarū meatu p̄ multa diuidendo tenuari in semetipsis. cōsumique fecerūt. Oppidani fonte siccato ultima desperatione correpti deditiōē sui faciūt. Cæsar aut̄ oīb⁹ q̄ armatulerāt manus sustulit. & uitā reliq̄: quo testatior eēt & posteris p̄na improborū. Multum enī ad coercendam audaciam ualet p̄positū punitionis exemplū: cum ipsa miseri præsens forma uiuentis & ad recordationem admonet couscios & ad sciscitationem cogit ignaros.

Hic dicit: quomodo Galli exhausti & domiti sunt.

Xhaustis atque edomitis Gallis Cæsar securus cū legionib⁹ in Italiam rediit: nullos post se Galloz motus p̄timefcēs: certo se sciens minime aliquos: qui uel moueri audeant: uel si moueāt: timendi sunt reliquisse. constitui nunc ante oculos uelim exanguem de foetamque Galliam post illas ardētissimas febres internosq̄ æst⁹ uitaliū

molliora torrentes: ut sese habeat: quanta macie: quantoq; pallore sit: q̄ demissa ac resoluta iaceat: q̄ ipsos quoque necessarii officii motus ne eū dem incursum malorū reuocent: pertimescat. Irruit enim in eam repenti no impetu Romanus exercitus: ueluti fortissimo corpori fortior lues: quæ tanto grauius accenditur: quanto īpatiētius toleratur. Sitebat misera: cum instante gladio p̄fiteri sponsonem seruitutis æternæ anulsi insuper obsidibus cogeretur. Sitebat: ut dixi: notam illam oībusq; suauissimā uelut aquæ gelidæ dulcedinē libertatis. quantoq; cā magis subtrahi intelligebat: tanto auidi⁹ desiderabat. Hinc illam tam frequens cōtra uetita præsumptio iuadebat. & p̄ defendenda libertate īportūa libertas: prærepta que insatiabiliter potiundi licentia: quod male conceptam p̄niciem restringere uidebas: augebat. Hinc roman⁹ exercit⁹ ante pugna infidiator argutior. hic in pugna hostis infestior. hic post pugna uictor imitior. hinc oīa ad domandā īpatientiam crudescētia. hinc iā nec remediis credebas. Itaque si interrogare possem hanc: de qua loqmur natiō: quid tunc: cum hæc ipsa sustinebat: de illis t̄pibus iudicaret: respōderet: ut arbitror: dicens. Sic me illa tunc febris exanguē reddidit ac frigidā fecit: ut etiam hæc: quæ oēs pene perstrinxit: seruefacere uel cōmouere ne quiuerit. atque ita me Romani inclinauerunt. ut nec ad Gotos surgam. Sed ne ipsa q̄dem Roma clades quas intulit: euitauit. Exercitæ nāq; diu actæque sunt p̄ totos mundi cardines potentia ducū: uiresq; legionū: quæ in sese cōcurrentes ei⁹ damno uincerent: cuius piculo uincerētur.

**Victorem scilicet a Gallia Cæsarem reuersū ciuilia bella sequūf:
& Crassus consul p̄uintiam sortitus est in Parthos**

Am uictorem Cēsare de Gallia reuersū: ciuilia bella comitata sunt. aliaque grauiissima mala. interfecti apud Parthos Crassi & trucidati exercit⁹ precesserūt. Anno ab urbe cōdita. dc. lxxxvii. Crassus in cōsulatu collega Pōpeii p̄uintiam sortitus ī Parthos: hō inexplēbilis cupiditatis: audita in Hierosolymis tēpli opulentia: quam Pompeius intactam reliquerat: in Palestinam diuertit. Hierosolymam adit. templū iuadit. opes diripit. Inde p̄ Mesopotamiam tēdēs ī Parthiā quacunque iter habuit sociis ciuitatibus auxilia indixit. precia exegit. moxque ut Euphratē transiit: ilico Abegesen legatum ab Herode rege Parthorū ad se missum obuiū habuit: a quo uehemēter increpit⁹ est: qđ cōtra fœdus Luculli & Pōpeii auaritia iduct⁹ Euphratē trāserit. Quā obrē sine mora futurū: ut p̄ auro Parthico Serico ferro oneraret. Itaq;

cū ppe Caras uentū esset. Parthi subito ingruētes cū Sucena & Sylacea
præfectis: sagittis oppresser̃ romanos. Cecidere ibi plurimi senatores. ali
qui etiā consulares & prætorii uiri. Crassus quoque fili⁹ Crassi lectissi
mus iuuenis in acie occisus ē. Præterea quatuor cohortes cū Vargūteio
legato mediis deprehensæ cāpis interfectæ sunt. Surēnas rapto equitatu
Crassum pseq̃ intendit. cūque circūuentū ac frustra colloquiū eius pe
tentē interfecit: quī uis uiri auferre maluisset. Pauci noctis beneficio libe
rati Caras confugerūt. cognita clade Romanorū multæ orientis puīciæ
a societate & fide populi Romani defecissent: ni cassius collectis ex fuga
militibus paucis intumescētē Syriam egregia animi uirtute ac modera
tione pressisset: Qui & Antiochum copiasque eius ingētes prælio uicit.
& interfecit. Parthos quoq; ab Herode in Syriā missos: iamque igressus
Antiochiam bello expulit. ducēque eorū Osagen interfecit.

Narrat hic de Romano exercitu. qualiter ut ocean⁹ crescit & minuit

Gitur Romāi status agitur sp̃ alterna mutatio. & uelut forma
oceanī maris: quæ oī die dispar nunc succiduis per septem dies
attollit incrementis: nunc consequentibus totidē diebus natu
rali dāno & defectu interiore subducitur. Vt enī de p̃ximis ordiar: cim
bris Tigurinisque uincētibus: cum apud Rhodanum flumen roman⁹
exercitus periit: & artissimas Roma sensit angustias: refusa cōtinuo cla
de cimbroꝝ magis elata prouentibus priorū oblita defectuum ē. Hāc de
inde recentissimæ prosperitatis iactantiam Italicum bellum & dilacera
tio syllana castigat. Rursus post hanc domesticā intestinamque p̃niciē
qua usque ad medullas pene euiscerata & exesa est: paribus ppe modū
spatiis temporū non solum reparata uerū etiam extenta est: cum Lucull⁹
Asiam: Pompeius Hispaniam: cæsar Galliam perdomuit. Romanūque
imperiu usque ad extremos propemodum terræ terminos propagatu
est. Hanc nunc amplissimam dilatationem uastissima ruina consequit̃.
Apud Parthos enim consul romanus occiditur. exercitusque deletur.
atrocissimum illud Pompeii & cæsaris bellum ciuile conscribitur. & in
ter hæc Roma ipsa repentino correpta incendio concrematur. Anno si
quidem ab urbe condita. dcc. incertum unde concretus plurimaz partis
urbem ignis inuasit. neque unquam antea tanto correptam ac uastatam
ciuitatē ferūt. Nam. xiiii. uicos cū uico iugario cōsumptos memoriæ p
ditū est. Hic iam ciuile bellū cōmittitur: quod magnis iam dudū dissen
sionibus ac molitionibus parabatur.

Hic de bello ciuili dicif inter Cæsarē & Pompeiū: & de incendio urbis.

Am rediens cæsar uictor de Gallia decerni sibi absenti alteri cō
sulatum poposcit. Contradictum est a Marcello consule adni
tente Pompeio. deinde decretū est a senatu: ut i urbē Cæsar nō
nisi dimisso exercitu ueniret. & ex Marcelli consulis auctoritate ad legi
ones quæ apud Nuceriam erant Pōpeius cū īperio missus ē. Cæsar Ra
uennam sese contulit. Marcus Antonius & Publius cassius tribuni ple
bis p cæsarē intercedētes: intercedente Lentulo cōsule curia foroque p
hibiti ad cæsarē pfecti sunt. curione cœlioque simul comitantibus. Cæ
sar Rubicone flumine transmeato mox ut Ariminūz uenit. v. cohortes:
quas tunc solas habebat: cū qbus ut ait Liuius: orbem terrarū adort⁹ ē:
quid facto opus esset edocuit. Deplorans aut iniurias suas causam belli
ciuilis p restituendis in patriam tribunis esse testatus ē. Inde p Antoniū
septem cohortes: quæ apud Salonē morabant a Lucretio recepit: tresq;
legiones: quæ Domitio apud Corphiniū erant ad partes suas traduxit.
Pōpeius atque oīs senatus crescentib⁹ Cæsaris uiribus trepidi: tanquaz
Italia pulsi: in Græciā transuecti Durachiū gerendi belli sedē delegerūt
Cæsar Romam uenit. negatāque sibi ex ærario pecuniam fractis forib⁹
īuasit: protulitque ex eo auri pondera. iiii. M. cxxxv. argenti pondera p
pe. dcccc. M. Inde digressus Ariminū ad legiones mox alpes trāsuectus
Massiliam uenit: ad quam oppugnandā quod receptus nō esset. Trebo
niū cū tribus legionibus relinquens ad Hispanias cōtendit: quas Luci⁹
Afranius & Marcus Petreius & Marcus Varro Pompeiani duces cum
legionibus obtinebant. Ibi multis præliis Petreii Afranniumq; supera
tos cōposita pactione dimisit. In ulteriore uero Hispania duas legiones
a Marco Varrone suscepit. similiter & duces eius. Post hæc Curio Ca
tonem Sicilia expulit. Valerius Cottam Sardinia. Tuberoneꝝ Aphrica
Varrus eiecit. Cæsar Massiliam rediens obsidione domitā uita tantūz &
libertate concessa cæteris rebus abasit. At uero Dolobella ex pte Cæsa
ris in Illyrico per Octauii & Libonem uictus: copiisq; exut⁹ ad Anto
nium fugit. Basilius & Salusti⁹ parantes singulas legiōes: qbus præerat
similiter & Antonius. Hortensius quoq; ab īfimo mari cū classe cōcur
rens: oēs pariter aduersus Octauii & Libonē pfecti & uicti sunt. Anto
nius cū se Octauio cū. xv. cohortibus dedisset: oēs ad Pōpeiū a Libone
deducti sunt. Curio ex Sicilia i Aphricā cū exercitu trāsgressus ē. Quē
Iuba rex continuo exceptū cū oibus copiis trucidauit. Octauius Salo
nas oppugnare conatus omnes pene copias quas duxit: amisit. Cœli⁹ de

Cotta

sciuit a Cæsare. ac se Miloni exuli iunxit. Cunque ambo seruatorū manu
Capuā oppugnare molirent: occisi sunt. Bibulus apud Corcyra pūdo
re uictus: quod custodiā ei? quam pelago & oppido prætebat hostis
illu serat: media sese uigiliisq; cōfecit. Appius Claudi? Censorin?: qui
iussu Pōpei Grāciam tuebatur: iam abolitam poetici oraculi fidē uolu
it expiri. Quippe ab eo uates adactis descendere in specū respōdisse fert
de bello consulenti. Nihil ad te hoc Romane bellū ptinet. Euboeæ cœla
obtinēbis. Cœla aut uocant Euboicū sinū. Ita Appius perplexa incert?
forte discessit. Admonet nos aliquid obrectatoribus nostris consultor
iste cōsulere. Querebantur utique fide christianorū sibi sacra interdīcta
cerimoniaeque sublatas: & ob hoc ideo maxime: quod extis uaticiniisq;
cessantibus futuræ clades q; sciri nequeūt: nō uitant. Cur ergo lōge āte
īperiū Cæsaris natiuitatēq; christi: sicut ipsorū auctores attestant: abo
lita fuerit poetici oraculi fides: abolita aut ideo: q; contēpta. porro aut
quare contēpta: nisi q; uel falsa: uel uana: uel dubia. Vnde prudenter
poeta præmonuit. incōsulti abeūt sedēque odere Sibyllæ. & ne forte id
parui pendant: quod contēptu abolitū atq; antiquatū fuit: hoc ē aut no
men: aut sedē: Appollo ille Phythius erat: quē ferūt magno ilio Phyto
ne serpente interfecto: toti? uaticinatōis auctore & principe: heredē & se
dis & dīnationis & noīs extitisse. ibique eū reddere elegisse responsa. ubi
orta cū auctore ipsa dīnatio uidebatur. Præterea quæ palias quoq; ter
rarū partes spumantibus buccis: rabidoq; discursu oīs furiatorū ructat
insania: ad quem plurimi terrarū reges: quasi ad uiuam uocē cōsulti nu
minis cucurrerūt: cui sapissime ipsi Romani quoq; opulētissima dona
miserūt. At si Appollo iste Phythius paulatim discernēte expientia con
tēptus relictus atque abolitus ē: qd uiuū de mortua pecude: qd ueg; de
amente muliercula spari pōt? Quid postremo: inflauit cū pinguis ebur
Tyrrhen? ad aras: expositis opimæ pecudis intestinis nō finxit esuriēs?
nā sicut ipsi fatentur: uel obscura uel falsa dicendo ipse Appollo seducit
Quā ob rē æquo aīo ferant: si imitari interī nolunt: nos id ueritatis iudi
cio & phibere: quod potuerūt maiores eorū uel expiando contēnere. In
terea apud Durachiū multi orientis reges ad Pompeiū cū auxiliis con
uenerunt. Quo cum Cæsar uenisset: Pompeiū obsidione frustra cinxit:
ipse terrā. xv. M. passuū fossa præstruens: cū illi maria paterent: Pōpei?
castellū quoddā ppinquū mari: quod Marcellinus tuebatur: euertit: præ
sidiaque Cæsaris: quæ ibidē morabant: occidit. Cæsar Torquarū legio
nēq; unā: ut expugnaret: aggressus ē. Hoc piculo sociorū Pōpei? cogni
to: oēs eo copias cōtraxit: in quē se ilico Cæsar omīssa obsidiōe cōuertit

Torquatus autē e uestigio prūpens auersū insecutus est. Ita Cæsaris milites ancipiti piculo territi ipso Cæsare frustra obistente fugerūt. Pōpei⁹ uero cæsaris quoque testimonio uictor psequentē reuocauit exercitū. xxiiii. M. militū cæsaris. centuriones. xxxii. eqtesque Romani complures in eo prælio cæsi sunt. cæsar inde citato agmine p Epirū in Thessaliā prexit. Pōpeius uero cum maximis copiis secut⁹. bellūq; cōmissū est. Itaque instruit utrinque acies. Pompeius. lxxxviii. cohortes triplici ordine locauit. Fuerunt autē peditum. xl. M. eqtes in sinistro cornu. dc. i dextro. d. Præterea reges multi: senatores: equitesque Romani plurimi. absque leuiū armaturæ magna copia. cæsar similiter. lxxx. cohortes triplici ordine disposuit: cui fuerunt minus q̄. xxx. M. peditum. eqtes. M. Videre ibi & gemere erat contractas Romanorū uires in campis Pharsalicis ad occisionē mutuam constitisse: quas si cōcordia rexisset: nulli populi: nulli reges ferre potuissent. Prima congressione equitatus Pōpeii pulsus sinistra latera nudauit. Deinde cum diu utrinque dubia sorte caderent: atq; ex alia parte Pōpeius inter hortandum diceret. parcite ciuib⁹ nec tamen faceret. ex alia uero Cæsar hoc faceret: quod urgeret: dicens. miles faciē feri. parce ciuib⁹. tandē uniuersus Pōpeii fugit exercitus: castraque direpta sunt. Cæsa sunt in eo prælio pōpeianorū. xv. M. centuriones. xxxiii. Hic exitus pugnæ ad Paleopharsalū fuit. Pōpeius fugiens in hostio penei amnis onerariā nauā nactus in Asiam transiit. Inde p Syriā in Aegyptū uenit: ibiq; mox ut litus attigit iussu ptolemæi adolescentis in gratiā Cæsaris uictoris occisus ē. Pōpeii uxor filique fugerūt. Cætera pōpeiana classis direpta ē. oībus q̄ in ea erant crudelissime trucidatis. ibiq; & Pompei⁹ Bithynicus occisus ē. Lētulus uero uir consularis apud Pelusiū interfectus ē. Cæsar cōpositis apud Thessaliā rebus Alexādrīā uenit: platoq; ad se ac uiso Pōpeii capite anuloq; fleuit. Cūque se in regiā recepisset: eludebat a tutoribus: quomin⁹ pecuniā acciperet: tēpla sua astu spoliantibus: ut & regiones thesauros uactos eē ostēderent. & in inuidiā Cæsaris populū concitarent. Præterea Achilles dux regius: ibutus semel Pōpeii sanguine: Cæsaris quoq; necē meditabatur. Nā iussus exercitū dimittere cui præerat. xx. M. armatorū nō modo spreuit iperū: uerū & aciē direxit. In ipsa prælio regia classis forte subducta iubet incēdi. Ea flāma cū parte quoque urbis inuasisset. cccc. M. librorū proximis forte ædibus condita exussit: singulare pfecto monumentū studiū: curæq; maiorū: qui tot tantaq; illustriū ingeniorū opa cōgesserāt. unde quālibet hodie: quæ in tēplis extant: quæ & nos uidim⁹ armaria librorū quib⁹ direptis exinanita ea a nostris hoībus nrīsq; t pib⁹ memorētur:

quod quidem uerū ē: tamen honestius creditur: libros alios fuisse quesi-
tos. qui pristinas studioꝝ curas æmulerentur: q̄ aliam ullam fuisse tūc
bibliothecaz: quæ extra. cccc. M. librorū fuisse: ac per hoc euasisse credat̄.
Cæsar postea insulam ubi Pharus est: cepit. Eo Achilles cum Gabinia
nis militibus uenit. ingens pugna commissa est. magna ibi Cæsarianorū
militum multitudo cecidit. omnes etiam interfectores Pompeii interfe-
cti sunt. Cæsar ui insistentium hostium pressus scapham ascendit: qua
mox pondere subsequen-
tium grauata ac mer-
sa per. cc. passus ad naueꝝ
una manu eleuata: qua chartas tenebat natando puenit. mox nauali cer-
tamine pulsatus magna facilitate classem regiam de-
pressit & cepit.

Potentibus Alexandrinis regem reddidit Cæsar.

Alexandrinis potentibus regem reddidit: monitū: ut magis ami-
citiam Romanam: quam arma experiri studeret: qui tamē ut
liber fuit: ilico bellum intulit. sed continuo cum toto exercitu
suo & ipse deletus est. Nam. xx. M. hominum in eo bello cæsa referuntur
xii. M. cum. lxx. longis nauibus dedita. v. naues ex uictoribus cecidisse
referuntur. Rex ipse adolescens scapha exceptus ut fugeret: multis insi-
lientibus merfis necatusque est. Corpus eius ad littus deuolutum ī di-
cio lorice aureæ cognitum fuit: Qua Cæsar Alexandriam præmissa ale-
xandrinos omnes ad dediti-
onem desperatione compulit. regnumq; Ae-
gypti Cleopatre dedit. Inde Syriam peruagatus pharnacem ī ponto ui-
cit. Postea quam Romam uenit: dictator & consul creatus in Aphricaz
transiit. & apud Tapsum cum Iuba & Scipione pugnauit. maximamq;
hominū multitudinem ibi interfecit: Castra utriusque direpta sunt. lx.
elephanti capti. Cato sese apud Uticam occidit. Iuba percussori iugulū
præcio dato præbuit. Petreius eodem se gladio perfodit. Scipio in naui:
qua ad Hispanias fugere contendens uento coactus in Aphricam redie-
rat: semetipsum iugulauit. in eadē naui etiam Titus Torquat⁹ occisus
est. Cæsar Pompeii magni nepotes: filiāque Pompeiā: simulque cuꝝ his
Faustum Syllam & Afranniū & Petreius filium iussit occidi. Inde qua-
tuor triūphis urbem ingressus: disposito: recuperatoq; rei publicæ statu
cōtinuo in Hispanias contra pōpeios pōpei filios pfect⁹. xvii. quā egres-
sus ab urbe fuerat: die Saguntū peruenit. statimq; aduersus pompeios
duos & Labienū atque Actium Varū multa bella & uaria sorte gessit.
Ultimum bellū apud Mundam urbem gestum est. Vbitantis ē uirib⁹
dimicatū. tantaq; cædes acta: ut Cæsar quoq; ueteranis etiā suis cedere

non erubescantibus cū cædi cogique aciem suā cerneret: præuenire morte futuræ uicti dedecus cogitarit: cū subito uersus in fugam Pompeiorū cessit exercitus. Et quidem eo die hoc bellū actū est: quo Pompeius pater ab urbe bellū gesturus aufugerat. iiii. que annis hoc ciuile bellū indefinenter toto orbe tonuit. Titus Labienus & Actius Varus in acie cæsi sunt. Gneus Pompeius cum .c. equitibus aufugit. frater eius Sextus Pompeius contracta celeriter non parua Lusitanorū manu cū Cæsonio congressus est uictus. fugiensque interfectus est. Mūda ciuitas cum imensa hominum cæde Cæsare oppugnante uix capta est.

Qualiter in curia a senatu interfectus sit Cæsar.

Cæsar Romam rediit. ubi dum rei publicæ statum contra exempla maiorum clementer instaurat: auctoribus Bruto & Cassio: Conscio etiam senatu plurimo in curia. xxiiii. uulneribus cōfossus interiit: In qua coniuratione fuisse amplius q̄. lx. conscios ferunt. Duo Bruti & Gaius Cassius alique socii strictis pugionibus in capitoliū secesserunt. Diu deliberatū est utrum capitolium cū auctoribus cædis oportet incendi. Corpus enim sapientis populus dolore instimulatus in foro fragmentis tribunaliū ac subseliis cremauit. Percensuit latitudinem regni sui Roma cladibus suis. atque in suam conuersa cæde singulas quasque gentes ibidem: ubi domuit: uindicauit. Asiae Europæ atque Africæ non dico tribus mundi partibus: sed totis trium partium angulis edidit gladiatores suos. fetiatisque inimicis spectaculū miseræ ultionis ingessit. Nec tamen sufficit ipsas quoque cū auctoribus causas fuisse consumptas. reciditua semina in eodem agro germinauerūt: magna cōtinuo metentibus malorum incrementa cum magno sudore factura. Victor ciuili bellis a ciuibz Cæsar occiditur. in cædem unius trahuntur agmina cōfessorum. Certum enim erat: quod Cæsar indigne peremptus plures posset habere ultores. Plurima nobilitas una simul catena sceleris copulat: ne forte tanta malorum materia nō belli magnitudine suppleat: sed uindictæ breuitate tenuet. Medeam illam fabulæ ferunt dentes quodā seuisse serpentis: e quibus quasi cōpetentes semini seges armati homines terra emerferūt seseque mox inuicē pugnando prostrauerūt. Equidem hoc poetarū commenta finxerūt. Nostra autē Roma Cæsare occiso quanta de cineribus eius agmina armata parturiit: quanta bella in testimonium miseræ fœcunditatis nō legenda pueris: sed spectanda populis excitauit. & tamen horum omnium malorum initium supbia ē. Inde surrexerūt bella ciuilia. inde iterum pullulaūt.

Non ergo iniusta cædes est eorū: q̄ eam iniuste insectant: si ābitiōis æmulatio per ipsos & in ipsis & agit & punit: donec q̄ detractauere collegiū discāt ferre dominatū. sūmaque impii toti⁹ ad unū redacta longe aliud oēs homines uiuendi genus subeant: ut oēs humiliter placere studeant nō insolēter offendere. sed ad tam salubrē hūilitatis doctrinā magistro opus est. Itaq; opportune cōpositis rebus Augusti Cæsaris t̄pibus nat⁹ est domin⁹ christus: q̄ cū in forma dei cēt formam serui humiliter assūpsit: ut tunc demū aptior fieret humilitatis institutio: quando iam per totum mundū pœna supbiæ omnibus esset exemplo.

De potentia & uirtute Augusti Cæsaris.

Nno ab urbe condita. dccx. interfecto Iulio Cæsare Octauian⁹ qui testamento Iulii cæsaris auūculi & hæreditatem & nomen assumpserat: idemque qui postea rerū potitus Augustus est dictus: simul ut Romam adolescens admodū uenit: indolem suā bellis ciuilibus nouit. Nam ut breuiter coaceruationem malorū explicem: bella ciuilia q̄nque gessit: Mutinense: Philippense: Perusinū: Siculū: Actiacum. E quibus duo: hoc est primū & nouissimū aduersus Marcū Antonium. secundum aduersus Brutum & Cassium. tertium aduersus Lucium Antoniū. quartum aduersus Sextum Pompeiū Gnei Pōpei filiū confecit. Antonius a senatu hostis pronunciatus Decium Brutū apud Mutinam obsidione concluderat. consules Hircius & Pansa: & cum his cæsar ad liberandum Deciū Brutum expugnandūque Antoniū missi. Pansa primo ueniens exceptis insidiis inter suorū clades ipse quoq; pilo grauit̄ uulneratus ab eodē uulnere interpositis diebus ē mortu⁹. Hircius auxiliū collegæ ferēs magnas Antonii copias uasta strage deleuit. cæsar eatenus castra custodiuit. Secunda illa aduersū Antoniū pugna: magnæ utrinque strages actæ sunt. Nanque tunc ibi Hircius consul occisus est. uictus fuit Antonius. cæsar uictoria potit⁹ est. cui Deci⁹ Brutus de coniuratione occisi Iulii cæsaris confessus preces pœnitentiæ fudit. Dolobella Trebonium unum ex interfectoribus cæsaris Smyrnæ interfecit. Dolobellam senatus hostem pronunciauit. consilium occisorū uterque exercitus cæsari paruit. Postea Decius Brut⁹ in Gallia a sequenib⁹ captus & occisus est. Basilus aut̄ æque unus de percussoribus māu seruorum suorū necatus est. Lepido satis agente cæsar Antoniū recepit in gratiā. atq; ob fidē reconciliatæ gratiæ filiū eius matrimonio sortit⁹ est. Inde cū ad urbē accessissent: ac rumor de futura p̄scriptiōe ort⁹ esset

Caius Troianus uir pratorius nihil tamen metuēs ī cursu militū domi
suæ interfectus ē. alique cōplures trucidati sunt. Itaque ne lati⁹ atq; ef
frenatius p̄scriptorū cades agerēt. cxxxii. senatorū noīa ī tabula p̄posita
sunt: primū Lepidi p̄cepto & noīe. deinde Antonii. tertio Cæsaris. Ibi
Antonius Tulliū Ciceronē inimicum suū. ibi Lucium Cæsare auūcu
lum suum. & quod exaggerando sceleri accessit: uiuam matrē p̄scripse
rat. ibi Lepidus Luciū Paulum fratres suū. In eodē p̄scriptorū numero
xxx. eqtes Romani. multa diu & uariæ cades actæ. Domus p̄scriptorū di
reptis omnibus dirutæ sunt. At Dolabella in Syria multa cū Cassio bel
la gessit: a quo uictus ipse se interfecit. Brutus & Cassius magnis exerci
tibus cōparatis apud Athenas conuenerūt. totamq; Græciā depopula
ti sunt. Rhodios Cassius terra marique oppugnatos ad deditionem coc
git: quibus p̄ter uitam nihil reliquit. Igif Cæsar & Antoni⁹ eodē in
Macedonia magnis belloꝝ apparatibus p̄secuti ad mortem eōpulerunt
quīs manifestissime illa tūc pugna nō uirtute partis Antonii sed Cæsa
ris fœlicitate confecta sit. Cæsar enim tunc æger cum se in castris capien
dæ quietis causa tenere statuisset: hortatu & precibus medici sui: qui p̄
somnia admonitū sese fatebatur: ut ea die castris Cæsarem salutis ipsi⁹ cā
educeret in campum: ægre inter copias egressus est: ac mox castra ei⁹ ab
hostibus capta sunt. sed rursus Cæsariani milites Cassii castra ceperūt.
Quare ad despationem adacti Brutus & Cassius imaturam sibi morteꝝ
ante belli terminū consciuerunt. Nam iuitatis p̄cussoribus Cassi⁹ caput
Brutus latus p̄buit. At Romæ Fulvia uxor Antonii: socrus Cæsaris
dominatū ut mulier agitabat. incertū in hac mutuatōe consularis regii
que fastigii: utꝝ deficientis potentiaē ultima: an incipientis prima noīan
da. certe etiam in eos insolens per quos ut insolesceret agebat. Nā & Cæ
sarem reuersum apud Brundisiū cōtumeliis: factionibus: insidiisq; pe
tiit. A quo p̄pulsata ad Antonium concessit in Græciam. Sextus Pōpei⁹
postquam se in p̄scriptorū numerū relatum comperit: conuersus in la
trocinia oēm oram Italiæ cadib⁹ rapinisque uastauit. Sicilia p̄repta:
cōmeatibusq; īpeditis Romā fame affecit. Mox cū eo pacē triūuiri: ut
nō dicā tyranni idest Lepidus: Cæsar: Antoniusq; fecerūt. Sed cōtinuo
cum contra pactum Pompeius fugitiuos allegeret: ut hostis habitus ē.
Mæna libertus Pompeii cum. lx. nauium classe ad Cæsare defecit. eidēque
classi ipse iussu Cæsaris p̄fuit. Idēque continuo cū Statilio Tauro ad
uersus Menecratū Pompeianū ducē nauale bellū gessit. Deinde ipse Cæ
sar aduersus eosdē Pōpeianos cruētissimū bellū gessit nauale cōfecit. sꝫ
cōtinuo uictricē classē pene iuersam apud Scyllaceū naufragio amisit

Ventidius Persas & Parthos in Syriam irrumpentes tribus bellis maximis fudit. regemque eorum Pacorem in acie interfecit: ea scilicet die qua Crassus a Parthis fuerat occisus. Antoni^o uno uix castello expugnato pacem cum Antiocho fecit: ut ipse tantam rem consummasse uideretur. Ventidium Syriæ præfecit. iussitque ut Antigono bellum inferret: qui Iudæos tunc forte debellauerat. captisque Hierosolymis templum spoliauerat. regnumque Herodi dederat. Quem continuo uictum in ditionem recepit. Mæna libertus cum sex nauibus ad Pompeium rediit: a quo clementer receptus Cæsaris classem incendit: quæ nuper Cæsar alteram secundo naufragio perdidisset. Idemque Mæna postea ab Agrippa nauali prælio circumuentus cum sex triremibus ad Cæsarem transiit. Sed hunc Cæsar tertio transfugam indulta tantum uita segnem reliquit. Deinde Agrippa inter Milas & Liparas aduersus Democham & Pompeium nauale bellum gessit. ac uicit: ibique tunc naves. xxx. aut demersit aut cepit reliquis laceratis. Pompeius denique Messanam confugit. Cæsar iterea Tauromeniam traiecerat: quem repentino impetu Pompeius afflixit. Vnde multis diuersis nauibus suis ac magna multitudine suorum militum perdita in Italiam Cæsar aufugit. nec interueniente mora in Siciliam rediit. Ibique Lepidum ex Aphrica aduentantem obuium habuit: summas sibi partes terrore: minis: ac superbia uendicantem. Post dies paucos Agrippa iussu Cæsaris a littore cum acie instructa prospectans atrocissime nauali prælio aduersus Pompeium confligit. & uicit. Nam. clxiii. naues aut demersit: aut cepit. Pompeius cum. x. & vii. nauibus uix elapsus euasit. Lepidus magna. xx. legionum insolentia tumens: cum Messanam militibus permissam diripuisset: ipsum Cæsarem ad se uenientem semel atque iterum spreuit. ac potius telis appeti iussit. Quæ ille collecta in leuissimum brachium lacerna repellendo uitauit. Mox immisso equo ad suos reuersus instructu exercitu aduersus Lepidum: ueniens plurimas legiones Lepidi: paucis interfectis: transire in suam partem compulit. Lepidus tamen intelligens: quo uanitas sua tenderet: deposito paludamento: assumpta: que ueste pulla supplex Cæsari factus uitam & bona impetrauit: perpetuo quidem multatus exilio. Taurus Cæsaris præfectus totam pene Siciliam ferro pertentatam: conterritamque in fidem recepit. xliiii. legiones sub unius tunc imperio Cæsaris erant. Milites multitudine ferociiores quosdam pro accipiendis agris tumultus excitauerunt.

De Antonio uicto & mortuo.

Ed Cæsar aīo ingēs. xx. M. militū exauctorauit. xxx. M. fuorū
dominis restituit. vi. M. quorū domini non extabant: in crucem
egit. Quans urbem ingressus: ut in perpetuū tribuniciæ ptātis
esset: a senatu decretum est. His diebus trans Tyberim e taberna merito
ria fons olei terra exūdauit: ac per totū diem largissimo riuo fluxit. An
tonius uero postq̄ Araxem transmisit: omnibus undique malis circun
uentus: tandem Antiochiam cū paucis rediit. Nam cū multitudine eq
tum & sagittariorū ab omnibus præliis: quæ plura tētauit uictus effuge
ret: tum præterea incertis & ignotis locis impeditus grauissima fame ad
nefandos cibos coactus est. plurimique militum sese hostibus dediderūt
Inde in Græciam transiit. iussitque Pompeiū: q̄ uictus a Cæsare exerci
tum bellūque reparabat: cum paucis ad se uenire. Pōpei⁹ fugiēs a Tito
& Formo Antonianis ducibus sæpe terrestri naualique bello uict⁹ & ca
ptus: ac post paululum interfectus est. Cæsar Illyricum & Pannoniam
partemque Italiæ bellis subegit. & domuit. Antonius Artabanē Arme
niæ regem pditione & dolo cepit: Quem argentea catena uinctum ad cō
fessionem thesauroꝝ regioꝝ coegit. Expugnatoque oppido: in quo cō
ditos esse pdiderat: magnā uim auri argentique abstulit: Qua elatus pe
cunia denunciari bellū Cæsari atque Octauix sorori Cæsaris & uxori
repudiū indici iussit. & Cleopatram sibi ex Alexandria occurrere ipera
uit: Ipse Actium: ubi classem constituerat pfectus: cum ppe tertiā ptē
remigū fame absumptam offendisset: nihil motus: remi iquit modo sal
ui sint. Nā remiges nō deerūt: quoad Græcia hoīes hūerit: Cæsar. ccxxx
rostratis nauibus a Brundisio in Epirū pfectus est. Agrippa uero præ
missus a Cæsare multas onerarias naues frumento atque armis graues
ab Aegypto Syria Asiaque ad subsidiū Antonio uenientes cepit. Pera
gratoque Peloponnesiū sinu Methonā urbē ualidissimo Antoniano
præsidio monitam expugnauit. Inde Corcyram cepit. fugientes nauali
prælio psecutus pfligauit. multisque rebus cruentissime gestis ad cæsa
rem uenit. Antoni⁹ defectu & fame militū suorū cōmotus bellū institu
it maturare. ac repēte instructis copiis ad Cæsaris castra pcessit: & uict⁹
ē. Tertio post fugā die castra Antonius ad Actiū transtulit nauali præ
lio dimicare parat⁹. ccxxx. rostratæ fuere Cæsaris naues. & .xxx. sine ro
stris triremes uelocitate liburnicis pares: & octo legiōes classi suppositæ
absq; cohortib⁹. v. prætoriis. Classis Antonii. clxx. nauū fuit: quantum
numero cedens: tantū magnitudine præcellens. Nam. x. pedū altitudine
a mari aberat: Famosum & magnū hoc bellū apud Actium fuit. Ab ho
ra q̄nta usq; in horā septimā: incerta uincendi spe grauissime utrinque

cædes actæ. reliquū diei cū subsequente nocte in uictoriā Cæsaris decli-
nauit. Prior regina Cleopatra cum. lx. uelocissimis nauibus fugit. Anto-
nius quoque detractō insigni prætoriae nauis fugientē secutus uxorē ē
Illucescente iam die uictoriam Cæsar cōsumauit. xii. M. ex uictis ccci
disse referunt. vii. M. uulnerata sūt: e qbus. M. inter curandū defecerūt.
Antonius & Cleopatra cōes liberos cū parte regiae gazæ ad rubræ mare
præmittendos censuerūt. ipsi præsidii circa duo Aegypti Pelusiū Pa-
rethoniūque dispositis classem & copias insta urādo bello parauerunt.
Cæsar sextū īperator appellat⁹: & quartū ipse cū Marco Lycinio Craf-
so consul Brundisiū uenit: ibique orbis terrarū præsidia diuisis legiōi-
bus cōposuit: Inde in Syriā: mox Pelusiū adiit: ubi ab Antonianis præsi-
diis ultro susceptus ē. Interea Corneli⁹ gallius præmissus a Cæsare. iiii
legiones quas Antoni⁹ apud Cyrenas præsidii loco constituerat: susce-
pit in fidē. atque inde Parethoniū primā Aegyptia Libyæ parte ciuita-
tem uicto cepit Antonio. ipsūque cōtinuo apud Phag uicit. Antonius
equestre aduersus Cæsarem bellū iniit. in eo quoque miserabiliter ui-
ctus aufugit. Kalendis sextilibus prima luce Antoni⁹ cū ad instruendā
classem in portū descenderet: subito uniuerse naues ad cæsare trāsierūt.
Cūque unico præsidio spoliatus esset: trepidus se cū paucis recepit ī re-
giam. De inde īminente cæsare turbataque ciuitate idē Antoni⁹ sese fer-
ro transuerberauit: ac semianimis ad cleopatrá in monumentū: in quod
se illa mori certa condiderat: platus ē. cleopatra postq se ad triūphū ser-
uari intellexit: uoluntariā mortem petens: serpentis: ut putat: morsu in
sinistro tacta brachio exanimis inuenta ē: frustra cæsare etiā psyllos ad
mouente q uenena serpentū e uulneribus hoīum haustu reuocāt atq;
exugere solent. cæsar Alexandria urbe oīum longe opulētissima & ma-
xima uictor potitus est. Nam & Roma intantū opibus eius aucta ē: ut
ppter abundantiam pecuniarū duplicia: q usque ad id fuerant: possessio
num aliarūque regū uenaliū precia statuerent. Occisi sunt iussu Cæsaris
maior Antonii filius & Publius caninius infestus sp cæsari: sed & Anto-
nio infidus. & cassius Parmensis ultima uiolati patris cæsaris uictima &
Quintus Quinius ob eam maxime notam: quod obscœnissime lanificio
textrinoque reginæ senator populi romani præesse non erubuerat. De
hinc cæsar pedestribus copiis in Syriam uenit. deinde in Asiā ad hyber-
na concessit. ac post per Græciam Brundisiū peruectus est.

Hic Cæsar primū imperator Augustus est salutatus.

Nno ab urbe. dccxxvi. ipso imperante Cæsare Augusto & Lucio Appuleio consulibus: Cæsar victor ab oriente rediens octavo idus ianuarii urbem triplici triumpho ingressus est. ac tunc primum ipse lani portas: sopitis omnibus finitisque bellis civilibus clausit. Hoc die primus Augustus consalutatus est. Quod nomen cunctis antea iniolatum: & huc usque cæteris inausum dominis tantum orbis licite usurpatum apicem declarat imperii atque ex eodem die summa rex ac potestatum penes unum coepit esse. & mansit: quod Græci monarchiam uocant. Porro autem hunc eundem diem: hoc est octavo idus ianuaras: quæ nos epiphaniam: hoc est apparitionem siue manifestationem dominici sacramenti obseruamus: nemo credentium siue etiam fidei contradicentium nescit. De quo nostræ isti fidei delissimæ obseruationis sacro uberius nunc dicere nec ratio nec locus flagitat: ut & quærentibus reseruasse: & negligentibus non ingessisse uideamur. Hoc autem fideliter commemorasse ideo par fuit: ut per omnia uenturi christi gratia præparatum Cæsaris imperium comprobetur. Nam cum primum Gaio Cæsare auunculo suo interfecto ex Apollonia rediens urbem ingrederetur hora circiter tertia repente liquido ac puro sereno circulus ad speciem celestis arcus orbem solis ambiit: quasi unum cum ac potissimum in hoc mundo solumque clarissimum in orbe monstraret: cuius tempore uenturus esset: qui ipsum solem solus: mundumque totum & fecisset & regeret.

De restitutione seruorum dominis.

¶ E inde cum secundo in sicilia receptis a Pompeio & Lepido legionibus. xxx. seruorum. M. dominis restituisset. & xliiii. legiones solum imperio suo ad tutam orbis terrarum distribuisset: ouansque urbem ingressus omnia superiora populi romani imperatori debita donanda litterarum etiam monumentis nedum abolere censuisset: in diebus ipsis fons olei largissimus: sicut superius expressi de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo signo quid euidentius quam in diebus Cæsaris toto orbe regnantis futura christi natiuitas declarata est: christus enim lingua gentis in qua & ex qua natus est: unctus interpretatur. Itaque eus eo tempore: quo Cæsari perpetua tribunicia potestas decreta est: Romæ fons olei per totum diem defluxit. Sub principatu Cæsaris romano imperio per totum diem hoc est per omne romani tempus imperii: christum & ex eo christianos: id est uictum atque ex eo uictos de meritoria taberna: hoc est de hospitali largaque ecclesia affluenter atque incessabiliter processuros: restituendosque per Cæsarem omnes seruos: qui tamen cognoscerent

dominū suū: cæterosque qui sine domino iuuenissentur: morti supplicio
que dedendos: remittendaque sub Cæsare debita peccatorū in ea urbe: ī
qua spontaneum fluxisset oleum: euidentissima his: qui pphetarū uo
ces non audiebant: signa in cælo & terra p̄digia p̄diderunt. Tertio autē
cum urbem triumphans quintū consul ingressus est: eo scilicet die quē
supra nominauimus: cum & Ianum post. cc. annos primūz ipse clausit:
& clarissimum illud Augusti nomen assumpsit: quid fidelius ac uerius
credi: aut cognosci pōt: concurrentibus ad tantam manifestationē pace:
nomine: die: quam hunc occulto quidē gestorū ordine ad obsequiū præ
parationis eius prædestinatū fuisse: qui eo die: quo ille manifestād' mū
do post paululum erat: & pacis signū prætulit: & potestatis nomen assū
psit? Quid aut in quarto reditu cū finito Cantabrico bello. pacatisque
oībus gentibus Cæsar urbem repetiit ad contestationem fidei: quam ex
primimus actum sit: ipso ordine melius proferetur.

Hic dicitur ubi Cæsar in Hispania uti gentes legibus suis
phibens Iani portas aperuit.

Nno ab urbe condita. dccxxvi. impatore Augusto Cæsare sexi
es. & bis Marco Agrippa consulibus: Cæsar pax in Hispania p
cc. annos actum intelligens: si Cantabros atque Astures duas
fortissimas gētes ī Hispaniæ suis uti legibus sineret: aperuit Iani portas
atque in Hispanias ipse cum exercitu p̄fectus est. Cantabri & Astures
Galleciæ puinciæ portio sunt: qua extentum Pyrenæi iugū haud p̄cul
secundo oceano sub septentrione deducit. Hi non solū propriā liberta
tem tueri parati: neq; etiam finitimorū præripere ausi: Vacceos & Gurgo
nios & Aurigonas assiduis eruptionib' populabant. Igitur Cæsar apd'
Segissamam castra posuit: tribus agminibus totā pene amplexus Cāta
briam. Diu itaque fatigato frustra atque in periculūz sæpe deducto ex
ercitu: tandē ab Aquitanico sinu per oceanū īcautis hostibus admoue
re classem: atque exponi copias iubet. Tunc demum Cantabri sub mœ
nibus Belgicæ maximo cōgressu belli euieti in Vinniū montem natura
tutissimū confugerunt: ubi obsidione famis ad extremū pene consūpti
sunt. Aracillum deinde oppidum magna ui ac diu repugnās postremo
captum ac dirutum est. Præterea ultiores Galleciæ ptes: quæ montib'
siluisque consitæ oceano terminant: Antistius & Firmi' legati magnis
grauibusq; bellis p̄domuerunt. Nā & Medulliū montē Minio flumini
īminentē: in quo se magna multitudo hominū tuebat p. xv. M. passuū

fossa circūseptū obsidione cinxerūt. Itaque ubi se gens hoīū trux natu-
ra & ferox: neque toleranda obsidioni sufficientē: neque suscipiēdo bel-
lo parē intelligit: ad uoluntariā mortē seruitutis timore concurrat. Nā
se pene oēs certatim igne ferro ac ueneno necauerunt. Astures uero po-
sitis castris apud Asturam flumen Romanos: nisi pediti praeuētiq; eēt
magnis consiliis uiribusque oppressissent. Tres legatos cū legionib; su-
is in tria castra diuisos tribus aequae agminib; obruere repenti moliti su-
orū pditione detecti sunt. Hos postea Carisius bello exceptos non par-
ua etiā Romanorū clade superauit. Pars eorū praelio clapsa Lanciam cōfu-
git. Cūque milites circūdatam urbē incendio adoriri pararent: dux Ca-
risius & a suis cessationē impetrauit incendii: & a barbaris uoluntate; de-
ditionis exegit. Studiose enī nitebatur integram atq; incolumē ciuitatem
uictoriā suā testē relinquere. Cantabricae uictoriā hunc honorē detu-
lit Caesar: ut tunc quoque belli portas claustro cohiberi iuberet. Ita tūc
secūdo p Caesarē quarto post urbē conditā: clausus est Ianus. Post hoc
Claudius Drusus priuignus Caesaris Galliā Rhetiamque sortitus ma-
ximas fortissimasque gentes Germaniā armis subegit. Nam tūc ueluti
ad constitutum diem pacis festinarent: ita oēs ad experientiā belli: deci-
sionem uel foederis undatim gentes cōmouebant: aut suscepturā condi-
tionem pacis: si uincerent aut usura; geta libertate: si uincerent Norici:
Illyrii: Pannonii: Dalmatae: Moesii Thracēs & Daci: Sarmatae: plurimiq;
& maximi Germaniā populi per diuersos duces uel iuperati: uel repres-
si: uel etiam obiectu maximorū fluminū Rheni Danubiiq; seclusi sūt.
Drusus in Germania primo Suseptes: deinde Teneēteros & Cathos per-
domuit. Marcomannos pene ad internitionē cecidit. Postea fortissimas
nationes: & quibus natura uires: consuetudo experientiā uirū dabat. Che-
ruseos: Sueuos & Sycābros pariter uno bello: sed etiam suis aspo super-
uit. Quorū ex eo considerari uirtus ac feritas potest: quod mulieres quoque
eorū si quando praeuentu romanorū inter plaustra sua concludebantur:
deficientibus telis: uel qualibet re: qua uelut telo uti furor possit. puos
filios collisos humi in hostiū ora iaciebant: in singulis filiorū necib; bis
particidā. Tunc etiam in Aphricā Vfulanos & Getulos latius uagātes
Cossus dux Caesaris artatis finibus coercuit. atque Romanis limitibus
abstinere metu cōpulit. Interea Caesarē apud Tarracōnē citerioris His-
paniā urbē legati Indorū & Scytharū toto orbe transmissio tandē ibi inue-
nerunt: ultro quod iam quærere nō possent. Refuderūt in Caesarē Ale-
xandri Magni gloriam: quē sicut Hispanorū Galloꝝque legatio in me-
dio oriente apud Babylonem contemplatione pacis adiit: ita hunc apud

Hispaniam in occidentis ultimo supplex cum gentilico munere Eous
Indus & Scythia Boreus orauit. Cantabrico bello per quinque annos
actō: totaque Hispania in æternam pacem cum quadam respiratione las-
situdinis reclinata ac reposita Cæsar Romam rediit: Quibus etiam di-
ebus multa p se multa que p duces & legatos bella gessit. Nam inter cæte-
ros & Piso aduersum Vindelicos missus est: Quibus subactis uictor ad
cæsare Lugdunū uenit. Pannonios nouo motu intumescētes: Tiberi⁹ Pri-
uignus Cæsaris cruentissima cæde deleuit. Idemque cōtinuo Germanos
bello arripuit. e qbus. xl. M. captiuos uictor adduxit: Quod reuera bel-
lum maximū & formidolissimū. xv. legiōibus per trienniū gestum ē. nec
fere ullū maius bellum sicut Suetoni⁹ attestat post Punicū fuit. Sub eo
dem uero tempe Quintili⁹ Varus cū tribus legiōibus a Germanis rebel-
lantibus mira supbia atque auaricia in subiectos se agēs: funditus delet⁹
est. Quam rei publicæ cladē Cæsar Augustus adeo grātiter tulit: ut sæ-
pe p uim doloris caput parieti collidēs clamaret: Quintili Vare redde legi-
ones: Bosforanos uero Agrippa supauit: & signis Romāis: quæ illi quō-
dam sub Mithridate sustulerāt: bello recuperatis: uictos ad deditiōem
coegit. Parthi quasi toto terrarū orbe uel domito: uel pacato omniū ocu-
lis signarent: atque in se solos oīs uigor Romani impiū uertendus esset.
quippe quos pristina ulciscēdæ Crassianæ cædis cōsciētia mordebat. ul-
tro signa: quæ Crasso interfecto abstulerāt: ad Cæsarem remiserūt: regiis
que obsidibus traditis firmū fœdus fideli supplicatōem eruerūt. Anno
ab urbe cōdita. dcclii. Cæsar Augustus ab oriēte in occidētem. a septētri-
one in meridiem: ac per totū oceani circulū cūctis gentibus una pace cō-
positis Iani portas tertio ipse clausit. Quas æuo per. xii. fere annos quie-
tissimo semp obseratas ocio ipsa etiā rubigo signauit: nec prius unq̃: nisi
extrema senectute Augusti pulsata Atheniēs iū seditiōe & Dacorū com-
motione patuerāt. Clausis igif Iani portis rem publicā: quā bello quæ
siuerat pace enutrire: atque amplificare studens: leges plurimas statuit:
per quas hūanū gen⁹ libera reuerētia disciplinæ morem gereret Domini
appellatiōem: ut hō declinauit. Nam cū codē spectante ludos pñūciatū
esset a quodāz mimo: o dominū æquū & bonum. uniuersis que quasi de
ipso dictū ē exultantes ap̃bauissent: statī qdem manu uultuque ide-
coras adulatiōes repressit. & ī sequenti die grauissimo corripuit edictō.
dominū que se post hoc appellari ne a liberis qdem. aut nepotib⁹ suis uel
serio uel ioco passus ē. Igif eo tempe idest eo anno: quo firmissimam ue-
rissimamque pacē ordiatiōe dei Cæsar cōposuit: natus est christus: cui⁹
aduentui pax ista famulata est: ī cuius ortu audientib⁹ homībus exultā

tes angeli cecinerunt gloria in excelsis deo & in terra pax hominibus bonae
uoluntatis. eodemque tempore hic ad quem rex omnium summa concesserat: dominus
se omnium appellari non passus est: imo non ausus: quia uerus dominus totius
generis humani inter homines natus erat. eodemque anno tunc primum idem Cae-
sar: quem his tantis mysteriis praedestinauerat deus: censum agi singulae
ubique prouintiae: & censeri omnes homines iussit: quando & deus homo uideri &
esse dignatus est. Tunc igitur natus est christus: Romano censui statim ascri-
ptus est. Haec est prima illa clarissimaque professio que Caesarem omnium pri-
ncipem: Romanosque dominos rex sigillatim cunctorum hominum edita ascri-
ptione signauit: in qua se & ipse qui cunctos homines fecit inueniri hominem:
ascribi que inter homines uoluit: Quod nunquam penitus ab orbe condito at-
que ab exordio generis humani in hunc mundum ne Babylonio quidem uel ma-
cedonico: ut non dicam minori cuiusque regno concessum fuit. nec dubium: quin
omnium cognitioni fidei inspectionique pateat: quod dominus noster Iesus chri-
stus hanc urbem nutu suo auctam defensamque in hunc rex apicem prouex-
rit: cuius potissime uoluit esse: cum uenit dicendus utique ciuis Romanus
census professione romani. Quam ob rem quia ad id tempus peruentum est quo
& dominus christus hunc mundum primum aduentu suo illustrauit: regnumque
Caesari tranquillissimum dedit: hunc quoque sextum libellum hoc fine concludere
timui: ut germinantia tempora christiana magisque inter reprimendum manum crescen-
tia: & quae adhuc in prouectu posita horum ipsorum: quibus haec respondere co-
gimur insectatione mordens: septimo libello: si tamen aditu uate domino
suffecerim: comprehendam: ut quoniam ab initio & peccare homines & puniri
propter peccata non tacui. nunc quoque quae persecutiones christianorum actae
sunt: & quae ultiones secutae absque eo quod omnes ad peccandum generaliter
puni sunt: atque ideo sigillatim corripiuntur: expediam.

PAULI OROSII VIRI DOCTISSIMI IN SEPTIMUM HISTORIARVM LIBRVM PROLOGVS.

Vfficienter: ut arbitror: documenta sunt collecta: qui-
bus absque ullo arcano: quod paucorum fidelium est: probari
de medio queat: unum illud & uerum deum: quem christiana
fides praedicat: & condidisse mundum: creaturamque ei-
cum uoluit: & disposuisse per tempora multa: cum a multis ig-
noraret: & confirmasse ad unum: cum per unicum declarat-
est: simulque potentiam patientiamque eius multimodis argumentis elux-
isse. In quo quidem angustas deiectasque mentes offendi paulisper intelligo

quod tantæ potentia patientia tanta misceat. Si enī potens erat inquit
 creare mundū: cōponere pacē mundi: insinuare mūdo cultū ad noticiā
 sui: quid opus fuit tanta: uelut ipsi sentiūt & tam pñiosa patientia: ut
 in ultimo errorib⁹: cladibus: laboribusq; hoīum fieret: quod a principio
 uirtute eius: quem prædicas: dei sic potius cœpisse potuisset. Quibus q-
 dem ueraciter respondere possem: ad hoc ab initio creatū & institutū hu-
 manū genus: ut sub religione cū pace & sine labore uiuens fructu obedi-
 entia æternitatē pmereret: sed abusu bonitate creatoris libertatem idul-
 gentis in contumacia uertisse licentiam: atque ex contēptu in obliuionē
 defluxisse: iustamque nūc eē patientiam dei & iusticiam in utranq; ptē.
 ut nec contēptus dispdat in totū: cui misereri uelit: & affici laborib⁹ duz
 uelit: sinat contēptus potens. Deinde subsequens eē: iuste sp adhibere q
 uis ignorantī gubernationē: cui aliquando pie restitutus sit pœniten-
 ti antiquæ gratia facultatē. Sed hæc quoniā & si uerissime fortissimeq;
 dicūtur: fidelē tamen atque obedientē requirūt: mihi autē si uidero ali-
 quem ex credituris: certe nūc cū incredulis actio est: p̄mpti⁹ ea proferaz
 quæ ipsi & si probare noluerint: iprobare nō possint. Itaque q̄tū ad cōsci-
 entiam humanarum mentium ptinet: utrique sub reuerentia religiōis
 & cōfessione cultuque supernæ potentia uiuimus: distante dūtaxat fide
 ga nostræ ē fateri ex uno & per unū deū cōstare oīa. illoz tam multos de-
 os putare: quam multa sunt elementa. Si potentia dei inquit quē præ-
 dicatis fuit: ut Romanū īperiū taz amplū ac tam sublime fieret: cur igif
 patientia eiusdē obfuit: ut ante nō fieret? Quibus sub eodē uerbo respō-
 debitur. Si potentia & deoz: quos prædicatis fuit: ut Romanū imperiū
 tam amplū ac tam sublime fieret: cur igif patientia eorūdē obfuit ut an-
 te non fieret? an ipsi dii nondū erant? an adhuc Roma ipsa non erat? an il-
 li non colebant? an hæc nondū idonea ad imperiū uidebatur? Si nondū
 erant dii: aut potentia: cessat intentio. Vt quid enī iam ibi eoz discussio
 moram: ubi ne ipsam quidē iuenio naturam? Si aut erant dii: aut poten-
 tia eoz: ut ipsi iudicant: aut patientia in culpa ē: uel patientia si fuit: uel
 potentia si defuit: aut si magis suasibile uidet eē: tunc quidē deos qui p-
 uehere potuissent. sed nōdū extitisse Romanos: qui puchi iure possent.
 Nos aut auctore regz potentiam: nō artificē sciam quærim⁹. De diis qp-
 pe: ut putant: magnis: nō de fabris uilissimis quæstio est: quib⁹ nisi mate-
 ria accedat. ars cessat. Si. n. præscisse illis ac uoluisse præsto sp fuit: imo
 etiam subiacente præscia: quia apud oīpotentiā de opibus dūtaxat suis
 hoc ē præscire: quod uelle: quodcūque illud præsciebatur: cui uolūtas
 astipularet: non expectari oportuit: sed creari: maxime cū & Iouem illū

suū aceruos formicarū in populos hoīum ludo uertere solitum ferant. Porro autē de cura cærimoniarū nec recensendū arbitror: quoniam inter sacra cōtinua incessabilib⁹ cladibus nullus finis: nulla reges fuit: nisi cū saluator mūdi christus illuxit: cuius aduentui prædestinatā fuisse ipii Romani pacē: & suam sufficienter ostendisse me arbitror: paucis tamen adhuc supplere conabor. Principio secundi libelli cū tpa Romanæ cōditionis stili tenore pstringerem: multa cōuenienter inter Babyloniam urbem assyriorū tūc principē gentiū: & Romanam nūc æque gentib⁹ dominantem cōpacta conscripsi: fuisse illud primū: hoc ultimu3 īperiū: illud paulatim cædens: at istud sensim cōualescens defluxisse. illi sub uno tēpore nouissimū regem: isti primū regem fuisse. Illam deinde tūc iuadēte Cyro captam uelut in mortē cōcidisse: cunctā fiducialiter assurgētē post expulsos reges liberis uti cœpisse consiliis: præcipue cū uendicante libertatē suam roma tūc quoque iudæorū popul⁹ qui apud Babyloniam sub regibus seruiebat: in sanctam Hierusalē recepta libertate redierit: tēplumque domini sicut a prophetis prædictū fuerat: reformarit. Præterea intercessisse dixeram inter Babyloniu regnū: quod ab oriente fuerat & Romanum: quod ab occidente cōsurgens. hæreditati orientis enutriebatur: Macedonicum Aphricanūque regnū: hoc ē quasi a meridie ac septentrione breuibus uicib⁹ partes tutoris curatorisq3 tenuisse. Orientis & occidentis regnū æque Babyloniu & Romanū iure uocitari: nemine3 unq̃ dubitasse scio. Macedonicū regnū sub septentriōe esse cū ipsa cœli plaga: tū Alexandri magni aræ positæ usque ad nūc sub Rhypeis mōtibus docent. Carthaginē uero uniuersæ præcelluisse Aphricæ: & non solū in Sicilia Sardinia cæteraque adiacentes insulas: sed etiam in Hispaniam regni terminos tetendisse: historiæ simul monumēta urbiūque declarant. Dictum est etiā uastatæ per Medos Babylonæ: & irruptæ per Gotos Romæ pates admodū annorū numeros cucurrisse: Nūc autē his illud adiicio: quo magis clareat unū esse arbitry sæculorū: regnorū: locorūque oīum deū. Regnū Carthaginense a conditōe usque ad euerfionem eius paulo amplius q̃. dcc. annis stetit. æque regnū Macedonicum a Carano usque ad Persen paulominus q̃. dcc. utrūque tamen septenarius ille numerus: quo iudicant oīa: terminat. Roma ipsa etiam quāuis ad aduentum domini uostri Iesu christi pfecto pueheretur imperio. tamen paululum & ipsa in occursum numeri huius offendit.

Hic dicis: quomodo Roma graui incendio uastata est.

Am. dcc. conditionis suæ anno. xliii. uicoseius incertum unde
 confurgens flamma consumpsit. nec unquam: ut ait Liuius:
 maiore incendio uastata est adeo: ut post aliquot annos Cæ
 sar Augustus ad reparationem eorum: quæ tunc exusta erant:
 magnam uim pecuniæ ex ærario publico largitus sit. Poteram quoque
 ostendere eundem duplicatum numerum mansisse Babylonis: quæ post
 M. cccc. & quod excurrit: annos ultima a Cyro rege capta est: nisi præsen
 tium contemplatione reuocaret. Illud sane libenter adiicio: quod primi
 illius regum omnium Nini: quanuis & pater eius Belus obscure primus
 regnasse referatur: anno postquam regnare cœperat. xliii. natus est ille
 sanctus Abraham: cui dictæ sunt repromissiones: ex cuius semine repro
 missus est christus: deinde nunc primi istius imperatorum omnium Au
 gusti Cæsaris: quanuis & pater eius Cæsar metator imperii potius quàm
 imperator extiterit: istius inquam Cæsaris: postea quàm imperare cœpit
 emenso propemodum anno. xlii. natus est christus: qui Abrahami sub Ni
 no primo rege fuerat repromissus. Natus est autem: viii. Kal. Ianuarii:
 cum primum incrementa omnia anni uenientis incipiunt. Ita factum est:
 ut cum Abraham. xliii. natus sit anno sub fine. xlii. natiuitatis christi cō
 ueniret: ut iam non ipse in parte tertii anni: sed in ipso potius tertius annus
 oriretur. Qui annus quantis: quæ nouis: quamque inusitatis bonis abunda
 uerit: satis etiam me non proferente compertum haberi arbitror: toto ter
 rarum orbe una pax omnium non cessatione sed abolitione bellorum: clau
 sæ Iani gemini portæ extirpatis bellorum radicibus: non repressis celsus
 ille primus & maximus fuit cum in hoc unum Cæsaris nomen uniuersa
 magnarum gentium creatura iurauit: simulque per communionem
 census unius societatis effecta est. Igitur anno ab urbe condita. dcc. xlii.
 natus est christus salutarem mundo afferens fidem: uere petra medio re
 rum posita: ubi comminueretur: qui offenderet. qui crederet saluaret.
 uere ignis ardens: quem qui sequitur: illuminatur. qui tentat exurit.
 Ipse est xp̄s christianorum caput. saluator bonorum. malorum punitor: iudex
 omnium: qui formam secutus uerbo & opere statuens: quo magis do
 ceret: patientes in persecutionibus: quas pro nostra æterna exciperet: esse oport
 ere: mox ut uirginis partu editus mundo apparuit: a passionibus suis cœ
 pit. Namque cum rex iudeæ Herodes simul ut natum comperit: necare de
 creuit. plurimosque tunc paruulos dum unum insectatur: occidit. Hic
 malignis improbe incurrentibus digna punitio est. Hinc in quantum tran
 quillæ agitur mundus: credentium gratia in quantum perniciose inqui
 etatur: blasphemantium poena est: securis per omnia christianis fidelibus:

xpus natus

quibus aut æternæ uitæ requies in tuto: aut etiam huius ī lucro est. qđ
promptius cum per ordinem referam: ipsis rebus ostendam. Postquam
redemptor mundi dominus Iesus christus uenit in terras: & Cæsaris cē
su ciuis Romanus ascriptus est: dum per. xii. ut dixi annos: clausæ belli
portæ beatissimæ pacis tranquillitatē cohiberent: Gaiū nepotem suum
Cæsar Augustus ad ordinandas Aegypti Syriæque p̄tias misit. qui
præteriens ab Aegypto fines Palestinæ apud Hierosolymam in templo
dei tunc sancto & celebri adorare cōtempnit: sicut Suetonius Tranquil-
lus refert. Quod ut Augustus comperit: prauo usus iudicio cū prudē-
ter fecisse laudauit. Itaque anno imperii Cæsaris. xlviii. adeo dira Roma
nos fames consecuta est: ut Cæsar lanistarum familias: omnesque pegri-
nos: seruorū quoque maximas copias: exceptis medicis & præceptoribus
trudi urbe præceperit. Ita peccante principe ī sanctum dei: & correpto p̄
famem populo: quantitatem offensionis qualitas ultionis ostendit. De-
inde ut uerbis Cornelii Taciti loquar: sene Augusto Ianus patefactus:
dum apud extremos terrarū terminos nouæ gētes sæpe ex usu: & aliquā-
do cum damno quæruntur: usque ad Vespasiani durauit īperiū. Huc
usque Cornelius. Cæterū & tunc capta euerſaque urbe Hierosolymarū
sicut p̄phetæ p̄nunciauerunt: extinctisque Iudæis Titus: qui ad uindi-
candum domini nostri Iesu christi sanguinem iudicio dei fuerat ordia-
tus: uictor triumphans cum Vespasiano patre Ianum clausit. Igitur &
si sub extremis Cæsaris temporibus apertus est Ianus: tamen per multa
tempora ex eo: quanuis in p̄cinctu esset exercitus: nulla bella sonuerūt
Vnde etiam dominus Iesus christus in euangeliiis: cum tēporibus illis
in sūma tranquillitate uniuersus mundus ageretur: cunctasque gentes
pax una uelaret: & a discipulis suis interrogatus esset de conditiōe tem-
porum subsequentiū: inter cætera sic ait. Audituri autem estis p̄lia &
opiniones p̄liorū. uidete ne turbemini. Oportet enim hæc primū fieri
sed non dū est finis. Confurget enim gens in gentem. & regnū in regnū:
& erunt pestilentia & fames & terræ motus per loca. Hæc autem omnia
initia sunt dolorum. Tunc tradent uos in tribulatione: & occidēt uos:
& eritis odio omnibus gentib⁹ p̄pter nomē meū. Hoc aut diuina p̄uidē-
tia docēs & credētes præmonēdo firmauit. & incredulos prædicando cō-
fudit. Anno ab urbe cōdita. dcc. lxxvii. post mortē Augusti Cæsaris Ti-
berius Cæsar īperiū adeptus ē. mansitque in eo annis. xxiii. Hic p̄ semet
ipsum nulla bella gessit. sed ne per legatos qđ aliqua graua: nisi quod
tantum in aliquantis locis præcogniti cito gentiū tumores cōprimebāt
Sane. iiii. imperii eius anno Germanicus Drusi filius: Caligulæ pater de

Germanis: ad quos ab Augusto sene missus fuerat: triūdhauit. Ipse autem Tiberius plurima imperii sui parte cum magna & graui modestia rei publicæ præfuit: adeo ut quibusdam præsidibus augēda puintiis tributa suadentibus scripserit. Boni pastoris esse tondere pecus: non deglubire. At postquam passus est dominus Iesus christus atque a mortuis resurrexit: & discipulos suos ad prædicandū misit: Pilatus præses Palæstinæ puinciæ ad Tiberiū imperatorē atque ad senatū retulit de passiōe & resurrectione christi: consequentibusque uirtutibus: quæ uel p ipsum factæ fuerant: uel per discipulos ipsius in noīe eius fiebant: & de eo quod certatim crescente plurimorū fide deus crederetur.

Hic Tiberius Cæsar retulit ad senatū ut christus deus haberetur.

Iberius cū suffragio magni fauoris retulit ad senatū: ut christus deus haberetur. Senatus indignatiōe motus: quod nō sibi prius morem delatum eēt: ut de suscipiēdo cultu prius ipse decerneret: consecrationē christi recusauit. edicto que cōstituit exterminandos eē ex urbe christianos. præcipue cū & Seianus præfectus Tiberii suscipiendæ religioni obstinatissime contradiceret. Tiberius tamē edicto accusatoribus christianorū mortē cōminatus ē. Itaque paulatim imminuta est illa Tiberii Cæsaris laudatissima modestia in pœnā contradictoris senatus. Nam regi quæcūque uolūtate faciebat: uolūtas erat. atque ex mansuetissimo principe sæuissima bestia exarsit. Nam plurimos senatorū p scripsit. & ad mortem coegit. Viginti sibi patricios uiros consilii cā legerat. Horū uix duos incolumes reliquit. ceteros diuersis causis necauit. Seianum præfectū suū res nouas molientē interfecit. Filios suos Drusum & Germanicū: quorū Drusus naturalis: Germanicus adoptiuus erat manifestis ueneni signis pdidit. Filios Germanici filii sui interfecit. Referre sigillatim facta ei⁹ horret animus pudetque. tanta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit: ut qui spreuerant christo rege saluari: rege Cæsare punirent. Huius tamē imperii anno. xii. noua & incredibilis clades apud Fidenatiū urbē accidit. Amphitheatri cauea populo gladiatorū munus spectāte collapsa ē. & plusquam. xx. M. hominū occidit. Dignū sane posteris tantæ correptōis exemplū: tūc ad spectādas hominū mortes auidos homines cōuenisse: quando p salute hominū puidēda deus homo esse uoluisset.

Hic dicit: ubi dominus passus ē: & quod terræ motus factus est p orbem

Einde anno eiusdē. xv. cū dominus christus Iesus uolūtariæ
qdem se tradidit passioni: sed ipse a iudæis apprehensus & pati
bulo suspensus ē: maximo terræ motu p orbē factō saxa ī mon
tibus scissa sunt. maximæque urbiū plurime partes plus solita cōcussi
one ceciderunt. Eadem quoque die ad horam dici sextā sol in toto orbe
obscuratus: tetraque nox subito obducta terris est: & sicut dictū est: im
piaque æterna timuerunt sæcula noctem. Vsq̃ue adeo aut̃ neque lunam
lumini solis. neque nubes obstitisse manifestū est: ut. xiiii. luna; ea die to
ta cœli regione interiecta longissime a conspectu solis abfuisse. & stellas
tunc diurnis horis uel potius in illa horrēda nocte toto cœlo fulsisse re
feratur. Quod non solum sanctorū euangeliorū fides: sed etiam aliquāti
Græcorū libri attestant. Iam hinc post passionem domini. quem iudæi q̃
tum in ipsis fuit psecuti sunt: continue clades Iudæorū: donec exinaniti
disperique deficiant: incessabiliter pstrepunt. Tiberius siqdem iuuetu
tem eorū per speciem sacramenti in puintias grauioris cœli relegauit. re
liquos gentes eiusdem uel similia sectantes urbe submouit sub pœna p
petuæ seruitutis nisi obtēperassent. Sane Asiæ ciuitates illo terræ motu
diruta tributo dimissio ppria etiam libertatē donauit. Hic ambiguus si
gnis ueneni obiit. Anno ab urbe condita. dcc. lxxx. tertius ab Augusto
Gaius Caligula cœpit regnare. mansitq; in ip̃io annis non plenis: iiii. hō
ante se oīum flagitiosissimus: & qui uere dignus Romanis blasphemā
tibus: & Iudæis persecutoribus punitor adhibet̃ nideret. Hic: ut breui
ter magnitudinē crudelitatis eius exprimā: exclamasse fertur. Vtinā po
pulus Romanus unā ceruicem haberet. Sæpe etiam de conditiōe tēporū
suorū conquestus ē: quod nullis calamitatibus publicis insignirētur. O
beata germina t̃pis christiani quantum praualuistis in rebus humanis:
ut etiam crudelitas hoīs magis potuerit clades desiderare: q̃ iuenire Ec
ce de tranquillitate generali feritas ieiuna conqueris. Furor ip̃i int̃ sã
ua sedens sup arma: & centum uinctus ahenis post tergu; nouis: fremit
horridus ore cruento. Serui fugitiui & rebelles gladiatores perterrere
Romā. euertere Italiam. Siciliam delentere: iam pene uniuerso hūanō ge
neri toto orbe metuendi. In diebus aut̃ salutis hoc est t̃pibus christianis
cōuellere quietē non potest uel Cæsar infestus. hic si qdem magno & in
credibili apparatu pfectus quærere hostē uiribus ociosis: Germaniam
Galliāque pcurrens in ora oceani circa p̃spectu; Britannia; restitit. Cū
que ibi Minocynobellinū Britannorū regis filium: quia patre pulsus cū
paucis oberrabat: in deditiōnē recepisset: deficiente belli materia Roma;
rediit. Iisdē aut̃ diebus Iudæi: qui iam tunc ob passionem christi meritis

ubi p[er] cladibus exagitabamur: apud Alexandriam seditiōe excitata p[er] fligati cāde: atque ab urbe pulsi expromendāz querelāz causa Philonē quendam uirum sane ī primis eruditum legatum ad Cāsarem miserūt Sed Caligula cum omnibus hominibus tum p[re]cipue iudæis esset infestissimus: spreta legatione Philonis omnes iudeorū sacras aedes atq[ue] ī primis antiquū illud in Hierosolymis sacrariūz prophanari sacrificiis gētilium: ac repleti statuis simulacrisque imperauit: seque ibi ut deū colī p[re]cepit. Pilatus autem p[re]ses: qui sententiam damnationis in christū dixerat: postquam plurimas seditiōes ī Hierosolymis expleuit & fecit tantis irrogante Gaio angoribus coartatus est: ut sua se transfuerberans manu malorū compendium mortis celeritate quæsiuerit. Gai[us] uero Caligula libidinibus suis etiā illud sceleris adiecit: ut sorores suas primū stupro pollueret: deinde exilio damnaret: Qui post omnes simul exules iussit occidi. Ipse autem a suis p[re]toribus occisus est. Duo libelli in secretis eius reperti sunt: quorū alteri pugio: alteri gladius p[er] signo nominis ascriptus erat: ambo lectissimorum uirorum utriusque ordinis senatorii & equestris nomina & notas continebant morti destinatorū. Inuenta est & archa ingens uariorū uenenorū pocula continens. Quibus mox Claudio Cāsare iubente demersis infecta maria traduntur non sine magno pisciū exitio: quos enecatos p[er] p[ro]xima litora passim æstus eiecit. Magnū uero indicium miserentis dei p[ro]pter suffragium gratiæ in populus continuo ex p[ar]te creditur. & p[ro]pter iræ temperamentum in populus tūc infideliter obstinatum: ut quanta multitudo hoīum p[re]paratam mortem euaserit: ex multitudine interfectorū piscium disceretur: omnib[us]q[ue] notesceret: quid tanta ueneni moles arte aucta agere in miserā ciuitate potuisset: quæ negligenter effusa etiam maria corripit.

Hic dicis: ubi primū uenit Romā bt[er]s Petrus apostolus sub Claudio.

Nno ab urbe cōdita. dcc. lxxxv. Tiberi[us] Claudi[us] ab Augusto quartus regnū adept[us] ē. mansitq[ue] in eo annos. xiiii. Exordio regni eius Petr[us] apostolus domini nr̄i Iesu christi Romam uenit & salutarem cunctis credentibus fidē fidei uerbo docuit. potentissimis que uirtutibus approbavit. Exin christiani Romæ esse cōperūt: sensit que hoc collatū fidei suæ Roma beneficiū. Nam cum īterfecto Caligula multa mala de abrogando imperio ac re publica in antiquū ordine restituenda: euerterēdaq[ue] penitus cāsarū uniuerſa familia senat[us] & consules decreuissent. Clandius mox ut cōfirmavit īperiū: magna atque adhuc

Romæ incognita usus clemētia: ne in tantam nobiliū multitudinē ultio
si eēt cœpta: sæuaret: iudiciū illud: quod ex rei publicæ statu ifelicitē cō
sultatū actumque fuerat: memoriæ exemit oīumque factorū dictorūque
in eo ueniam & obliuionē in perpetuū sanxit. Ita illam præclaram & fa
mosam Atheniensium amnestiā: quam qdē Romæ inducere Iulio Cæsare
interfecto senatus Cicerone suadente tētauerat: sed & Octauiano & An
tonio ppter ultionē extincti Cæsaris irrūpentibus in irritū cesserat: hāc
Claudius quis multo truculentiorē cā in eadē conspiratorū stimulare
ultronea clementia nullo expetente firmavit. Accidit etiam eodē tēpore
præsētis gratiæ dei grande miraculū. Siquidez Furi^{us} Camillus Scribo
nianus Dalmatiæ legatus: bellū ciuile molitus legiones multas fortissi
masque ad sacri mutationem pellexerat. Itaque die dicto: ut in unū ūdi
que ad nouū imperatorē cōueniret: neque aquile ornari. neque conuel
li quoquo modo signa: moueriue potuerūt: exercitus tanta & tam inusi
tata miraculi fide motus & cōuersus in poenitentiā īperatorem Scriboni
anū. v. statim die destitutū interfecit. seseque sacro prioris militiæ conti
nuit. Tristius ac pnciosius urbi Romæ nihil unq̄ fuisse: q̄ bella ciuilia:
satis notum est. Itaque ppter aduentum apostoli Petri & tenera christi
anorū germina uix dum adhuc pauca ad sanctæ fidei p̄fessionem erum
pentia hanc ex orientem tyrannidem & consurgens istud ciuile bellū q̄
nam diuinitus esse cōpressum neget: qui præteritis temporib^{us} de cōpres
sione belloꝝ ciuiliū simile p̄barit exemplum? Claudius. iiii. imperii sui
anno: cupiens se utilem rei publicæ ostentare principem: bellū ubique &
uictoriam undecunque quæsiuit. Itaque expeditionem ī Britannia mo
uit: quæ excitata in tumultū ppter non redibitos trāsfugas uidebatur
transuectusque in insulā est: quam neque ante Iulium Cæsarem: neque
post eum q̄sq̄ adire ausus fuerat. Ibi ut uerbis Suetonii Tranquilli
loquar: sine ullo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimā insu
læ p̄tem in deditiōē recepit. Orchadas etiā insulas ultra Britanniam ī
oceanō positas Romano adiecit impio: ac sexto q̄ p̄fectus erat mēse Ro
mam rediit. Conferat nūc: si cuiq̄ placet insula & insula. tēpus & tēpus
bellū & bellū: cæsar & cæsar. Nam de fine nihil p̄fero: quoniam hoc fœli
cissima uictoria. illud acerbissima clades fuit. & sic demū Roma cognos
cat per eius latentē p̄uidentia in agendis rebus antea se partē fœlicitatis
habuisse: cui^{us} agnitōe suscepta plenissima fœlicitate p̄fruitur: inquituz
non tamen blasphemiarū offendiculis deprauatur. Eodē āno imperii ei^{us}
fames grauissima per Syriam facta ē: quam & p̄phetæ prænuciauerant.
sed christianorū necessitatib^{us} apud Hierosolymam conuectis ab ægypto

frumentis Helena Adiabenoꝝ regina cōuerſa ad fidē christi largiſſime miniſtrauit. Anno īperii ei⁹. v. in Therā & Therafi iſulas: de p̄fundo emicuit belua. xxx. ſtadioꝝ extenta ſpatio. Anno eius. vii. ſub p̄curatore Iudææ Cumano in Hieroſolymis tanta ſeditio in diebus azimoz exorta eſt. ut in portarū exitu populo coartato. .xxx. M. Iudæoz cæde p̄ſtrata: & cōpreſſione ſuffocata referant. Anno eiꝰdē. ix. expulſos per Claudiū urbe iudæos Iosephus refert. ſed me magis Suetonius mouet: q̄ ait hoc modo. Claudius Iudæos īpulſore chriſto aſſidue tumultuātes Roma expulit: Quod utꝝ cōtra chriſtū tumultuātes iudæos coerceri & cōprimi iuſſerit: an etiam chriſtianos ſimul: uelut cognatæ religiōis homines uoluerit expelli: nequaquā diſcernit. Vexatamen ſequenti anno tanta fames Romæ fuit: ut medio foro īpator correptus a populo cōuiciis & fragminibus panis turpiſſime infeſtatus ægre p̄ pſeudotyꝝ in palatiūꝝ refugiens: furorē excitatæ plebis euaserit. Paruo aut̄ intercedente tēporē xxxv. ſenatores & .ccc. ſimul equites Romanos minimis cauſis īterfecit ipſe aut̄ manifeſtis ueneni ſignis mortuus ē. Anno ab urbe cōdita. dccc. viii. Nero Cæſar ab Auguſto. v. principatū adeptus ē. manſitqꝫ ī eo annis non plenis. xiiii. Gaii Caligulæ aut̄unculi ſui erga oīa uitia ac ſcelera ſectator: īmo tranſgreſſor. Petulantia: libidinem: luxuriā: auaritiaꝫ: crudelitātē nullo nō ſcelere exercuit. Siqdem p̄citus petulantia oīa pene Italia ac Græciæ theatra pluſtrans: aſſūpto & uariū ueſtit⁹ dedecore ceritos cithariſtas: tragœdos: & aurigas ſæpe ſibi ſuperaffe uiſus ē. Libidinibus porro tantis exagitatus ē: ut ne a matre qdē uel ſorore ulla conſanguinitatis reuerētia abſtinuiſſe referat: uiꝝ in uxorem duxerit: ipſe a uiro ut uxor acceptus ſit. Luxuriæ uero tā effrenatæ fuit: ut retib⁹ aureis piſcareſ: quæ purpureis funib⁹ extrahebāt. frigidis & calidis lauareſ unguētis. Qui etiā nunq̄ min⁹. M. carrucis cōfeciſſe iter tradiſ. Deniqꝫ urbis romæ incendiū uoluptatis ſuæ ſpectaculū fecit. Per ſex. n. dies ſeptēqꝫ noctes ardens ciuitas regiones pauit aſpectus. Horrea quadro ſtructa lapide magnæque illæ uetēꝝ iſulæ: quas diſcurrēs adire flāma nō potuit: magnis machinis quondā ad extrema bella præparatis labefactatæ atque in flāmata ſunt: ad monumentoz buſtoꝝqꝫ diuerſoria iſœlici plebe compulſa. Quod ipſe ex altiffima illa Mecenatiana turre p̄ſpectans: latuſqꝫ flammæ. ut aiebat: pulchritudinē tragico habitu iliadē decātabat. Auaritiæ aut̄ tam præruptæ extitit: ut poſt hoc incendiū urbis: quam ſe Auguſtus ex latericia marmoreaz reddidiſſe iactauerat: neminē ad reliqꝫ rez uſtaꝫ adire permiſerit: cūcta: quæ flāmæ quoquo mō ſuperfuerant ipſe abſtulit. Cēties centena. M. ſextertiū ad annuam impenſam a ſenatu ſibi

conferri imperauit. Plurimos senatorū nulla extante causa bonis priua-
uit. negotiatorū omniū sub una die tormentis quoque adhibitis oēm pe-
nitentiam abstulit.

Nero hic primus persecutus est christianos: qui
etiam apostolos Petrū & Paulum occidit.

Rudelitatis autē rabie ita efferatus est: ut plurimam senatū par-
tem interfecit. equestrē ordinē pene destituerit. sed ne parricidi-
is quidem abstinuit. Matrem patrē sororē uxorem. ceterosque
cognatos & propinquos sine hæsitatione prostrauit. Auxit hanc molē faci-
norū eius temeritas impietatis in deū. Nam primus Romæ christianos
suppliciis & mortibus affecit. ac per oēs prouincias pari persecutiōe excrucia-
ri imperauit: ipsumque nomē extirpare conatus beatissimos christi apo-
stolos Petrū cruce: Paulum gladio occidit. Mox aceruatim miserā ciui-
tatē obortæ undique clades oppressere. Nam subsequēte autumno tāta.
urbi pestilentia incubuit: ut. xxx. M. funeꝝ in rationeꝝ libitinæ uenirent
Britanica deinde clades euestigio accidit. qua duo præcipua oppida ma-
gna ciuiū sociorūque clade & cæde direpta sūt. Præterea ī oriēte magnis
Armeniaꝝ prouinciis amissis Romanaꝝ legiōes subiugū Parthicū missæ
ægreque Syria retēta est. In Asia tres urbes: hoc est Laodicia Hierapolis
Colossæ terræ motu cōciderūt. At uero Nero postq̃ Galbam ī Hispania
imperatorē creatū ab exercitu cognouit: totus aīo ac spe cōcidit. Cūqꝫ
incredibilia perturbandæ immo subruendæ rei publicæ mala moliret: ho-
stis a senatu pronūciatus ignominiosissime fugiēs ad quartū ab urbe lapi-
dem sese interfecit. atque in eo oīs Cæsary familia cōsumpta est. Anno ab
urbe cōdita. dcccxxii. Galba apud Hispanias usurpauit impium. Qui ut
Neronis mortē cōperit. Romā uenit. Cūque omni auaricia & sauitia se-
gniciaque offenderet: Pisonē sibi nobilem industriūque adolescētem in
filiū atque in regnum adoptauit. cū quo. vii. mense imperii sui ab Otho-
ne iugulatus est. Luit Roma cædibꝫ principū excitatis ciuilibus bellis re-
centes christianæ religiōis iniurias. & signa legionū illa: quæ sub aduen-
tu in urbē Petri apostoli diuinitus coercita cōuelli nullo modo ad exci-
tandū ciuile bellū ualuerat: quod per Scribonianum parabat. Petro in ur-
be interfecto. & christianis poenarū diuersitate leniatis: toto se orbe solue-
rūt. De Hispania siquidē ilico Galba surrexerat: Quo mox presso: Otho
Romæ. Vitellius in Germania. Vespasianus in Syria impia simul atqꝫ ar-
ma rapuerūt. Probēt sane & inuiti potentiā simul & clementiaꝝ dei: qui
christianis temporibus offendū: quanta celeritate tātorū incendia bellorū

& excitata sunt & repressa: cum antea & minimis causis magnæ ac diutinae clades agerent: & nunc maximi undique constrepantes magnorum malorum fragores minimo negotio sopirentur. Iam enim erat Roma quæ persecutione vexante ecclesia: quæ iudici omnium christo etiam pro inimicis & persecutoribus supplicaret. Igitur Otho cum Galba & Pisone Romæ interfectis inter tumultus cædesque inuasisset imperium. ac mox creatum imperatorem in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperisset: bellum civile molitus tribus primum leuibus præliis: hoc est unum apud alpes: alio circa Placetiā tertio circa locum: quem Castoris uocant: contra Vitellianos duces congressus uictor extitisset: quarto apud Bebrzacum prælio: cum animaduertisset suos uinci. mense. iiii. quam imperare cæperat sese interfecit. Vitellius uictor Romam uenit ubi cum multa crudeliter ac nequiter ageret: incredibili etiam uoracitatis appetitu humanam uitam probris aggrauaret: postquam de Vespasiano comperit: primum deponere est molitus imperium. postea a quibusdam auiatus Sabinum Vespasiani fratrem nihil mali tum suspicantes cum cæteris Flauianis in Capitolium compulsi succensoque templo & mista simul flamma ruinaque omnes in unum pariter interitum ac tumultum dedit. Post deficiente in Vespasiani nomine exercitu suo destitutus: appropinquatibus iam hostibus trepidus: cum se in quandam cellulam proximam palatio contrusisset: turpissime inde pertractus: cum per uiam sacram nudus ducere passim cunctis funum in os eius coniectantibus in forum deductus. viii. quam regnum præsumperat mense apud Gemonias scalas minutissimorum ictuum crebris compunctionibus excarnificatus atque inde unco tractus & in Tyberim missus etiam communi caruit sepultura. Multis autem & nefariis modis per complures dies a Vespasianis militibus aduersum senatum populumque Romanum indiscreta cæde sæuitum est. Anno ab urbe condita. dcccxxv. breui illa quidem sed turbida tyrannorum tempestate discussa: tranquilla sub Vespasiano duce serenitas rediit. Namque: ut paulo altius repetam: Iudæi post passionem christi destituti in totum gratia dei: cum omnibus undique malis circumuenirentur quidam in Camelum montem seducti fortibus quæ porterent exortos a Iudæa duces regni potituros fore: bellum ad se trahentes in rebellionem exarserunt. Extinctisque Romanis præsidiis legatum quoque Syriæ suppetias ferentem: rapta aqila & sævis copiis fugauerunt. Ad hos Vespasianus a Nerone missus Titum filium suum maiorem inter legatos habuit. Nam multas & uarias legiones secum in Syriam traiecit.

Hic dicitur: ubi Hierosolyma euersa est a Vespasiano
& Tito. Iudæi capti uel interfecti sunt

Taque cū Iudæos multis eorū oppidis captis in urbē Hieroso-
lymōz præcipue ob diem festū congregatos obsidione clausis-
set: cognita Neronis morte: hortatu plurimorū regū & ducū
maxime Iosephi Iudæorū ducis sententia: qui captus cū ī uincula conii-
ceretur: constantissime dixerat: sicut Suetonius refert: continuo se ab eo-
dem sed īperatore soluendū: īperiū adeptus est. Relicto que ī castris ad
pcuratiōē obsidionis Hierosolymōz filio Tiro p Alexandriam pfe-
ctus ē Romam. Sed cognita interfectione Vitellii paulisp Alexandriæ
substitit. Tius uero magna ac diuturna obsidione iudæos premēs ma-
chinis cūctisque bellicis molibus nō sine suorū multo sanguine tandē
muros ciuitatis irrupit. Sed ad expugnandā interiorē templi munitiōē
quam inclusam multitudo sacerdotū ac principū tuebat: maiore ui &
mora opus fuit. Quod tamen postq̄ in potestātē redactū opere & antiq̄
tate suspexit: diu deliberauit: utq̄ tanq̄ incitamentū hostiū incenderet:
an in testimoniū uictoriæ reseruaret. sed ecclesia dei iam per totū orbe
uberrime germinante: hoc tanq̄ effœtum ac uacūū: nullique usui bono
cōmodū arbitrio dei auferendū fuit. Itaque Titus īperator pñūciat^r ab
exercitu tēplū in Hierosolymis incendit ac diruit: quod a die conditiōis
prima usque ad diē euerfionis ultimā māserat annis. M. c. & .ii. Muros
urbis uniuersos solo adæquauit. dc. M. Iudæorū eo bello īterfecta Cor-
nelius & Suetonius referūt. Iosephus uero iudæus: q̄ ei tunc bello præ-
fuit: & apud Vespasianū ppter prædictū imperiū ueniam gratiamque
meruerat: scribit undecies centena. M. iudæorū gladio & fame perisse: re-
ligas uero iudæorū diuersis actas conditionib^r toto orbe disp̄sas: quarū
numerus ad. lxxx. M. hoīum fuisse narratur. Vespasianus autē & Tit^r
impatores magnificū agentes de Iudæis triumphū urbē ingressi sunt.
Pulchrū & ignotū ante cūctis mortalibus inter. ccc. xx. triūphos: q̄ a con-
ditione urbis usque in id tēpus acti erant: hoc spectaculū fuit: patres &
filium uno triūphali curru uectos gloriosissimā ab his qui patres & fi-
liū offenderant: uictoriam reportasse. Qui continuo oībus bellis ac tu-
multibus domi forisque cōpressis pacē totius orbis pñūciauerūt. & la-
num geminū obseratis cohiberi claustris sextū demū ipsi post urbē con-
ditam censuerūt. Iure. n. idē honos ultioni passionis domini īpensus ē:
qui etiam natiuitati fuerat attribut^r. Tūc deinde sine ullis bellorum tu-
multibus in īmensū res publica hūana puehit. siquidē Achaia: Lycia
Rhodus: Byzantiū Samos: Thracia: Cilicia: Cōmagene tum primū re-
daetæ in puincias: Romanis iudicibus legibusque paruerūt. Nono autē
īperii ei^r āno tres ciuitates Cypri terræ motu corruerūt. & Romæ magna

pestilentia fuit. Vespasianus aut in uilla propria circa Sabinos. ix. anno principatus sui p fluuio uetris mortu⁹ ē. Anno ab urbe condita. dccc. xxxiiii. Titus segregatis a numero principum Othone & Vitellio ab Augusto octauus biennio post Vespasianū regnauit: Cui⁹ tanta tranquillitas in ipse fuit: ut null⁹ oīo sanguinē in re publica administrāda fuisse referat. Et tamē tūc Romae orto repēte incendio plurimae aedes publicae concrematae sunt. abruptū tūc & Vesuuī mōtis uerticē magna pfuisse incendia ferūt: torrentibusq; flāmarū uicina regiōis cū urbib⁹ hoībusque delesse. Tit⁹ cū ingēti oīū luctu in eadē uilla qua p^{re} eius morbo absumptus ē:

Domitianus hic secundā psecutionem fecit in christianos.

Nno ab urbe condita: dccc. xxxv. Domitian⁹ Titi frater ab Augusto nonus fratri successit in regnū: Qui per annos. xv. ad hoc paulatim per oēs scelex gradus creuit: ut cōfirmatissimā toto orbe christi ecclesiam: datis ubique crudelissime psecutionis edictis cōuellere aūderet. Is in tantā superbiā p lapsus fuit: ut dominū ac deū sese uocari: scribi: colique iusserit: nobilissimos e senatu iuidiā simul ac prae de causa alios palam interfecit. alios in exilium trussit. ibique imperauit trucidari. Libidinis intpantia quicquid cogitari pōt: fecit. plurimas urbis edes destructis populi Romani ppriis reb⁹ extruxit. Bellū aduersus Germanos & Dacos p legatos gessit pari rei publice pnicie: cum & in urbe ipse senatum populumque laniaret: & foris malū circūactum exercitū assidua hostes cede conficerent. Nam quanta fuerint Diurpaneī Dacorū regis cū Fusco duce prelia: quāteque Romanorū clades lōgo textu euoluerem nisi Cornelius Tacitus: qui hanc historiam diligentissime contexuit: de reticendo interfectorū numero & Salustium Crispū & alios auctores q plurimos sanxisse: & seipsum quidem potissimū elegisse dixisset. Domitian⁹ tamen prauissime elatus iactantia sub nomine supatorū hostiū de extinctis legionib⁹ triumphauit. Idemque efferatus supbia: qua se deum coli uellet: persecutionem in christianos agi secundus a Nerone imperauit: Quo tempore etiam beatissimus Ioannes apostol⁹ in Pathmo insula fuit. Inter iudeos quoque acerbitate tormentorū & cruentissime questionis exquiri genus Dauid atque interfici preceptū est: dum pphetis sanctis & in iudeis & creditur: quasi adhuc futur⁹ esset ex semine Dauid: qui regnum posset adipisci. Continuo tamen Domitianus crudeliter in palatio a suis interfectus est. cuius cadauer populari sandapila per uespiliones exportatū atque ignominiosissime sepultū ē

Anno ab urbe condita. dccc. xlv. quanuis Eutropius. l. hunc esse annū scripserit: Nerua admodum senex a Petronio præfecto prætorio & Parthenio Spadone interfectore Domitiani imperator decim^{us} ab Augusto creatus Traianū in regnum adoptauit: per que re uera afflictæ rei publicæ dīna pūisio consuluit. Hic primo edicto suo cūctos lexules reuocauit: unde & Ioannes apostolus hac generali indulgentia liberat^{us} Ephesus rediit. Emēsioq; anno īperii sui Nerua confectus morbo diē obiit.

Hic dicitur de Traiano.

Anno ab urbe cōdita. dccc. xlvii. Traianus genere Hispanus. xi. ab Augusto rei publicæ gubernacula Nerua tradente suscepit ac per annos. xviii. tenuit. Apud Agrippinam Galliæ urbem insignia sumens imperii mox Germaniam trans Rhenū in pristinū statū reduxit. trans Danubium multas gentes subegit. Regiones autē trās Euphraten & Tigrim sitas prouincias fecit. Seleuciam & Cresiphontem & Babylonem occupauit. In persequendis christianis errore deceptus tertius a Nerone cum passim repertos cogi ad sacrificandum idolis: ac de trectantes interfici præcepisset: plurimique interficerent: Plinii secundi qui inter cæteros iudices persecutor datus erat relatu admonit^{us}: eos homines præter confessionem christi honestaque conuenticula nihil cōtrarium Romanis legibus facere: fiducia sane innocentis confessionis nemini mortem grauem ac formidolosam uideri: rescriptis ilico leuiorib^{us} tēperauit edictum. Verū tamen continuo Romæ aurea domus a Nerone tot priuatis publicisque rebus impensis condita repentino cōflagrauit incendio: ut intelligeretur missa etiam ab alio persecutio in ipsi^{us} potissimè monumentis: a quo primum exorta esset: atque ī ipso auctore puniri. Terræ motu. iiii. urbes Asiæ subuersæ Helea: Myrma: Pythane: Cyne: & Græciæ ciuitates duæ Pynthoriū & Orthorium. Tres Galleciæ ciuitates eodem terræ motu dirutæ. Pantheon Romæ fulmine concrematum. terræ motus Antiochiam pene totam subruit ciuitatem. Incredibili deinde motu sub uno tempore uideri: quasi rabie efferati per diuersas terrarū partes exarserūt. nam & per totam Libyam aduersus incolas atrocissima bella gesserunt: Quæ adeo tunc interfectis cultoribus desolata est: ut nisi postea Hadrianus imperator collectas illuc aliunde colonias deduxisset: uacua penitus terra abbaso habitatore mansisset. Aegyptum uero totam & Cyrenen & Thebaidam cruentis seditionib^{us} turbauerunt. In Alexandria autē commisso prælio uicti & attriti sunt in Mesor-

potamia quoque rebellantibus iussu imperatoris bellum illatum est. Itaque multa. M. eorum uasta caede deleta sunt. Sane Salaminam urbem Cypri: interfectis omnibus accolis deleuerunt. Traianus: ut quidam ferunt: apud Syliciam Isauriae urbem profluvio uentris extinctus est. Anno ab urbe condita dcccclxvii. Adrianus consobrinus Traiani filius. xii. ab Augusto principatum adeptus uno & xx. annis imperavit. Hic per Quadratum discipulum apostolorum & Aristidem Atheniensem uix fide & sapientia plenus & per Serenum Granius legatum libris de christiana religione compositis instructus atque eruditus precepit per epistolam ad Minutium Fundanium proconsulem Asiae datam: ut nemini liceret christianos sine obiectu criminis aut probatione damnare. Idem quoque continuo pater patriae in senatu ultra more maiorem appellatus: & uxor eius Augusta. Adrianus rem publicam iustissimis legibus ordinavit. bellum contra Sauromatas gessit. & uicit. Iudaeos sane perturbatione scelestorum suorum exagitatos: & Palestinam provinciam quodam suam depopulantes ultima caede perdomuit. ultusque est christianos: quos illi Cotheba duce quod sibi aduersus Romanos non assentarent: excruciabatur. Praecepitque: ne cui Iudaeo introeundi in Hierosolymam esset licentia christianis tantum ciuitate promissa quam ipse in optimum statum murorum exstructione reparauit. & Aeliam uocari de praenomine suo precepit:

Quarta hic persecutiōem christianorum ab Antonio factam refert.

Anno ab urbe condita. dcccclxxxix. Antonius cognomento Pius xiii. ab Augusto imperator creatus cum liberis suis Aurelio & Lucio. xx. & non plenis tribus annis rem publicam gubernauit adeo tranquille & sancte: ut merito Pius & pater patriae nominatus sit. Huius tamen temporibus Valentinus Haesiarches & Credo magister Martiōis Romanam uenerunt. Verum Iustinus philosophus librum per christiana religione compositum Antonio tradidit. benignumque cum erga christianos homines fecit. Antonius ad duodecimum ab urbe lapidem morbo correptus interijt. Anno ab urbe condita. dcccclxi. Marcus Antonius Verus. xiiii. ab Augusto regnum cum Aurelio Commodus fratre suscepit. mansitque in eo annis. xiiii. Hi primi rem publicam a quo iure tutati sunt. bellum deinde contra Parthos admirabili uirtute & felicitate gesserunt. Anni Antonii Veri ad id bellum perfectus est. Vologesus enim rex Parthorum graui eruptione Armeniam & Capadociam Syriamque uastabat. Sed Antonius per strenuissimos duces magnis rebus gestis Seleuciam Assiriae urbem super ydaspem flumen sitam cum cccc. M. hominum cepit. & cum fratre de uictoria Parthica triumphauit. ac

non multo post dū cum fiatre in uehiculo sederit: casu morbi: quem a poplexiam Græci uocant: suffocatus interiit: Quo defūcto Marcus Antoninus solus rei publicæ præfuit: sed i diebus Parthici belli psecutōes christianorū. iiii. iam post Neronem uice in Asia & in Gallia graues præcepto eius extiterūt. multique sanctorū martyrio coronati sunt. Secuta est lues plurimis infusa prouinciis. totamque Italiam pestilentia tanta uastauit: ut passim uillæ agri atque oppida sine cultore atque habitatore deserta in ruinas siluasque cōcesserit. Exercitum uero Romanorū cūctasque legiōes per lōginqua late hyberna dispositas ita cōsumptas ferunt: ut Marcomanicum bellum: quod cōtinuo exortum est non nisi nouo delectu militum: quē triennio iugiter apud Carnotum Marcus Antoninus habuit: gestū fuisse referat. Hoc quidem bellum prouidentia dei administratū esse cū plurimis argumentis: tum præcipue epistola grauissimi ac modestissimi imperatoris apertissime declaratū est. Nā cum insurrexissent gentes immanitate barbaræ: multitudine innumera biles: hoc est Marcomanni Qualli Vuandali Sarmatæ Sueui. atque oīs pene Germania: & in Qualloꝝ usque fines progressus exercit⁹: circumuentusque ab hostibus propter aquarū penuriam potius sitis q̄ hostis periculum sustineret: ad inuocationē nominis christi quam subito magna fidei constantia quidā milites effusi in preces palam fecerant: tanta uis pluuiæ effusa est: ut Romanos quidē largissime ac sine iniuria referret. barbaros autē crebris fulminū ictibus perterritos: præsertim cum plurimi eorū occiderentur. in fugā coegerit: Quoꝝ terga Romani usq; ad internitionē cādentes gloriosissima; uictoriā & oībus pene atiquorū titulis præferendam rudi paruoque militū numero: sed potentissimo christi auxilio reportarunt. Extare etiam apud plerosq; dicunt litteræ imperatoris Antonini: ubi iuocatione noīs christi p milites christianos & sitim illam expulsam & collatam fatefuisse uictoriā. Idēque Antoninus Commodū filiū suū assumpsit in regnū. Præteriti & t̄pis p oēs p uincias tributa donauit. oīaque simul fiscaliū negotiorū calūniosa monumenta cōgesta in foro iussit incendi. seueriosq; leges nouis constitutionibus t̄pauit. Postremo in Pannonia cōstitutus repētino morbo diē obiit.

Hic dicitur de flagitiis & malis: quæ gessit Cōmodus.

Nno ab urbe condita. dcccc. xxx. Lucius Antoninus Cōmod⁹ xv. ab Augusto patri successit in regnū. mansitque in eo annis xiii. & aduersus Germanos bellum feliciter gessit. Cæterum p

oīa luxuriæ. & obscœnitatis dedecore deprauatus gladiatoris quoque armis sæpissime in ludo depugnauit. & in amphitheatro feris sese obicit frequenter. Interfecit etiam q̄ plurimos senatores: maxime quos aīad uertit nobilitate industriaque excellere. Flagitia regis pœna urbis insequitur. Nam fulmine Capitolium ictum: ex quo facta inflammatio bibliothecam illam maiorꝝ cura studioque cōpositam: ædesq; alias iuxta fitas rapaci turbine concrematuit. Deinde aliud incendiū postea Romæ exortum ædem Vestæ & palatium plurimamque urbis partem solo coæquauit. Cōmodus cunctis incommodus in domo Vestiliani strangu- latus interiisse fertur: hostis generis humani etiā uiuus iudicatus. Post hunc a senatu creatus ē senex Aelius Pertinax. xvi. ab Augusto. qui. vi. mense q̄ regnare cœpat: Iuliani iuris periti scelere in palatio occisus est. Iulianus interfecto Pertinace inuasit īperiū. sex mox a Seuero apud pōtem Miluiū bello ciuili uictus. & interfectus ē mēse. vii. postq̄ cœperat īperare. Ita in Pertinacē & Iulianū unus annus consūptus ē.

Quintam p̄secutionē hic dicit a Seuero factam.

Nno ab urbe condita. dcccc. xliiii. Seuerus genere Apher Tri- politanus ab oppido Lepti: qui se ex nomine imperatoris quē occisum ultus fuerat Pertinacē appellari uoluit. xvii. ab augu- sto destitutum adeptus imperiū: x. & vi. annis tenuit. Hic natura sæu^r multis sæpe bellis laceratus fortissime q̄dem rem publicam: sed laborio- sissime rexit. Pescenniū Nigrum: qui ab Aegypto & Syria ad tyranni- dem aspirauerat: apud Cyzicū uicit. & interfecit: Iudæos & Samaritas rebellare conantes ferro cōpescuit. Parthos & Arabas Adiabenosq; su- perauit. Quinta post Neronem p̄secutōe christianos excruciauit. pluri- mique scōꝝ per diuersas puincias martyrio coronati sunt. Hanc ppha- nā in christianos & ecclesiam dei præsumptionē Seueri cœlestis ultio e- uestigio acta subsequi. Nam continuo rapit: uel poti^r retrahit in Gal- liam Seuerus e Syria ad tertiū ciuile bellū. Iam. n. unū Romæ aduersus Iulianū. aliud in Syria contra Pescenniū gesserat. tertiū Dodiū Albi- nus Iuliani in occidēdo Pertinace socius. q̄ se in Gailia Cæsare fecerat. suscitabat: cuius bello multū utrinque Romani sanguinis fusū ē. Albi- nus tamen apud Lugdunū oppressus & interfectus ē. Seuerus uictor ī Britaniā defectu pene oīum socioꝝ trahit: ubi magnis grauibusq; præ- liis sæpe gestis receptā partem insulæ a cæteris indomitis gentib^r uallo distinguendā putauit. Itaque magnam fossam firmissimūque uallum

crebris insup turribus communitū p. cxxxii. M. passuū a mari ad mare duxit. Ibi que apud Eboracū oppidū morbo obiit: relinquēs duos filios Bassianū & Getam. Quorū Geta hostis public⁹ iudicat⁹ interiit. Bassianus uero Antonini cognōie assūpto regno potit⁹ ē. Anno ab urbe condita: dcccc. lxxvii. Aureli⁹ Antoninus Bassianus idēque Caracalla. xviii ab Augusto principatū adeptus ē. mansitq; in eo annis nō plenīs septē. Vixit uero p̄e aspior: oībus libidine int̄pantior: q̄ etiam nouercā suā; Iuliam uxore duxerit. Hic contra Parthos bellū moliens iter Edeffam & Caras ab hostib⁹ circūuent⁹ occisus est. Post hūc. xviii. ab Augusto Ophilus Macrin⁹: q̄ p̄fectus p̄torio erat cū filio Diadumeno inuasit īperiū. sed emēso anno cōtinuo apud Archelaidē militari tumultu occisus ē. Anno ab urbe cōdita. dcccc. lxx. Marcus Aureli⁹ Antonin⁹. xx ab Augusto īperiū adept⁹ tenuit annis. iiii. Hic sacerdos Heliogabali tēpli nullā sui nisi stuproꝝ & flagitioꝝ totiusq; obscœnitatis īfamē satis memoriā reliq̄t. Tumultu aut̄ militari exorto Romæ cū matre interfec⁹t⁹ ē. Anno ab urbe condita. dcccc. lxxiiii. Aurelius Alexander. xxi. ab Augusto senatus ac militū uolūtate īperator creatus. xiii. annis dign⁹ equitat⁹ p̄conio fuit: Cuius m̄r Mamea xp̄iana Origenē p̄sbyterū audire curauit. Nā statī expeditōe in Persas facta Xersem regē eoꝝ maximo bello uictor oppressit: Vlpiano usus assessore summaꝝ sui moderationē rei publicæ exhibuit. sed militari tumultu apud Magontiacū; interfectus est.

De sexta persecutione a Maximino facta.

Nno ab urbe cōdita. dcccc. lxxxvii. Maximinus. xxii. ab Augusto nulla senatus uolūtate imperator ab exercitu postq̄ bellū in Germania p̄spere gesserat creatus persecutionem in christianos sextus a Nerone exercuit. Sed continuo hoc ē tertio quā regnabat anno a Pupieno Aquileiæ interfectus: & persecutōis & uitæ finem fecit. Qui maxime p̄pter christianam Alexandri: cui successerat & Mameæ matris eius familiam persecutionem ī sacerdotes & clericos: idest doctores: uel p̄cipue p̄pter Origenē p̄sbyterū miserat. Anno ab urbe cōdita. dcccc. lxxxxi. Gordianus. xxiii. ab Augusto imperator creatus est: mansitque in eo annis. vi. Nam Pupienus interfect⁹ Maximini: & frater eius Albinus: qui usurpauerant īperiū: in palatio mox īfecti sūt Gordianus admodū puer in orientē ad bellū Parthicū p̄fectus: sicut Eutropius scribit: iam portas aperuit: quas utq; post Vespasianū & Titum aliquis clauferit: neminem scripsisse memini: cum tamē eas ab ipso

Vespasiano post annū aptas Cornelius Tacitus p̄bet. Igitur Gordianus ingentibus praeliis aduersum Parthos p̄spere gestis suorum fraude haud longe a Cyscesio super Euphratē interfectus est.

Primū hic Philippus cū filio suo ambo christiani facti sūt.

Nno ab urbe condita. dcccc. lxxxvii. Philippus. xxiii. ab Augusto īperator creatus Philippū filiū suū consortē regni fecit mansitque in eo annis. vii. Hic primus īperator omnium christi-
anus fuit. ac post tertium imperii ei⁹ annū. M. a conditiōe Romæ annus impletus est. Ita ludis magnificis augustissimis omnium præteritorū hic natalis annus: a christiano imperatore celebratus ē. Nec dubium est qn Philippus huius tantæ deuotionis gratiam & honorē ad christū & ad ecclesiam reportarit: quando uel ascensum fuisse ab eo Capitolium īmolatasque ex more hostias nullus auctor ostendit. Ambo tamē quis diuersis locis tumultu militari & Decii fraude interfecti sunt.

De septima persecutione facta a Decio.

Nno ab urbe condita. M. iiii. Decius ciuilis belli incentor & re-
pressor. occisis Philippis. xxv. ab Augusto iuasit īperiū: tenuit
que annis tribus. Idē continuo in quo se etiam ob hoc Philip-
pos interfecisse docuit: ad persequendos interficiendosque christianos
vii. post Neronem feralia disp̄sit edicta. plurimosque scōrū ad coronas
christi de suis cruciatibus misit. Idēque filiū suū cæsare legit: cū quo
simul continuo in medio barbarorū sinu interfectus ē. Anno ab urbe cō-
dita. M. vii. Gallus Hostilianus. xxvi. ab Augusto regnū adept⁹ uix du-
obus annis cū Volusiano filio obtinuit. Exoritur ultio uiolati nomis
christiani. & quatenus ad p̄fligandas ecclesias edicta Decii cucurrerūt
catenus incredibiliū morborū pestes extendit. Nā nulla fere puincia ro-
mana: nulla ciuitas: nulla dom⁹ fuit: quæ nō illa generali pestilētia cor-
repta atque trāstata sit. Hac sola p̄ncipie insignes Gallus & Volusianus:
dū contra Aemilianū nouis rebus studentē bellū ciuile moliunt: occisi
sunt. Aemilianus tamen tertio mense iuasit tyrannidis extinctus ē. An-
no ab urbe condita. M. x. duo īperatores. xxvii. post Augustū loco crea-
ti sunt: Valerianus in Rhetia ab exercitu Augustus ē appellat⁹. Romæ
aut a senatu Galen⁹ in regno infelicitet annis. xv. sublimatus: respirāte
paulisper ab illa supra solitū iugi & graui pestilētia hūano generi prouo-

cat poenā suā obliuiosa malicia. Impietas enī flagella qdē excruciatā sentit. s; a quo flagellat: obdurata nō sentit. Et ut de superiorib; taceā: facta a Decio christianorū persecutiōe totū romanū īperiū pestilētia magna uexauit. Mentita est iniquitas sibi: prauo in perniciē suam circūuenta iudicio: pestilentia cōis casus eē accidentēque ex morbis mortem naturæ finem esse nō poenā. Rursus igitur atque in breui iram dei sceleratis actionibus puocat: excepturus plagā: cuius aliquando meminisse cogatur.

De octaua persecutiōe facta a Valeriano.

Valerianus siquidem mox: ut arripuit īperiū: octaua sane Romæ persecutiōe adigi p tormenta christianos ad idolatriam: abnegātesque interfici iussit: fuso per oēm Romani regni latitudine; scōrū sanguine. Valerianus ilico nefarii auctor edicti a Sapore Persarū rege captus īperator populi Romāi ignominiosissima apud Persas seruitute consenuit: hanc infamis officii continuā: donec uixit: damnatiōis fortitus: ut ipsi accliuis regē humi spāscensurū in equū non manu sua sed dorso attolleret. Et Galenus qdem tam claro dei iudicio territ; tāq; misero collegæ p motu exemplo: pacē ecclesiis trepida satisfactiōe restituit. Sed non cōpensat iniuriæ ultioni; que mensurā unius impii: quis ppetua & supra modum abominanda captiuitas contra tot. M. excruciatā scōrū: iustorūque sanguis ad deum clamās: in eadē sese terra ubi fusus est: uindicari rogat. Nō enim de solo constitutore præcepti iusto supplicii iudicio flagitabaf. sed etiam executores: delatores: accusatores: spectatores: ac iudices postrema: qui iniustissime crudelitati uel tacita uolūtate assentabantur: qā deus secretorū cognitor ē: & quorū maxia p oēs p uincias pars hoīum uersabaf: eadē ultiois plaga corripī iustū erat. Soluunt repente undiq; pmissū dei ad hoc circūpositæ relictæque gentes. laxatisque habenis in oēs Romanorū fines inuehuntur. Germani alpib; Rhetia totaque Italia penetratis Rauennam usque perueniūt. Alemāni Gallias p uagantes etiā in Italiā transeūt. Græcia Macedonia Pont; & Asia Gothorū inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubium in ppetuum aufertur. Quadi & Sarmatæ Pannonias depopulant: Germani ulteriores abrafa potiūtur Hispania. Parthi Mesopotomiā auferunt Syriamque corradūt. Extant adhuc per diuersas p uincias in magnarū urbiū ruinis parua & pauperes ædes. signa miseriæ: & nominū indicia seruantes ex quibus nos quoque in Hispania Taraconē nostrā ad consolationem miseriæ recentis ostendim;. Et ne quid forte Romani corporis

ab hac dilaceratione cessaret: conspirant intrinsecus tyranni. consurgunt
bella ciuilia. funditur ubique plurimus sanguis Romanorum: Romanis
Barbarisque saeuientibus. sed cito ira dei in misericordiam uertit. & coe-
ptae ultionis maior forma: quam poena in mensuram plenitudinis repu-
tatur. Igitur primus Genuus: qui purpuram imperii sumpserat: apud
Myrsam occiditur. Posthumius in Gallia inuasit tyrannidem: multo quod
rei publicae comodo. Nam per .x. annos ingenti uirtute ac moderatione
usus & dominantes hostes expulit: & perditas puincias in pristinam faciem
reformauit. seditione tamen militum interfectus est. Aemilianus apud Ma-
gontiam: cum res nouas moliretur oppressus est. Post mortem Posthumii
Marius ibidem inuasit imperium. sed continuo interfectus est. Deinde Victo-
rinus a Gallis ultro creatus post paululum occisus est. Huic successit Te-
tricus: qui tunc Aquitaniae praefidatus ministrabat officium. multasque se-
ditiones militum pertulit. At uero in oriente per Odenatum quendam colle-
cta agresti manu uicti repulsi que Persae defensa Syria. recepta Mesopo-
tamia est. & usque ad Ctesiphontem rusticani Syriae cum Odenato uincendo
uenerunt. Galenus autem cum re publicam deseruisset: ac Mediolani libidinibus
inseruiret: occisus est. Anno ab urbe condita. M. xxv. Claudius. xxviii: uo-
luntate senatus sumpsit imperium. Statimque Gotos iam per annos. xv. Illyri-
cum Macedoniamque uastantes bello adortus: incredibili strage deleuit: cui
a senatu clypeus aureus in curia. & in Capitolio statua aequae aurea decre-
ta est. sed continuo apud Syrmium priusquam imperium expleret: morbo correptus
interiit. Claudio mortuo Quintillus frater eius ab exercitu imperator electus
uir quod moderatus unica: & solus fratri praeferebatur. xvii. imperii die inter-
fectus est. Anno ab urbe condita. M. xxvii. Aurelianus. xxix. imperium adeptus
quaque annis & sex mensibus tenuit: uir industria militari excellentissimus.
Expeditione in Danubium suscepta Gotos magnis praeliis strauit. ditionemque
que romanam antiquis terminis statuit. Inde in orientem conuersus Zeno-
biam: quae occiso Odenato marito suo Syriam receptam sibi uendicabat
magis praelio terrore quam praelio in potestatem redegit. Tetricum in Gallia mi-
nime sufficientem sustinere seditiones militum suorum: scribentemque etiam me-
eripe his inuictis malis: ac per hoc perditorem exercitus sui sine labore su-
perauit. Sic orientis & aquilonis receptor magna gloria triumphauit. ur-
bem Romam muris firmiter cinxit.

De .ix. persecutione per Aurelianum in christianos facta.

Quissime cum persecutione aduersum christianos agi. ix. a Nerone de-
cerneret: fulmen ante eum magno pauore circumstantium ruit. ac
non multo post in itinere occisus est. Anno ab urbe condita. M.

xxxii. Tacitus: xxx. adeptus imperiū sexto mense occisus in Ponto est. Post quem Florianus partē regni in sortē ferens: tertio demum mense apud Tharsum interfectus ē. Anno ab urbe condita. M. xxxiii. Probus xxxi. regnū sortitus obtinuit annis. vi. & mensibus. iiii. Gallias iā dudū a barbaris occupatas p multa & graua praelia delictis tandem hostibus ad perfectū liberauit. Bella deinde ciuilia equidē plurimo sanguine duo gessit. unū in oriente: quo Saturninū tyrannide subnixū oppressit & cepit. aliud: quo Proculū & Bonosū apud Agrippinā magnis praeliis superatos interfecit. Ipse apud Syrmīū in turre ferrata militari tumultu interfectus ē. Anno ab urbe condita. M. xxxix. Carus Narbonensis. xxxii suscepit imperiū ac biennio tenuit: Qui cū filios suos Charinū & Numerianū consortes regni efficeret: bello Parthico: postq̄ duas nobilissimas Parthorum urbes Cothem & Ctesiphontem cepit: super Tigridem in castris fulmine ictus interiit. Numerianus: qui cum patre fuerat: rediens fraude Aprī soceri sui interfectus est. Anno ab urbe condita. M. xli. Dioclitianus. xxxiii. ab exercitu imperator electus annis uiginti fuit. Statim que ut potestatis copiā habuit: Aprum interfectore Numeriani manu sua interfecit. Charinū deinde: quem Charus cæsarem in Dalmatia reliquerat: flagitiose uiuentē: difficillimo bello & maximo labore superauit. Dehinc cū in Gallia Amandus & Aeliandus collecta rusticanorum manu: quos Vacaudas uocabant: perniciosos tumultus excitauissent: Maximianū cognomēto Herculiū cæsare fecit: misitq; in Gallias: qui facile agrestium hominum imperitā & confusam manū militari uirtute cōpescuit. Deinde Carausius qdam genere quidē infimus: sed consilio & manu promptus: cū ad obseruanda oceani litora: quæ tūc Franci & Saxones infestabant positus: plus in perniciē. q̄ in p̄uectum rei publicæ ageret: ereptā prædonibus prædā nulla ex pte restituendo dominis: sed sibi soli uēdicando accendens suspicionē: quia ipsos quoq; hostes ad incurfandos fines artificis negligentia pmitteret: quaz ob rem ē a maximiano iussus occidi: purpurā sūpsit. ac Britannias occupauit. Igitur per oēs romani imperii fines subitaz turbationū fragores concrepuerūt. Carausio rebel late ī Britānia: Achilleo in Aegypto: cū & Aphricā Quinquegentiani infestarent: Narse & rex Persarū orientē bello premeret. Hoc piculo itaque Dioclitianus p̄motus maximianū Herculiū ex cæsare fecit Augustum. Constantium uero & maximianū Galerīū cæsares legit. Constantius Herculiū maximiani priuignam Theodoraz accepit uxore: ex qua vi. filios fratres Cōstantini sustulit. Carausius Britānia sibi p. vii. ānos fortissime uēdicata ac retenta: tandē fraude allecti socii sui interfectus ē.

Allectus postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit: que
Asclepiodotus præfectus prætorio oppressit. Britanniaque post decem
annos recepit. Constantius uero cæsar in Gallia primo prælio ab Alemā
nis pffigato exercitu suo uix ipse surreptus ē. secundo aut secuta est satis
secunda uictoria. nam paucis horis. lx. M. Alemānoꝝ cæsa referunt. At
Maximianus augustus Quinquagentianos in Aphrica pdomuit. Por
ro aut Dioclitianus Achilleum obsessum p octo menses apud Alexan
driam cepit & interfecit. Sed imoderata uictoria usus Alexandria dire
ptioni dedit. Aegyptū totam pscriptiōibus cædibus fœdauit. Præterea
Galerius Maximianus cū duobus iam præliis aduersū Narseum cōfli
xisset: tertio inter Gallienicū & Caras cōgressus & uictus amissis copiis
ad Dioclitianū refugit. A quo arrogantissime exceptus ē ita ut per ali
quot. M. passuū purpuratus ante uehiculū eius cucurrisse referat. Verū
tamen hac cōtumelia quasi cote usus ē ad uirtutē. p quam detrita regii
fastus rubigine: acie mentis expediit. Itaque mox p Illyricū & Mœsia
undiqꝫ copias cōtraxit. raptimqꝫ in hostē reuersus Narseū magnis con
siliis ac uiribꝫ superauit. Extinctisqꝫ Persarū copiis ipsoqꝫ Narseo in fu
gam acto castra eius inuasit. uxores: sorores: liberosqꝫ cepit. imensam uī
Gazæ Persicæ diripuit. captiuos qꝫ plurimos Persarū nobilium abduxit
Reuersus in Mesopotamiā a Dioclitiano plurimo honore susceptus ē
Postea per eosdē duces strenue aduersus Carpos Basternasque pugna
tum est. Sarmatas deinde uicerūt. quorū copiosissimā captiuam multi
tudinem p romanorū finium disperferunt præsidia.

Dioclitiani psecutio. x. loco post Neronē refertur.

Interea Dioclitianus in oriēte. Maximianus in Herculi in occidente
uastari ecclesias. affligi interficiqꝫ christianos decimus post
Neronē loco præcepit: quæ psecutio oibꝫ fere ante actis diutur
nior atqꝫ immanior fuit. Nam p decē annos incēdiis ecclesiarū. pscriptiōibꝫ
innocentiū. cædibus martyꝫ incessabiliter acta ē. Sequitur terræ motus in
Syria: ex quo apud Tyrum & Sidonem passim labentibus tectis multa
M. hominū prostrata sunt. Secundo persecutionis anno Dioclitianus
ab iuuito exegit Maximiano: ut simul purpurā imperiūque deponerēt: ac
iunioribꝫ in rē publicam substitutis ipsi in priuato ocio consenescerent
Itaqꝫ sub una die Dioclitianus apud Nicomediā. Maximianus apud me
diolanū potestatem imperii simul cultūque posuerūt. Galerius & Cōstantius
augusti primū Romanū imperiū in duas ptes determinauerūt. Galerius

Maximianus Illyricum Aſyam & orientē. Conſtanti⁹ Italiaꝝ Aphri-
cam & Gallias obtinuit. Sed Conſtanti⁹ uir tranquilliſſim⁹ Gallia tantuꝝ
Hiſpaniaque content⁹ Galerio in cæteris partibus ceſſit. Galerius duos
cæſares legit: Maximū: quem in oriente conſtituit. & Seuerū cni pmiſit
Italiam: ipſe in Illyrico conſtitut⁹. Conſtanti⁹ uero auguſtus ſummæ
manſuetudinis & ciuilitatis in Britannia mortē obiit: q̄ Conſtantineꝝ
filium ex concubina Helena creatū imperatorē Galliaꝝ reliquit. Anno
ab urbe condita. M.lxi. Conſtantineꝝ. xxxiiii. gubernacula impij a Cō-
ſtante patre ſuſcepit: quæ uno & .xxx. annis feliciffime tenuit. Occur-
riſ mihi ſubito & tripudijs q̄buſdam inſultaſ: Eia inquit. tandē in fo-
ueas nꝛas diu expectate ueniſti. Hic te decurſuꝝ opperiebamur. hic de-
lapſum opprimim⁹. hic confuſū tenemus: Suſtinuimus te hætenus ar-
tificioſe quodam modo & callide fortuitas tēporū mutationes xpianorū
ultionib⁹ coaptantē. Interdū quidē ueriſimiliū ſpecie permoti: utpote
hoīes ignari diuinorū ſecretorū timore palluim⁹ ſed nūc euacuauit Ma-
ximianus noſter oēm ſcēnam fabulæ tuæ. noſtræque religiōis antiqua-
tæ colūna inexpugnabilis fulſit. Per annos. x. euerſæ ſunt eccleſiæ ur̄æ:
ut tu fateris. dilacerati cruciatibus. exinaniti mortib⁹ toto orbe xpiani.
Tenemus euidentē testimoniū tuum. nullam ſuperiorē perſecutionēꝝ
adeo uel grauē uel diuturnam fuiſſe. Et tamen ecce inter tranquilliſſima
temporū bona ipſorū quoqꝫ iperatorū: qui iſta fecerūt inuſitata felicitas
nulla domi fames. nulla peſtilentia: nullū foris bellū niſi uolūtarium:
quo exerceri uires non periclitari queant. Res præterea humano generi
hucuſque incognita: uultorū ſimul regū patiens conſortiuꝝ. & magna
concordia. poteſtasque cōis. alias nunq̄ niſi nūc in cōe pſpiciens. deinde
etiam: quod abſque ulla hætenus mortaliū noticia ē impatores illi ma-
ximi q̄ppe & pſecutores honore depoſito & aſſumpta q̄eti priuati: qđ
beatiffimum hoīes & ſummum bonū uitæ bonæ iudicant. & hoc tunc
uelut præmii loco auctores perſecutōis adepti ſunt: quando accēſa per-
ſecutio medio ſui tpe toto orbe ſæuiebat. An etiam hanc beatitudinē il-
liſt pibus poenaliter accidiffē aſſeris. & nos hinc quoqꝫ terrere moliris: q̄
bus humiliter reſponderi: me plurima cura pietatis accinctū cōmoneſ
de ueris. nō terrere de falſis: Decē pſecutiones a Nerone uſque ad Maxi-
mianū eccleſia chriſti paſſa ē. Nouē ut ego dixi ultōes: ut ipſi nō negāt
calamitatesqꝫ e ueſtigiis conſecutæ ſūt. nec ī uerbo premor: utꝫ debitæ
ultioes: an fortuitæ pmutationes fuiſſe uideant: quæ tamen meo ſuoqꝫ
testimonio clades fuerūt. In decima hæſitatū putāt miſeri & cæci nō ui-
dētēs tanto eā ipſis fuiſſe grauiorē: quanto minus intellecta ē. Impius

enim flagellatur:& non sentit:quod cū expositū fuerit:īuiti licet ppter
ipsam rex fidē fatebūtur:q̄a ex illa Maximianæ psecutionis maxia pu
nitione ista sunt uulnera:q̄bus etiam nūc isti dolent.& intantū dolent:
ut etiā clament:nosque ad reclamādū laceſſant ſollicitos:ſieri:qualiter
cōteſcant.In primo libello expositū a nobis ē: Pompeiū Trogum &
Corneliū Tacitū cōmemoraſſe non plene q̄dem: noſtrū uero Moysen
& ipſorū testimonio fidelem fideliter ſufficiēterq; dixiſſe:Aegyptios &
regē eorū:cū populū dei ſeruire intentū & paratū deo ſuo īpediēdæ de
uotionis inſtinctu ad lutū palcaſque reuocarent.x:acerbisſimis plagis
fuiſſe uexatos.Deinde uiolentia malorū edomitos non ſolū coegiſſe fe
ſtinantē.ſed etiā propriis ſuis argenteis & aureis uasīs accumulatiſſe.
Poſt uero oblitos plagæ ſuæ:& cupidos prædæ indebitæ:īuidos etiā re
ligionis alienæ:dū innocētes auide pſequūſ: mari rubro ultio receptos:
oēs fundit⁹ interiſſe.Quod ego nūc refero ac renūtio.& ſi forte fide nō
acceptatū:exitu tamen pbandū.q̄a hæc in figuram noſtri facta ſunt.

Hic dicitur quod populus dei cum in Aegypto affligitur:decē pla
gis percuffa ē Aegyptus.& populus christianus dū.x.persecutioni
bus a Romanis affligitur:x.plagas acceperunt.

Terque populus unius dei est. una populi utriusque cā. Sub
dita fuit Israelitarū ſynagoga Aegyptiis. ſubdita eſt christia
norū eccleſia Romanis.perſecuti ſunt Aegyptii Hebræos. per
ſecuti ſunt Romani chriſtianos. Decem ibi contradictiones aduerſus
Moysen. hic decem edicta aduerſus chriſtū. Diuerſæ ibi plagæ Aegy
ptiorum. diuerſæ hic calamitates Romanorū. Nam ut etiam inter ipſas
ſe plagas in quantum tamen figura formæ comparari poteſt conferam
ibi prima habuit correptio ſanguineꝝ uulgo:uel manāſſe de puteis uel
in fluminibus cucuſſiſſe.hic prima ſub Nerone exegit plaga:ut ibique
morientium ſanguis uel morbis in urbe correptus:uel bellis in orbe p
fuſus eſſet. Ibi ſequens plaga prodidit perſtrepētes:perſultantesque in
penetralibus ranas inediaꝝ propemodum cauſam habitatoribus atq; ex
ilii fuiſſe. Hic ſequēs ſub Domitiano pœna ſimiliter oſtēdit: ſatellitum
militūq; ei⁹ improbis effrenatisq; diſcuſſib⁹ cruētisſimi iuſſa principis
exequentiū ad inopiam p oēs ciues romanos adaſtos exilioq; diſpoſos:
Ibi tertia uexatio hūit ſcinifices muſculas ſcilicet puiſſimas ac ſauisſi
mas:quæ mediis ſæpe æſtib⁹ per loca ſqualida ſe coadunando & uibran
do denſatæ nō nullo uolatu allabi ſolēt capillisq; hoīūꝝ ac pecudū ſetis

cū urente morfu interseri. hic itidem tertia sub Traiano plaga Iudæos
excitauit: qui cū antea ubiq; dispersi ita: iam quasi nō essent: q̄sacerēt: re
pentino oēs calore permoti in ipsos: inter quos erant: toto orbe s̄uierūt
absque magnis multarū urbiū ruinis: quas crebri terræ mot⁹ iisdē tēpo
ribus subruerūt: Ibi in quarta plaga muscæ caninæ fuerūt: reuera alum
næ putredinis uermiūque matres. hic itidē quarta sub Marco Antonio
plaga lues plurimis īfusa puīciis Italia; quoque cū urbe Roma uniuersa
exercitūque Romanū p lōginquos limites & diuersa hyberna disp̄sū
in mortē dissolutū putredie simul ac uermib⁹ dedit. Ibi quita correptio
pecorū ac iumētōrū repentino īteritu expleta est. Ilic similiter quinta ul
tiōe sub p̄secutore Seuerō creberrimis ciuilib⁹ bellis p̄pria uiscera & ad
iumenta rei publicæ: hoc ē plebes puīciarū & legiōes militū; cōminutæ
sūt. Ibi sexta uexatio intulit uellicas efferuescētes ulceraq; manātia. hic
æque sexta punitio: quæ post Maximini persecutiōem fuit. q̄ specialiter
episcopos clericos omīssa turba populari. hoc ē ecclesiā primates truci
dari imperauerat: intumescēs crebro ira atque īuidia nō p uulgi cādem
sed per uulnera mortesque p̄cipū ac potentiū exaltata est. Ibi septima
plaga numerat coactō aere grando. p̄fusaque hōib⁹ iumētisque ac satis
exitio fuit. hic similiter. vii. plaga sub Gallo & Volusiano: q̄ p̄secutori
Decio mox interfecto successerāt plaga extitit corrupto aere pestis īfu
sa: quæ p oīa Romani regni ab oriēte in occidētē spatia cū omne p̄pe
modū gen⁹ hominū & pecudū neci dedit: tum etiā corripit lacus īfecit
pabula tabo. Ibi octaua; Aegypti cōtritiōem fecere excitatæ undique lo
custa tenētes ac terentes tegētēque omnia. hic. viii. æque subuersionem
Romani orbis excitatæ undique ītulere gētes: quæ cā dib⁹ atque īcēdiis
cūctas puīcias deleuerūt. Ibi nona turbatio diuturnas & crassas ac pe
ne tractabiles tenebras habuit: plus oīo periculi comminata quam fecit.
hic itidē. ix. correptio fuit: cū Aureliano p̄secutiōem decernēti diris tur
binib⁹ terribile ac triste fulmē sub ipsius pedibus ruit: ostēdēs: quid: cū
ultio talis exigere: tātus posset ultor: nisi & clemēs ēēt & patiēs: quamq̄
ītra sex ab hinc mēses succidui tres impatores: hoc ē Aurelian⁹ Tacitus
& Florian⁹ diuersis causis īterfecti sūt. Ibi postremo. x. plaga: quæ & no
uissima oīū; fuit. īterfectio filiorū: quos primos quique genuerāt. hic ni
hilominus. x. id est nouissima p̄na oīū; idolorū p̄ditio ē: quæ primitus
facta ī primis amabāt. Ibi rex potentiam dei sensit. p̄bauit. & timuit. ac p
hoc populū dei liberū abire permisit. ibi nunq̄ popul⁹ dei postea ad ser
uitutē retractus. hic nunq̄ populus dei ad idolatriam coactus ē. Ibi Ae
gyptiorū uasa p̄ciosa Hebræis tradita sūt. hic in ecclesias christianorū

præcipua paganorum templa cesserunt. Sane illud ut dixi denūciādū puto: quia sicut Aegyptiis post has. x. plagas dimissos Hebræos psequi molientibus irruit per supinductū mare: æterna peditio: ita & nos libere qdē peregrinantes supuentura quandoque psecutio gentiliū manet: donec mare rubrū hoc ē ignem iudicii ipso domino nostro Iesu christo duce & iudice transeamus. Hi uero in quos Aegyptiorū forma transfundit: ad tempus potestate pmissa sœuientes grauissimis qdem pmissu dei christiāos cruciatibus psequuntur: Vexatamen iidem oēs inimici christi, cum rege suo antichristo accepto signo ignis æterni: in quem magna impediēte caligine dū non uidef intrant: perpetuā perditionem īmortalibus arfuri supplitiis sortient. Igitur mortuo ut dixi Constantino in Britannia Cōstantinus imperator est creatus primus imperatorū christianus: excepto Philippo: qui christianus annis admodū paucissimis ad hoc tantū cōstitutus fuisse mihi uisus ē: ut. M. Romæ annus christo poti⁹: q̄ idolis dicaretur. A Constantino autē sp̄ omnes christiani imperatores usq; ī hodiernum diem creati sunt: excepto Iuliano: quem impia ut aiunt machinantem: exitialis uita deseruit. Hæc ē lenta illoꝝ paganorū pœna. sed certa. Hinc sani insaniūt. hinc non uulnerati cōpunguntur. hinc ridētes gemunt. hinc uiuentes deficiūt: hinc secreto excruciantur: quos nemo psequitur. hinc iam paucissimi remanserūt: qui nunq̄ aliquo psequēte puniti sunt. Vexatamen qualis tunc persecutores illos: de quorū ipunitate non solum gloriari: sed etiam insultare conātur: finis mansit: expediam Constantino in Galliis strenuissime rē publicā pcurante prætoriā milites Romæ Maxentiū filiū Herculi: q̄ priuatus in Lucania morabatur: augustū nūcupauerūt. Maximianus Hercules iā ex augusto priuat⁹: & adhuc publicus persecutor occasione filii sollicitatus: qui īperiū abiecerat: arripuit tyrannidem. Galerius augustus Seuerū Cæsarem aduersus Maxentiū Romā mittit cū exercitu. Seuerus cū urbē obsideret militū suorū scelere desertus & pditus: atque ex eo fugiens Rauēnæ interfecit⁹ Hercules persecutor & ex augusto tyrannus confirmatū iā ī imperio filiū ueste ac potestate regia spoliare conatus ē. Cōuicium autē ac tumultibus militū palā cōterrit⁹ in Galliā puectus ē: ut Cōstantino genero æq; dolis iunctus auferret īperiū. sed per filiam deprehensus & prodit⁹: deinde in fugam uersus Massiliæ oppressus & interfecit⁹ est. Porro Galerius occiso Seuero Lyciniū imperatorē creauit. Cunque persecutionē a Dioclitiano & Maximiano missam ipse atrociorib⁹ edictis accumulauiss: ac postq̄ per annos. x. omni genere hoīum exhausit puīcias putrefacto introrsū pectore: & uitalib⁹ dissolutis: cū ultra horrorē hūanæ miseræ

etiā uermes eructaret: medicique ultra iā fetorē nō ferētes crebro iussu
eius occiderent: a quodam medico constantiā ex desperatione fumente in
crepitu iram dei esse pœnam suā: atque a medicis ideo non posse curari
edictis late missis christianos de exiliis reuocauit. Ipse autē cruciat⁹ nō su
stinens: uim uitæ suæ attulit. Ita tūc res publica sub nonis. iiii. principi
bus fuit: Constantino & Maxentio filiis augustorū: Lycinio autē & Ma
ximino hoībus notis. Constantinus pacē ecclesiis post. x. annos: quæ a p
secutoribus uexabant: indulxit. Deinde inter Constantinū & Maxentiū
bellum ciuile exortū est. Maxentius sæpe multis præliis fatigat⁹ ad pon
tem Miluiū ultimo uictus & interfectus ē. Maximinus psecutiōis chri
stianorū incētor. executorque infestissimus apud Tharsū: dū ciuile bel
lum cōtra Lyciniū disponit: interiit. Lycinius repentina rabie suscitāt⁹
oēs christianos e palatio suo iussit expelli. Mox bellū inter Lycinium
ipsum & Constantinū efferbuit. sed Constantin⁹ Lycinium sororis suæ
uix in Pannonia primū uicit. deinde apud Ciualas oppressit. Vniuersa
Græcia potitus Lyciniū crebris bellis terra marique assurgētē & repres
sum tandē ad deditiōē coegit. sed Herculi Maximiani soceri sui mo
tus exemplo: ne itē depositā purpurā in perniciē rei publicæ sumeret:
priuatū iussit occidi: cū oībus iam ministris nefariæ psecutiōis extinctis:
hūc quoque inq̃tū exercere potuit: psecutionem digna punitio flagita
ret Cōstantini filii Crispus & Constantin⁹ & Lycinius adolescens Lyci
nii Augusti filius: Cōstantini autē ex sorore nepos: cæsares sūt creati. His
diebus Arrius Alexandrinæ urbis presbyter a ueritate fidei catholicæ de
uians: exitiale plurimis dogma constituit: Qui primū: simul ut Alexan
driæ uel notus uel notat⁹ inter cōfusus uulgo sectatores infectatoresq;
factus ē: ab Alexandro eiusdē urbis tūc episcopo pulsus ecclesia ē. Cun
que hoīes: quos in errorē seduxerat & in seditionē excitaret: apud Nice
am urbē Bithyniæ cōuentus. cccxviii. episcoporū factus ē: p quos Arria
nū dogma exitiale & miserū ē euidentissime deprehensū palā p̃ditū ac re
probatū ē. Sed inter hæc latent causæ: cur uindicē gladiū & destinatam
in ipios p̃uisionē Constantinus īperator etiam in p̃prios egit affectus
Nam Crispum filiū suū & Lyciniū filiū sororis suæ īterfecit. Præterea
multas gentes diuersis præliis subegit. Urbē noīe suo Romanorū regū
uel primus uel sol⁹ instituit: Quæ sola ex p̃sidolorū ad hoc breuissimo
tempore condita a xp̃iano imperatore p̃uecta ē: ut sola Romæ tot sæcu
lis miserisq; p̃uectæ: forma & potētia merito possit æquari. Tum deī
de primus Constantinus iusto ordine & pio uicē uertit edicto: siquidē
statuit citra ullam hoīum cādem paganorū templa claudi.

Hic Constantin⁹ impator iubet tēpla clandi.

" Ox Gotoꝝ fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbari-
ci soli sinu: hoc ē in Sarmataꝝ regione delevit. Calocheꝝ quē
dam in Cypro aspirantē nouis reb⁹ oppressit. tricennalib⁹ suis
Dalmatiū cæsarē legit. Cūque bellū in Persas moliret in uilla publica
iuxta Nicomediam: dispositam bene rē publicam filiis tradens: diē obi-
it. Anno ab urbe condita. M.lxxxxii. Constanti⁹. xxxv. cū Constantino
& Cōstante frībus suis adeptus imperiū. xxiiii. annis tenuit. Fuit aut in
ter successores Constantini & Dalmatius cæsar fratris fili⁹. sed cōtinuo
militari factione decept⁹ ē. Interea maligna sp̄ aduersus deū uex̄ infecta
tio diaboli: quæ ab initio mūdi usque ad nūc a sincero tramite fidei reli-
gionisque infusus errorꝝ nebulis lubrica hoīuꝝ corda pturbat: postquā
christianis īpatotib⁹ summā regiæ potestatis in meliora uertentib⁹ eccle-
siam christi zelo idolatriæ perseq̄ destitit: aliud machinamentū: quo p
eosdē christianos īperatores christi ecclesiæ uexaret: īuenit. Fit igitur
Arrio noui erroris auctori ceterisq; discipulis ipsius ad familiaritateꝝ
Cōstantii īperatoris p̄mptus aditus & facilis uia. suadet Cōstantio: ut
quosdam in deo gradus credat. & q̄ per ianuā ab errore idolatriæ fuerat
egressus: reuersus in sinū eiꝝ idē in deo deos quærit: & tanq̄ per pseudo-
tyꝝ inducib⁹. Peruerso igitur zelo ptās armat illusa. & sub noīe pietatis
uis persecutōis agitaf. De noui noīs electiōe cōtenditur: ut Arrianorū
potius ecclesiæ q̄ catholicorū sint. Seq̄tur tetra motus horribilis: q̄ plu-
rimas oriētis urbes solo strauit. Cōstantius dū Constantē fratrē bello
infectaf: incauta petulantia periculis sese offerens a ducib⁹ ei⁹ occisus ē
Cōstans aduersus Persas & Saporē: q̄ Mesopotamiā uastatierat nouē
præliis pagꝝ p̄spere decertauit. Seditiōe nouissime atque int̄pantia mili-
tum nocte adoriri pugnam coactus: patratam pene uictoriam insuper
uictus amisit. Postq̄ se Cōstans intolerandis uitiis dedisset. ac pœna p
uincialiū fauorem militū cōpararet: Magnētii dolis in oppido cui He-
lena nomen est in p̄ximo Hispaniæ interfectus est. Magnenti⁹ enī apud
Augustudunū arripuit imperiū: quod cōtinuo per Galliam & Aphri-
cam Italiāq; porrexit. In Illyrico aut Veteranionem ætate grandeuū
īperatorem sibi milites creauerūt: uix natura simplicem: cūctisq; iocū
dū: sed q̄ ne prima quidem unq̄ litterarū elementa didicisset. Ita cunque
primas litteras litterarūq; syllabas imperator senex interdū inuit⁹ medi-
taref: a Cōstantio: qui tunc in Magnentiū ultione fratris accensus bellū
parabat: deponere iussus īperiū: abiiciēs cū litteris purpuras: cōtēt⁹ q;3

priuatis feriis: palatiū simul scholāque dimisit. Nepotian⁹ deinde Ro
mæ Cōstantini sororis filius: gladiatorū manu fretus inuasit īperiū qui
deinde cū īprobus ac per hoc inuisus cūctis esset. a Magnentianis duci
bus oppressus est. Sequitur bellū illud horribile inter Cōstantiū Ma
gnentiūque apud Nursiam urbē gestū: in quo multa Romanorū uiriū
pfligatio etiam in posterū nocuit. Magnenti⁹ tamen uictus aufugit: ac
nō multo post apud Lugdunū ppria se manu interfecit. Decenti⁹ quo
que frater eiusdē: quē cæsarem Gallis præfecerat: apud Senonas laqueo
uitā finiuit. Cōstanti⁹ cōtinuo Gallū patruī filiū cæsare legit: quē rur
sus crudeliter ac tyrannice agentē paulo postq̄ creauerat: occidit. Silua
nū quoque per Gallias rebus nouis inhiantē mature circūueniendum
opprimendūque curauit. Igit̄ Siluano īterfecto Iulianū patruelē suū
Galli fratrem cæsarem creatū misit ad Gallias. Itaque Iulianus Cæsar
euerfas oppressasque ab hostibus Gallias strenuissime in integrū resti
tuit. Alemanorū paruis copiis magnā multitudinē fudit. Rheno Ger
manos reuinxit. His elatus successibus fastigiū usurpauit Augusti: &
mox Italiam Illiricūque peruadens Cōstantiū Parthicis præliis occu
patū regni pte priuauit. Cōstanti⁹ Iuliani scelere cōperto: dimissa expe
ditione Parthorū dū ad ciuile bellū reuertit̄: in itinere inter Ciliciā Cap
padociāque defunctus ē. Ita ille qui discissa pace & unitate fidei catho
licæ christianos aduersus christianos armans ciuili: ut ita dicā: bello ec
clesiæ mēbra dilacerauerat: totū inquietū tempus īperii sui molestum
que spatium uitæ suæ bellis ciuilibus etiam per ppinquos & cōsanguī
neos excitatis exercuit. exegit: expendit. Anno ab urbe condita. M.c.xvi
Iulianus iā dudū cæsar post aūt. xxxvi. ab Augusto regno potit⁹ anno
uno & mensibus octo īperii sūmam solus obtinuit. christianā religiō
arte potius q̄ ptate infectatus: ut negaret fides christi & idolorū cultus
fufcipetur: honoribus magnis puocare: quā tormentis cogere studuit.
Aperto tamen præcepit edicto ne qs xpīanus docendorū liberaliūz stu
diorū pfessor esset. Sed tamen sicut a maioribus nr̄is cōpertū habemus:
oēs ubique ppemodū præcepti conditiones āplexati officiū: q̄ fidez de
serere maluerunt. Iulianus aūt bellū aduersus Parthos parans cū Ro
manas uires contractas undique ad destinatā secum retraheret perditio
nem: xpīanorū sanguinem diis suis uouit: palam persecutur⁹ ecclesias
si uictoriam potuisset adipisci. Nam & amphitheatrū Hierosolymis ex
trui iussit: in quo reuersus a Parthis episcopos: monachos: oēsque eius
loci scōs bestiis etiam arte sœuioribus obiceret. spectaretque laniādos.
Itaque postq̄ a Ctesiphonte castra mouit: dolo cuiusdam transfugæ ī

deserta perductus: cū ui sitis & ardore solis atq; insup labore harenarū
cōfectus periret: exercitus: imperator tanto rex periculo anxius: dū per
uasta deserti incautius euagat: ab obuio quodam hostiū eqte cōto ict⁹
interiit. Sic misericors deus impia consilia impii morte dissoluit. Anno
ab urbe cōdita. M.lxxxxvii. Iouinianus. xxxvii. imperator in sūmo rex
discrimine ab exercitu creat⁹: cū & locorū iniquitate captus & hostib⁹ circū
septus nullam euadendi facultatē nanscisceret: fœdus cu; Sapore rege
Persarū: etsi pax putant: dignū satistamen necessariū pepigit: quippe ut
tutū & incolumen Romanū exercitū non solū ab incurso hostiū: uerū
etiā a locorū periculo liberaret. Nisibiā oppidū & partē superioris Me
sopotamiā Persis cōcessit. Inde dū Illyricum rediens per Galatiam iter
agit: cū in cubiculum quoddam nouū sese cubitū recepisset: calore pru
narū & nidore parietū nuper calce illitorū aggrauatus & suffocatus octa
uo demū mense q̄ imperare cœperat: uitam finiuit. Anno ab urbe condi
ta. M.lxxxxviii. Valentinian⁹. xxxviii. apud Niceam cōsensu militū ipe
rator creat⁹ ē. mansitq; in eo annis. xi. q̄ cū christian⁹ integra fide sacrm
militiā gereret: & sub Iuliano Augusto tribun⁹ scutariorū iussus ab im
peratore sacrilego aut immolare idolis: aut militia excedere: fideliter sci
ens & grauiora dei eē iudicia & meliora pmissa: sponte discessit. Ita par
ua interiecta mora: Iuliano interfecto: ac mox Iouiniano mortuo: qui p
christi nomine amiserat tribunatū: retribuente christo in locū persecu
toris sui accepit imperiū: q̄ postea fratrem suū Valentē participem fecit
imperii. & Procopium tyrannū pluresq; postea satellites ei⁹ occidit. ter
ræ motus per totū terrarū orbē factus ita turbatū quoq; pelag⁹ excussit
ut per uicinas terrarū campestriū partes refuso mari plurimæ insularū
urbes cōcussæ & subrutæ perisse referant. Valens ab Eudoxio episcopo
Arriani dogmatis assertore & baptizatus & persuasus in sæuissimā hæ
resim declinauit. sed malignam insecutionē diu texit. nec uolūtati pote
statē admiscuit: quoad uiuentis fratris auctoritate cōpressus ē. Contē
plabat. n. de eo quantam uim in ulciscēda fide imperator posset exercere
q̄ tantam cōstantiam p̄ retinenda quōdam miles habuisset. Hōy anno
imperii tertio Gratianus Valētiniani filius imperator ē factus. Eodem
anno apud Atrebatas uera lana de nubibus pluuiæ mista defluxit. Præ
terea Athanaricus rex Gotorū christianos gente sua crudelissime perse
cutus plurimos barbarorū ob fidē interfectos ad coronam martyrii sub
limauit: quorū tamen plurimi in romanum solum non trepidi: uelut ad
hostes sed certi: quod ad frēs p̄ christi cōfessione fugerūt. Valentinianus
Saxonū gentē in oceani litoribus & paludibus inuiis sitā uirtute atq;

agilitate terribilem: periculosa; romanis finibus: eruptionem magna mole meditantē in ipsis Francoꝝ finibꝰ oppressit. Burgundionū quoqꝫ nouoꝝ hostiū nouū nomen qꝫ plus qꝫ. lxxx. M. ut ferunt armatoꝝ ripæ rheini fluminis infederūt. hos quondā subacta īteriore Germania a Druso & Tiberio adoptiuis filiis Cæsaris Augusti per castra dispositos aiunt in magnam coaluisse gentē: atque ita etiā nomen ex opere præsumpsisse qꝫ crebra per limitē habitacula cōstituta burgos uulgo uocant: eoꝝqꝫ esse præualidā & perniciosā manū Galliæ hodie quæ testes sūt: in qꝫ præsumpta possessione cōsistunt. qꝫuis pꝫuidencia dei oēs xpīani mō facti catholica fide nostrisqꝫ clericis: qꝫbus obedirent receptis blande māsuete innocentēque uiuant: nō quasi cū subiectis Gallis: sed uere cū fratribꝰ christianis. Anno aut. xi. īperii sui Valentinianꝰ cū Sarmatæ gētes sese per Pānonas diffudissent: easque uastarent: bellum in eos parans: apud Brigitionē oppidū subita effusio sanguinis: quod græce apoplexis uocatur: suffocatus & mortuus ē. Post quē Gratianꝰ filiꝰ eius occidētis imperiū tenuit: Valente patruo in orientis partibꝰ constituto. Valentinianū etiam fratrem suū paruū admodū socium creauit īperii. Anno ab urbe condita. M. c. xxviii. Valens. xxxix. imperiū. iiii. ānis Valentiniano mortuo tenuit: qui solus cū impie ageret: & posset erubescere: ilico ueluti efrenata liber audacia legē dedit: ut monachi. i. xpīani: qꝫ ad unū fidei opꝰ dimissa sæculariū reꝝ multimoda actōe se redegerāt: ad militiā cogerēt. Vastas illas tunc Aegypti solitudines: harenaꝫque diffusas: quas pꝫpter sitim ac sterilitatem piculosissimāque serpentum abundantiam conuersatio humano nō nosset: magna habitantiū monachoꝝ multitudo compleuerat. Hic tribuni & milites missi: qꝫ scōs ac ueros milites dei alio nomine persecutōis abstraherent: interfecerūt ibi agmina multa scōꝝ. quæ aut per diuersas ubique pꝫuincias his similibusqꝫ iussis aduersus ecclesias catholicas & rectæ fidei populos gesta sint: satis significatū ipsa reticendi electiōe sufficiat. Interea in Aphricæ partibus Firmus sese excitatis Mauroꝝ gentibus regē cōstituens: Aphricam Mauritaniamque uastauit. Cæsareā urbem nobilissimā Mauritanie dolo captā: deinde cædibus incendiisqꝫ cōpletam barbaris īprædā dedit. Igitur comes Theodosiꝰ Theodosii qui post īperio præfuit pꝫ a Valēte missus effusas Mauroꝝ gentes multis præliis fregit: ipsumque Firmū afflictū & oppressū coegit ad mortem. Post cum experientissima pꝫuidencia totam cū Mauritania Aphricam meliorem pristinis legibus reddidisset: instimulāte & obrepente inuidia iussus interfici: apud Carthaginē baptizari in remissionem pꝫctōꝝ præoptauit. At postqꝫ sacm christi: qꝫd quæsierat assecutꝰ ē

post gloriosam sæculi uitam: etiam de uitæ æternitate securus percussori iugulū ultro præbuit. Gratianus interea impator admodū iuuenis cum in æstimabile multitudinē hostiū romanis infusam fimbriis cerneret: fretus christi potētia longe impar militū numero sese in hostem dedit. & continuo apud Argentariam oppidū galliæ formidolosissimū bellū incredibile felicitate cōfecit. Nam plus quā. xxx. M. Alemanorum minimo Romanorum detrimēto in eo prælio interfecta narrant. Tertio. x. aut anno impii Valentis: hoc ē pro tpe postea quā Valens per totū orientē ecclesiæ lacerationes scōrumque cædes egerat: radix illa miseriæ nostræ copiosissimos simul frutices germinauit. Siquē genus Hūnorum diu iacessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gotos. eosque sparsim conturbatos ab antiq̃s sedibus expulit. Goti transito Danubio fugiētes a Valente sine ulla fœderis pactione suscepti: ne arma quidē quo tutius barbaris credere tradidere romanis. Deinde propter intolerabilem auaritiā maximam ducis fame & iniuriis adacti in arma surgētes: uictō Valentis exercitu per Thraciam sese miscētes simul omnia cædibus: incendiis: rapinisque fuderūt Valens egressus de Antiochia: cū ultima infelicitis belli sorte traheretur fera peccati maximi poenitentia stimulat episcopos ceterosque scōs suo cari de bellis imperauit. Itaque. xv. imperii sui anno lachrimabile illud bellū in Thracia cū Gotis iam tūc exercitatio uiriū regumque abundantia instructissimis gessit. ubi primo statim impetu Gotorum perturbata romanorum equitū turma nuda peditū deseruere præsidia. Mox legiones peditū undique equitatu hostiū cinctæ: ac primū nubibus sagittarum obrutæ: deinde cū amentes metu sparsim per devia cogerent: fudit cæsa gladiis insequentū: contisque perierūt. Ipse imperator cū sagitta sauti uersusque in fugam ægre in cuiusdam uillulæ casam deportatus lateret: ab insequentibus hostibus deprehensus: subiecto igne consumptus est. & quo magis testimonium punitionis eius: & diuine indignationis terribili posteris eēt exēplo: & cōi caruit sepultura. Consoletur se & in hoc peruitia miseriaque gentiliū: quia temporibus & regibus christianis tantæ simul congestæ clades pressam rei publicæ onerare ceruicē. euerisæ puinciæ deletus exercitus imperator incensus. Magnū reuera hoc ē ad nostrum dolorem magisque miseræ quo magis nouū. Sed quid hoc ad consolationem perficit paganorum: qui palam præuident & in his quoque persecutores ecclesiæ fuisse punitū? Unus deus unam fidem tradidit. unam ecclesiam toto orbe diffudit. hanc aspicit. hanc diligit. hanc defendit. Quolibet quisque nomine tegat: si huic non socius alienus. si hanc impugnat inimicus est. Consolent se gentiles inquitum uolunt Iudæorum hæreticorumque

suppliciis. tantū & unū deū esse: & eūdem personarū acceptorē non esse
uel ex hac potissimū Valentis extincti p̄batione fateant. Goti antea per
legatos supplices poposcerūt: ut illis episcopi. a quibus christianæ fidei re
gulam discerent: mitterent. Valens īperator exitiabili prauitate detent⁹
doctores Arriani dogmatis misit. Goti primæ fidei rudimentū qđ acce
pere tenuerūt. Valens catholicæ fidei normā: quā prius hūerat derelin
quēs. p̄uerso Arrianorū dogmati sese illexit. Itaq; iusto dei iudicio ipsi
eum uiuum incenderunt: qui propter eum etiam mortui uitio erroris
arsuri sunt. Anno ab urbe condita. M.c.xxxii. Gratian⁹. xl. ab Augusto
post mortē Valentis sex annis īperiū tenuit: quī iam dudū antea cum
patruo Valente & cū Valentiniano fratre regnaret: qđ cū afflictū ac pe
ne collapsū rei publicæ statū uideret: eadē p̄uisione qua quondā lege
rat Nerua Hispanū uirū Traianū: p̄ quem res publica repata ē: legit &
ipse Theodosiū æque Hispanū uirū. & restituēdæ rei publicæ necessita
te apud Syrmū purpurā induit. orientisq; & Thraciæ simul præfecit ī
perio hoc perfectiore iudicio: qđ cū in oīb⁹ humanæ uitæ uirtutib⁹ iste
par fuerit: in fidei sacro religiōisq; cultu sine ulla cōpatōe præcessit. siq;
dē ille p̄secutor. hic p̄pagator ecclesiæ. Ita illi ne un⁹ qđē p̄prius filius:
quo successore gauderet indultus ē. hui⁹ autē oriēti simul atq; occidēti
per succiduas usq; ad nūc generatōes gloriosa p̄pagatio dnatur.

Creat⁹ ipator Theodosi⁹ a Gratiano Cōstantinopolī intrauit uictor
Itaq; Theodosius afflictam rem publicam ira dei reparandā
credidit misericordia illius: omnemq; fiduciam sui ad opem
christi cōferens maxias illas Scythicas gētes formidataq; cun
ctis maiorib⁹: Alexandro quoq; illi magno: sicut Pōpeius Corneliusq;
testati sūt: ciuitatas: nūc autē extincto romano exercitu: Romanis eqs ar
misque instructissimas: hoc ē Alanos: Hunos: & Gothos incūtanter ag
gressus: magnis multiq; præliis uicit. Urbē Cōstantinopolī uictor in
trauit: & ne parua romani exercitus manū assidue bellando deterret:
foedus cū Athanarico Gotoꝝ rege percussit. Athanaricus autē cōtinuo
ut Constantinopolī. uenit: diem obiit. Vniuersæ Gotoꝝ gentes rege de
functo aspicientes uirtutem benignitatēq; Theodosii romano sese im
perio dediderūt. In his etiam diebus Persæ. qđ Iuliano interfecto aliisq; im
peratorib⁹ sæpe uictis: nūc etiam Valente in fugam acto recentissimæ ui
ctoriæ satietatē cruda insultatōe ructabant: ultro Constantinopoliz ad
Theodosiū misere legatos: pacem suppliciter postulantes. Ictūq; tunc
foed⁹ ē: quo uniuersus oriens usq; ad nunc tranquillissime fruit. Interea
cū Theodosius in oriēte subactis barbarorū gentib⁹ Thracias tandē ab

hoste liberas reddidisset: & Arcadiū filiū suū consortē fecisset ipii: Ma-
xim⁹ uir qdē strenu⁹ & pbus atq; Augusto dignus: nisi contra sacri fi-
dē per tyrannidē emerisset: in Britannia inuit⁹ pmodum ab exercitu
imperator creatus in Galliam transiit. ubi Gratianū augustū subita iur-
sione pterritū: atque in Italiā trāsire meditantē dolis circūuētū interfe-
cit. frēm q; ei⁹ Valētinianū augustū Italia expulit Valētinian⁹ in oriētē
refugiēs a Theodosio pīna pietate suscept⁹: mox & imperio restitut⁹ ē
anno ab urbe condita. M.c.xxxviii. Theodosius. xli. interfecto
a Maximo Grano imperiū romāi orbis obtinuit. mansitque in
eo annis. xi. cū iam in oriētis partibus. vi. annis Gratiano uiuen-
te regnasset. Itaque iustis necessariisque causis ad bellū ciuile permot⁹:
cū e duobus augustis fratrib⁹ & ultionē unius interfecti sanguis exige-
ret. & restōnē miseria alterius exultantis oraret. posuit in deo spem suā
seque aduersus Maximū tyrannū sola fide maior. nam lōge minor erat
uniuersa apparat⁹ bellici cōparatione: proripuit. Aquileiā tūc Maximus
uictoriā suā spectator infederat. Andragatius uero comes ei⁹ sūmam
belli administrabat: qui cū largissimis militū copiis ipsaque magnā co-
piā fortitudine præcellēte consilio oēs incredibiliter alpiū ac fluminū
aditus communisset: ineffabili iudicio dei nauali expeditione dū incau-
tū hostē præuenire & obruere parat: sponte eadē: quæ obstruxerat clau-
stra: deseruit. Ita Theodosius nemine sentiēte: ut non dicam repugnan-
te: uacuas transmisit alpes. atque Aquileiam improuisis adueniens ho-
stē illū magnū Maximū trucē & ab immanissimis quoque Germanorū
gentib⁹ tributa ac stipendia solo terrore noīs exigentem sine dolo & con-
trouersia clausit. cepit. & occidit. Valentinianus recepta Italia potitus
īperio est. Andragatius comes cognita Maximi nece præcipitem sese e
naui in undas dedit. ac suffocat⁹ ē. Theodosius incruenta uictoria deo
pcurante suscepit. Ecce regibus & tpibus xpianis q̄liter bella ciuilia cū
uitari nequeūt. transigūt. Ad uictoriā puentū ē: irrupta est cītas. corre-
ptus tyrann⁹. & hoc pax est. Ecce a pte alia uictus hostilis exercitus at-
que ipso tyranno truculentior comes tyranni ad mortē coactus. tantæ
dissolutæ eluseq; insidiæ. tanti apparatus exinaniti sūt. & tamē nullus do-
los struxit. null⁹ aciez disposuit. postreō null⁹. f. gladiū de uagina extu-
lit. Formidolosissimū bellū sine sanguine usq; ad uictoriā & ī uictoria
duorū morte cōfectū ē. Et ne hoc quisq; casu factū putet quo magis po-
tētia dei qua dispensant & iudicant uniuersa: ppalato sui testionio de-
clarat: obstrepentiū mentes uel ad cōfusionē uel ad fidē cogat. dico rez
ignotā oibus & oibus notā. Post hoc bellū quo Maximus interfectus ē

multa utiq; sicut oēs recognoscim⁹: Theodosiūq; filiū eius Honorii
usq; ad nūc externa bella & ciuilia consecuta sūt. & tamē oīa pene usq;
in hodiernū diē equidem cū fructu simplicis scēq; uictoriæ: uel nullo
uel mīmo sanguine q̄uerūt. Igit̃ Valentian⁹ iunior regno restitut⁹ ex
tincto Maximo: eiusq; filio uictore: quē imperatorē Gallis Maxim⁹ re
linquēs præfecerat: ipse in galliam transiit: ubi cū tranquilla rei. p. in pace
ageret: apud Viennā dolo Arbogastis comitis sui: ut ferūt: strangulat⁹
atq; ut uolūtariā sibi cōsciuisse mortē putaret: laqueo suspēsus est.

Arbogastes ualētiniāo ipatorē occiso statī eugeniū tyrānū fecit ipatorē
Ortuo Valentiniano Augusto Arbogastes Eugeniū tyrannum
mox creare ausus ē. Legitq; hoīem: cui titulu; ipatoris iponeret
ipse acturus iperū uir barbar⁹: aīo: consilio: manu: audacia: potētiaque
nimi⁹. contraxitq; ūdiq; innumeras īuictasq; copias uel romanorū præsidiis
uel auxiliis barbarorū alibi ptāte: alibi cognatōe subnixus. Historiā
notā etiā oculis plurimorū q̄ meli⁹ q̄ spectauere nouerūt. Dilatari nō op⁹
ē uerbis: potentia dei nō fiducia hoīs uictorē spexitisse Theodosiū Ar
bogastes iste præcipuū in utroq; documentu; ē: q̄ & tūc cū Theodosio
paruit: tantis instructū præsidiis Maximū ipse mīmis cepit: & nūc cum
aduersus eūdē Theodosiū collectis Galloꝝ Francoꝝq; uiribus exūda
uit: nixus etiam præcipuo cultu idolorū magna tamen facilitate succu
buit. Eugeni⁹ atq; Arbogastes instructas acies cāpis expedierant: arcta al
piū latera atq; inuitabiles transit⁹ præmissis callide insidiis occuparāt
ut etiam si numero ac uiribus ipares forent: sola tamen belli dispōne ui
ctores. At uero Theodosius in sūmis alpib⁹ constitut⁹. exps cibi ac sōni
sciens qd̄ destitutus suis: nesciens qd̄ clausus alienus: dominū christu;
solus solū: q̄ posset oīa: corpe humi fusus: mente cōlo fixus orabat. De
hinc postq̄ infomnē noctem precū cōtinuatōe transegit. & testes ppemo
dū q̄s in preciū præsidiū celestis appenderat⁹ lachrimarū lacrimas reliqt.
fiducialiter arma corripuit solus. Sciēs uero se esse nō solū signo crucis
tuendū sed & uictoriā adepturū: signo crucis semuniens signū uictoriæ
dedit. ac se in bellū etiam si nemo sequeretur: uictor futur⁹ imisit. Priā sa
lutis uia extitit. Arbitio hostiliū ptiū comes: q̄ cū ignarū iperatore; cir
cūpositis excepisset insidiis: cōuersus ad reuerentiā præsētis augusti nō
solū periculo liberauit. uerū etiam instruxit auxilio. At ubi ad cōtigua
īmiscendæ pugnæ spacia peruentū est cōtinuo magnus ille & ineffabilis
turbo uentorū in ora ostiū ruit. Ferebant p̄ aerē spicula n̄orū. atq; ultra
mensurā; hūani iactus per magnū inane portata nusq̄ ppemodū caderē
priusq̄ ipingerēt sinebant. Porro turbo at cōtinu⁹ ora pectoraq; hostiū

nūc illis grauiter scutis euerberabat. nūc impressis ptinaciter obstructa claudebat. nūc auulsis uolēter destituta nudabat. nūc oppositis iugiter ī terga trudebat. tela etiā: quæ ipsi uehemēter intorserant: excepta uentis impetu supinata: ac retrorsū coacta ipsos infelicitē cōfigebāt. Prospexit sibi humanæ conscientie pauor. Nam continuo sese parua suorum māu fusa uictori. Theodosio hostilis strauit exercitus.

Eugenius tyrannus captus est & occisus.

Vgeni⁹ capt⁹ atq; interfect⁹ ē. Arbogastes sua se māu pculit. Ita & hic duorū sāguine bellū ciuile restinctū est absq; illis. x. M. Gotorū quos premissos a Theodosio Arbogastes delesse fūdit⁹ fers quos utique pdidisse lucrū. & uinci uincere fuit. Nō insulto obtrectatoribus nostris. Vnū aliqd' ab initio urbis cōditæ bellū pferāt tam pia necessitate suscep tū: tā dīna felicitate cōfectū: tā clemēti benignitate sopitū: ubi nec pug na grauē cadē: nec uictoria cruētā exegerit ultionē & fortasse cōcedam tū nō hęc fidei cristiani ducis oressa uideant: quis ego hoc testimonio nō laborē qđo un⁹ ex ipsis poeta qđē eximius: sed paganus peruiacissimus h⁹ modi uersibus & deo & hōi testimonium tulit: qbus ait. Oīum dilcē deo tibi militat æther. & iurati ueniunt ad classica uenti. Ita cœlitus iu dicatum est inter partem & sine præsidio hōiū de solo deo humiliter spantem: & partē arrogantissime de uiribus suis & de idolis præsūmētē Theodosius autē opōita tranquillataque re. p. apud Mediolanū cōstitut⁹ diē obiit. Arcadius & Honorius regnū imperii Romani suscepē

Nno ab urbe condita. M. c. xlix. arcadius agustus: cui⁹ nunc filius Theodosius orientē regit. & Honorius agustus fr̄ eius: cui nūc res. p. innot. xlii. loco cōe imperium: diuisis tantum sedibus tenere cepe runt. uixitq; Arcadius post pr̄is excessum annis. xii. imperiūque summā Theodosio filio suo paruo admodum moriens tradidit. Interea Gildo comes qui in initio regni eorū Africæ præerat: simul ut defunctum Theodosium comperit: siue ut qdam ferunt: quadam permotus iuidia Africam orientalis imperii partibus iūgere molitus ē: siue ut alia tra dit opō: minimam in paruulis spem fore arbitrat⁹: præsertim cū absq; his non facile antea quisq; pusillus in ip̄erio relictus ad maturitatē uiri lis ætatis euaserit: istique p̄pmodū soli iueniant: quos ob gratiam pa tris ac suā fidē & diuisos & destitutos xp̄i tutela puexerit: Africā ex ceptam a societate rei. p. sibi usurpare ausus ē: gentili magis licentia cō tent⁹: q̄ ambitu regiæ affectionis inflat⁹. Huic Mascezel frater fuit: q no uarū rex molitiones in fr̄e phorrelcens cū filiis adolescentib⁹ in Italiam rediit. Gildo & absentia fr̄is & præsentiā filiorū eius suspectam habens:

a lolescentes dolo circūuentos interfecit. Ad hūc iam ut hostē bello īse
quendū: Mascezel frater missus ē: quē idoneū pcurāde rei. p. fore pprie
orbitatis recens dolor pollicebat. Igit Mascezel iam inde a Theodosio
sciens: q̄tū in reb⁹ despatissimis oīo hoīs p fidem xpī a clementia dei īpe
traret. Caprariā insulam adiit: unde secū scōs suos dei aliquot p̄motus
precibus suis sūpsit. Cū his oīonibus: ieiuniis: psalmis dies & noctes cō
tinuans sine bello uictori īmeruit. ac sine cāde uindictā. Ardaliō flumi
nis nomen ē: qd̄ fluit inter Thebastē & Metriderā ciuitates: ubi cū p̄ua
manu: hoc ē cū. v. M. ut aiūt: militū tra. lxx. M. hostiū castrametat⁹: cū
interiecta mora excedere loco: oppositaq; prāiacentis uallis angustias
transgredi uell³: intercurrēte nocte. b. Ambro. epū³ Mediolani paulo an
te defūctū p sōniū sibi uidere uisus est significātē manu & īpacto ad hu
mū ter baculo dicentē. hic. hic. hic. Quod ille prudenti cōiectura intelle
xit: merito annūciantis fidē uictoriā: uerbo locū: nūero diem significari
Substitit ac tertio demū die post noctē orōib⁹ hymnisq; puigilē munit⁹
ip̄lis cōlestiū sacroꝝ mysteriis in hostē circūfusū p̄cessit. Et cū ad eos
q̄ primi occurrerant pia pacis uerba iactaret: signifex quendā insolēter
obstentē: iāiāque pugnam excitantē gladio pcussit in brachio: eumq;
manu debilē ip̄so uulnere coegit p̄nū īclinare uexillū. Quo uiso īliquā
cohortes deditōē iam fieri priorū estimātes certatī sese ad Mascezele³ si
gnis tradere cōuersis. Barbari: quorū magnam multitudinē Gildo ad bel
lū deduxerat: descū militū destituti ī diuersa fugierūt

Gildo occisus est.

Gildo & ipse fugā molit⁹ arrepta nauis: ut ī altū p̄uectus: ac deīde re
uocat⁹ ī Africā ē: post aliquot dies strangulat⁹ iteriit. Periclita
remur sub tantoꝝ miraculoꝝ relatu: q̄ si prāsup̄ta mētiēdi īpudētia: si
adhuc uocē nrā³ cōscia eorū: q̄ īterfuere nō prācurreret. Nulla agūt īsi
dia. nulla corruptio. & lxx. M. hostiū uincūt. Pene sine pugna fuit uict⁹
ad tēpus. ne plus audeat uictor irat⁹. trāsportat⁹ ī diuersū locū: ut nescia
tur a fr̄e occidi: quo uīdicēs occisi. Sane idē Mascezel elat⁹ rex secūdarū
īsolētia: posthabito scōꝝ cōsortio cū qbus ātea deo militans uicerat & ec
clesia³ temerare ausus ē. atq; ex ea quosdā nō dubitauit extrahere. Secu
ta ē p̄ena sacrilegū. Nā iisdē sup̄stitib⁹ atque īsultātibus: quos ab eccle
sia ad p̄enā p̄traxerat: post aliq̄tū t̄pus solus ip̄se p̄uit⁹ ē. p̄bauitq; in se
uno ad utq;que semp̄ dīnū uigilā iudiciū: q̄do & cū sp̄auit adiut⁹. & cū
cōtēpsit: occisus ē. Interea cū a Theodosio īpatore senior singulis potis
simis īfantū cura & disciplina utriūsq; palatii cōmissa eēt: hoc est Rufino
oriētalī aulā: Stilicōi occidētalī ip̄i qd̄ uterq; egerit: qd̄ue agere cōat⁹

fit: exitus utriusq; docuit cū ali^o sibi alius filio suo affectans regale fasti-
giū: ut rē^o repēte turbatis necessitas rei publicæ scelus ambit^o tegeret: gē-
tes barbaras ille imisit. hic fouit. Taceo de Halarico rēge cū Gotis suis sæ-
pe uictō: sæpe cōcluso: sempq; dimisso. Taceo de infelicibus illis apud Po-
lētiam gestis cū barbaro & pagano duce: hoc est Sauli cui sūma belli cō-
missa ē: cui^o ī pbitate reuerētissimi dies: & scūm pasca uiolatū ē cedētq;
hosti ppter religōē: ut pugnaret: extortū ē cū qdē ostendēte ī breui iu-
dicio dei & qd fauor eius posset: & qd ultio dīna exigeret: pugnātes uici-
mus. uictōres uicti sum^o. Taceo de ipsorū iter se barbarorū crebris dilace-
ratiōib^o cū se iuicē Gotorū cunei duo deinde Halani atq; Hūni uariis cæ-
dibus populabantur.

Rhedagaius hostis Italiam itrauit & occisus ē cū gente sua.

Hedagaius oīūz ātiquorū presentiūq; hostiū lōge imanissim^o re-
pētino īpetu totā iundauit Italiaz. Nā fuisse in populo ei^o plus q̃
cc. M. Gotorū ferūt. Hic supra hāc incredibilē multitudīēz idomitāque
uirtutē: pagan^o & Sytha erat: q; ut mos ē barbaris huiusmōi gētib^o ōnēz
Romāi generis sanguinē diis suis ppinare deuouerat. hoc igit Romāis
arcib^o iminēte fit oīūz paganorū in urbe cōcursus clamātiū: hostē cē cū
utiq; uiriū copia tū maxime præsidio deorū uincendū: potētē urbem
aut iō destitutā & maturū pītura: qā deos & sacra pdiderit. magnis que-
relis ubiq; agit: & cōtinuo de repetēdis sacris celebrādisque tractat. Fer-
uēt tota urbe blasphemīa. uulgo nomē christi tanq̃ lues aliqua præsē-
tiū tporū pbris ingrauat. Itaque ineffabili iudicio dei factū ē: ut: quoni-
am in pmissō populo piis grā impiis pōena debebat: oportebatq; pmitti
hostes: q; insuasibilē in plurimis & cōtradicentē ciuitatez seueriorib^o so-
litos flagris coarguerēt: nō tamen eos q; indiscrete cūctos intpata cæde
delerēt: duo tūc populi Gotorū cū duobus potentissimis regib^o suis per
Romanas puincias baccharent: quorū un^o christianus ppiorq; Roma-
no populo: & ut res docuit: timorē dei mitis in cæde: alius paganus barba-
rus & uere Sytha: q; nō tantū gloriā: aut prādā: q̃tū inexaturabili crude-
litate ipsam cædem amaret. In cæde & hic iam receptus sinu Italiæ Ro-
mam e proximo timentē terrore quassabat. Itaque si huic ultionis po-
testas pmitteretur: quē Romani ob hoc præcipue timendū arbitrabant:
qā fauorem deorū sacrificiorū obsequiis inuitaret & immoderatioz cæde
finē frēū emendatōis arsisent. & error nouissim^o peior priore creuisset:
q̃doqdē in pagani & idolatræ man^o incidisse nō solū paganis residuis de-
rīstaurādo cultu idolorū cēt idubitata psuasio s; & xpīais piculosa psua-
sio cū & hi pre iudicio terrerēt & illi cōfirmarent exēplo Quāobrē iust^o

dispensator humani generis de^o p^{re}ire paganū hostē uoluit. & xpianum
præualere pmisit: ut pagani blasphemantesq; romani & illo confunderē
pdito: & hoc punirent imisso: maxie cū impatoris Honorii admiranda ī
rege cōtinentia & sanctissima fides nō parā dīnā misericordiæ mereretur
Cōcedunt qdē aduersus immanissimū illū hostē Rhedagaisū aliorū ho
stiū turmæ cū copiis suis inclinant ad auxiliū eorū aī. assunt Vldinus &
Sarus Hūnorū & Gotorū duces præsidio romanorū. sed nō sinit deus rē
potentiæ suæ uirtute hoīum & maxime hostiū uideri. Conterritū diui
nitus Rhedagaisū in Fesulanos mōtes coegit: eiusq; fm eos q p^{re}cissime
referūt. cc. M. hoīū inopū cōsiliū & cibi in arido & aspo mōtis iugo urgē
te undiq; tīore cōcludit: agmina que qbus dudū angusta uidebat Italia
latendi spe in unū ac paruū uerticē trudit. Quid multis morer? non dis
posita in bellū acies fuit. nō furor timorq; incerta pugna^{re} prætulit non
cædes acta. nō sanguis effusus ē: qd^o felicitati postremo loco deputari so
let: dāna pugnae euentu cōpensata uictoria: edentib^{us}: bibentib^{us}: ludenti
busq; nris tanti illi tāque immanes hostes esurientes & sitientes: lāguē
tesque cōfecti sunt. Pax hoc ē: nisi captū & catenatū ac subiugatū sciant:
quē timuere romani: illūque idololatrā suū: cui^{us} sacrificia se magis pti
mesce^{re} q^{uam} arma fingeant: sine prælio uictū ac uinctū sub iugo catēisq;
despiciant. Igit^{ur} rex Rhedagaisus sol^{us} spem fugæ sumēs clā suos deseru
it. atque in nros incidit: a qb^{us} capt^{us} & paulisp^{er} retent^{us} ac deinde interfect^{us}
ē: Tanta uero multitudo captiuorū Gotorū fuisse fertur: ut uilissimarū
pecudū mō singulis aureis passim greges hoīū uēderent. S; nihi l sup
esse de^o de eodē populo sinit. Nā ilico cūctis q emebant morietib^{us} qd^o im
probi ēptores eorū nō impenderūt turpiter precii: expenderūt misericor
diter sepulturis. Igit^{ur} ingrata Roma: quæ sicut nūc sensit nō ad remittē
dā sed ad reprimendā idolatriæ præsumptōz iudicis dei obliq^{ui} mīam: ita
continuo ppter uiroꝝ mortuorūque scōꝝ piā recordationē dei iram pas
sura non plenam: si forte confusa poeniteat: & per experientiam fidē dis
cat: ab incursu Halarici regis & hostis. sed xpiani aliqtulo ad tps spacio
differtur. Stilico uoluit usurpare imperium Ro. p filio.

Nterea comes Stilico Vvandolorūz ībellis auaræ perfidæ & do
lose gentis genere editus: paruipendens quod sub imperatore
imperabat: Eucheriū filium suū: sicut a plerisque tradit^{us} iaz
inde christianorū persecutionē a puero priuatoque meditantē in īperio
quoquo mō substituere nitebat. Quam ob rē Halaricū cūctamque Go
torū gentē p pace optima & qbuscūque sedib^{us} suppliciter ac simpliciter
orantē occulto fœdere fouens: publice aut & belli & pacis copia negata

ad terrendam terrendamq; rem. p. refuauit. Præterea gentes alias copiis
uiribusq; intolerabiles qbus nūc galliæ hispaniæq; puincia premūf
hoc est Halariorū Sueuorū Vuandalorū: ipsoque simul motu impulsorū
Burgundionū ultro in arma sollicitans deterfo semel romani noīs metu
fufcitauit. eas interim ripas Rheni qtere & pulsare gallias uoluit. fpanf
mifer fub hac neceffitatis circumftantia: qā & extorquere imperiū gene
ro poffet in filium: & gentes barbaræ tam facile cōprimi q̄ cōmoueri ua
lerent. Itaq; ubi imperatori Honorio exercituiq; romano hec tantorū
fceleſcena patefacta eſt. cōmoto iuſtiſſime exercitu occiſuſ eſt Stilico
q̄ ut unus puer purpuram indueret: totius generis humani ſanguine
dedit. Occiſus eſt & Eucherius qui ad cōciliandum ſibi fauorem paga
norū reſtōne templorū & euerſiōe eccleſiarū imbutus ſe regni primordia
minabat. pauci q; cum iifdem ſatellites tantarū molitionum puniti ſunt
Ita minimo negotio paucorūq; pœna eccleſiæ chriſti cuſ imperatore re
ligioſo & liberatæ ſunt & uindicatæ. Itaq; poſt hæc tanta augmenta blaſ
femiæ nullamq; pntam ultima illa diuq; ſuſpenſa urbeſ pœna cōſeq̄.

Halaricus urbem expugnauit Romam. & deprædatus eſt.
Deſt Halaricus. trepidam Romam obſedit. turbat irrumpit. dato
tamen præcepto prius: ut ſiqui in ſancta loca præcipueq; in ſcōrū
apoſtolorū Petri & Pauli baſilicas cofugiſſent. hos in primis inuiolatos
ſecurosq; eſſe ſinerent. Tum deinde inq̄tum poſſent prædæ inhiantes a
ſanguine tparent. accidit quoq; quō magis illa uerbis irruptio indigna
tione dei acta: q̄ hoſtis fortitudine pbaref. ut. b. Inno. Romanæ eccleſiæ
epūſ: tanq̄ iuſt? Loth ſubtractus a Sodomis occulta puidencia dei apd
Rauennam tunc poſitus pctōris populi non uideret excidium. Diſcur
rentibus itaque per urbē barbaris forte unns Gotorū idēq; potens & xpī
antis ſacram deo uirginē iam ætate puectam in quadam eccleſia domo
repiit. Cūq; ab ea aux argentūq; honeſte expoſceret: illa fideli cōſtātia eē
apud ſe plurimū & mox pferendū ſpōdōdit. ac ptulit. Cūque expoſitis
opib? attonitū barbarū magnitudine & pondere ac pulchritudine: igno
ta & uaforū qualitate uideret: uirgo xpī ad barbarum ait. Hæc Petri apo
ſtoli ſacra miſteria ſunt. præſume ſi audeſ de facto tu uideris. Ego quia
defendere nequeo: cōtendere non audeo. Barbarus uero ad reuerentia
religiōis tiore dei & fide uirgīs mot? ad Halaricū hæc p nūciū retulit q
continuo reportari ad apoſtoli baſilicā uniuerſa ut erant: uafa impauit
uirginē etiam ſimulque oēs q ſe adiūgerent xpīanos: eodē cū deſenſiōe
deduci. Ea domus ſanctis ſedibus longo ut fertur. & medio interiectu
urbis aberat. Itaq; magno ſpectaculo oīū diſpoſita p ſigulos ſigula &

sup capita lata palam aurea atq; argentea uasa portant: exertis undiq;
ad defensionē gladiis pia pōpa munit. Hymnus deo romanis barbarisq;
cōcinnentib' publice canit. psonat late in excidio urbis salutistuba: oēs
que & in abditis latentes inuitat. ac pulsat. Cōcurrūt undique ad uasa
Petri: uasa xpī. plurimi etiā pagani xpīanis p̄fessiōe si non fide admiscē
& per hoc tamē ad tps: quo magis cōfūdant: euadūt. Quanto copiosius
aggregant romani cōfugientes: tanto auidi' circūfundūt barbari defen
sores. O sacra & ineffabilis dīni iudicii discretio. O sanctū istud & salu
tare flumē: quod parua exortū dū btō alueo in scōy sedes tendit: ober
rantes periclitantesq; aīas in sinū pia rapacitate puexit. O prāclara illa
xpīanæ militiæ tuba: quæ generaliter cūctos dulcissimo ad uitā modū
lamine iuitans: quos ad salutē inobediētes nō suscitauit: iexcusabiles re
liqt ad mortē. Mysteriū hoc qd' in transferendis nas: dicendis hymnis
ducendis populis fuit: tanq̄ magnū crib' fuisse arbitror. p qd' ex congre
gatōe populi romani tanq̄ ex magna massa frumenti p oīa ex uniuerso
ābitu ciuitatis latebray foramina effluxere grana uiua. siue occasione si
ue ueritate cōmota oīa: tamen de prāsente salute credētia ex horreo dñi
cæ prāpatōis accepta sūt. Reliq̄ uero sicut stercora: & uelut paleæ ipsa
uel incredulitate uel inobīa prāiudicata ad exterminiū atq; incendium
remanserūt. q's hac ppendere plenīs miraculis: q's prādicare dignis laudi
bus queat. Tertia die barbari q̄ ingressi urbē fuerant: sponte discedunt.
facto qdē aliquantay ædiū incēdio: sed ne tanto qdē q̄tū. dcc. cōditiōis
ei' anno casus effecerat. Nā si exhibitā Neronis īpatoris sui spectaculis
inflāmatōz recenseā: pculdudio nulla cōparatōe æq̄ pabis s̄m id: quod
excitauerat lasciuiā principis: hoc quod nūc contulit ira uictoris. Neq;
uero Galloy meminisse in h' modi collatōe debeo: quā continue pene p
anni spatiū incensæ urbis attritos cineres possederūt. Et ne quisq̄ forte
dubitaret ad correptionē superbæ lasciuiæ: & blasphemīæ ciuitatis ho
stibus fuisse permissum: eodē tempore clarissima urbis loca fulminibus
diruta sunt: quæ inflāmari ab hostib' nequiuerūt. Anno itaq; ab urbe cō
dita. M.c.lxxiiii. irruptio urbis per Halaricū facta ē: cui' rei q̄uis recēs
memoria sit: tamen si q's ipsius populi romani & multitudinē uideat &
uocē audiat: nihil factū: sicut etiam ipsi fatent: arbitrabit: nisi aliquan
tis adhuc existentib' ex incendio ruinis forte doceat. In ea irruptōe Pla
cidia Theodosii principis filia: Arcadii & Honorii īpatorz soror: ab At
tahulfo Halarici ppinquo capta ē atq; in uxorē assūpta: quasi eā dīno
iudicio uelut speciale pign' obsidē Roma tradiderit. ita iuncta barbari
potentissimi regis cōiugio multo rei publicæ cōmodo fuit. Interea ante

bienniū romanæ irruptōis excitatæ per Stiliconem gentes I-Halanorū: ut
dixi: Sueuorū: V-uandalorū: multæq; cū his aliæ Francos pteit: Rhenu;
transeunt. Gallias inuadūt. directoq; ipetu Pyreneū usq; pueniūt. cui⁹
obice ad tps repulsæ per circūiacentes puintias refundunt. His per gal
lias bacchantibus apud Britannias Grānus municeps eiusdē insulæ ty
rannus creat. & occidit. Hui⁹ loco Cōstantinus ex infima militia ppter
solā spem noīs sine merito uirtutis eligi: q cōtinuo ut iuasit ipiū ī gal
lias transiit. Ibi sæpe a barbaris incertis fœderib⁹ illusos detrimento ma
gis rei publicæ fuit. Misit uero in Hispaīas iudices: quos cū puīciæ obe
dienter accepissent: duo frēs iuuenes nobiles & locupletes Didymus &
Verianian⁹ nō assumpserunt. ne aduersus tyrannum qdem tyrannidē: s;
īperatori iusto aduersus tyrannū & barbaros tueri sese patriāq; suam
moliti sunt. Quod ipso gestæ rei ordine patuit. Nā tyrannidē nemo: ni
si celeriter maturatā secreto inuadit: & publicæ arma cui⁹ summa ē: as
sumpto diademate ac purpura uideri ante q sciri. Hi uero plurimo tpe
seruulos tantum suos ex ppriis præsidiis colligentes ac uernacula a len
tes sumptibus: nec dissimulato pposito absq; cuiusq; iniquitate ad Py
renei claustra tēdebāt. Aduersus hos Cōstantin⁹ Cōstantē filium suū
pdolor ex monacho cæsarem factum cum barbaris quibusdā qui quō
dā in fœdus recepti atq; in militiā allekti I-Honoriaci uocabāt: in I-Hispa
nias misit. Hinc apud I-Hispanias prima mali labes. Nam interfectis illis
frīb⁹ qui tutari priuato præsidio Pyrenei alpes moliebāt: his barbaris
quasi in precium uictoriæ primum prædandi in Palatinis cāpis licentia
data. dehinc supradicti mōtis claustrorūq; eius cura permissa ē: īmota ru
sticanorū fideli & utili custodia. Igitur honoriaci imbuti præda & illecti a
bundantia: quo magis scelus ipunitum foret: atque ipsis sceleris plus li
ceret: pdita Pyrenei custodia claustriq; patefcis cunctas gentes: quæ p
Gallias uagabant: I-Hispaniarū puīciis īmittunt: iidemq; ipsi adiungunt
ubi actis aliq̄diu magnis cruentisq; discursibus post graues rex atque
hominum uastationes: quarum ipsos quoque mō poenitet: habita sorte
& distributa usque ad nunc possessiōe consistunt. Multa nunc mihi de
huiusmodi rebus facultas loquendi foret: si nō fm omnes hoīes apud
uniuscuiusque mentem conscia secreta loqueret. Irruptæ sunt I-Hispa
niæ: cædes: uastatōesq; passæ sunt. nihil quidem nouū. hoc. n. nunc per
biennium illud: quo hostilis gladius sæuit: sustinere a barbaris: qd per
cc. quondam annos passæ fuerant a Romanis: quod etia; sub imperator
Galeno per annos ppemodu; .xii. Germanis euerrentibus exceperūt. ue;
tamen quis nō se: qui sui suorūq; actuū uel etiam cogitationum consci

iudicia dei metuit iuste oia passum: uel etiam parua sustinuisse fateat:
aut quis se non intelligit deūq3 non metuit: quo mō non iuste ista & q
dem parua sustinuit? Quæ cū ita sint illud tantū clemētia dei eadē pie
tate qua dudū prædixerat: pcurauit: ut s̄m euangeliū suū: quo incessa
biliter cōmonebat: cum uos psecuti fuerint in t̄na ciuitate: fugite ī aliā
q̄sque egrediens quo abire uellet ipsis barbaris mercennariis mīstris ac
defensorib⁹ uteref. Hoc tūc ipsi ultro offerebant. Et qui auferre oia in
terfectis oībus poterant: p̄ticolā stipēdii ob mercedē seruitiū sui & trāf
uecti oneris flagitabant. & hoc qdē a plurimis factū ē. Qui aut nō credi
derūt euangelio dei quasi cōtumaces: uel si & nō audierūt: dupliciter cō
tūaces nō dederūt locū iræ: iuste supueniente ira cōprehensi & oppressi
sūt. q̄q̄ & post hoc quoq3 cōtinuo barbari execrati gladios suos ad ara
tra conuersi sunt. residuosq3 Romāos ut socios modo & aīcos fouēt ut
intueniant iā inter eos quidam romani qui malint inter barbaros paupe
rem libertatē q̄ inter romanos tributariā solitudinē sustinere q̄q̄ si ob
hoc solū barbari Romanis finib⁹ imissi forent: quod uulgo p̄ orientem
& occidentē ecclesiæ christi Hūnis Sueuis Vandalis & Burgūdiōib⁹:
diuersisq̄ innumeris credentiū populis replent: laudanda & attollen
da misericordia dei uideret: quandoquidē & si cū labefactiōe nr̄i tantæ
gentes agnitiōe ueritatis accipent: quā īuenire utiq3 nisi hac occasione
non possent. Quid. n. dāni ē xp̄iano ad uitam æternā inhianti huic sæcu
lo quolibet t̄pe & quoquo pacto abstrahi? quid aut̄ lucri ē pagano ī me
dio xp̄ianorū aduersus fidē obdurato: si paulo diuti⁹ diē p̄trahat quan
doque moritura cui desp̄ata cōuersio ē? Et q̄ ineffabilia sūt iudicia dei
quæ nec scire oia nec explicare quæ scim⁹: possum⁹: breuiter expresse
correctionē iudicis dei: quoquo pacto accidat: iuste sustinere: q̄ sciūt: iu
ste sustinere: q̄ nesciunt. Anno ab urbe condita. M. c. lxxv. Honorius im
perator uidēs tot oppositis tyrānis nihil aduersum barbaros agi posse
ip̄os prius tyrannos deleri iubet. Constantio comiti hui⁹ sūma belli cō
missa ē. Sensit tūc demū res. p. & quā utilitatem ī romano tandē duce re
cepit. & q̄ eatenus p̄niciē per lōga t̄pa barbaris comitib⁹ subiecta tolerarit

Honorius rē publicā Constantio cōmittit: & extincti sūt oēs tyranni
Gitur Constantius comes in Galliam cum exercitu p̄uect⁹
Constantinū impatorē apud Arelatū ciuitatē clausit. cepit
& occidit. Iam hinc ut de cathalago tyrannorū q̄ breuissime
loquar: Constantē filiū Constantini Geronti⁹ comes suus
uir nequam magis q̄ p̄bus apud Viennam interfecit. atque in eius locū
Maximū quendam substituit. Ipse uero Gerōnius a suis militibus occi

sus ē. Maximus exut⁹ purpura: destitutusq; a militib⁹ Gallicanis qui i
Aphricam traieci: deinde in Italiā reuocati sunt: nūc inter barbaros in
Hispania egens exulat. Ioni⁹us postea uir Gallinar⁹ nobilissim⁹ in tyran
nidē mox ut assurrexit: cecidit. Sebastianus frater eiusdē hoc solum ut
tyrann⁹ moreret: elegit. nā cōtinuo ut ē creatus: occisus ē. Quid de ifeli
cissimo Attalo loquar: cui occidi inter tyrannos honor & mori lucū fu
it. In hoc Halaric⁹ ipatore facto interfecto refeito ac defecto: citiusque
his oībus actis pene q̄ dictis mīmū risit. & ludū spectauit ipii. Nec mix
si iure hac pōpa miser lusus ē: cuius ille ūbratilis cōsul Tertulus ausus
ē in curia dicere. loquar uobis p̄res cōscripti cōsul & pontifex: quorū al
ter⁹ spo: spars ab eo q̄ nō hēbat spem. & maledcūs utiq; q̄ spem suā po
fuerat in hoīe. Attalus itaq; tanq̄ inane ipii simulac⁹ cū Gotis usq; ad
Hispanias portatus ē: ūde discedens nauī: incerta moliens ī mari captus
& ad Cōstantiū comitem deductus: deinde ipatori Honorio exhibitus
trūcata manu uitæ relictus est. Heraclianus iterea Aphricæ comes mis
sus cū idem Attalus umbrā gestaret ipii Aphricā strenue aduersū iudi
ces ab eo missos tutatus cōsulatū affecutus est: quo elatus supcilio Sa
binū domesticū suū uix īgenio callidū: industriaq; solertem & sapien
tem noīandū: si aī uires tranquillis studiis accōmodauisset: genex allegit
cū quo quorūda⁹ piculox suspitōes dū patis: fecit: atq; aliq̄diu Aphri
cana annona extra ordinem detenta ipse tandem cū īmensa certe tpibus
nr̄is satis incredibili classe nauīū roma⁹ contendit. na⁹ hūisse tūc. iiii. M
lxx. naues dī quem nūex ne apud Xerxen quidem preclax illum Persa
rum regem: nec Alexandrum magnum: uel quendam alium regum fu
isse historiā fert. Is simul ut cum agmine militum ad urbem pergens li
tore egressus est occurso comitis Marini territus: & in fuga⁹ uersus ar
repta nauī solus Carthaginem rediit. atq; ibi cōtinuo militari manu in
terfectus est. Sabinus gener eius Constantinopolim fugit. unde post ali
q̄tum temporis retractus exilioque damnatus est. Hunc omne⁹ cathalo
gum ut dixi: uel manifestox tyrannorū uel inobedientiorū ducū optia
Honorius imperator religione & felicitate meruit: merito sane q̄a in his
diebus prācipiente Honorio & adiuuante Constantio pax & unitas per
uniuersā Aphricā ecclesiā catholicā reddita est. & corpus christi: qđ
nos sumus grata discessiōe sanatus est imposita executione scī prācepti
Marcellino tribuno uiro in primis prudenti & industrio: oīūq; bonox
studiorū appetētissimo: quē Marinus comes apud Carthaginē īcertū
zelo stimulat⁹: an auro corrupt⁹ occidit: q̄ cōtinuo reuocatus ex Aphri
ca factusq; priuatus uel ad pōnā uel ad pniām conscīā suā dimissus ē

Anno ab urbe cōdita. M.c.lxviii. Cōstantius comes apud Arelatū Gal-
liæ urbē consistens magna reꝝ gerendæ iduſtria Gotos a Nerbona ex-
pulit. atque abire in Hispaniā coegit: interdicto præcipue atq; interclu-
ſo oī conatu nauū & pegrinorū uſu commerciorū. Gotorū tunc populis
Attahulfus rex præerat: q̄ poſt irruptionē urbis ac mortē Halarici Pla-
cidia: ut dixi: captiua ſoroꝝ ipatoꝝ in uxore aſſūpta: Halarico ī regnū
ſucceſſerat. Is ut ſupra auditū atq; ultimo exitu eiꝝ pbatū ē: ſatis ſtudi-
oſe ſectator pacis: militare fideliter Honorio ipatoꝝ: ac p̄ defendēda ro-
mana re publica ipēdere uires Gotorū uires præoptauit. Nā ego quoq;
ipſe uirꝝ quendā Narbonenſem illuſtris ſub Theodoſio militiæ: & reli-
gioſū prudentēq; & grauē apud Bethleem oppidū Palæſtinæ btīſſimo
Hieronymo preſbytero referente audiui: ſe familiarīſſimū Attahulfo
apud Narbonā fuiſſe. ac de eo ſæpe ſub teſtificatōe didiciſſe: qđ ille cuꝝ
eēt aīo: uiribꝝ: ingenioq; nimīꝝ referre ſolitꝝ eēt: ſe in primis ardēter inhi-
aſſe: ut oblitterato romano noīe romanū oē ſolū Gotorū ipiū & faceret
& uocaret: eſſetq; ut uulgariter loquar: Gotia: qđ romaīa fuiſſet: fieret
nūc Attahulfus: qđ quondā cæſar Auguſtꝝ. At ubi multa expientia p̄-
bauīſſet: neq; Gotos ullo mō parere legibꝝ poſſe p̄effrenatā barbariē:
neq; rei publicæ interdici leges oportere ſine q̄bꝝ res publica nō ē res pu-
blica: elegiſſe ſe ſaltē: ut gloriā ſibi de reſtituēdo ī integꝝ augēdoq; ro-
mano noīe Gotorū uiribꝝ quæretet: hīreturq; apud poſteros romanæ re-
ſtitutōis auctoꝝ: poſtq̄ eē nō poterat imutator. Ob hoc abſtinere a bello
ob hoc inhiare paci nitebat: præcipuæ Placidia uxoris ſuæ: ſœmīæ ſane
ingenio acerrimæ & religiōis ſatis p̄bata ad oīa bonarū ordinationū opa
p̄ſuaſu & cōſilio tpatꝝ. Cūq; eidē paci petendæ atq; offerēdæ ſtudioſiſ-
ſime inſiſteret apud Barcionē Hispaniæ urbē dolo ſuorū: ut ſerf: occi-
ſus ē. Poſt hūc Segericus rex a Gotis creatꝝ cū itidē iudicio dei ad pacē
pnus eſſet: nihilominꝝ a ſuis interfectꝝ ē. Deīde Vallia ſucceſſit ī regnū
ad hoc electꝝ a Gotis: ut pacē inſtingeret: ad hoc ordinatus adeo: ut pa-
cem confirmaret. Hic igitur territus maxime iudicio dei. q̄a cuꝝ magna
ſupiore abhinc anno Gotorū manꝝ inſtructa armis nauigiisq; tranſire
in Aphricam moliret: in. xii. M: paſſuū Goditani freti tēpe ſtate correp-
ta miſerabili exitu pierat: mēor etiā illiꝝ acceptæ ſub Halarico cladis: cū
Goti in Siciliā tranſire conati in cōſp̄cū ſuorū miſerabiliter arrepti & de-
merſi ſūt: pacē optimā cū honorio impatoꝝ datis lectiſſimis obſidibus
pepigit. Placidia impatoꝝ ſoroꝝ honorifice apud ſe honeſteq; habitā
frī reddidit. Romanæ ſecuritati piculū ſuū obtulit: ut aduerſū cæteras
gentes: quæ p̄ Hiſpauias cōſediſſent: ſibi pugnaret. & romanis uinceret:

quis & Halanorum ceteri: Vandalorum Sueuorumque reges eodem nobiscum placito despecti forent: mandantes imperatori Honorio. Tu cum omnibus pacem habere. omniumque obsides accipe. nos nobiscum conflagrimus. nobis perimus. tibi uicimus. immortalis uero questus erit rei publicae tuae: si utriusque periamus. Quis haec crederet: nisi res doceret? Itaque nunc quotidie apud Hispanias geritur bella gentium. & agitur strages ex alterutro barbarorum crebris certisque nunciis discimus. praecipue Valli in Gotorum regem insisteri patrandae paci ferunt. ex quo utrumque concesserunt: ut licet christiana tempora reprehendant: siquid a conditione mundi usque ad nunc simili factum felicitate doceant. Manifestauimus ut arbitrator atque ostendimus non magis uerbo pene quam digito innuere bella sopita: plurimos extinctos tyrannos compressas: coangustatasque addictas exinanitasque inanimissimas gentes nullo sanguine nullo certamine ac pene sine caede. Superest ut obrectatores nostros molitionum suarum poeniteat: ueritatique erubescant. Deum uerum & solum qui potest omnia: credant. timeant. diligant sequantur cuius omnia & quae mala putant: bona esse didicerunt. Explicui adiuuante christo secundum tuum praeceptum beatissime patris Augustini ab initio mundi usque in praesentem diem: hoc est per annos. v. M. dc. xviii. punitioes & cupiditates hominum peccatorum: conflictationes saeculi: & iudicia dei: quam breuissime & quam simplicissime potui: christianis tamen temporibus pro praesentem magis christi gratiam ab illa incredulitatis confusione discretis. Ita iam ego certo & solo quem concupiscere debui: obediencie meae fructu fruor. de qualitate autem opusculorum tu uideris: qui praecipisti: tibi adiudicanda: si edas: pro te iudicata: si deleas

Vt ipse titulus margine in primo docet.

Orosio nomen mihi est.

Librariorum quicquid erroris fuit:

Exemit Aeneas mihi.

Meque imprimendum tradidit non alteri.

Leonarde: quam soli tibi.

Leonarde nomen huius artis & decus.

Tuaeque laus Basileae.

Quod si situm orbis: sique nostra ad tempora.

Ab orbis ipsa origine

Quisquam tumultus: bellaque: & caedes uelit.

Cladesque nosse: me legat.

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010

1010340101010